

יתגבר כארי

קימה של שחרית

הסכמות • דברים אחדים למהדורה השלישית • פרק א - החיוב להתגבר כארי בעשית המצוות ומדוע הוא שיד במיוחד בהשכמת הבקר • פרק ב - שנה בשעור מספיק • פרק ג - זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (קל וחמר שלא להתעסק בדברים בטלים) • פרק ד - קביעת הרצון לקום כראוי, בטרם יישן • פרק ה - לישן באפן שאינו מכביד על הגוף • פרק ו - להסיר את החשבונות ולקום • פרק ז' - חיוב הזריזות בקיום המצוות וטעמין • פרק ח' - עוד בטעם חיוב הזריזות בכלל סכנת העצלות בקימה של שחרית • פרק ט' - הפסדי המאחר לתפלה • פרק י - עצם שכרו ומעלתו של המקדים לתפלה • פרק יא - "שטיבלאך" - רק בדיעבד • פרק יב - עצות נפלאות • פרק יג - בין הזמנים • שער הכנה לתפלה - פתח דבר • פרק א - הכנה לתפלה - מהי? • פרק ב - החיוב מדינא להתכונן לתפלה • פרק ג - כעומד לפני המלך (ממש) - כיצד • פרק ד - הדרכה מרחבת ועמקה להכנה לתפלה • פרק ה - בעית הדור - חפזון • פרק ו - הכנה לתפלה (ולכל המצוות) אם היא דאורייתא או דרבנן

הסכמות

דברים אחדים למהדורה השלישית

פרק א - החיוב להתגבר כארי בעשית המצוות ומדוע הוא שיד במיוחד

בהשכמת הבקר

פרק ב - שנה בשעור מספיק

פרק ג - זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (קל וחמר שלא להתעסק בדברים

בטלים)

פרק ד - קביעת הרצון לקום כראוי, בטרם יישן

פרק ה - לישן באפן שאינו מכביד על הגוף

פרק ו - להסיר את החשבונות ולקום

פרק ז' - חיוב הזריזות בקיום המצוות וטעמין

פרק ח' - עוד בטעם חיוב הזריזות בכלל סכנת העצלות בקימה של שחרית והסיעתא ...

פרק ט' - הפסדי המאחר לתפלה

פרק י - עצם שכרו ומעלתו של המקדים לתפלה

פרק יא - "שטיבלאך" – רק בדיעבד

פרק יב - עצות נפלאות

פרק יג - בין הזמנים

שער הכנה לתפלה - פתח דבר

פרק א - הכנה לתפלה – מהי?

פרק ב - החיוב מדינא להתכונן לתפלה

פרק ג - כעומד לפני המלך (ממש) – כיצד

פרק ד - הדרכה מרחבת ועמקה להכנה לתפלה

פרק ה - בעית הדור – חפזון

פרק ו - הכנה לתפלה (ולכל המצוות) אם היא דאורייתא או דרבנן

הסכמות

הספר זכה למכתבי ברכה ושבחים \ הסכמות מהרבנים החשובים:

שליט"א	קנייבסקי	הגר"ח
שליט"א	שיינברג	פנחס חיים הרב
שליט"א	יפה	דב הרב
שליט"א	חדש	מרדכי משה הרב
שליט"א	וייס	זעליג אשר הרב
שליט"א	אזרחי	יצחק הרב
הרב יעקב דוד הלברשטאם שליט"א		

מכתבי הברכה \ ההסכמות לא הובאו מסיבות טכניות

דברים אחדים למהדורה השלישית

אודה ה' בכל לבב, בשער בת רבים אהללנו, על רוב חסדו עלי ועל מתנת חינוך שחנני, שספר זה התקבל בחיבה רבה על גדולי ישראל, רבן ותלמידיהון וכל עמך בית ישראל.

דבר המורה על נחיצותו הרבה של הליקוט בענין חשוב זה.

ובאשר שתי המהדורות הראשונות ספו תמו, אמרתי להעלותו שוב בס"ד על מזבח הדפוס, עם תיקונים, השלמות והוספות שהתחדשו בבית

המדרש בעקבות המשך עיסוקי בספר ובנושאים, ובעקבות תגובות, הערות והארות שקיבלתי מאנשים שונים שהספר הגיע לידיהם. ואביע בזה גם רגשי תודתי לכל מי שהעיר והאיר בעניני הספר והעמידני על האמת.

הנני להודות למשגיח הגה"צ ר' יעקב יצחק אליעזר מייזליש שליט"א על הרשות להעתיק מספרו הנפלא "שיחות בעבודת ה'".

דבר נוסף שנתחדש במהדורה זו הוא ניקוד הספר. ויהא רעוא מן קדם מרא שמיא שיהיה הכל לתועלת ולתכלית הרצויה.

יהר"מ ה' או"א שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.

"הפעם אודה את ה' " (בראשית ל, לה)

עם יציאתה לאור עולם של **המהדורה הרביעית** (הוצאה שמינית) של הספר – אודה לבורא יתי על כל חסדיו אשר הפליא עמי, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

למהדורה זו צורף גם קונטרס "קיצור ספר חוסן יהושע" (מאמר א) – עצות נפלאות למעשה לשקידת התורה, שזיכני בורא עולם להוציא לאור עולם, וכבר נדפס כמה פעמים במהדורת כיס, ועתה קנה מקומו בסוף ספר זה.

ואקווה שבזה ששני חיבורים אלה, האחד בעניין התפילה, והאחר בעניין לימוד התורה, נמצאים באכסניה אחת, יהיה הספר ל'בית גדולי' – בית שמגדלין בו תורה ותפילה [ראה מגילה כז, א]. שבט ת'הא ש'נת ע'בודת ה'לב לפ"ק ת'הא ש'נת ע'מל ה'תורה לפ"ק

פרק א - החיוב להתגבר כארי בעשית

המצוות ומדוע הוא שיש במיוחד

בהשכמת הבקר

א. יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר (שלחן ערוך אר"ח חיים סימן א ס"א). הנה המקור לדברי השלחן ערוך הוא מדברי הטור שם, שמביא את המשנה באבות (פ"ה מ"ב) יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל פנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביה שבשמים. וכתב בהמשך: לכו צריף האדם להתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו. ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לאמר איך תעמד בבקר והקר גדול, או ישיאנו בקיץ לאמר איך תעמד ממטתך ועדין לא שבעת משנתך, התגבר עליו לקום, שתהא אנה מעורר השחר ולא יהא הוא מעירך וכי. ובפרישה כתב על זה: שלפי שקדם עלות השחר הוא צריף שיעמד ויכין עצמו לעבודת בוראו, ואז יצרו מתגבר עליו לישן יותר מבכל הלילה כדי לבטלו מעבודת יוצרו.

משמע מדברי הפרישה שעקר התגברות היצר להעמיק ולהמתיק את שנתו ולהנעים את שכבתו היא בשעה שקובע לעצמו לקום, וכנגד התגברות זו של היצר צריף שיתגבר כארי לעבודת בוראו.

התגברות זו של היצר דוקא בזמן שצריך לקום, היא תוספת על תאות השנה החזקה שיש לאדם גם בלאו הכי. וכמו שכתוב בדברי המהר"ל בענין תפלת שחרית (נתיבות עולם, נתיב העבודה פרק ג) וזה לשונו: וכאשר האדם ישן שנה של שחרית, וחפץ ותאב האדם להיות נמשך אחר השנה שהוא גופני ביותר, כי אין לך שהוא גופני כמו הישן, שלא נשאר רק הגוף ואין הנפש פועל כלל, ובארנו זה אצל שנה של שחרית עין שם. וצריך להתגבר האדם ולעמד משנתו ולהתפלל, ובזה משעבד האדם גופו אל השם ותברך כאשר גובר על גופו. עכ"ל.

הערה: *15 ועפ"י זה נראה להסביר בס"ד מה שכתוב בתורה בק"ש: ואהבת את ה' אלוהיך וגו' ובכל נפשך. ומפרש רש"י: אפילו הוא נוטל את נפשך. דהיינו אפילו בזמן שנוטל את נפשך, בשינה, שלא נשאר רק הגוף ואין הנפש פועלת כלל (וכדברי המהר"ל), גם אז "ואהבת" ע"י שתקום בהתגברות ובמסירות נפש. ומצאתי כן ת"ל בדברי האדמו"ר מפרמישלאן זצ"ל המובאים בספר "שיחות בעבודת ה'".

ב. בספר חסד לאלפים (לבעל המחבר ספר פלא יועץ) [ארח חיים סימן א] כתב

על דברי השלחן ערוך וזה לשונו: ותגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר; בזה תלוי כל היהדות, שיתגבר כארי לקיים כל דבר טוב ולמשך ידו מעשות כל רע. וצריך גבורה לשבר תאותו ולהלחם עם יצרו העומד על ימינו לשטנו. ואם בכל השעות אמרו "בעדנא דיצר הרע לית דמדכר ליצר הטוב", על אחת כמה וכמה בעת קומו משנתו, שהוא מטמטם בשנה ולא זכר האיש המסכן מה חובתו ויעשנה, ויצר סמוך מסיתו הסת כפול, ומפיל עליו עצלות וכבד רב, בחרף מפני הצנה, ובקניץ מפני שלא שבע בשנה, או מפני שאין לו גר מוכן. או אומר לו שכב עוד מעט עתה תקום כי עוד חזון, עד שחוטפתו שנה ונמצא ישן כל הלילה, או גם מאבד תפלה בצבור. ומאחר שבתחלת היום תקפו יצרו, אך בו ישוב יתפז ידו כל היום, מרעה אל רעה יצא ויתגבר עליו יצרו ויעשה בו את אשר זמם, כי עברה גוררת עברה. ואמרי אינשי: מן השחר נראה טוב

היום. הנה כי כן, האיש החפץ חיים, בתחבולות יעשה מלחמה, ויקבל עליו בכל תקף שתקף שיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו ואם יעבר יקנס עצמו באיזה ענוי וסגוף באותו יום, או לתן איזה פרוטות לצדקה. על כגון זה אמרו, קדמיה לרשיעא עד לא יקדמינך. זאת תורת האדם הרוצה לנצח יצרו ולעבד את יוצרו. עכ"ל.

ג. וכעין זה פתוב בהקדמה לספר המקנה על מסכת קדושין לגאון בעל ההפלאה (פתחא זעירא אות לח): "אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע וכו' ואם לאו יעסק בתורה וכו' ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו' ואם לאו יזכר לו יום המיתה (ברכות ה). וכמו שאמרו ותגבר פארי לעמד בבקר לעבודת הבורא. והוא שמירה לכל היום להיות לו לעזר להתגבר ולנצח את יצרו. ואם יסיתהו יצרו להתגרות בשנה של שחרית, יאמר בזה, התקנה שיזכר לו יום המיתה, כמו שאמרו בעירובין (סה). "אמרה ליה ברתיה דרב חסדא לרב חסדא: לא בעי מר מינס פרתא, אמר לה: השתא אתו יומי דאריכי וקטיני ונינום טובא". פרש רש"י: יומי דאריכי, ימים שהוא בקבר, וכו'. ובזכרון הדברים האלה יתעורר משנתו ויקרא קריאת שמע בעונתו, וזהו תקנתו". ועיי"ש עוד.

ד. ובספר דברי אמת (מתלמיד הגרי"ס, נדפס בסוף ספר לשכנו תדרשו) כתב בענין זה: עוד פתבו חכמי המוסר, כי כל איש הרוצה לזכות את עצמו בתורה ומעשים טובים, יקים תמיד הדין הראשון של הספר הקדוש שלחן ערוך: ותגבר פארי לעמד בבקר לעבודת בוראו. וכתוב בספרים כי מאד צריך להיות האדם זהיר בו, כי אם חס ושלום בדין הראשון ישלט עליו יצרו שלא לקימו, עוד ישוב ויראה מה יעשה באחריתו. על כן ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, וישים אל לבו גם מה שכתב הרמ"א שם בהג"ה ראשונה; שויתי ד' לנגדי תמיד, כי מלא כל הארץ כבודו, וכביכול הוא יתברך רואה בעצלותו והמשכו אחר השנה בעת קימה לקריאת שמע

ולתפלה, ויבוש ויפלים, ואז ידלג כאיל לעבודת ה' יתברך. וכתבו כי נכון שלא ידבר האדם בעניניו בעת אשר יקום, רק יהיה דבורו הראשון קדש לברך את קונו. וכל שכן שהוא גדר שלא ימשך בדברים עם בני ביתו ומשרתיו קדם שיברך ויתפלל.

ה. עוד דברים נפלאים השייכים לזה מצאנו בספר "משל האבות" על דברי המשנה (אבות ג') "שנה של שחרית... מוציאין את האדם מן העולם": בהקדמת הספר "אגלי טל" מביא האדמו"ר רבי אברהם בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב בשם האריז"ל, שקריאת-שמע של שחרית רשומה נפרד כל היום, ולכן אין צריך לומר קריאת שמע בתפלת המנחה. בעקבות דברים אלו מוסיף הגאון רבי נתן גשטטנר שליט"א ("להורות נתן" אבות) בשם שקריאת-שמע של שחרית מושכת אחריה קדשה לכל היום, כמו-כן להפך: אדם הישן בשחרית, שנתו מושכתו שישתה בצהרים, ושתית יין בצהרים גוררת אחריה שיחת ילדים, וזו גוררת אחריה "ישיבת בתי כנסיות של עמי-הארץ". נמצא איפא, שכל הפרטים המנויים במשנה תלויים וקשורים זה בזה, וזאת משום שעברה גוררת עברה, ולולא הישנה של שחרית לא היה האדם מגיע אל כל האחרים.

מכאן מתבקשת מסקנה פשוטה וברורה: אדם שמעורר את השחר ולומד תורה ומתפלל, הרי רשומו נפרד כל היום לטובה, מאחר שמצוה גוררת מצוה. ע"כ.

ו. והרב הקדוש מרוז'ין זי"ע באר הפסוק (תהלים סג, ב) אלקים א-לי אתה אשחרך, צמאה לך נפשי וגו'. ש"אשחרך" הוא מלשון "שחר", והינו "אלקים, א-לי אתה אשחרך" כשאני מקבל עלי אלוקותך בבקר ומשעבד את עצמי במחשבה הראשונה לעבד עבודתך יתברך, אז בלי ספק ש"צמאה לך נפשי" – כל היום, "כמה לך בשרי" – בכל מצב שיהיה, אפלו

"בְּאַרְץ צִיָּה וְעֵינָף בְּלֵי מַיִם" כָּל נִסְיוֹן שְׂיֵהִיָּה לֹא יִבְטַל אוֹתִי מִדְּבָקוֹת בַּה' וְתִבְרָךְ (שִׁיחוֹת בְּעִבּוּדֵת ה', ש"ב יתגבר פָּאָרִי)

וְצַדִּיקֵי הַדּוֹרוֹת זִי"ע גָּלוּ לָנוּ נִפְלְאוֹת עַל כַּח זֶה שֶׁל רֵאשִׁית, אִידָּךְ שֶׁבְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה וּבְכָל עֲבוּדָה פְּרָטִית שֶׁל כָּל יְהוּדִי, אִם יִתְחַזֵּק וְיִתְאַמֵּץ בְּרֵאשִׁית וְהִתְחַלַּת הַמִּצְוָה, הִתְחַלַּת סֵדֶר הַלְמוּד וְסֵדֶר הַתְּפִלָּה, וְאַכִּילָה, וְכִדּוּמָה בְּשָׂאֵר עֲבוּדוֹת, שֶׁהֵרֵאשִׁית תִּהְיֶה בְּכָל הַתְּקוּף וְהֵעֵז, תִּתְמַשֵּׁךְ קִדְשֵׁת הָרֵאשִׁית עַל כָּל הַמְּשֻׁךְ הַמִּצְוָה וְיִנְצֵל מִכָּל מִינֵי הַפְּרָעוֹת וּמִלְחָמֹת הַיֵּצֵר שֶׁיִּכּוֹלִים לְהִתְעוֹרֵר בְּמִשְׁךְ הַסֵּדֶר, הוּא בְּחִשְׁקֵת הַתּוֹרָה, הוּא בְּהִתְמַדָּה, הוּא בְּהַפְרָעוֹת מִשָּׂאֵר אֲנָשִׁים, וְהוּא בְּכּוֹנֵנַת הַתְּפִלָּה, וּבִעֲמֻק הַלֵּב, כָּל נִסְיוֹנוֹת אֵלוּ יִהְיוּ בְּטָלִים וּמִבְטָלִים אִם רַק יַעֲמִד חֵזֶק שְׂרֵאשִׁית הַתְּחִלַּת הַסֵּדֶר תִּהְיֶה כְּתִקּוּנָה. וְכֵה אָמַר הָרַב הַקְּדוֹשׁ ר' חַיִּים וַיִּטַּל זִי"ע עַל הַפְּסוּק (בְּרֵאשִׁית ג, טו) הוּא יִשׁוּפֵךְ רֹאשׁ וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ עִקֵּב. שֶׁהַקִּבְ"ה אָמַר לְנַחֵשׁ הַקְּדָמוֹנִי, שֶׁהָאָדָם יִהְיֶה בְּכַחוֹ לְשֹׁלֵט עָלָיו וּלְקַבֵּשׁוֹ לְגַמְרִי, אִם רַק יִתְחַזֵּק בְּרֹאשׁ וּבִתְחִלַּת הָעֲבוּדָה, וְזֶהוּ: "הוּא יִשׁוּפֵךְ – רֹאשׁ", אָבֵל "וְאַתָּה תִּשׁוּפְנוּ", שֶׁהַנַּחֵשׁ יִהְיֶה בְּכַחוֹ לְשֹׁלֵט עַל הָאָדָם וּלְהַפִּילוֹ, כְּשֶׁהָאָדָם יִהְיֶה בְּבַחֲיִנַת "עִקֵּב", דְּהֵינּוּ כְּשֶׁכָּל כַּחוֹ וְהִתְאַמְצוֹתוֹ יִהְיוּ רַק בְּסוּף, כִּי אִזּוֹ כָּבֵר כְּבוֹל הוּא בְּיַד הַיֵּצֵר הָרַע, חֵס וְשָׁלוֹם.

וְסִפּוֹר נִפְלָא עַל עֵנָן זֶה סִפּוֹר הָרַב הַקְּדוֹשׁ ר' צְדוּק הַכֹּהֵן מְלוּבָבִין זִי"ע, מַה שֶּׁרָאוּ עֵינָיו בִּימֵי נְעוּרָיו. וּמִזֶּה לָקַח מוֹסֵר וּכְלָל גְּדוֹל לְכָל יָמֵי חַיָּיו, וּבְזָכוֹת זֶה שֶׁבֵר כָּל הַמַּחֲצוֹת הַקְּשׁוֹת שֶׁהָעֵמִיד עָלָיו הַיֵּצֵר הָרַע בְּכָל עֵנָנָיו בְּעִבּוּדֵת ה', עַד שֶׁזָּכָה וְנִתְעַלָּה לְמַדְרָגוֹת גְּבוּהוֹת וְנִשְׁגָּבוֹת. וְכָךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה:

פַּעַם בְּצַעִירוֹתוֹ בְּלָכְתּוֹ בְּרָחוֹב, רָאָה אָב וּבָנוּ שֶׁהָיוּ עֹנִיִים מְרוּדִים מְטִילִים יַחַד, וְכִמְעַט גָּוְעוּ מֵרָעַב. פְּתָאֵם הַבְּחִין הָאָב בְּמִטְבֵּעַ נּוֹצְצַת הַמוֹנַחַת עַל הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְאָמַר לְבָנוּ לְהַרְיָמָה, אִידָּךְ מֵרַב חֲלִישׁוֹתוֹ שֶׁל הַבּוֹ, וּמַה גַּם שֶׁחָשַׁב שֶׁזֶוּ מִטְבֵּעַ קִטְנָה פְּחוּתַת עֶרְךָ, הִתְעַצֵּל וְלֹא רָצָה לְהַרְיָמָה. לְפִיכָךְ

התכופף אביו להרימה, ועמל קשות לנקותה. והנה ראה שהמטבע אכן שוה לקנות בה איזה מאכל להחיותם ברעב, הלך מייד וקנה בתמורתה שלשה עשר פרות.

בראות האב שבנו כמעט גוע מרעב, צנה לו שיאכל את כל הפרות, אך הבן סרב לאכלם, באמרו: אתה הרמת את המטבע וטרחת בשארית כחך לנקות אותה ולקנות בה פרות, מגיע לך בדיו לאכל את כלם, ואלו אני התעצלתי מלעשות שום השתדלות, ולמה מגיע לי לאכל מפריה ולשבץ מטובה, ובדיו הוא שרק אתה תאכלם. אבל היות שטרחמי האב אין גבול, ובפרט שבנו היה במצב סכנה יותר ממנו, טכס עצה בנפשו היאך להשפיע על בנו שיאכל מהם, ואמר לו שהוא צריך עתה ללכת לבד לאיזה מקום, ורוצה שבנו ילך מרחוק בעקבותיו, ובמקום פלוני ימצאהו. וכן עשה, ויצא לדרכו. ובדרך הליכתו השליך ארצה פרי אחד, ואחר כך עוד פרי ועוד פרי, עד שבמשך הדרך היו כל הפרות מפזרים על הארץ ומשקעים בבץ.

כשבנו הלך בעקבותיו מצא פרי מונח על הארץ בבץ, שמח מאד על מציאתו, ולא עלה על דעתו שזה מאביו, אלא חשב שזה מאיש אחר. והתכופף בשארית כחותיו להרימו וברב טרחה עלה ביגדו לנקותו מהבץ שהיה משקע בו עד שיהא ראוי למאכל אדם. ובינתים ראה ממרחק עוד פרי כזה מונח על הארץ בבץ, וטרח גם שם להרימו ולנקותו. כך טרח ועמל קשות בכל פרי ופרי, עד שעלתה לו אחרי שלש עשרה טרחות רבות וקשות להחיות את נפשו ולהתאושש מהרעב...

מוסר ההשכל הנלמד ממעשה זה מובן מאלי, שבטרחה אחת בהתחלה אפשר לחסוד לעצמו הרבה טרחות יתרות הבאות באמצע הדרך. אלו היה הבן הזה טורח בפעם הראשונה כשמצא המטבע, היה חוסד מעצמו כל שאר הטרחות, כי בדיו היה מגיע לו לאכל מפריה. אך פינון שהתעצל בהתחלה, הצרך להרבה עמל וטרחה כדי להשלים מה שהחסיר בעצלותו.

כִּן הוּא בַעֲבוּדַת ה', אִם מִתְאַמֵּץ בְּהִתְחַלַּת הָעֲבוּדָה, בְּהִתְחַלַּת הַדְרָדָה, וּבְהִתְחַלַּת הַתְּפִלָּה, חוֹסֵד לְעַצְמוֹ בְּזֶה הַרְבֵּה נִסְיוֹנוֹת וְעָמַל וּמְלַחֶמֶת הַיֵּצֵר הַמְתְּעוֹרְרִים בְּמִשְׁדָּה זְמַן הָעֲבוּדָה (שִׁיחוֹת בַּעֲבוּדַת ה' שִׁיחָה א).

❖ וּבַעֲנֵנוּ זֶה שֶׁל הַהִשְׁפָּעָה הַטּוֹבָה שֶׁל הַתְּגַבְרוּת הָאָדָם בְּבִקּוּר לְעֲבוּדַת הַבּוֹרָא וְהַפְּחוֹת שְׁנוֹסְפִים לוֹ עַל יְדֵי זֶה, יֵשׁ לְהוֹסִיף מָה שְׂכָתוֹב בְּסִפְרֵי שׁוּמֵר אֲמוֹנִים (מֵאֵמֶר פִּתְחוּ שַׁעֲרֵים פֶּרֶק יט) בְּשֵׁם הַזֶּהֱרֵר הַקְּדוֹשׁ, עַל הַפְּחוֹת הַגְּדוֹלִים שְׁזוֹכָה לָהֶם הָאָדָם עַל יְדֵי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֵרִית, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְהִנֵּה בְּקְרִיאַת שְׁמַע יֵשׁ בּוֹ ד' מַדְרָגוֹת, אֵלּוּ הֵמָּה סִדְרָם וּמַעְמָדָם מִתְּתָא לְעֵלָא, רֵאשִׁית קְרִיאַת שְׁמַע שְׁעַל הַמָּטָה, וְאַחֵר כְּדֵי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֲרַבִית, וְאַחֵר כְּדֵי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל הַקְּרַבְנוֹת, וְאַחֵר כְּדֵי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֵרִית שְׁעוֹמֵד לְעֵלָא מִכָּל הַד' קְרִיאַת שְׁמַע, כְּמוֹבָא בְּכַתְבֵי רַבְּנוּ הָאֲרִיז"ל.

וְהִנֵּה בְּקְרִיאַת שְׁמַע שְׁעַל הַמָּטָה מוֹבָא בְּכַתְבֵי רַבְּנוּ הָאֲרִיז"ל שֶׁיֵּשׁ בְּכַחוֹ לְהַרְגֵּ אֶלְפֵי וְקַכ"ה מַזִּיקִים בְּפַעַם אַחַת, וְכָל שְׁכֵן בְּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֵרִית מָה נֵאמַר וּמָה נִדְבַר מָה שְׁאֶפְשֵׁר לַפְּעַל בְּזֶה, כְּמוֹבָא בְּהַקְדָּמַת תַּקּוּנֵי זֶהֱרֵר הַקְּדוֹשׁ (דָּף ח ע"ב), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְזָכָא אִיהוּ מָאן דִּינְדַע לְאַנְיָ לִיּה בִּידִיָּה לְכָל סִטְרָא עֵלָא וְתַתָּא וְאַרְבַּע סִטְרֵין בְּשִׁית סִפְיָן וְתַרִין פִּיפִיּוֹת דְּחַתִּיךְ בְּהוֹן עֵלָא וְתַתָּא מִתַּרִין סִטְרֵין וְכוּ', וְהֵאֵי אִיהוּ דְּאוּקְמוּהוּ מְאֵרִי מִתְּנִיתִין כָּל הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע כְּאֵלּוּ אוֹחַז חֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּגִדּוֹ, וְהֵאֵי אוּקְמוּהוּ עַל מִטָּתוֹ, לְהַגֵּן מִן הַמַּזִּיקִים, אֲבָל בְּקְרִיאַת שְׁמַע דְּצְלוֹתָא, אֲדוֹן הַמַּזִּיקִין קָשׁוּר לִית לִיּה רְשׁוֹ לְמַבְרַח, וְזָכָא אִיהוּ מָאן דְּשַׁחִיט לִיּה בְּהַהוּא זִימְנָא לְקִיָּים (בָּא לְהַרְגֵּד) הַשְּׂכָם לְהַרְגוֹ וְכוּ'. עכ"ל.

וְכֵאֵן תִּרְאֶה גְּדַל מַעֲלַת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֵרִית נֶגֶד קְרִיאַת שְׁמַע שְׁעַל הַמָּטָה, שְׁאֲדוֹן הַמַּזִּיקִין קָשׁוּר בְּגִדּוֹ. וְאִם כִּן מִמֵּילָא נִקְשָׁרִים בְּגִדּוֹ כָּל

חילות שְהִמָּה בְּרִשׁוּתוֹ שֶׁל אָדוֹן זֶה, וְהִמָּה מִמֶּשׁ דְּבָרִים נוֹרָאִים לְהַמְעִין
בָּהֶם בְּאַלֶּה הַדְּבוּרִים.

ח. בְּאוֹר נוֹסֵף בְּדְבָרֵי הַשְּׁלַחַן עָרוּךְ כְּתוּב בְּדְבָרָיו הַמְּאִירִים וְהַעֲמוּקִים
שֶׁל רֹאשׁ יְשִׁיבַת "עֵטְרַת יִשְׂרָאֵל" הָרַב הַגָּאוֹן ר' בְּרוּךְ מְרַדְכֵי אֶזְרַחֵי
שְׁלִיט"א בִּסְפָר "בְּרַכַּת מְרַדְכֵי". זֶה לְשׁוֹנוֹ שֶׁם בְּפִרְשֵׁת בָּלֶק עַל הַפְּסוּק "הוּ
עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשֵּׂא" (כג, כד) עַל עֵנְנוּ "כַּח הַרְצוֹן":

בְּרִשׁוּי כְּתַב, כְּשֶׁהוּ עוֹמְדִין מִשְׁנַתֵּם שְׁחֲרִית הוּ מִתְגַּבְּרִים כְּלָבִיא וְכֹאֲרֵי
לְחֻטֵּף אֶת הַמְּצוּוֹת וְכוּ', ע"כ. וּבִשְׁלַחַן עָרוּךְ רִישׁ אֲרַח חַיִּים כְּתַב וְזֶה
לְשׁוֹנוֹ: יִתְגַּבֵּר כֹּאֲרֵי לְעַמֵּד בְּבִקּוֹר לְעַבּוֹדַת בּוֹרְאוֹ שְׂיִהֵא הוּא מְעוֹרֵר הַשְּׁחַר,
ע"כ. וּבְבִאוֹר הַגֵּר"א שֶׁם צִיָּן לְדְבָרֵי הַמְּדַרְשׁ רַבָּה בְּפִרְשָׁה (פִּרְשָׁה כ ס"ו ב) עַל
פְּסוּק זֶה, דְּאִיתָא שָׁם: הוּ עַם כְּלָבִיא יָקוּם, אִין אִמָּה בְּעוֹלָם כִּיּוֹצֵא בָּהֶם,
הָרִי הוּ יִשְׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמְּצוּוֹת, וְעוֹמְדִים מִשְׁנַתֵּם כֹּאֲרִיּוֹת וְחוֹטְפִין
קְרִיאַת שְׁמַע וּמְמַלִּיכִין לְהַקְבִּי"ה וְנִעְשִׂין כֹּאֲרִיּוֹת וְכוּ', ע"ש. וְצָרִיךְ בְּאוֹר
מָה הָעֵנְנוּ בְּהַתְּגַבְּרוּת מִיַּחַדָּת זוֹ שְׂיִישׁ לְעַם יִשְׂרָאֵל, וּמָה תוֹעֵלַת יֵשׁ בָּהּ.

וְנִרְאָה לְבָאֵר, דְּיִישׁ אֵיבָר רוּחָנִי בְּאֲדָם שְׂיִישׁ בּוֹ כַּח הַרְצוֹן, וְעֵנְנוּ הוּא שְׁכָל
אֲדָם יֵשׁ לוֹ רְצוֹנוֹת לְדְבָרִים מְסִימִים, וְהָאֵיבָר הַזֶּה מְלֵא רְצוֹנוֹת, וְאִם
אֵיבָר זֶה אֵינוֹ מְלֵא בְּרָצוֹן וּתְשׁוּקָה לְרוּחָנִיּוֹת, לְתוֹרָה וּלְמְצוּוֹת, אֲזִי
נְכַנְסִים בּוֹ רְצוֹנוֹת וּתְשׁוּקוֹת אַחֲרִים, וְהָאֲדָם צָרִיךְ שְׂיִהֵא כָּל רְצוֹנוֹ בְּלִתֵּי
לֵה' לְבַדּוֹ, וְכֹאֲשֶׁר יֵשׁ לְאֲדָם רְצוֹן מִשְׁלֵם לְדְבַר אֶחָד, הָרִי הוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ
בְּכָל כַּחוֹ, וְזֶהוּ הָעֵנְנוּ הַנֶּאֱמָר שְׂיִתְגַּבֵּר כֹּאֲרֵי, שְׂדְבַר זֶה מְעוֹרֵר לוֹ חֲשֻׁקַת
הַרְצוֹן, וּמְמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ אֲדָ וְרַק לְקִיּוּם רְצוֹנוֹ יִתְבַּרֵךְ.

וְכִשְׂיֵישׁ לְאֲדָם רְצוֹן לְקִיּוּם מְצוּוֹת, וְכָל חֲשֻׁקוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא לָזֶה, הָרִי הוּא
מְקַבֵּל אֶת הַכַּח וְהַכְּלִים לְקִיּוּם הַדְּבַר בְּשִׁלְמוֹת. וְזֶהוּ הַבְּאוֹר בְּמָה שֶׁנֶּאֱמָר
בְּתַהֲלִים (קִיב, א) "אֲשֶׁרִי אֵישׁ יֵרָא אֶת ה' בְּמְצוֹתָיו חֲפָץ מְאֹד גְּבוּר בְּאֶרֶץ

יהיה זרעו", ונראה באורו לפי מה שנתבאר, דמאחר שהוא חפץ במצותיו "מאד", על כן "גבור" יהיה הוא וזרעו, שמקבל כחות לזה.

ט. והמשגיח דליקווד רבי נתן וזכטפוינגל זצ"ל אמר בענין זה של שבח ומעלת עם ישראל בהתגברות בקיום המצוות: כשבלעם רוצה לתת הגדרה על כלל ישראל, מה הוא אומר, "הן עם כלביא יקום וכארי ותנשא". הוא לא מדבר על עצם המעשה, הרבה יכולים לעשות מצוות, העקר הוא "איך עושים את המצוות", איכות הדברים! והשבח הגדול הוא "כלביא יקום וכארי ותנשא". ועוד אמר: צריכים לדעת, אם לא מתגברים פארי לעמד בבקר לעבודת הבורא, אין את המצוה פראוי, זה בלי ידיים ובלי רגלים, זה לא סתם הדור מצוה, זה הלכה בשלחן ערוך (ארח חיים סי' א) "יתגבר פארי"!! היה טוען שאנשים עושים טעות, ולא מבינים שה"ווארט" של השנה בליקה, הוא פדי "לקום בבקר", להתגבר ולעמד פארי... (לקט רשימות בעניני תפלה עמ' עה).

ומה נוראים הם דברי רבנו יונה על העושה מצוות ללא התגברות אלא כפי המזדמן, וזה לשונו בפרושו על מסכת אבות (פרק ה משנה יד): "ארבע מדות בהולכי לבית המדרש, הולך ואינו עושה". אין הפונה שלא עושה כלל מכל מה ששמע בבית המדרש, כי אף הנמנע מעשיית המצוות רשע גמור, אף שאינו עושה עברות, אך הפונה שאינו מחזר אחריהן לעשותן, וכשיבאו לידו עושה אותם על מקרה (ועליו אומרת המשנה שמקבל שכר רק על החליכה ולא על עשיית המצוה!).

י. ועל העיפים לקום ולבא לתפלה, וכן המתנמנמים בשעת התפלה, כתוב במדרש רבה (פתיחתא דאיכה רבתי אות י): ולא אותי קראת יעקב, קאים טרון כל יומא ולא לעי, וצלויי קמוי את לעי? וכתב הימתנות פהנה': ופרושו, עומד כל היום בשוק ונושא ונותן בעסקיו ואינו יגע, ולהתפלל לפני

הקב"ה הוא יגע. ועל כך כותב המדרש רבה: הוי ולא אותי קראת יעקב, הלואי לא הכרתיך יעקב, למה? כי יגעת בי ישראל [בעבודתי אתה עניו ויגע].

מאמר זה הראיתי לכמה בני אדם, דבבקר קמים בפנים זועפות, ותשושי פח נדמו עמי, נערים פני זקנים, ואינו יוצאין לבית הכנסת להתפלל בצבור, ואחרי כן אוכלים מה שרגילים, ויוצאין לשוק לעסקיהן מאריות גברו, הייטב בעיני ה' שיעשו ימים רבים כזה, ותינח פעם ביוכל בשגגה שיוצא. ה' הטוב יכפר בעד, ויתנו לב לשוב לקיים סעיו ראשון של השלחן ערוך: יתגבר כארי לעמד בבקר לעבודת בוראו. ועבודת בוראו, עבודה שלמה עבודה תמה הוא לילך מעטף בטלית ותפלין מעשרה ראשונים לבית הכנסת, ובזה יפק רצון מה' (ר"ח פאלגיי זכירה לחיים, ח"ב דף צו ע"ג).

יא. ומספר על אחד מזקני החסידים מהדורות הקודמים זצ"ל, שלעת זקנתו היה מתעורר כמה פעמים באמצע הלילה לעשות צרכיו, וקבל על עצמו שכל פעם שיזדמן לו לקום באמצע הלילה, לפני שיחזר לשנתו ילמד שורות אחדות באחד מהספרים הקדושים. כשנשאל למנהגו זה, ענה ואמר: הלא בלילה עולה כל נשמה למעלה בגן עדן ויושבת בצותא עם נשמות קדושות אחרות. והנה אם הנשמה צריכה להפרד מהן כדי לחזר לגוף האדם מהסבה הנ"ל, אחר כך כשחוזרת למעלה שואלות אותה הנשמות היכן היתה ולמה נפרדה מהן, ומוכן מאד, שזה לא נעים שתאמר להנשמות הקדושות הסבה הנ"ל, ולכן לומד קצת באחד מהספרים הקדושים, כדי שתוכל לומר להם הלכתי ללמד איזה מאמר קדוש... והנה לאמתו של דבר הבושה הזאת איננה כל כך גדולה, כי הרי הנשמות יודעות היטב שהאדם איננו מלאך והוא רק בשר ודם, אבל הבושה האמתית היא כשהנשמה חוזרת לגוף האדם בבקר כי הגיע הזמן שצריך לקום לעבודת ה', והעצל הזה במקום לקום בזריזות לעבודת ה', מהפך

את עצמו לצד השני ויישן ויחלם שנית, אז הנשמה חוזרת למעלה בחרפה ובושה, ושואלים אותה מה זאת כי נפרדת מאתנו ומיד חזרת, ואוי לאותה בושה וכלמה כשהנשמה צריכה לומר להם האמת כי חזרה מפני גדל העצלות שאינה רוצה לקום לעבודת ה'... (שיחות בעבודת ה', ש"ב ותגבר פארי).

יב. והנה מהדברים עד כה השתמע שענין הגבורה פארי הוא כדי לנצח את היצר הרע המטיל רפיון ועצלות כדי להרחיק את האדם מעבודתו ותברך. אמנם מדברי הזוהר הקדוש נראית הבנה אחרת בענין הזה, הבנה ממבט של רוממות. וזה לשון הזוהר (שמות דף ה:): "אמר רבי יהודה אילמלי הו' ידעין בני נשא רחימותא דרחים קודשא בריך הוא לישראל, הו' שאגין ככפירא למרדף אבתריה, דתנגא בשעתא דנחת יעקב למצרים, קרא קודשא בריך הוא לפמלא דיליה, אמר להו': כולכון חותו למצרים ונאנא איחות עמכון וכו', עכ"ל.

והינו שמהתגברות פארי היא להזדרז מכח ההכרה בגדל אהבת הבורא לעם ישראל, לרדף אחריו ולהתדבק בו, כדי לא להחמיץ רגע של אפשרות לחסות בצל כנפיו ולהיות קרוב אליו על ידי עבודתו והעסק במצותיו. ובאמת, כך מורה גם כן (לכאורה) לשון המדרש רבה (תנ"ל אות ה): ועומדין משנתם כאריות וחוטפין קריאת שמע וממליכין לקב"ה. ומבאר לפי זה גם מה שהמדרש מקדים ללשון זה את הענין שהרי הם ישנים מן התורה ומן המצוות, שזה אותו ענין, שכל הזמן הם דבקים בו על ידי התורה והמצוות.

- והנה ענין זה של הקימה בפקר לעבודת ה' שתהיה כראוי יש בו שני שלבים:

(א) בשכבו לישן [פרקים ב-ה]

פרק ב - שנה בשעור מספיק

א. קדם שנבאר השלב הראשון השיד לענן הקימה, ישנו ענן נוסף הקשור לשנה בכלל, ומן הראוי ליחד עליו את הדבור. ענן זה הוא החשיבות שיש לשנה בשעור מספיק לקיום הגוף. מחסור בשעות השנה הנחוצות לאדם לקיום גופו, אף מסבות הנראות לכאורה מצדקות, גורם למעשה עיפות רבה ומקשה עשרת מונים את ההתגברות במלחמת היום יום כנגד היצר. ומי שמזלזל בדבר ואינו ישן בשעור מספיק, דומה למי שממעט באכילת הדרוש לו כדי קיומו, עד שנחלש ובטל מעבודת ה'.

על כן, כאן המקום לכתב את הוראת גדולי הדור מהי "שנה בשעור מספיק" שהאדם מחיב בה. וכה מובא בספר "משל האבות" (עמ' שיז) : רבי מרדכי גיפטר, ראש ישיבת טלז, מעלה על נס את דאגתו העמקה של מרן רבי יעקב ישראל קניבסקי – ה"סטייפלר" – לשלומם של בני תורה, כפי שבאה לידי בטוי באחת מפגישותיהם שנסבה על התמדתם הגדולה של תלמידי ישיבת "ליקווד" :

"היה זה באותן שנים, בהן שהינו בארצנו הקדושה עם חבורה מבני ישיבתנו, בקרית טלז שעל יד ירושלים. הייתי נוהג להפנס אליו ולהתנעץ בעניני הישיבה. פעם אחת כאשר נכנסתי, ולא הספקתי עדין להתישב, פנה אלי מיד בתרעמת, ואמר לי: שמעתי שהבחורים אצלכם, ערים

בשעות המאחרות של הלילה, ודעו לכם שאסור לנהג כד! הם יתפכו, חס-
וחלילה, לעמי הארץ, עד אשר הם לא יבינו אפלו משנה פשוטה! עליהם
לדעת שבוולוז'ין ישנו בלילות! ואם כן, כיצד אתם מרשים להם לא לישן
בלילות, ואינם מספיקים להחליף כח?! פה היו דבריו אז.

"השבת לי, שאין זה בא משום צווי או הוראה שלי. אלא שהבחורים
עצמם בגזמתם, ערים בלילות, מרב אהבת התורה שבקרבתם, אבל אני
עצמי נהנה, שבשעה שאני שוכב לישן בלילה, נרדם אני מתוך נעימת קול
תלמודם, ובשעה שאני מתעורר בבקר אני נעור מקול למודם, ורזה הרבה
נחת מאהבת התורה שלהם. ונתחיד רבנו בטוב-לבב ובמאור פניו, ומחא
בכפיו ואמר: 'אוי כמה טוב, אוי כמה נעים!'.

"אולם מיד שנה את טעמו, הלם על השלחן בתקיפות, ואמר לי: אמר
להם, שהם מכרחים לישן בלילות! הדברים נאמרו מאדם שהוא בעצמו
לא פסק פומיה מגירסא והיה נעור ימים ולילות שלמים ביגיעתו העצומה
בתורה, וכאשר ראינו כמה פעמים איד שהוא נרדם מרב עיפות על
הגמרא. ימים ולילות היו שוים אצלו בשקידתו הנוראה בתורה, ואולם
כל זה – רק כלפי עצמו, אך ביחס לאחרים, לבני-תורה וללומדי-תורה,
נתן מחשבתו לדאג את דאגת עתידם ואת דאגת בריאותם. והוא העריך
לנכון את כחות נפשו של בן ישיבה, שלא לכלם יש את אותם כחות הנפש
העצומים של ה'סטויפלר'" (תולדות יעקב).

ב. וכך היה אומר רבנו זצוק"ל לתלמידים צעירים המשחרים לפתחו:
הנה דע לך שיש 24 שעות ביממה, ומזה יורד 8 שעות לישנה. וכך אחד
צריך לחלק את שעות השנה לפי מה שהוא אדם. יש שישן כל ה- 8 שעות
בלילה, ויש שישן שבע או שש וחצי שעות בלילה, ואחר כך ביום ישן עוד
שעה או שעה וחצי. אבל על כל פנים צריך לדעת שאסור לזלזל בשנה,
ואם ישן סך הכל במשך היממה 8 שעות – כי אז המוח שלו רגוע ומסגל

ללמד היטב, מה שאין כן אם ישמע לעצת היצר חס ושלום למעט בשנה – אז יגרם לו חס וחלילה להתדרדרות, ולכן צריך 8 שעות לשנה (קריינא דאיגרתא).

ובמקום אחר שם (ח"א סי' כח) כתוב בשמו: "הנה בזמננו באפן רגיל צריכין לישן כשבע שעות (ראה הערה) במעט לעת. ובפחות מזה אין הראש מישב היטב להתעמק בתורה הקדושה. אך יש יוצא מהכלל שמכרח לישן שמונה שעות, ויש יוצא מהכלל שמספיק לו גם שש שעות, אבל דרך כלל מכרחים לשבע שעות שנה במעט לעת. ובספר "מכתבים ומאמרים" (ח"ב סי' ה) כתב מרן הגאון הרב אלעזר מנחם מן שד"צ"ל: "לישן צריך אדם כפי צרכו, והינו לא פחות משש שעות עד שבע, ופחות מזה מזיק לבריאותו של האדם". וראה עוד בזה בספר "בתורתו יהנה" (עמ' ער).

הערה: יתכן שהשיעור של שמונה שעות שכתוב בקטע הקודם הוא רק לתלמידים צעירים, וכאן כתוב השיעור לכל אדם.

ג. מעיד הרב הגאון ר' נחום רוגוזניצקי שליט"א: "מרן בעל החזון-איש' צנה עלי לישן לא פחות משבע שעות ביממה. ומפעם לפעם היה שואל אותי אם אני מקפיד על זה. ואמר שאפשר גם לחלק את שעות השנה – שעה אחת ביום ושש שעות בלילה. פעם שאל אותי: כמה ישנת בלילה? ובאקראי, באותו לילה, ישנתי רק שש שעות. הגיב על כך בחמרה, באמרו שצריך להשגיח על הבריאות, כי הדבר עלול לגרם לאחר זמן לבטול תורה. והוסיף, שבשנות הזקנה אפשר להקל.

"וספר לי גיד ש'למד בשיבת סלבודקה והיה מקרב לרבינו, ששאל פעם אחת את החזון איש כמה שעות לישן? והשיבו: שמונה. ושאלו: הרי כתוב 'במעוט שנה? והשיבו רבנו: זה נקרא מעוט שנה! [כלומר, שהעקר לא לישן יותר ממה שצריך, ומה שצריך הוא הנקרא מעוט שנה] (מעשה איש").

וּלְמַעֲשֵׂה עֵקֶר הַדְּבָרִים כָּבֵר מְצוּי בְּדַבְרֵי הַקְּדָמוֹנִים, וְנִבְיָא כָּאֵן שְׁנֵי
מְקוֹרוֹת לָזֶה:

ד. "וְאָמְרוּ בְּשֵׁם הַרְמָבָּ"ם שֶׁהָיָה יָשׁוּן שְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת בְּכָל לַיְלָה, וְסִימֹן:
אִ"ז, יִשְׁנָתִי אֲזִי יָנוּחַ לִי..." (תַּפְּאֶרֶת יִשְׂרָאֵל אֲבוֹת פִּיֹּו אוֹת פג).

ה. "וַיְבִוּדָּאֵי אֵי-אֶפְשָׁר לְאָדָם בְּלֵא שְׁנָה, וְאִם לֹא יִישָׁן גַּם בְּלַיְלָה יִשְׁתַּגַּע
וַיֵּצֵא מִדַּעְתּוֹ, וְלָכֵן אוֹמֵר הַתַּנָּא 'בְּמַעוֹט שְׁנָה'" ("לְחֵם שְׂמִימִים" לְר' יַעֲבִ"ץ אֲבוֹת פִּיֹּו
).

הערה: ומצאנו בענין זה בספר אזור אליהו (מבעל מחבר ספר 'שבט מוסרי') סי' ע"ה פירוש נפלא על מה ששנינו
במסכת אבות (פ"ג מ"ד): רבי חנינא בן חכנאי אומר, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו
לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו. וז"ל: עוד יש לפרש שהנעור בלילה אינו מפנה ליבו לבטלה, והטעם
שמתחייב הוא זה, שכבר קצבו חז"ל (רמב"ם הל' דעות ד' ד') שיעור שינת האדם שמונה שעות בין יום ולילה,
ובזה יהיה בריא אולם לעבודתו יתברך, משום שמיעוט שינה פחות משיעור זה מחלה לאדם, ובא
לידי חולאים ומסתכן בעצמו, לכן אמר "הנעור בלילה", שנעור בקום עשה מהשינה שקצבו חז"ל.
ולכן לא אמר "הקם משנתו" כדכתיב (משלי י"ט) "מתי תקום משנתך" אלא אמר "נעור", לרמוז למה
שפירשנו, שנעור מתוך השמונה וכו' עכ"ל.

ו. וְנִסִּים בְּמֵאֲמָרוֹ שֶׁל הָרַב הַצַּדִּיק ר' חַיִּים פְּרִיִדְלַנְדֵּר זצ"ל: יֵשׁ דַּעָה
הַאוֹמְרֵת (ב"ר פ"ר' לד) שֶׁמִּהֲרָגַע הָרֵאשׁוֹן שְׁאָדָם נוֹלָד יֵשׁ לוֹ יֶצֶר הָרַע, וְזֹאת
בְּהַסְתַּמָּד עַל דְּבָרֵי הַפְּתוּב "כִּי יֶצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעוּרָיו" – מִשְׁנַנְעַר
לְצֵאת מִמְּעֵי אִמּוֹ, נִתֵּן בּוֹ יֶצֶר הָרַע. מַה יֶּצֶר הָרַע יֵשׁ לְתִינוּק? עַל זֶה שְׂמַעְתִּי
מִהָרַב מִפּוֹנִיבֵז' זצ"ל, שֶׁפַּעַם נִכְנַס בְּנוֹ הַקָּטָן שֶׁל הַ"חֲפָץ חַיִּים" הַבֵּיתָה.
רָצָה הַחֲפָץ חַיִּים לְהֶאֱכִילוֹ. הֵיָלַד סָרַב. אָמַר עַל כֵּן הַ"חֲפָץ חַיִּים": חַז"ל
אוֹמְרִים עַל הַפְּסוּק "כִּי יֶצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְעוּרָיו" דְּהֵינּוּ שְׁיֶצֶר הָרַע
מִתְעוֹרֵר כָּבֵר אֶצֶל הַתִּינוּק. וְכִי מַה "יֶצֶר הָרַע" יָכוֹל לְפַתּוֹת תִּינוּק? הוּא
אֵינוֹ יָכוֹל לְבֹא אֶל הֵיָלַד הַיְהוּדִי וּלְפַתּוֹתוֹ בְּמֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. עַל כֵּן
בְּתַחֲבוּלוֹת הוּא עוֹשֶׂה אֶת מְלַחְמָתוֹ. הוּא בָּא אֶל הֵיָלַד וּמְצַדִּיקוֹ, שְׂאֲמָנָם

כּוֹן, אִינֶדֶד יְכוּל לֶאֱכֹל וְלִזְלֹל כְּגוֹי. הַתּוֹרָה אוֹסֵרֶת זֹאת עָלֶיךָ. עַל כֵּן, אֵל תֹּאכֵל. וְכַמּוֹבָן מִטָּרְתּוֹ שֶׁל הַיֵּצֵר הָרַע בְּכָךְ הִיא לְהַחֲלִישׁ אֶת הַיֵּלֶד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הַכֹּחַ לְקַיֵּם מִצְוֹת ("מַסְלּוֹת חַיִּים בְּחִנּוּךְ" עֲמוּד 88).

בְּאַחַת הַשְּׂמֻחוֹת בְּהַשְׁתַּתְּףָּ וְדַרְשׁ הָרַב מִפּוֹנִיבֵז' זצ"ל, סֵפֶר בְּתוֹךְ דְּבָרָיו מֵהַשְּׁמַע מִהַחֲפֵץ חַיִּים זצ"ל, שֶׁאָמַר פֵּעַם : פֶּלֶא הוּא, שְׁנֵי יֵלָדִים נוֹלָדוּ בְּאוֹתָהּ עֲגֵרָה, וְשְׁנֵיהֶם גְּדֻלִים יַחַד עִם אוֹתָם הַתְּנָאִים. וְאַף עַל פִּי כֵן הַיֵּלֶד הַיְהוּדִי חֲלָשׁ וְרָזָה וְלֹא רוֹצֵה לֶאֱכֹל, וְאָמַא שְׁלוֹ רָצָה אַחֲרָיו וּמְשַׁדְּדָת אוֹתוֹ בְּדַבּוּרִים וּבְכַח שִׁיאֲכֹל קִמְעָה, וּמְאִינְדָּה הַיֵּלֶד הַשְּׁנִי, שֶׁהוּא לְהַבְדִּיל אֶלְף אֶלְפֵי הַבְּדֻלוֹת "שִׁינְגֵעַץ" גוֹי, אוֹכֵל הַרְבֵּה לְתַאֲבוֹן, וְחֶסֶן וּבְרִיא, מֵהַפֶּשֶׁר הַחֲלוּק?

אֶלֶּא שְׁאוֹתוֹ יֵצֵר הָרַע שֶׁאוֹמֵר לְיֵלֶד יְהוּדִי, אֵל תֹּאכֵל, אֵל תִּשְׁתֶּה, אֵל תִּישֵׁן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ כֹּחַ לְעַבֹּדֶת ה', אוֹתוֹ יֵצֵר הָרַע אוֹמֵר לְיֵלֶד הַגּוֹי תֹּאכֵל הַרְבֵּה וְתִישֵׁן הַרְבֵּה, וְיִהְיֶה לָךְ הַרְבֵּה כֹּחַ, וְתוּכַל לְהִיּוֹת רָשָׁע גְּדוֹל וְרוֹצֵחַ גְּדוֹל וְלַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה צְרוֹת לְיְהוּדִים ("מְאִיר עֵינֵי יִשְׂרָאֵל" מִפִּי הָרַב הַגָּאוֹן רַבֵּי מִנְחֵם גְּרוֹסֶבֶרד שְׁלִיט"א, שְׁהַדְּבָרִים נֶאֱמָרוּ בְּשִׂמְחַת הַבֵּר מִצְוָה שְׁלוֹ).

פרק ג - זמן תורה לחוד וזמן תפלה

לחוד (קל וחמר שלא להתעסק בדברים בטלים)

א. בהלכות ת"ת (פי"ג הי"ד) כתב הרמב"ם: "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהו, ולא באלו שלומדין מתוך עדון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהו ומצער גופו תמיד ולא יתן שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה". ובהלכות דעות (פי"ד הי"ד) כתב הרמב"ם: "היום והלילה ארבע ועשרים שעות, די לו לאדם לישן שלישן שהוא שמונה שעות". ומה גם שפ"ז (אהע"ז סימן כה) "שוא לכם משפמי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים, כן יתן לידידו שגא" (תהלים קכז), שגם לאלה שישנים הוא יתן תורה כמו למשפמי קום ומאחרי שבת, פלא עצום!

אומר הרב הגאון הצדיק מורי ורבי ר' ראובן יוסף גרשנוביץ זצ"ל: זה תלוי אם הוא אוכל "לחם העצבים", יהודי שבשעה שיאמץ כחותיו לנגד שנה מעיניו זה לא יפריע לו לעקר למודו בסדרי הישיבה והכולל, הרי שמחובתו לנגד שנה מעיניו, ואם לאו, כל תורתו שקלמ לא תתקיים בו, "אין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם, ולא יתן שנה לעיניו ולעפעפיו תנומה".

אך אם אחרי שמלא את כל היום לתורה כדבעי, ההתאמצות ללמוד עוד בלילה תפריע ללמודו בנגדר של "אכלי לחם העצבים", ודאי ששוא לו לנגד שנה מעיניו, והקב"ה יתן לו את שלמותו בתורה בלי נדודי שנה! יועץ הצדיק עם רבו לבדק מה בכחו (מהספר ובחירת בחיים עמ' עב).

הוא הדין לענייננו, אם למודו בלילה יפריע לו לקום לתפלה ולהתפלל כראוי, נחשב למודו בלילה בנגדר של "אכלי לחם העצבים", דמחסיר ביסוד התורה שהוא התפלה שמביאה לראת שמים (כמבאר מדברי מרו הרב שף זצוק"ל המובאים להלן), וודאי ששוא לו לנגד שנה מעיניו, וה' יתן לו שלמותו בלי נדודי שנה כנ"ל.

ב. ממשנתו של מרן הרב שך זצוק"ל: בספר "מסרת החנוך" מספר על אברך אחד שהיה מתפלל קבוע במנין שחרית בישיבה, שהפסיק בתקופה מסוימת ממנהגו זה, כיון שלמודו בליקה נמשך עד שעה מאחרת ביותר, ולא היה יכול לקום לשעת התפלה בישיבה. פנה אליו רבנו ושאלו: "למה הפסקת לבא לשחרית בישיבה?" השיבו האברך, שאם ירצה לבא לתפלה בישיבה, יצטרך להמעיט בלמודו. אמר לו רבנו: "זה כדאי, שהרי אמרו חז"ל 'כל שאין יראתו קודמת לחכמתו אין חכמתו מתקיימת'. אם כן כדי שיתקיים הלמוד, צריך להקדים לו יראת שמים, ויראת שמים נקנית בתפלה בישיבה מתוך מתינות, ממילא הדבר כדאי, אף על פי שגורם להמעיט מזמן הלמוד".

וכך אמר רבנו בשיחה לבני הישיבה: "זו לא דרך חכמה ללמוד בליקה ולא לקום בבקר לתפלה, אי אפשר שזה יהיה כך, הלא כל גדולי ישראל היו זהירים בתפלה, מלבד שהיו יגעים בלמוד התורה, כי התפלה מקנה לאדם יראת שמים, אשר כאמור, בלעדיה אין מקום לתורה..."

ובמכתב משנת תשל"ז מעורר רבנו, על חשיבות התפלה במקום הלמוד: "הנה אבוא להעיר לכם על ענין נכבד, אשר חז"ל דרשו על הפסוק "כרם זלת לבני אדם", זו תפלה שבני אדם מזלזלים בה. הנה נער הייתי וגם זקנתי וכל ימי גדלתי בהישיבות וראיתי איך שרבותי הקפידו על ענייני תפלה, ובפרט על אלו שהיו נמצאים במסגרת הישיבה, שיהיה תפלתם דוקא בצבור הישיבה. והתפלה היא מיסודות של קיום הישיבה, והיא רצויה ביותר במקום שלומדים. וחכמת התורה אין לה קיום אם יש חס וחלילה איזה זלזול במצות התפלה.

כל זמיו הקפיד רבנו הגדול, לגדל ולרומם את ערך התפלה בהקפדה על זמנה מתוך מסירות נפש. וכך מעיד תלמידו הגאון רבי איתמר גרבוז שליט"א: "מעולם לא אחר מלבא בזמן לתפלה, והיה מקפיד לבא רבע

שָׁעָה קָדָם, מִתְעַטֵּף בְּטִלִית וּמִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עוֹד קָדָם שֶׁהִתְחִיל הַצְבוּר
לְהִתְפַּלֵּל, תִּפְּלָה בְּמִתִּינּוֹת מִתּוֹךְ הַסְּדוּר מְלָה בְּמְלָה כְּמוֹנָה מְעוֹת”.

וּפַעַם אַחַת כְּשֶׁהָיָה בְּבִקְרַב בְּבֵית חוֹלִים יִתֵּל הַשּׁוֹמֵר, חֹזֵר לִישִׁיבָה וְאָמַר:
”הֵייתִי הַיּוֹם בְּבֵית הַחוֹלִים בְּשָׁעָה שְׁבַע. כָּל הַרוֹפְאִים וְהָאֲחִיוֹת כָּלָם כָּבֵר
הָיוּ בְּזָמֶן, וְלָמָּה בִּישִׁיבָה אֵין מְבִינִים שְׂצָרִיכִים לְבֹא בְּזָמֶן?!”

ג. וּבִסְפָר אֹר לְצִיּוֹן עַמִּי קִדְּתָנוּב: יֵשׁ שְׁנֵשְׂאָרִים לְלַמֵּד בְּלִילָה עַד שָׁעָה
מְאַחֶרֶת, וּבְבִקְרַב בָּאִים לְהִתְפַּלֵּל מְאַחֵר לְאַחֵר שֶׁעֶבֶר זְמַן קָרִיאת שְׁמַע. וְזֶה
פְּלֵא, לוֹקְחִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁל הַקְּבִ”ה וּמְשַׁתְּמָשִׁים בָּהּ נִגְדוּ חֵס וְשָׁלוֹם.
הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק חָכָם צַדִּיקָה חוֹצֵן זַ”ל אָמַר שֶׁתְּמִיד הָיָה קָם בְּהֵנֶךְ הַחֲמָה,
יוֹם אֶחָד אַחֵר אֶת הֵנֶךְ וְחָשַׁשׁ מִחִלּוֹל הוֹי, שֶׁיֵּאמְרוּ שְׂבֵא לְהִתְפַּלֵּל כָּל כָּךְ
מְאַחֵר. וְאִם לֹא יְכוּלִים לְקוֹם בְּהֵנֶךְ, לְפָחוֹת לֹא לְאַחֵר זְמַן קָרִיאת שְׁמַע.

כָּל זֶה יִחַשְׁבֵּב לְעַצְמוֹ, אֲבָל כְּמוֹנָן שְׂאִין לוֹ לְדוֹן אַחֲרִים שְׂבֵאִים לְהִתְפַּלֵּל
מְאַחֵר, כִּי יִתְכַנְּנוּ סְבוֹת רַבּוֹת לְמַעֲשֵׂיהֶם, וְהוֹי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת.

ד. הַחִיד”א בְּסִפְרוֹ כֶּסֶף דָּוִד (סוף דְּרוֹשׁ יג אוֹת ב) כָּתַב: כִּי הִנֵּה נִמְצָא תִלְמִידֵי
חֲכָמִים שְׂרוֹצִים לְלַמֵּד וְיוֹשְׁבִים בְּלִילוֹת כְּמָה שְׁעוֹת בַּת”ת, אֵךְ לְמַחְסוֹר,
שְׂמֵאֲבָדִים קָרִיאת שְׁמַע בְּעוֹנֶתָהּ וּתְפִלָּה בְּצְבוּר, וְלֹא אֲכַפֶּת לְהוֹי, כִּי סָבְרוּ
דְּטַפֵּי עֲדִיף לְלַמֵּד. וְגַם בַּיּוֹם אִם לּוֹמְדִים וְזָמַן מְנַחָה עוֹבֵר אֵינָם שְׂמִים עַל
לֵב, וּבְשִׁקִיעַת הַחֲמָה, שָׁם הֵיכָא דְגֵרְסִי אוֹמְרִים תְּפִלַּת מְנַחָה, אִי לְמַעְלָה
וְזִי לְמַטָּה וְכוּי, וְשָׂרִי לְהוֹי מְרִייהוּ, כִּי כָּל אֱלוֹהִים עוֹזוֹנוֹת, וּמָה גַם לְתִלְמִידֵי
חֲכָמִים, דְּשִׁגְגוֹת נְחֻשְׁבִים לְזְדוֹנוֹת, כְּמִ”ש פ”ב דְּמְצִיעָא, וְלֹא הַמְדָרֵשׁ הוּא
הַעֲקָר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְחוּץ מִהַחֲטָא עַצְמוֹ, הִנֵּה מְצַרְף עוֹן חִלּוֹל הוֹי הַחֲמוּר,
דִּיאֲמְרוּ הַמּוֹן הָעַם: רְאִיתֶם תִּלְמִיד חָכָם שְׂאִינוֹ מִתְפַּלֵּל בְּצְבוּר וְכוּי. וְהִינוּ
דְּאָמַר ר’ יְהוּדָה אֲשָׁרִי מִי שֶׁעָמְלוֹ בַּתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה נְחֻת רּוּחַ לְיוֹצְרוֹ, דְּלֹא סָגִי

עמלה של תורה לחוד, רק צריך שיעשה נחת רוח ליוצרו, שלא יחטיא השערה מכל מצוות דאורייתא ודרבנן.

וזה רמז הכתוב אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם, ואמרו בתורת כהנים: אם בחקתי תלכו, שתהיו עמלין בתורה, ואחר כך אמר ואת מצותי תשמרו, כלומר העמל בתורה צריך לשמר המצוות ולעשותם, אבל ללמד ולבטל מצוות, לא [באלה] בחר ה', כי תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים. והכי אמרינן ביבמות דף קט: תנא ר' יוסי אומר כל האומר אין לו תורה, אין לו תורה. פשיטא, אלא כל האומר אין לו אלא תורה, אין לו אלא תורה. הא נמי פשיטא, אלא דאפלו תורה אין לו. מאי טעמא, אמר רב פפא אמר קרא ולמדתם ועשיתם, כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה, כל שאינו בעשיה אינו בלמידה. עכ"ל.

ה. תלמיד החפץ חיים רבי יצחק בן מנחם זצ"ל ספר את המעשה הבא

(מובא בספר "החפץ חיים - חינו ופגלו"): באחד הלילות, ישבנו בהיכל הישיבה חבורה גדולה של בני הישיבה ולמדנו בהתמדה עצומה. השעה היתה לאחר חצות הלילה, אבל מי התחשב באותם ימים יפים בשעון? מי הקשיב לצלצוליו, בשעה שכל תשומת לבו היתה לשמע את קולותיהם של התנאים והאמוראים הבוקעים ועולים מתוך דפי הגמרא.

לפתע נפתחה דלת היכל הישיבה, לאולם נכנסו רבנו החפץ חיים וחתנו ר' צבי. שני קדושי עליון, עמודי התורה והיראה, מזפים אותנו בבקור בחצות הלילה, בשעה ששערי הרחמים פתוחים לרוחה לקבל את קולות למוד התורה העולים למרומים בשעה שהכנור מנגן מאליו... מארע פתאמי זה גרם לנו להתלהבות יתר בלמודנו, והתמדתנו התגברה ביותר שאת וביתר עז.

אֲדָה הֵנָּה מְסַמֵּן הַחֶפֶץ חַיִּים בְּיָדוֹ לְאוֹת שְׂבָרָצוֹנוֹ לְהַשְׁמִיעֵנוּ דְבַר. מוֹבֵן
שְׁמִיד מְשִׁתְרֶרֶת שְׁתִּיקָה, וְכִלְנוּ שְׁמִים אֲזִינֵנו כְּאַפְרָכָסֶת לְשִׁמְעַמַּה מַּה בְּפִיו
שֶׁל גְּאוֹן יִשְׂרָאֵל וְקִדּוּשׁוֹ לומר לְתִלְמִידוֹ בְּחֻצֵי הַלְּיָלָה. וְהֵנָּה שׁוֹמְעִים אָנוּ
אֶת קוֹלוֹ: יְלָדִים יְקָרִים! לְכוּ לִישׁוֹן, כְּבָר הִגִּיעַ חֲצוֹת הַלְּיָלָה, אֲסוּר לָכֶם
לְהִתְעַיֵף יִתֵּר עַל הַמְּדָה וּלְהַחֲלִישׁ אֶת בְּרִיאוֹתְכֶם, לְכוּ לִישׁוֹן! כִּי מִצְוָה
עֲלֵיכֶם הַתּוֹרָה! יְלָדִים יְקָרִים לְכוּ לִישׁוֹן – זֶה הֵיִתָּה שִׁירַת הַלְּיָלָה שְׁשִׁמְעֵנוּ
מִפִּיו שֶׁל קִדּוּשׁ עֲלִיוֹן בְּדוּמִית חֲצוֹת.

אֲדָה מוֹזֵר הַדְּבָר שֶׁהַדְּבָרִים שְׁשִׁמְעֵנוּ זֶה עֵתָה פְּעָלוֹ בְּאֶפֶן הַפּוֹד. דּוֹמָה הִיא
עֲלֵינוּ כְּאֵלוֹ שְׁמֵעֵנוּ דְבָרֵי הַתְּעוֹרְרוֹת לְהִתְחַזֵּק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּלְהוֹסִיף
הַתְּמִידָה עַל הַתְּמִידָתָנוּ. וְלָכוֹ, לֹא רַק שֶׁלֹּא הִפְסַקְנוּ לְלִמּוּד, אֲלָא הִמְשַׁכְנוּ
אֶת לִמּוּדֵנוּ בְּיִתֵּר מְרָץ וּבְיִתֵּר הַתְּלַהֲבוּת, לְמִרוֹת שְׁתִּמִּיד הִיא קִדּוּשׁ עֲבוּרֵנוּ
כֹּל דְּבַר שְׂיָצָא מִפִּי רַבֵּנוּ הַחֶפֶץ חַיִּים.

אֲמַנָּם כְּמַעַט יְלָדִים הֵינּוּ, הוֹסִיף וְסִפֵּר רַבִּי יִצְחָק, יְלָדִים תְּמִימִים
וְטְהוּרִים, וְלִבְנוֹ מְלֵא בְּהַתְּלַהֲבוּת שֶׁל תֵּם וְנִעוּרִים.

מִשְׂרָאָה הַחֶפֶץ חַיִּים שֶׁלֹּא רַק שֶׁלֹּא הִפְסַקְנוּ לְלִמּוּד, אֲלָא שֶׁהִמְשַׁכְנוּ לְלִמּוּד
בְּיִתֵּר הַתְּלַהֲבוּת, טַפְס בְּעֶצְמוֹ עַל הַסְּפָסָלִים וְהַקְטִין אֶת אוֹר הַמְּנוֹרוֹת
[חֲשַׁמֵּל עוֹד לֹא הָיָה בְּרִאדִין בְּאוֹתָם יָמִים, וְהִשְׁיבָה הֵיִתָּה מוֹאֲרֶת
בְּמְנוֹרוֹת נֶפֶט גְּדוּלוֹת]. כִּי עֵבֶר מְמִנּוּרָה לְמְנוֹרָה, עָלָה וַיִּרַד מְסַפְסָל לְסַפְסָל
עַד שֶׁהַחֲלִישׁ אֶת כָּל הָאוֹרוֹת, וְחִזַּר שׁוֹב עַל בְּקִשְׁתּוֹ: יְלָדִים יְקָרִים, לְכוּ
לִישׁוֹן! שְׁמִירַת בְּרִיאוֹתֵנוּ הֵיִתָּה בְּרִאשׁ מְעִינֵנו! (מִוְרַשֶׁת אַבוֹת פְּרָשַׁת וְאַתְחָנּוּ).

1. עַל הַגְּאוֹן הַקִּדּוּשׁ ר' אֶלְחָנָן וְסַרְמֵן הַשֵּׁם יִקָּם דָּמוֹ זַ"ל מְסַפֵּר: בְּתִקּוּפָה
מְסִימָת, כְּשֶׁנּוֹדַע לוֹ שֶׁיֵּשׁ בִּישְׁיבָה רַבִּים מְאַחֲרֵי שְׁבֵת, הִמְאָרִיכִים לְלִמּוּד
בְּהַתְּמִידָה רַב שְׁעוֹת הַלְּיָלָה, הִלָּךְ רַבִּי אֶלְחָנָן בְּכָל לַיְלָה קְרוֹב לְחֲצוֹת דְּרָךְ

אַרְכָּה מִבֵּיתוֹ אֶל הַיִּכַּל הַיְשִׁיבָה, בְּכַדֵּי לְכַבּוֹת אֶת הָאוֹרוֹת וּלְזָרוּ אֶת
הַתְּלַמִּידִים שְׁיִלְכוּ לִישׁוֹן וּלְהַחֲלִיף כַּח (אור אֶלְחָנוּ).

ז. וְאִם מִלְמוּד הַתּוֹרָה מְחַיֵּב הָאָדָם לְהַפְסִיק בְּשָׂבִיל הַמְּטָרוֹת הַנִּי"ל, עַל
אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׁמַחֲבֵב הוּא לְהַפְסִיק מִשְׁאָר עֲסוּקָיו בְּעִבּוּרוֹ.

כּוֹתֵב עַל כֵּן בְּסִפּוּר פְּלֵא יוֹעֵץ בְּעֶרְךָ 'שִׁינָה': תַּנְיִנָא, שְׁנָה שֶׁל שְׁחֲרִית
מוֹצִיָּאָה אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, וְחַבֵּל עַל דְּמִשְׁתַּכְּחִין, וּבִפְרָט בִּימֹת הַקִּיץ,
שְׁבִתְחֵלֶת הַלַּיְלָה עַל עֲמָדָם יַעֲמָדוּ, אוֹ לְמִיבְדָק בְּכַתְּבֵי חוֹשְׁבֵנֵיהוּ, אוֹ
בְּשַׁחֲוִק וְשִׁמְחַת מְרַעוֹת, וַיִּשְׁנִים שְׁנָה שֶׁל שְׁחֲרִית עַד שְׁיַעֲבֹר זְמַן קְרִיאַת
שְׁמַע וּתְפִלָּה, וְכִשְׁעוֹמְדִים מִשְׁנַתֵּם עוֹלָם חֲשֵׁךְ בְּעֵדָם, שְׂרוֹצִים לְמַהֵר לִילֵךְ
לְחֲנוּת לְעֶסְקָם, וְאוֹמְרִים אַחַר עֵבֶר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע תְּפִלָּה חֲטוּפָה
וְקִטּוּפָה, הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאַיִנְנוּ, זֶה דֶּרֶכְךָ כֶּסֶל לָמוּ. וּבְהַמְשֵׁךְ דְּבָרֶיךָ כָּתֵב:
וְכָבֵר מִלְּתֵי אֲמוּרָה כִּי עָתָה בְּעוֹנוֹתֵינוּ שְׁחַסְרָנוּ כָּל טוֹב, כְּמַעַט כָּל יְהוּדוֹתֵנוּ
וְכָל עֲבוֹדָתֵנוּ לְבוֹרְאָנוּ הַגָּדוֹל הַנֶּאֱלֹוֹ הַשְּׁלֵשָׁה הַתְּפִלוֹת, וְאִם גַּם זֶה חֶסֶר
יְבוֹאֵנוּ, מָה אָנוּ וּמָה חַיֵּינוּ, וְצָדִיק הוּא ה' כִּי נַחֲנוּ פִּשְׁעָנוּ וּמְרִינוּ, וְעַל כֵּן
לֹא נוֹשְׁעָנוּ זֶה כַּמָּה מֵאוֹת שָׁנִים, וְזֶה הוּא בְּעַכְרֵינוּ וְכו'.

ח. וּבְעֶרְךָ 'הַשְּׁכָמָה' כָּתֵב: וְלִכְל דְּבָר טוֹב צָרִיךְ גִּדֵּר וְהַכְנָה, זְהִירוֹת
מִבִּיָּאָה לִיְדֵי זְרִיזוֹת. וְכֵן לְעִנְיָנוּ זֶה, הָאִישׁ הַיָּרָא אֶת ה' וְרוֹצֵה לְקוֹם
אֲשֶׁמוֹרוֹת וּלְהַשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהַתְּפַלֵּל עִם הַצְּבוּר, וְאַיִנוּ רוֹצֵה לְאַבֵּד
טוֹבוֹת הַרְבֵּה, זֶה דֶּרֶכּוֹ דֶּרֶךְ הַקִּדְשׁ, שֶׁלֹּא מֵאַחַר לְהִיּוֹת יַעוֹר בְּתַחֲלַת
הַלַּיְלָה, אֲפֹלוּ לְעֶסֶק בַּתּוֹרָה, וְכָל שְׂכָן לְדַבֵּר הַרְשׁוֹת וְשִׁמְחַת הוֹלָלוֹת, רַק
יִשְׁכַּב וְעָרְבָה לוֹ שְׁנָתוֹ, וַיִּקְדִּים אֲשֶׁמוֹרוֹת, וַיִּשְׁתֶּה 'קֶאֱוִי' לְיִשְׁבֵי דְעֵתוֹ, וְכַדֵּי
שְׂוִיכָל לְנִקּוֹת גּוּפוֹ יָפָה וְיִפְנָה, וַיַּעֲסֵק בַּתּוֹרָה כְּשֶׁעוֹרוֹ אֲשֶׁר חֲנָנוּ ה', וַיִּשְׁכִּים
לְבֵית הַכְּנֶסֶת וַיִּתְּפַלֵּל עִם הַצְּבוּר וְכו'. לֹא כֵן (הַרְשָׁעִים) שְׁמַאֲחֲרִין עַל הַיָּינוּ,
שְׂכָר יִרְדְּפוּ יַיִן וְדִלִּיקָם, שְׂאִינָם יִשְׁנִים רַב הַלַּיְלָה, וְאִם יִנּוּחוּ מְעַט וַיִּקּוּמוּ

כְּשֶׁהִשְׁמַשׁ יוֹצֵא עַל הָאָרֶץ, יֵצְאוּ דְחוּפִים וּמִבְהָלִים לְפַעֲלָם וְלַעֲבוֹדָתָם, וְאִין לָהֶם פְּנָאֵי לֹא לְשִׁתּוֹת 'קֹאנִי' וְלֹא לְפָנוֹת, וּמִתְפַּלְלִים בְּיַחֲד תְּפִלָּה חֲטוּפָה וְקִטּוּפָה, וְאַחַר כֵּן כָּל הַיּוֹם הֵם חוֹלִים, חֲשִׁים בְּרֹאשׁם חֲשִׁים בְּבִי מַעֲיָהֶם... וְנִמְצָא רַע לָהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וּמֵר לָהֶם בְּעוֹלָם הַבָּא. עכ"ל.

ט. כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים מוֹוֹלוֹזְיִין זְלַה"ה בְּסִפְרֵי רוּחַ חַיִּים (אָבוֹת פ"ב מִשְׁנָה יג): וְזֶה שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (מִשְׁלֵי ו) "עַד מָתִי עָצַל תִּשְׁכַּב". ר"ל: אֲתָה הֶעָצַל, שֶׁאֲתָה צָרִיךְ לִישׁוֹן הַרְבֵּה, עַד מָתִי תִשְׁכַּב. ר"ל: תֹּאמַר לְהַבֵּא אֶשְׁכַּב, וְהִיָּה לְךָ כְּבֹר לְשִׁכְבִּי. וְאִם תֹּאמַר מָה אֲכַפֵּת לְךָ, "מָתִי תִקּוּם מִשְׁנִתְדִי". ר"ל: וְדַאי תִּתְאַחַר זְמַן הַתְּפִלָּה שֶׁהַצְּבוּר מִתְפַּלְלִין. לְזֶה אָמַר: וְהוּי זְהִיר בְּזֶה [בְּקִרְיַאת שְׁמַע וּבַתְּפִלָּה] דְּהִינּוּ שְׁתִּישׁוּן מִקֶּדֶם. עכ"ד.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הַשְּׁכֵמֶת בֵּית הַמְדַרְשׁ שְׁחֵרִית וְעֵרְבִית", דְּלִכְאוּרָה מַה שֶׁיֵּךְ הַשְּׁכֵמָה בְּעֵרְבִית, אֲלֵא כְּבֹר מִעֵרְבִית פּוֹעֵל לְהַשְׁכֵּמָתוֹ בְּשְׁחֵרִית, דְּלִפְעָמִים נִמְשָׁךְ בְּעֵרְבִית אַחַר שִׁיחָה בְּטִלָּה וְכַדוּי וְעַל יְדֵי זֶה לֹא יִקּוּם בְּרֹאשׁ צְלוּל לַעֲבוֹדַת הַשָּׁם יִתְבָּרַךְ (חֲזוֹק ח"ג עמ' קלח - הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יִשְׂרָאֵל פְּרִיֵדְמוֹן שְׁלִיט"א).

פרק ד - קביעת הרצון לקום כראוי

בטרם יישן

א. ציור קשי הנסיון בדמיונו של האדם טרם יגיע הנסיון לידו, וקביעת רצונו לעמד בו בכל מחיר חשובים הם מאד. עד כדי כך, שהגאון הרב שמחה זיסל זצ"ל משיב על השאלה במה השיגו האבות הקדושים וכל גדולי עולם ז"ל את מדרגתם ובמה היה כחם יפה מכחנו, שהם ידעו את הכח האדיר שבציורי הלב! (מכתב מאליהו ח"ד עמ' 252)

וְכַתֵּב הָרַב דְּסֵלֶר (שם) עַל דְּבָרָיו אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים : עוֹד סוּג שֶׁל צִיּוּרִים מוֹעִילִים מְאֹד לְתַקּוֹן הַמַּדּוֹת, הוּא עַל פִּי מַה שֶּׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (בְּרַכּוֹת ט.) "כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל פְּסוּק זֶה, מְתִי יָבֹא לְיָדִי וְאֶקְיָמְנוּ, בְּכָל נִפְשָׁךְ, אֲפֹלוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נִפְשָׁךְ וְכוּ", הֵינּוּ שֶׁתִּמְהוּ תַלְמִידָיו אִידָּהּ הִגִּיעַ לְדַרְגָּה כְּזוֹ שֶׁאֲפֹלוּ כְּשֶׁהָיוּ סוֹרְקִים אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת שֶׁל בְּרִזָּל הָיָה יְכוֹל לְקַרֹּת קְרִיאַת שְׁמַע וּלְקַבֵּל עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה, וְהִסְבִּיר לָהֶם שֶׁאִם הָיָה בָּא לוֹ הָעֲנָן פְּתָאִם, וְדָאִי שֶׁלֹּא הָיָה יְכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל עֲצָמוֹ עַד כְּדֵי כֶּךָ, אִידָּהּ הוּא הִכִּין אֶת עֲצָמוֹ כָּל יָמָיו לָזֶה, כִּי כָּל פֶּעַם שֶׁהָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, בְּתַבַּת "בְּכָל נִפְשָׁךְ" הָיָה מַעֲלֶה בְּדַמְיוֹנוֹ בְּצִיּוּרִים מוֹחֲשִׁיִּים שֶׁהָיָה מוֹמַת בְּעֵנוּיִם עַל קְדוּשַׁת שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָיָה שׂוֹאֵף בְּלִבּוֹ לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּשִׂמְחָה, וּמִמִּילָא כְּשֶׁהִגִּיעָה לְיָדוֹ בְּאַמְתָּהּ, לֹא הָיְתָה בְּשִׁבְלּוֹ דְּבַר חֲדָשׁ וְלֹא הָיָה קִשָּׁה לוֹ לְכַוֵּן בְּמִצִּיאוֹת מַה שֶּׁכֹּהֵן כָּבֵר כָּל כֶּךָ הִרְבָּה פְּעָמִים בְּדַמְיוֹנוֹ (וְעַיֵן בְּב"ח אֲרַח חַיִּים ס"י סָא שְׁפֵתַב שְׁכָל אָדָם יִכְוֵן בְּתַבָּה זוֹ שֶׁהוּא מְקַבֵּל עַל עֲצָמוֹ לְהִיּוֹת נִהְרָג עַל קְדוּשַׁת ה', וְהֵינּוּ כַּנ"ל).

מִזֶּה נִלְמַד עֲצָה נִפְלְאָה לְאָדָם שְׂרוּצָה לְעַמֵּד בְּנִסְיוֹנוֹת, שֶׁיִּכְוֵן בְּדַמְיוֹנוֹ הִרְבָּה פְּעָמִים לְפָנָי בֹּא הַנְּסִיוֹן אֶת צִיּוּר הַנְּסִיוֹן וְעַמִּידָתוֹ בּוֹ, וּמַעֲלָה בְּלִבּוֹ כָּל הַטְּעָמִים וְהַטְּעָנוֹת שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לְכַבֵּשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְאִידָּהּ הוּא שְׂמַח בְּכַבִּישָׁתוֹ ; וְאִזּוֹ בָּבֵא הַנְּסִיוֹן בְּאַמְתָּהּ, יִקַּל לוֹ לְעַמֵּד בּוֹ, וְזוֹ עֲצָה בְּדוּקָה וּמְנוּסָה. ע"כ.

ב. וְכֹן כָּתַב הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ הָאֲדַמוּ"ר רַבֵּי אֶהְרֹן רֵאטָה זְצוּק"ל בְּמֵאמְרוֹ מִבִּקְשׁ אֲמוּנָה פ"ב, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ : וְהִנֵּה כְּתִיב (נְחֻמְיָה ט) אֲתָה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשִׁמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם וּמְצַאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנָיִךְ וְכוּ'. וְלְכַאוֹרָה אֵיךְ שִׁיךְ אֶצֶל הַבּוֹרָא בְּרוּךְ הוּא לְשׁוֹן "וּמְצַאתָ", הֲלֹא הוּא יוֹצֵר יַחַד לְבָם וּמִבִּין בְּרֵאשׁ מַה שֶּׁבִסּוֹף, וְעוֹד מַה הוּא הַלְשׁוֹן "לְפָנָיִךְ".

רק אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם הָיָה תָמִיד מִקְדִּים בְּלָבוֹ כָּל הַנְּסִיווֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּי עֲקִיבָא בְּשַׁעָה שֶׁסָּרְקוּ בְּשָׂרוֹ בְּמִסְרָקוֹת שֶׁל בְּרָזֶל וְהָיָה מְקַבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם, כָּל יְמֵי הַיִּיטִי מְצַטְעֵר מֵתִי יָבֵא לְיָדִי (דְּהֵינּוּ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ) וְאֶקְיָמְנוּ, וְעַכְשָׁו שֶׁבֵּא לְיָדִי לֹא אֶקְיָמְנוּ (בְּרֵכוֹת ס א:). וְכָל שֶׁכֵּן אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּיָדָיו הָיָה בְּבַחֲיָנָה זֹאת, וְכָל הַנְּסִיווֹנוֹת שֶׁהִמְצִיא לוֹ ה', כְּבָר הָיָה לְבָבוֹ מוֹכֵן מִקֶּדֶם שֶׁבֵּא לְיָדוֹ אֵלּוֹ הַנְּסִיווֹנוֹת, וְקִיָּמָם בְּחֶשֶׁק וּבְרָצוֹן, כְּמוֹבָא בְּמֵאמְרוֹ הַשְּׁגָחָה פְּרֻטִית (פְּרֻק ה) בְּשֵׁם סִפְרֵי הַיִּשְׂרָאֵל לְרַבֵּנוּ תָם, שֶׁבֵּאִים מִקְדִּים מִחֻשְׁבֵּת הַנְּסִיווֹנוֹת בְּלָבוֹ לֹא יִקְשֶׁה לוֹ בְּעֵת הַגִּיעַ לְנִסְיוֹן, כְּכֹה אָבִינוּ אַבְרָהָם, כָּל הַנְּסִיווֹנוֹת שֶׁנִּסְּהוּ הַשֵּׁם כְּבָר הָיוּ מִקְדָּמִים בְּלָבוֹ מִקֶּדֶם, בָּאִם שֶׁיְבוֹאוּ לְיָדוֹ יִקְיָם אוֹתָם בְּשִׂמְחָה, וְזֶה "וּמְצַאתָ אֶת לְבָבוֹ" – לְשׁוֹן עֵבֶר, שֶׁכְּבָר מְצָא הַקְּב"ה אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן, וְאוֹמֵר "לְפָנָיִךְ", דְּהֵינּוּ לְפָנֵי ה', וְקִדְּם הַנְּסִיוֹן כְּבָר הָיָה נֶאֱמָן לְפָנָיִךְ.

ג. דְּבָרִים נוֹסְפִים וְחֻשׁוּבִים מְאֹד בְּעֵינֵינוּ קְבִיעַת הַרְצוֹן לְקוּם כְּרֵאוּי קִדְּם שֶׁמְגִיעַ הַנְּסִיוֹן, יֵשׁ לְלַמֵּד מִדְּבָרֵי הַגָּאוֹן הַצְּדִיק רַבֵּי שְׁלֵמָה וּוּלְבָה זְכָרוֹנוֹ לְבָרְכָה. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בְּסִפְרֵי "עֲלֵי שׁוֹר" (ח"ב ש"ג פ"ג וְעַד שְׁנֵי) :

קְרִיאַת שְׁמַע הִיא מְצוּת קְבִילַת עַל מַלְכוּת שָׁמַיִם. צְרִיךְ לְהֶאֱרִיךְ בְּחִי"ת שֶׁל אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּמְלִיךְ הַקְּב"ה בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ... בְּתוֹךְ כְּוָנָה זֹו עָלִינוּ לְהִמְלִיךְ אֶת הַקְּב"ה גַּם עַל כָּל אַבְרֵינוּ וְחוּשֵׁינוּ מִמֶּשׁ. עַל הַמְּחֻשְׁבָּה,

העיניים, האזניים, הפה, הלב, הידיים והרגלים וכיו, וזאת עד כדי מסירת נפש, כי עליך הורגנו כל היום, כמבאר בספרים. וכתבו הספרים שיש לציר לעצמו איך מוליכים אותו להשרף או להסקל על קדוש השם, והוא מוסר נפשו ברצון.

בר דעת ידע בזה את אשר לפניו. למשל: אדם קבל על עצמו מסירת נפש לההרג על קדוש השם, וציר לעצמו את הציור הזה. והנה אחרי התפלה יש לו סדר ללמד גמרא, אבל הוא מתעצל ללמד ומפסיק את למודו בדברים בטלים; אם בר דעת הוא, הוא תופס את עצמו: איך הוא זה – לההרג על קדוש השם הוא מוכן ברצון, וללמד ברצון אינו מוכן? איזה אפוא מסירת נפש? אם כן, הרי רמה את עצמו כאשר קבל מסירת נפש ב"אחד"! ואז אולי באמרו שוב קריאת שמע יקבל על עצמו ללמד במסירת נפש, בחזוק ובלי הפסקה.

ויתכן שאם יציר לעצמו ציור זה של למוד במסירת נפש, הוא ירגיש שאינו יכול לקבל על עצמו זאת, כי כבד הוא ממנו – ומה יעשה אז? אם עובד אמת הוא, הוא ישא ויתן עם עצמו: אם ארבע שעות אינני יכול ללמד בלי הפסקה, אולי בשתי שעות אחזיק מעמד, או בשעה אחת, או חצי שעה? וכמה שהוא מרגיש שבכחו להחזיק מעמד, הוא יקבל על עצמו, ולמשל: ללמד חצי השעה הראשונה מלמודו במסירת נפש בלי שום הפסקה, וכך יעשה אחר כך. ואולי אחרי שנה יוכל להגדיל את הזמן לשעה אחת או יותר, ואז יעשה כך ב"אחד".

מה רב ההבדל בין הציור לההרג על קדוש השם ובין למוד חצי שעה במסירת נפש ולא להפסיק לשום דבר! אך הנה נוכחנו לראות כי בכונה של מסירת נפש יש מקום לרמות את עצמנו, ומה נעשה, הלא קריאת שמע היא עדות על יחוד ה' (הע' ב"שמע" והד' ב"אחד" מרמזים על זה!), ועדות שבטלה

מקצתה בטלה כלה, ומוטב בקבלת מסירת נפש קטנה אבל אמתית.
עכ"ל.

ומדברים אלה למדנו, שבכל נסיון בעניני עבודת ה' שאדם חושב שיגיע
לידו, עליו לקשר את קביעת הרצון קדם בא הנסיון במה שמקבל עליו על
מלכות שמים בקריאת שמע שחרית וערבית, שנכלל בזה החיוב למסר
נפשו על קדוש השם. וקביעת הרצון אינה מתחייבת רק מעצם החיוב של
כל מצוה ומצוה, אלא גם ממה שאדם מקבל על עצמו למסר הנפש על
קדוש השם, שאם לא יקבע רצונו קדם, וממילא כשיגיע הנסיון לא יעמד
בו, והיה הדבר סתירה למה שאמר שמקבל על עצמו מסירת נפשו,
ויתברר שקבלתו לא היתה אמתית, ויערער גם כן חס ושלום את כל מה
שהעיד על עצמו בקריאת שמע שמאמין ביחוד הבורא.

ולמדנו גם כן תכן קביעת הרצון והקבלה על עצמו קדם בא הנסיון, שחייב
להיות רק בדברים שלפי דרגתו העכשווית יכול לעמד בהם. ורק באשר
יעלה ויהיה בדרגה גבוהה יותר, יוכל ויהיה צריך לקבל על עצמו דברים
יותר גדולים, לפי דרגתו אז.

ויוצא גם כן לפי זה שבכלל מצות קבלת על מלכות שמים נכלל דבר זה
של קביעת הרצון קדם בא הנסיון.

ומזה ילמד כל אחד לענין קביעת הרצון להשפיע לעבודת הבורא כראוי,
שאם ירגיש בעצמו שהוא מתקשה בענין זה, ישא ויתן בינו לבין עצמו
איך זה מתישב עם נכונותו למסר נפשו על קדוש השם, ויקבל על עצמו
לקום בזריזות, בחשק ובשמחה לעבודת הבורא. ואם בדרגתו העכשווית
אינו יכול עדין לעשות הדבר בשלמות, יקבל על עצמו מה שיכול לקיים
לפי דרגתו העכשווית. וכך יקבל עליו תמיד לפי דרגתו, ועל זה יכון במה
שמקבל על עצמו בקריאת שמע למסר הנפש, וכך ידבר שפתוב ב"עלי שור"
לענין הלמוד בחשק ובלי הפסקה.

פרק ה - לישן באפן שאינו מכביד על

הגוף

א. במסלול ישרים פ"ט כתוב: הנה מפסידי הזריזות הם מגדילי העצלה. והגדול שבכלם, הוא בקשת המנוחה הגופנית, ושנאת הטרם ואהבת העדוניהם בתשלום כל תנאיהם. כי הנה אדם כזה, ודאי שתכבד עליו העבודה לפני בוראו כבד גדול. כי מי שירצה לאכל אכילותיו בכל הישוב והמנוחה ולישן שנתו בלא טרם, וימאן ללכת אם לא לאטו, וכיוצא בדברים אלה, הנה יקשה עליו להשפיע לבתי פנסיות בבקר, או לקצר בסעודתו מפני תפלת המנוחה בין הערבים, או לצאת לדבר מצוה אם לא יהיה העת ברור, כל שכן למהר עצמו לדברי מצוה או לתלמוד תורה. ומי שפירגיל עצמו למנוחה האלה, איננו אדון בעצמו לעשות הפד זה כשירצה, כי כבר נאסר רצונו במאסר ההרגל הנעשה טבע שני.

ב. הפרי מגדים (ארח חיים סי' א) כותב: ויהא הוא מעורר השחר, הוא ענין בפני עצמו, שאדם ירגיל עצמו במאכלים קלים וכדומה, שלא יישן הרבה, כי בשנה לא שיד התגברות.

ג. ספר נכד מרו הרב שד"ל רבי אשר ברגמן שליט"א: מעולם לא ראיתי את זקני זצ"ל שוכב על מטתו כשרגליו מכסות בשמיכה, וטעמו ונמוקו עמו: כי בבקר יהיה חם כשרגליו מכסות ויהיה לו קשה לקום.

הערה: ראה פירוש המשניות לרמב"ם (יומא ט:): "וענין ויהפג אחת על הרצפה", ר"ל הפשיר חמימות רגליך וכו' לפי שהרצפה תצנן הרגלים ותדד השינה וכשיתחממו הרגלים תבא השינה וכו' עכ"ל.

ויותר מזה, באחד מימות החורף היה קר עד למאד וראיתי שהוא רועד מקר, כיון שקף, משראיתיו שכבר נרדם כסיתי לו את הרגלים תוך כדי שנה, אך הוא מתוך השנה השליך מעל רגליו את השמיכה (תורתך שעשועי על הפסוק וישכם אברהם).

ד. היה ישן (המשגיח הגאון הצדיק ר"א לופגאן זצ"ל) ורגליו לא היו על מטה, רק על הכסא הסמוך למטתו. ושאלתי אותו: מה הטעם? וענה לי שהוא ישן בצורה כזאת כדי שיהא קל לו לקום בבקר... (לב אליהו ח"א, מעשים והנהגות בתחלת הספר מהדו' תשמ"ג).

וכיוצא בזה כתב האדמו"ר מפניאסצ'נה השם יקום דמו: ...תוכל לבקש לך עצות ממשיכות בכל דבר. וכן למשל, אם עובד אתה לתקן את מדת העצלות בשנה, כי אוהב אתה לישן הרבה, או שעבדת ביום הזה יותר ונתנגעת, ותירא שתאחר לישן מחר יותר משעתך הקבועה, תוכל לנסות כך: לא תשכב בארץ מטתך רק ברחבה, ואת רגליך תסמך על כסא, ובבקר כשרק תתעורר, תדחף ברגלך את הכסא ונמצאת כבר עומד על הארץ. ובלבד אם לא יזיק לבריאותך, ולא תהיה עיף בכל היום על שלא ישנת במנוחה בלילה, וגם אז לא תעשה כך יותר מפעמים בשבוע (חובת התלמידים פרק י).

ה. על מֶרֶן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קִנְיָבְסְקִי –ה"ס טִיִּיפְלֶר"– מְסַפֵּר : בַּחֲרָף, הִיָּה מְבַקֵּשׁ שְׂמִיכָה דְקָה לְהִתְכַסּוֹת, כְּדִי שֶׁלֹּא יִקְשֶׁה עָלָיו לְקוֹם לְתַפְלָה. בְּבַחֲרוּתוֹ הִיָּה לּוֹמֵד עַד אִישׁוֹן לַיִל, וּמְחַשֵּׁשׁ פֶּן יֵאָחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הוֹצִיא סִפְסָל לְרִשׁוֹת הַרְבֵּים וַיִּשָּׁן עָלָיו, בְּהִיוֹתוֹ בְּטוֹחַ שְׁהַעוֹבְרִים וְשָׁבִים בְּאַשְׁמֶרֶת הַבֶּקֶר יַעֲרוּהוּ... (תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב עִמ' קכא).

ו. בְּסִפְר 'בֵּן לְאַשְׁרֵי' בְּרָכָה מְשַׁלֶּשֶׁת' (לְרַבִּי יִצְחָק הַפָּחוּ הוֹבְרָמוֹן זצ"ל) בְּדְרוֹשׁ עַל פְּרֻשֶׁת בָּלֵק (כג, כד) כְּתוּב : הֵן עָם כְּלָבִיא יְקוּם וְכוּי' [בְּמִדְרַשׁ רַבָּה] הָרִי הֵן יִשְׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת. וְצָרִיךְ לְהַבִּין, דְּהַפְּסוּק מְדַבֵּר מִקִּימָה, וְרַז"ל מֵהַשְּׁנָה. וַיֵּשׁ לּוֹמֵר דְּהַפְּנִינָה פֶּן, הַרוֹצֵה לְקוֹם כְּלָבִיא, בָּאִם יִשְׁכַּב וַיִּישָׁן כְּסוּס אֲזֵי לֹא יִקְוֶה לָזֶה, אֲדָא אִם יִשְׁכַּב וַיִּישָׁן כְּאָדָם הַשָּׁלֵם, שְׁבַע בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, אֲזֵי כְּשִׁיקוּמוֹ מִשְׁנַתָּם יִהְיוּ כְּאַרְיֹת וַיִּחְטְפוּ לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהַמְלִיךְ לְהַקְבִּי"ה.

ז. וְהִרְאֵנִי הָרַב הַגָּאוֹן בִּנְש"ק ר' יַעֲקֹב דְּדוֹד הַלְבָרְשֶׁטְאָם שְׁלִיט"א מַה שֶּׁהִבִּיא בְּסִפְר דְּבִרֵי יַחְזִקְאֵל [שִׁינְאוּוּא] (תְּהֵלִים סג, ד-ז) כְּעֵין זֶה בְּשֵׁם הָרַב הַקְּדוֹשׁ ר' מַאִיר מְפָרְמִישְׁלָאן זַלְה"ה עַל דְּבִרֵי הַרְמ"א בְּתַחֲלַת הַשְּׁלַחֵן עָרוּךְ וּמַה שֶּׁבְּאַר הַדְּבָרִי יַחְזִקְאֵל שָׁם עַל פִּי דְּבָרָיו.

אִם זְכַרְתִּיךְ עַל יְצוּעֵי וְגו', כְּמוֹ שֶׁהִיָּה מְרַגְלָא בְּפִימָא דְּהַגָּאוֹן הַקְּדוֹשׁ מוה"ר מַאִיר זַלְה"ה מְפָרְמִישְׁלָאן, דְּהַשְּׁלַחֵן עָרוּךְ אֲרַח חַיִּים (ס"א) הַתְּחִיל בְּזֶה הַלְשׁוֹן : יִתְגַּבֵּר כְּאַרִי לְעַמֵּד בְּבִקְרָה לְעַבּוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְכַתֵּב הַרְמ"א ז"ל : וּבְשִׁכְבוֹ עַל מִשְׁכְּבוֹ יִדַּע לְפָנָי מִי הוּא שׁוֹכֵב. וְלְכַאוּרָה קִשָּׁה דְּהַמְחַבֵּר מְדַבֵּר מֵעַנְיָן עֲמִידָה, וְלָמָּה יִדְבֵר הַרְמ"א עֲתָה מֵעַנְיָן שְׁכִיבָה שֶׁהוּא דְּבַר אַחֵר, מַה יִּרְצֶה הַרְמ"א בְּזֶה. אֲלֵא שֶׁהִיָּה קִשָּׁה לְהַרְמ"א, דְּהַמְחַבֵּר כְּתֵב בְּסִתָּם יִתְגַּבֵּר כְּאַרִי לְעַמֵּד בְּבִקְרָה לְעַבּוֹדַת בּוֹרְאוֹ, דְּמִי רָאָה אִישׁ שֶׁשׁוֹכֵב אֶת עַצְמוֹ לִישׁוֹן כְּסוּס שִׁיִּתְגַּבֵּר כְּאַרִי לְעַמֵּד וְכוּי'. הֲלֹא אִם יִלְךְ לְשִׁכְבַּ כְּסוּס, יַעֲמֵד גַּם

בן כסוס. אלא אם ישכב את עצמו כארי, יתגבר כארי לעמד. לכן כתב הרמ"א פרושו: ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ואז יתגבר כארי לעמד וכו'. וזהו אם זכרתיך על יצועי באשמות אהנה בך.

שלב ב'

משנתו-

הקיצו

בעת-

פרק ו - להסיר את החשבונות ולקום

א. כתב המשנה ברורה בסעיף הראשון על דברי השלחן ערוך "יתגבר כארי לעבודת בוראו": כי לך נברא האדם, כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו'. ואף אם ישיאנו יצרו בחרף לומר איך תעמד בבקר כי הקר גדול, או ישיאנו בקיץ לומר איך תעמד ממטתך ועדין לא שבעת משנתך, יתגבר עליו ולא ישמע לו, ויחשב בנפשו אלו היה נצרך לעמד לשרת לפני מלך בשר ודם כמה היה זהיר וזריז לעמד בהשפחה להכין עצמו לעבודתו, כל שכן וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ובתחלת ספר סדר היום (לרבי משה בן מכיר מתקופת האריז"ל) כתב: כשאדם נעור בלילה ולבו אומר לו לקום, אין להתרשל בדבר, אלא יקום בזריזות ואזירות חיל, קדם שיתגבר עליו יצרו הרע בטענות ותואנות לבקש ממנו שלא יקום ויתחכם עליו ובל ידע מה, כי הוא זקן וכסיל ויודע דרך לצוד

את האדם ולהפיל אותו במהמורות בל יקום, והכל במועצותיו כדת נתונות. ולכן צריך כל בעל נפש ירא וחרד את דבר ה' שלא ישמע ולא יקבל ממנו, וישליך אותו אחרי גוו. ואף אם יהיה עליו לטרח מצד כבדות הגוף ועצלותו, ישים מגמתו רצון מלך המלכים הקב"ה, והכל לנגדו כאין. ובהתלמד אותו בדרך הזה ד' או ה' ימים לא יכבד עליו ולא יהיה עליו לטרח, אדרבא, הבא לטהר מסייעין אותו, ויצרו הרע ותפפה לפניו כעבד לפני אדוניו. ולא ימוט לעולם ממנהגו הטוב, ויסוב ויבלה בה ומינה לא יזוז בחמלת ה' עליו, ויהיה לבו חיל וגבור מלחמה להתגבר על יצרו הרע ולשבר כל טענותיו ותואנותיו.

ב. בספר היראה פותב רבנו יונה: טוב לגבר כי ישא על בנעוריו, כי טוב לאדם לשאת ולסבל על של הקב"ה וכו'. אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם חיי העולם.

בכל בקר בהקיצו משנתו יזדעזע ויהיה נרתע ונחפר מאימת הבורא, בזכרו חסדו אשר עשה לו וימונתו אשר שמר לו כי החזיר לו נשמתו אשר הפקיד אצלו. ואז יברך בלבו הבורא אשר הגדיל לעשות עמו, כי חדש והחליף פחו. ובשומו הדברים האלה על לבו תבער אהבת הבורא בלבו, ואז אל יסב על מטתו כדרך העצל, אך במהירות וזריזות יקום מיד. ואם יפגע בו מנגל ויוליכנו דרך עצלות, ישיב אמרו לו וישים אל לבו כי אם יקרא גוי בעל-חוב או אדם אחר יקום מיד, או מפני כבוד אדם או מפני רוח שביא לו חיי שעה או מיראת הפסד ממון, כמו נפלה דלקה בעיר, יקום מיד במהרה ולא יתראש, או אם יצטרך ללכת לעבודת המלך יקום ואל יתראש, פן יעלילו עליו או למצא חן בעיני המלך. על אחת כמה וכמה לעבודת מלך מלכי המלכים הקב"ה, שיש לו להזהר לקום במהירות ובזריזות, ויירא פן יאחר לבא, וכל מעשיו יחשב לעשות לשם שמים, ולפי פחו ילך בדרך החכמים ויהיה נכנע, ע"כ דבריו הקדושים.

ג. ובספר שבט מוסר (פרק כז) כתב: עוד אלמדך דרך בעשותך איזה מצוה שלא ימצא יצרך מקום לעכבך ולמנעך ממנה. והוא, בבא המצוה לידך מיד קום רוץ לעשותה בלי שתחשב עליה כלל. שאם תתעכב רגע לחשב בה, יש לו מקום לבלבולך במחשבות ועצות המונעות עשייתה, מה שאין כן כשמיד קמת ורצת על עשייתה, דכיון שנקנסת על עשייתה, שוב אינו יכול לך, דהבא לטהר מסייעין לו מן השמים, דמיד שבא לטהר מסייעין אותו, אף על פי שעדין לא עשה.

גם בבקר מיד כשתעור משנתך, מיד שתפקח עיניך, השלך הכסותות מעליך וקום על רגליך, ואל תחשב אפלו רגע בענין קימתך, דזהו פתחו של יצר להתחיל לפתותך שלא תשכים לתפלה.

גם לזרז אדם עצמו לקום מיד מעל מטותו להשכים לבית הכנסת, ישים נגד עיניו שאם יאמר לו שגפול אש בבית, מיד יקום לברח, פן ישרף. ואף על פי שהוא חרף גדול וכבדות השנה עליו וגשם מטר, לא יחוש על כל זה כדי להציל עצמו מהשרפה, ואף על פי שלא היה נשרף רק הגוף ולא הנשמה, כל שכן וקל וחמר שלא יתרשל לקום לעבודת בוראו להציל נפשו וגופו משרפת גיהנם אשר אשו לא תכבה. ולא יחוש לא לצנה ולערבות השנה ולא לשום דבר.

וכן אם תשכב על מטתך ויבא עליך רוצח וחרבו שלופה בידו, מיד תקום לברח, בלי מתון לחשב מה זה ועל מה זה. שים נגד עיניך, שאם לא תקום להשכים לתפלה, חרבו של מלאך המות עליך, בלי מקום לברח להנצל ממנה כחרבו של בשר ודם שעל ידי בריחה יכול אדם להציל עצמו ממנו.

הערה: ומובא על הרה"ק ר' שמחה זיסל מקעלם ז"ל (המאורות הגדולים עמי פה, פח), שכן היה דרכו כל בוקר, מיד כשהקיץ משנתו קפץ מהמטה בחפזון רב, כאילו שודד ורוצח עומד על גבו וסכין בידו, ובכך שבר את מדת העצלות והרגיל עצמו בזריזות, ועד כדי כך – שביומו האחרון כשהיה כבר זקן וחלוש ועומד לפני גסיסתו, ג"כ זכה לקיים עבודה זו – לאזור כוחותיו בעוז וגבורה, ולקפוץ מהמטה...

גם שים נגד עיניך, שאם לך דבר מלך שלטון שתשכים לפתחו, שרוצה לצוות לך דבר, בודאי שלא תישן כל הלילה עד הבקר, כדי שלא תכביד עליך השנה בבקר, (ולתשכים) [ותשכים] לפתחו כדי שלא לבטל דבריו, כל שכן וקל וחומר לקום באשמרת להשכים להקביל פני שכינה ולקבל שחר לעולם הבא.

ולא בלבד בעבור דבר המלך אתה משכים מיראת המלכות כראוי, אלא אפלו בעבור איזה דבר רוח שיש לך שאם יעבר השעה תפסיד, אתה משכים בלי אחור כלל, ואינך חושש לא לצנה ולא לשנה, וגם אין מעכב לך גשם ומטר ושטף מים רבים. וכיון שכן, לא תהיה כהנת כפונדקית, לקום באשמרת להתפלל לבוראך הן ומפרינס אותך.

ובהמשך דבריו הוסיף: או איש אשר בו שבר רגל או שבר יד, שנפל בליקה ונשבר, לא ישקט מלבקש רחמים שיאור היום, להשכים לפתח הרופא שיבקש לו רפואה. והנה אדם עושה כן לרפאות איבר אחד, איך לא יעשה כן להשכים רפואה לנפשו ולכל גופו שכל איברים כלולים בו, להשכים לפני בוראו ולשאל ממנו סלח לנו אבינו כי חטאנו, שהוא רפואת הנפש, ורפאנו ה' וכוי שהיא רפואת הגוף. וכאן ודאי, וגבי רפואת בשר ודם ספק. והרביתי במשלים, אם שמו האחד מובן לכלם, משום ששנוי הדברים במלות שונות מושכין את הלב כפודע, ומתפעלים יותר לשומעיהם, עכ"ל.

אמר המלקט: ראיתי אל לבי להביא דגמא נוספת בענין. הנה אם באמצע הלילה בשעת שנתו ישמע אדם את בנו התינוק משתעל ומשתנק בקול כעומד להחנק רחמנא לצלו, הלא מיד יקפץ ממטותו וכחץ מקשת יגיע לעריסתו, ובאחת תפוג תרדמתו ויהיה בצלילות מחו כעומד באמצע היום, על מנת לחלץ את בנו מצרתו. ועל דרך הישבט מוסר' נשאל, מדוע נפלות נשמתו הצוחת ומשתעלת ומשתנקת כעומדת להחנק מתאות

שָׁנְתוּ שְׂבָאָה עַל חֶשְׁבוֹן עֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ שֶׁהִיא מְזוּן נִשְׁמָתוֹ, מִדּוּעַ נִפְלְאֵת
הִיא מְגוּפּוֹ וּמְגוּפֵי הַקְּרוֹבִים אֵלָיו!;

ד. וּמִן הָעֲנָן לְהִבִּיא כָּאֵן גַּם הַמַּעֲשֶׂה בְּמֶרֶן הַחֲזוֹן אִישׁ הַמּוֹבָא בְּסִפְר
אַרְחוֹת רַבְּנֵנוּ (ח"ג עמ' קלב) : סִפֵּר לִי הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קִנְיָבְסְקִי שְׁלִיט"א, פֶּעַם
נִכְנַס בַּיּוֹם לַחֲדָר וְרָאָה אֶת מֶרֶן שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ וְצוֹעֵק עַל עֲצָמוֹ "עֲצָלָן מָה
אַתָּה שׁוֹכֵב" וְקִפֵּץ מִמִּטָּתוֹ.

ה. הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סָגַל שְׁלִיט"א סִפֵּר שֶׁהַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֵמָה
זְלַמָּן אוֹיְעֶרְבֵד זצ"ל אָמַר לוֹ פֶּעַם, שְׂאֲפֹלוֹ אִם הוּא יֵלֵךְ לִישׁוֹן בְּחֻמֶשׁ אַחֵר
הַצְּהָרִים, עֲדִין יִהְיֶה קֶשֶׁה לוֹ לָקוּם בְּבִקְרָא! וְאָנִי בְּטוֹחַ – הוּא אָמַר, שְׂאֲקַבֵּל
שָׂכָר עַל כָּל יוֹם שְׂאֲנִי קָם. הוּא לֹא הָיָה צָעִיר כְּשֶׁדִּבֶּר אֵתִי, הוּא כְּבָר הָיָה
ר' שְׁלֵמָה זְלַמָּן.

ו. וְנִבִּיא כָּאֵן גַּם מִה שְׂמִסְפָּר עַל הַגָּאוֹן הָרַב דָּוִד פּוֹבְרֶסְקִי זצ"ל וְשִׁנְדָּ
לְעֲנִינָנוּ: גְּבוּרָה מִפְּלָאָה שֶׁל יְמוּשֵׁל בְּרוּחוֹ גְּבוּרָה עַל כָּל מְכֻשׁוֹל. גְּבוּרָה זוֹ
לֹא הִיְתָה שֶׁל יוֹם אֶחָד, אֶלָּא הִיא נִמְשָׁכָה דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, שָׁנָה בְּשָׁנָה,
עֲשָׂרוֹת עֲשָׂרוֹת בְּשָׁנִים. סִפֵּר מְלוֹחֵהוּ הַקְּבוּעַ: יוֹם אֶחָד בְּיוֹם קוֹר וְנִשְׁסָם בְּאֵתִי
לְקַחְתּוֹ מִבֵּיתוֹ כְּבָכֵל יוֹם לִפְנוֹת בְּקָר, לֹא עָלָה בְּדַעְתִּי שְׂמָא הַדְּלֵת לֹא
תִּפְתַּח. הַדְּלֵת נִפְתְּחָה וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה נִצַּב עִם הַתְּנוּחָה הַקְּבוּעָה וְהַחֵל
לְלַכֵּת. הַבְּחוּר הֵטָה אֶזְנוֹ וְחָשַׁב: הִנֵּה יִתְחִיל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה כְּבָכֵל בְּקָר לְדַבֵּר
בְּלִמּוּד בְּעֲנִינֵי הַסּוּגָא, דְּבּוֹר שְׂכָלוֹ הַמְּשֻׁכִּיּוֹת עַל מִה שְׂעֵסֵק אֶתְמוֹל עִם בֶּן
שִׁיחוֹ. וְהִנֵּה מִשְׁהוּ לֹא צָפוּי מִתְּרַחֵשׁ, הָאֶזְנוֹ שׁוֹמַעַת דְּבַר שׁוֹנָה מִהַרְגִּיל
וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מִתְחִיל לוֹמַר לְבַחֲוֹר: הַשׁוֹמֵעַ אֶתָּה? דְּעַר "אַלְטֶעֶר" אִיז
גִּינְעֵן הֵיִינְט בֵּי מִיר! (ה"ז קו" הִנֵּה אֶצְלִי). הַבְּחוּר שָׁתַק וְהִרְהַר לְעֲצָמוֹ הָאֵם
הוּא שׁוֹמֵעַ נִכוֹן מָה רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה אָמַר, וְשָׂאֵל בְּחֻשׁ לְאִיזָה זָקוֹן מִתְּכּוֹן
רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה. רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מִשִּׁיב "דְּעַר מְלָךְ זָקוֹן וְכִסִּיל!" הַבְּחוּר הֵעִז

ושאל: ומה רצה המלך זקן וכסיל מראש הישיבה? השיב רבי דוד: "נאך צען מינוט שלאפן אין בעט" (עוד עשר דקות של מנוחה במטה). חלף במחו של הבחור לשאל: נו, כבר היה יותר טוב להשאיר עוד עשר דקות במטה ביום גשום כזה, כדי שראש הישיבה יוכל לצבר כח למשך היום. הוכיחו רבי דוד בנעם ואמר לו: חביבי, דע לך, הכל הולך אחר חמש דקות. כל המלחמה נמצאת שם בחמש דקות האלה, לכן אסור לותר לזקן היצר הרע על חמש הדקות הללו.

ואכן פעם התבטא למשגיח הגר"ד זינגרביץ זצ"ל: הלילה לא יכלתי להזיז אצבע ולקום מהמטה, אבל ידעתי שאם לא אקום הלילה גם מחר לא אקום, ולכן באתי (מפי השמועה).

• נועל היסוד הזה שמלחמת היצר על מספר הדקות של אחור הקימה היא מלחמה על הכל, הביא הבן איש חי רמז מהפסוק (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך", דוד המלך עליו השלום עומד ומזהיר לעצמו שאינו רוצה לקום ממטתו, באמרו מה לי למהר הלא עוד היום גדול ו"עת לעשות לה'" – יש עוד הרבה עת לעשות מצוות לה', אומר לו דוד המלך עליו השלום, תדע בני כי על ידי זה "הפרו תורתך", מחשבות פאלו פרו את כל תורתך, ויגרמו שלא תעשה כלום ולא תלמד כלום, ותפל לגמרי ברשתו של היצר הרע חס ושלום.

וזה מעקרי היסודות של יהודי, ובזה נפר ההבדל הגדול בין יהודי לגוי, וכדמצינו בתורה ההבדל בין שנת רשעים לשנת צדיקים. דבאברהם אבינו עליו השלום נאמר (בראשית כב, ג) וישכם אברהם בבקר – ומיד קם בזריזות לקים מצות ה' – ויחבש את חמרו. וכן יעקב אבינו עליו השלום נאמר עליו (שם כח, יט) וייקח יעקב משנתו – ומיד אמר – יש ה' במקום הזה וגו', ונתלבש ביראה גדולה לעבודת ה'. מה שאין כן בפרעה נאמר (שם מא, ד-ה)

וַיִּקַּח פְּרָעָה – וּמִיָּד הִפְדָּ אֶת עַצְמוֹ לַצַּד הַשְּׂנִי – וַיֵּשֶׁן וַיַּחְלֵם שְׁנִית עֵינָי פָּנִים
מֵאִירִים פִּי וַיֵּצֵא, יוֹדְעֵי בֵּינָה פִּי וַיֵּצֵא, וּבִנְיָן דָּוִד פִּי מִקָּח). (שִׁיחֹת בַּעֲבוּדַת ה', שִׁיחָה ב יתגבר פֶּאֲרִי).
מֵאִירִים פִּי וַיֵּצֵא, יוֹדְעֵי בֵּינָה פִּי וַיֵּצֵא, וּבִנְיָן דָּוִד פִּי מִקָּח).

ח. וַיֵּשׂ לְהַבִּין מֵהוּ הַמְּקוֹר לְכָל הַטְּצֵדְקֵי וְהַטְּעָנוֹת שֶׁל הַטּוֹעֲנִים שְׂאִינָם
יְכוּלִים בְּשׁוּם אַפֵּן לְקוּם בְּשָׁעָה מִקְדָּמָת, וַיֵּשׂ הַתּוֹלָם זֹאת בְּבִטּוֹל תּוֹרָה
שְׂיִגָּרָם לָהֶם בְּמִשְׁדַּח הַיּוֹם אִם יְקוּמוּ מִקְדָּם, וַאֲיִנָּם חוֹשְׁבִים לְרַגַע כִּי־צַד
יִלְכוּ לִישׁוֹן מִקְדָּם יוֹתֵר, אוֹ שְׂחוֹשְׁבִים, אֲדָּ לֹא מוֹצְאִים שׁוּם דָּרָךְ לִישׁוֹן
מִקְדָּם יוֹתֵר... וְעוֹד טְעָנוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשָׁנוֹת.

עַל כֵּן בָּא הַמְּסַלֵּת יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶק ו' וְקוֹבֵעַ: וְאֵינִי אִם תִּשְׁאַל אֶת פִּי הַעֲצֵל
יְבֹא לָךְ בְּמֵאֲמָרִים רַבִּים מִמֵּאֲמָרֵי הַחֲכָמִים וְהַמְּקַרְאוֹת מִן הַכְּתוּבִים
וְהַטְּעָנוֹת מִן הַשֶּׁקֶל, אֲשֶׁר כֵּלָם יוֹרוּ לוֹ לְפִי דַעְתּוֹ הַמְּשַׁבֵּשֵׁת לְהַקֵּל עָלָיו
וְלְהַנִּיחוֹ בְּמִנוּחַת עֲצֵלְתּוֹ. וְהוּא אֵינְנוּ רוֹאֵה שְׂאִין הַטְּעָנוֹת הֵהֵם וְהַטְּעָמִים
הֵהֵם נוֹלָדִים לוֹ מִפְּנֵי שְׁקוּל דַּעְתּוֹ, אֲלֹא מִמְּקוֹר עֲצֵלְתּוֹ הֵם נוֹבְעִים, אֲשֶׁר
בְּהִיוֹתָהּ הִיא גוֹבֶרֶת בּוֹ, מִטָּה דַּעְתּוֹ וְשִׁכְלוֹ אֶל הַטְּעָנוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא
יִשְׁמַע לְקוֹל הַחֲכָמִים וְאֲנָשֵׁי הַדַּעָה הַנִּכְוָנָה. הוּא מֵה שְׂשֵׁלְמָה צִוַּח וְאוֹמֵר
(מִשְׁלֵי כו): חָכָם עֲצֵל בְּעֵינָיו מִשְׁבַּעָה מְשִׁיבֵי טַעַם. כִּי הַעֲצֵלָה אֵינְנָה מִנְּחַת לוֹ
שְׂיִהְיָה אֶפְלוֹ חֵשׁ לְדַבְּרֵי הַמוֹכִיחִים אוֹתוֹ, אֲלֹא יַחֲשֵׁב הַכֹּל לְתוֹעִים
וְשׁוֹטִים וְהוּא לְבִדּוֹ חָכָם.

וּמִבְּאֵר בְּפָרוּשׁ 'פִּי כֹהֵן' עַל הַמְּסַלֵּת יִשְׂרָאֵל שֶׁם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מֵאִיר לָנוּ
הַמְּסַלֵּת יִשְׂרָאֵל בְּדַבְּרֵי אֱלֹהֵי הַקְּצָרִים, שֶׁכָּל הָאֲמִתְּלוֹת הַמְּצוּיִים הֵן
מִחֲמַת קָר אוֹ חֵם וְכוּ', אֲף שְׁלֹפֵי רְאוֹת עֵינֵינוּ הֵן נְרָאוֹת נְכוּחוֹת וַיִּשְׁרוֹת,
שְׂהָרֵי מְאֹד קָר אוֹ מְאֹד חֵם וְכוּ' וְכוּ', מִכָּל מְקוֹם כָּל כְּלָן הֵן מְזַיְפוֹת מִתּוֹכָן,
דְּשָׂרֵשׁ כֵּלָם הוּא אֲדָּ וְרַק כְּבִדּוֹת הַעֲצֵלוֹת, שְׂאֵלוֹ בּוֹעֵר אֵשׁ לְהַט לְעֵבֵד אֶת
הַבּוֹרָא עַל יְדֵי לַמּוֹד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמְּצוּוֹת אֵין מְקוֹם כְּלָל לְכָל אֱלוֹ
הָאֲמִתְּלוֹת הַמוֹנְעִים מִעֲבוּדַת ה', עַכ"ד.

וימו הענינו להביא כאן הדברים הנפלאים שכותב הרב דסלר (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 331) בענינו זה של הטענות והאמתלאות של העצל: הנה ידוע שאחד מפלי זינו הגדולים של השטן הוא כח ההטעיה, שהאדם מטעה את עצמו. אבל יש בזה עקר גדול מאד, והוא יסוד גדול בעבודת ה': ההטעיה אפשרית רק כנגד החיצוניות, כלומר נגד אותן המדות, המעלות והמעשים שהן פרי חנוכו. במה שנקנה ונקבע בפנימיותו של האדם לא תתכן הטעיה כלל.

למשל, אם ההתעוררות לקיום ממטתו וללקת להתפלל עם הצבור באה מצד החנוך אז שיך שיטעה את עצמו, בחשבו שבודאי היה ראוי ללקת להתפלל, אלא שראוי לחשש היום לבריאותו, וכדומה; וזה משום שבפנים הלב חפצו שלא ללקת לתפלה בצבור. אבל אם ההתעוררות לתפלה בצבור באה מפנים לבבו ממש, הרי כבר אין שרש וסבה אל ההטעיה, כי הרי זה חפצו האמתי.

אולם פשהרצון הפנימי הוא לרעה, והוא נגד מה שקבל על ידי חנוכו, מתביש האדם קצת; וכדי להתחבא מבשתו הוא מטעה את עצמו, וממציא כל מיני אמתלאות. עכ"ד.

ט. וכאשר נוסיון להתבונן נראה שהכבדות והעצלות אינן משפיעות על הקימה בלבד, אלא גם על ההליכה לישן בזמן. שהמתבונן בדבר תמה, הרי השנה הנאה היא, והיה נתן לצפות שהאדם ימשך למצב זה כהמשך הברזל אל אבן השואבת... אלא שיש לכך שתי מניעות:

[א] 'לקת לישון' היא פעלה, והעצל למרות עיפותו, מתעצל לקום לעשות זאת. עינינו הרואות פעמים רבות שהעצל נרדם בלי לפשט את בגדיו, מחמת עצלותו להתארגן פראוי לשנה.

ב] זה אחד מדרכי היצר להקל מעליו את מלחמתו עם האדם כדי שלא יקום לעבודת בוראו כראוי, שמפתה את האדם שילך לישן מאחר כדי שיהיה עיף בבקר ולא יהיה בכוח להתגבר על יצרו.

ועל כן, אף אם לא יצליח היצר להשיאו לישיב בטל, ישכנע אותו להתעסק באיזה דבר בתואנה שהוא כל כך חשוב שאי אפשר לדחותו, וכיוצא בזה.

י. והנה התורה מזהירה את הדיון היושב בדיון שלא יטל שחד כיון שהשחד בכחו לעורר עיני חכמים (שהתורה מעידה עליהם שהם חכמים) ולסלק דברי צדיקים (שהתורה מעידה עליהם שהם צדיקים), ומזהר עלינו ללמד כמה עלינו להתרחק מלסמך על שקול דעתנו במקום שיש לנו נגיעות אישיות. וידוע מה שאמרו על "אריסטו" גדול הפילוסופים (שהרמב"ם העריך את חכמתו), שכפר במציאות ה' רחמנא לצלן בגלל נגיעת תאוות העולם הזה, וזאת למרות כל חכמתו, ואף שענין מציאות ה' הוא דבר פשוט וברור לכל בר דעת כשמש בצהרים, וברור שהוא מפני שהנגיעה סמאה את עינו (ראה בהרחבה בקבץ הערות על יבמות, באורי אגדות על דרך הפשט סי' א).

וכאן נשאלת השאלה, מדוע לא יחשש כל שיראתו קודמת לחכמתו שמא משחד הוא מתאוותו למנוחת הגוף, וצריך הוא לשאל בזה דעת תורה, מתי עליו לקום, ומתי עליו לישן.

וכן האם ראוי לעכב את זמן קריאת שמע עד סמוך לסוף זמן קריאתה בעבור סבה כזו או אחרת, דהא מצינו דראוי להקדים זמן קבלת על מלכות שמים ככל האפשר, וכמו ששנינו (ברכות פ"ק ב משנה ה): קרא [רבו גמליאל] בליקה הראשון שנשא, אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבנו שחתן פטור מקריאת שמע בליקה הראשון, אמר להם איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים "אפלו שעה אחת" (עין בזה בפרוש תפארת ישראל שם).

וְכוּ מִשְׁמַע שָׁם בַּפִּיג מִיָּה לְגַבִּי בַעַל קָרִי שְׁיָרֵד לְטַבֵּל [אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַסּוֹת וּלְקָרוֹת עַד שֶׁלֹּא תִגַּץ הַחֲמָה, יַעֲלֶה וַיִּתְכַּסֶּה וַיִּקְרָא, וְאִם לֹא יִתְכַסֶּה בַּמַּיִם וַיִּקְרָא. וְהָא לַעֲלוֹת מִבֵּית הַטְּבִילָה וּלְהִתְלַבֵּשׁ הַיּוֹי זְמַן מוּעָט מְאֹד, וּבְכָל זֹאת עֲדִיף שְׁיִקְרָא בְּתוֹךְ מִי הַמְּקוֹה הָעֲכוּרִים (כְּדִי שֶׁלְבוּ לֹא יִרְאֶה אֶת הָעָרוֹה) וְלֹא יֵאָחֵר בְּמַעַט אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע].

וְכֵן פּוֹסֵק הַשְּׁלַחַן עָרוֹךְ (אַרְח חַיִּים ס"י נח ס"ב), שֶׁאֲפֵלוּ אִם לֹא קָרָאָה קִדְּם הַיָּץ הַחֲמָה כְּוֹתִיקִין חַיֵּב לְהַקְדִּים לְקָרוֹתָהּ בְּמַהֲרָה כָּל מָה שְׁיֻכַּל, וְאִסּוּר גְּמוּר לְהִתְאַחֵר עַד סוּף הַזְּמַן, כְּמִ"שׁ הַגֵּר"א בְּשֵׁם הַיְרוּשָׁלַּמִּי (מוֹבָא בַּמִּי"ב שָׁם סק"ג). וּבִגְמָרָא (בְּרִכּוֹת כ"ט:) אָמְרוּ דְּבַמְעַרְבָא לְיִיטִי עַל זֶה, וְחִלְיָה לְזַלְזַל בְּקַלְלַת חַז"ל (תִּכּוֹן הַדְּבָרִים מִהַסְפֵּר אַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל לְמָרוּ הַגָּאוֹן הַרַב חַיִּים קִנְיָבְסְקִי שְׁלִיט"א).

יא. אָמַר הַמְּלַקֵּט: עֲנֵנוּ זֶה שֶׁל הַהֲשַׁפְּעָה הַשְּׁלִילִית שֶׁל נְגִיעָה עַל שְׁקוּל הַדַּעַת הַנִּכּוֹן, הוּאִיל דְּאֵתָא לְיָדוֹ יֵשׁ בְּנוֹתוֹן טַעַם לְהַבִּיא אֶת אֲשֶׁר בְּאַרְתִּי עַל פִּיו בְּסִיעֵתָא דְשִׁמְיָא.

בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (תּוֹלְדוֹת פַּס"ה ס"י כב) מוֹבָא מַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף מְשִׁיתָא שְׁהִיָּה בְּזְמַן הַחֲרָבּוֹ, וְכֵן כְּתוּב שָׁם: בְּשַׁעָה שְׁבִקְשׁוּ שׁוֹנְאִים לְהַכְּנִס לְהַר הַבַּיִת אָמְרוּ יַכְנִס מֵהֶם וּבָהֶם תַּחֲלָה. אָמְרִין לִיה [לְיוֹסֵף מְשִׁיתָא]: עוֹל, וּמָה דְּאֵת מִפִּיק דִּידָךְ. נִכְנַס וְהוֹצִיא מְנוֹרָה שֶׁל זָהָב. אָמְרוּ לוֹ: אִין דְּרַכּוּ שֶׁל הַדִּיּוֹט לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ, אֲלָא עוֹל תִּגְנִינּוֹת וּמָה דְּאֵת מִפִּיק דִּידָךְ. וְלֹא קִבַּל עָלָיו וְכוּ'. אָמַר: לֹא דִי שְׁהַכְעַסְתִּי לְאַלְקִי פַעַם אַחַת אֲלָא שְׁאַכְעִיסְנוּ פַעַם שְׁנֵיָה וְכוּ'. נִתְּנוּ אוֹתוֹ בְּחִמּוֹר שֶׁל חֲרָשִׁים וְהָיוּ מְנַסְרִים בּוֹ. הָיָה מְצוּחַ וְאוֹמֵר וַי, אוֹי שְׁהַכְעַסְתִּי לְבוֹרְאִי, ע"כ.

וְשִׁמְעֵתִי שְׁהַרַב מִפּוֹנִיבּוֹזִי שְׁאַל: מֵאַחַר שֶׁבִתְחִלָּה הַסְּפִים לְהַכְּנִס אֶל הַקִּדְּשׁ פְּנִימָה וְלֹא חָשַׁשׁ לְכַבֵּד הַמְּקֻדָּשׁ וְקֻדְשָׁיו, מִדּוּעַ סָרַב לְהַכְּנִס פַּעַם שְׁנֵיָה לְמָרוֹת שְׁעֵנוֹהוּ עֲנוּיִם קָשִׁים וּמְרִים עַל יְדֵי קִצּוֹץ אֲצַבְּעוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו

בַּחֲמוֹר שֶׁל חֲרָשִׁים. וְתִרְצֶה שְׂזָהוּ הַכַּח הַגָּדוֹל שֶׁל קִדְשֵׁי בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ,
שֶׁבָּרַגַע שְׁנֹכְנַס פְּנִימָה כָּבֵד הִשְׁפַּע כָּל כֶּף עַד שֶׁיִּכּוֹל הָיָה לְעַמֵּד בְּכָל הַנְּסִיווֹת
הַנּוֹרָאִים.

וְשִׂאֲלֵתִי, מִדּוּעַ אִם כֵּן הוֹצִיא אֶת הַמְּנוֹרָה, הֲלֹא בָּרַגַע שְׁנֹכְנַס כָּבֵד הִשְׁפַּע
מִקְדָּשֵׁי בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ וְהָיָה לוֹ לְחַזֵּר מִיָּד לְאַחֲרָיו?!

וְתִרְצֵתִי בְּסִיעֵתָא דְשִׂמְיָא, שְׂזָהוּ כַּחַה שֶׁל נְגִיעָה. בְּשַׁעַה שְׁנֹכְנַס סְבוּר הָיָה
שֶׁיִּקַּח אֶת הַמְּנוֹרָה לְעֶצְמוֹ, וְלִכְּוֹן לֹא הִשְׁפִּיעָה עָלָיו קִדְשֵׁי בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ, כִּי
הַנְּגִיעָה סְמָאָה אֶת עֵינָיו וְלֹא הִרְגִישׁ בְּאוֹר וְזָהַר קִדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ, וְרַק
כְּשִׂיָצָא וְהוֹבֵר לוֹ שֶׁלֹּא לוֹ תִּהְיֶה, וּבְטָלָה הַנְּגִיעָה, בְּעֶרְהָ בּוֹ קִדְשֵׁי בַּיִת
הַמִּקְדָּשׁ, וְשׁוּב לֹא הִתְעַמְעַם אוֹרָה אֶף לְמוֹל שׁוּם נְגִיעוֹת שֶׁל מָמוֹן וְיִסּוּרֵי
גּוֹף, וְלִכְדֹּת הַתְּגַבֵּר וְעַמֵּד בְּנִסְיוֹן וּמָסַר נַפְשׁוֹ בְּגִבּוֹרָה עֲלֵאִית.

יב. וּבְעֶסְקֵי בְּדַבְרֵי אֱלֹהֵי הַתְּעוֹרָרֵתִי לְשֶׂאל מִדּוּעַ עַל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל
עֲרֵבִית שֶׁאֶפְשֶׁר לְקִימָהּ בְּמִשְׁדֵּי זְמַן רַב, מִצֵּאת הַכּוֹכָבִים עַד עֲלוֹת הַשַּׁחַר,
גָּזְרוּ חֲכָמִים לְקִרְוֹתָהּ עַד חֲצוֹת כְּדִי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֵבֶרָה, "שֶׁלֹּא
יֹאמֵר עֲדִין יֵשׁ לִי שְׁהוֹת וְתַעֲבֵר עוֹנֵתָה" (לְשׁוֹן רִ"ע מִבְּרִטְנֵיָא), וְאֵלּוֹ לְקִרִיאַת
שְׁמַע שֶׁל שְׁחָרִית שֶׁמִּתְחַלֵּת זְמַנָּהּ עַד סוּפָהּ יֵשׁ רַק שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת, לֹא גָזְרוּ
חֲכָמִים לְקִרְוֹתָהּ עַד זְמַן שֶׁקֹּדֶם לְסוּף זְמַנָּהּ, כְּדִי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן
הָעֵבֶרָה.

וְנִרְאֶה שֶׁהַתְּשׁוּבָה פְּשׁוּטָה, דְּאֲדַרְבָּהּ, שֶׁעָרוּ חֲכָמִים דְּמַחְמַת הַזְּמַן הַמוּעָט
לֹא יֹאמֵר אָדָם "עֲדִין יֵשׁ לִי שְׁהוֹת" וְיִזְדָּרֵז לְקִרְאָהּ.

וְעַתָּה צֵא וּרְאֵה יְרִידַת הַדּוֹרוֹת, שֶׁבְּנִימֵינוּ הִ"שְׁטִיבְלָאָד" מִלֵּאִים מִתְּפַלְלִים
דְּקוֹת סְפוּרוֹת לְפָנֵי תָם זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הַפֶּדֶ מַה שֶׁסָּמְכוּ חַז"ל עַל כֶּף
שֶׁכִּיּוֹן שֶׁזְּמַנָּהּ קָצֵר יִזְדָּרְזוּ לְקִרְאָהּ בְּתַחֲלַת זְמַנָּהּ. וְיָמָה עָגוּם הַמְּחִזָּה שֶׁל
הַמְּתַפְלְלִים הַנְּאָבָקִים עִם מַלּוֹת הַתְּפִלָּה לְאֶמְרוֹן בְּמַהֲרָתָם עֲצוּמָה (אז

בדלוגים) כְּדִי לְהַסְפִּיק לְקִרְאָה קְרִיאַת שְׁמַע קִדְּם סוּף זְמַנָּה. "וַיֵּשׁ" שְׁגָם לֹא מִסְפִּיקִים לְקִרְוֹתָהּ לְפָנֵי סוּף זְמַנָּה, וּמֵאַבְדִּים מְצוֹת עֲשֵׂה מִדְּאוּרִיתָא, שְׁעַל זֶה נֶאֱמַר "מְעוֹת לֹא יוּכַל לְתַקּוֹן" (תְּגִיגָה ט:). וְאַפְלוּ בְּטַל פְּעַם אַחַת קְרִיאַת שְׁמַע דּוּמָה כְּמִי שֶׁלֹּא קָרָא ק"ש מְעוֹלָם (בְּרִכּוֹת סג ע"ב), הַשֵּׁם יִצְלָנוּ.

וְחִמּוּר יוֹתֵר, שְׂיֵשׁ מְנִינִים שְׂמֵתִחִילִים אַחֲרֵי סוּף זְמַן תְּפִלָּה עַד קְרוֹב לְחֻצוֹת הַיּוֹם, וְנִכְשָׁלִים בְּמָה שְׂכָתוֹב בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה (ס"י נח ס"ק כו) שֶׁהַמְּבָרָךְ בְּרִכּוֹת קְרִיאַת שְׁמַע אַחֲרֵי זְמַן תְּפִלָּה בְּרִכּוֹתָיו לְבִטּוּלָה, וְעֵי"ש בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה וּבְבִיחָה לְעִנְיָן אִם הִיא אָנוּס עַד אַז.

וּכְבָּר נִתְבָּאָר שְׂאָף אִם מְגִיעִים לִידֵי זֶה בְּגִלְל שְׂמֵאֲחֵרִים בְּנִשְׁף בְּעִמְל וְעֶסֶק הַתּוֹרָה, פְּשׁוּט שְׂאִין לְמוֹד הַתּוֹרָה יְכוּל לְבֹא עַל חֲשָׁבוֹן קְרִיאַת שְׁמַע וְתְּפִלָּה שְׂכָל כְּלָה יִרְאֵת שְׂמִים. וַיֵּשׁ לְשָׂאֵל הָאֵם אִין זֶה בּוֹר עֵמֶק שְׂכּוֹרָה הַיֵּצֵר בְּדוֹר זֶה כְּדִי לְהַפִּיל לְתוֹכּוֹ אֶת עוֹלָם הַתּוֹרָה הַמְתַּעַצֵּם וּמִתְרַחֵב בְּחִסְדֵי ה', וְהָאֵם אִין הַיֵּצֵר שׁוֹמֵט בְּזֶה אֶת הַקְּרָקַע מִתַּחַת עוֹלָם הַתּוֹרָה עַל יְדֵי נְטִילַת הַיִּרְאֵת שְׂמִים (רֵאָה הַעֲרָה) שְׂבִלְעֻדְיָהּ אִין לְתוֹרָה קִיּוּם רְחֻמָּנָא לְצִלּוֹן.

הַעֲרָה: *ב'55 עֵיין לְקַמֵּן פ"ט אוֹת יח (בְּהַעֲרָה) דְּבַרֵי סֵפֶר שַׁעֲרֵי רַחֲמִים, דִּינִים וְהַנְהַגוֹת מִהַגְר"א וְהַגְר"ח מוֹלוֹז'יין.

פֶּרֶק ז' - חִיּוֹב הַזְּרִיזוֹת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת

וְטַעֲמֵי

א. בספר ארחות צדיקים בשער הזריזות כתוב: אמר רבי יהודה בן תימא: הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביה שבשמים (אבות פ"ה מ"ב). ראה איה הזירו לעשות עצמו קל וגבור על המצוות! וכן אמר דוד (תהלים קיט, ס): חשתי ולא התמהמהתי לשמר מצותיך. וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה: ושמרתם את המצוות (שמות יב, יז), אל תקרי "מצות" אלא "מצוות", אם תבא מצוה ליך אל תחמיצנה, אלא עשה אותה מייד (מכילתא).

הרב דסלר בספרו מכתב מאליהו (ח"ג עמ' 91) מסביר לנו את הדברים הנ"ל בצורה נפלאה: הקב"ה נותן מצוות, ומכניסן כביכול לתוך גדו של אדם. אם ימהר ויחטפן הרי הן שלו, ואם לאו, המקטרגים והמזיקים (כמו החידקים הממלאים את החלל, ומפסידים ומחמיצים כל דבר השוה באויר יותר מהראוי) באים ומפסידים גם את המצוות שהחמיצן האדם במעוט זריזותו.

זה באור אמרם ז"ל (מכילתא שמות יב, יז): "ושמרתם את המצוות – אל תהי קורא המצוות אלא המצוות, "מצוה הבאה ליך אל תחמיצנה". ולא עוד, אלא אפלו מה שמבטיח הקב"ה לאדם, לא הבטיח אלא על מנת שיחטפנו בזריזות. דבר זה מבאר בילקוט (מלכים א' ס"י קסח): "והורדתם אתו אל גחון וכו' ויען בניהו אמן בן יאמר ה' וכו'. והלא כבר נאמר הנה בן נולד לך וכו'; אלא הרבה קטגורין יעמדו מפאן עד גיחון. מפאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה". הרי אף על פי שהבטחה מלכות שלמה, היו צריכים להזדרז בהמלכתו, כדי שהמקטרגים לא יחמיצו ויקלקלו את הדבר. עכ"ל.

ב. ועקר הדברים ובאפן דומה כבר כתב המסלת ישרים, וכך הוא כותב בפרק ו: וכלשון זה אמרו ז"ל (פסחים ד.) זריזים מקדימים למצוות. וזה, כי כמו שצריך פקחות גדול והשקפה רבה להנצל ממוקשי היצר ולהמלט מן

הרע שלא ישלט בנו להתערב במעשינו, כן צריך פקחות גדול והשקפה
לאחז במצוות ולזכות בהם ולא תאבדנה ממנו. כי כמו שמסבב ומשתדל
היצר הרע בתחבולותיו להפיל את האדם במכמורות החטא, כן משתדל
למנע ממנו עשיית המצוות ולאבדם ממנו. ואם יתרפה ויתעצל ולא יתחזק
לרדף אחריהם ולתמוך בהם, ישאר נעור וריק מהם בנדאי.

וכתב עוד שם בפרק ז: חלקי הזריזות שנים: אחד – קדם התחלת
המעשה, ואחד – אחרי כן. קדם התחלת המעשה הוא, שלא יחמיץ האדם
את המצוה, אלא בהגיע זמנה, או בהזדמנותה לפניו, או בעלותה
במחשבתו, ימהר יחיש מעשהו לאחז בה ולעשות אותה, ולא יניח זמן
לזמן שיתרבה בינתים, כי אין סכנה פספסותו, אשר הנה כל רגע שמתחדש,
יוכל להתחדש איזה עכוב למעשה הטוב.

ובפרוש "פי כהן" האיר בזה דברים נוספים, וכתב כך: מעלת הזריזות
היא לא עצם המהירות, אלא מה שפנימיותה, היא השמירה והזהירות
שלא יאבד המצוה מתחת ידו, שכלן הגדרת מצב זה אצלו היא מצב נורא
של סכנה, כלשון המסלת ישרים: "כי אין סכנה פספסותו". דאין פגנת
המסלת ישרים רק על עצם העבדא שהיא סכנה נוראה, אלא כך מצב זה
נרגש אצל הזריז, ולכן הוא מקדים למצוות, יען היות אצלו סכנה נוראה
לאחר את המצוה.

ג. ויש בזה עוד ענין, שנתן ללמד אותו מהדברים הבאים: שמעתי
מתלמיד חכם, שספר על יהודי שהתמוטט ביום בהיר ונפטר תוך מספר
שעות רחמנא לצלן. אותו יהודי למד אותי מוסר עצום. הוא התמוטט
בשעה שמונה בבקר (בערך), אבל לפני כן הספיק להתפלל שחרית בהנץ
החמה כהרגלו, קרא קריאת שמע כהלכתה, התעטף בטלית, הניח תפלין,
זכה לתפלה בצבור, אמן יהא שמיה רבה, מספר פעמים, קדשה, אמן
דברכות. באותו יום הוציאו ספר תורה וקבל עליה. וכמדמני שאמר שגם

השתתף בשעור הקבוע שאחרי התפלה. כל כך הרבה מצוות עשה
דאורייתא ומצוות דרבנן (חלקו סגליות שנאמר עליהן פאלו קים כל התורה בלה... קורעין
לו גזר דין של שבעים שנה וכו'), וכל זאת עד השעה שמונה בבקר!!!

יש אנשים שעדין לא פקחו עינים בשעה זו!!!...

ובשקמא מי שאינו קם עד אז מחמת שסדר יומו מסדר כך מחמת למודו
בלילה ואינו מפסיד זמן קריאת שמע ותפלה – ניהא. אבל אם לא התעורר
עד אז מחמת עצלות כמה יכול להפסיד אם רחמנא לצלן... וכי יש חזקת
חיים?! וכמו שמובא בספר דרך שיחה (ח"א עמ' תמו) שספר הגאון הרב חיים
קניבסקי שליט"א:

פעם אחת ישב אצלי אדמו"ר אחד, והגיע זמן מנחה גדולה, ואמרתי
שמכרח אני להפסיק ולילך להתפלל, ואמר לי: אתם תמיד פוחדים
שתמותו ולכן אתם מתפללים מיד...

ובאמת, וכי לא צריך לפחד, הרי בגמרא נדרים (י.) אמרו שלא יאמר לה'
חטאת (והוא משום שמא ימות אחר שיאמר תבת "לה").

ובעצם יסוד לכל הדברים האלה הם דברי הגמרא בברכות כט ע"ב: לייטי
עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדוימי חמה, מאי טעמא, דילמא מטורפא
ליה שעתא.

ד. ואם בכל המצוות צריכים להזהר ולהתגבר פארי לחטפון, על אחת
כמה וכמה שיש לעשות כן במצות התפלה וקריאת שמע של שחרית,
שהרי ישראל נשתבחו באפן מיחד על זריזותם בקיום מצוות אלו, וכמו
שכתוב במדרש רבה: "הן עם כלביא יקום וכו', ועומדין משנתן פארייות
וחוטפין קריאת שמע וכו'". וכבר נתבאר לעיל בפרק א שהענין המיוחד
בזריזות בקימת הבקר הוא שבכך מתחילים את היום בעבודת ה' פראוי,

שְׁהָרִי הַתְּגַבְרוּת זֹו כְּנִגְדַּד יִצָּר הָרַע נֶאֱמָרָה, וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב הַט"ז בְּתַחֲלַת אֲרַח חַיִּים וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: עֵקֶר גְּבוּרָה כְּנִגְדַּד הַיִּצָּר הָרַע, שֶׁאֶמְרוּ אֵיזֶהוּ גְבוּר וְכוּ'.

וְכָל אֶחָד יִבְדֹּק עֲצָמוֹ כִּמָּה פְּעָמִים הִפְסִיד זְמַן קָרִיאת שְׁמַע אוֹ זְמַן תְּפִלָּה, אוֹ אֶפְלוֹ שְׁקִיּוֹת מְצוּוֹת אֵלּוֹ בְּזִמְנוֹ עֲשָׂאָן בְּיַחֲד וְלֹא הִתְפַּלֵּל בְּמִנְיָן, וְיִוְתַר מְצוּי שֶׁלֹּא שָׁמַע תְּפִלָּה בְּצַבּוּר קַדִּישׁ וְקַדְשָׁה וְכוּ' וְהַכֵּל בְּגִלְל שְׁדָחָה עֲשִׂיתָן בְּעַבּוּר עֲנִין אַחַר (וּרְאֵה עוֹד מַה שֶׁכָּתוּב עַל עֲנִין זֶה בְּהַרְחֵבָה בְּפָרָק יב).

ה. וְאֵל תִּתְמָה בְּשֵׁל מָה כָּל הַסַּעַר הַזֶּה וּבְמָה חֲסָרָה תְּפִלְתָּנוּ הַגַּם שֶׁהִנֵּה בְּשַׁעַה "קִצֵּת מְאַחֲרֵת", וּבְרוּךְ הַשֵּׁם לֹא נִחְטָפָה תְּפִלְתָּנוּ וְהִנֵּה כִּימֵי עוֹלָם וְכִשְׁנַיִם קַדְמוֹנִיּוֹת, בְּאִין חֲלוּק אִם הִקְדַּמְנוּהָ אוֹ אַחֲרָנוּהָ. כִּי מְצָאנוּ שֶׁאֶמְרוּ חַז"ל (בְּרַכּוֹת ו ע"ב) עַל הַתְּפִלָּה, כִּרְס זֵלַת לְבַנֵּי אָדָם, אֵלּוֹ דְּבָרִים שְׁעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזָלִים בָּהֶן, וְחֲכָמֵי הַדּוֹרוֹת עָשׂוּ עֶסֶק רַב מֵעֲנִין הַתְּפִלָּה וְקָרְאוּ עָלֶיהָ "לֵב הַזְּמַן וּפְרִיּוֹ" (פְּנִינִי), וְכָל זֶה מְשׁוּם שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא מְזוּן רוּחָנִי לְנִשְׁמַת הָאָדָם, וְתְּפִלָּה טוֹבָה גּוֹרֶרֶת אַחֲרֶיהָ יוֹם שֶׁל לְמוּד פּוֹרָה, וְכִמּוֹ שֶׁכָּתַב הַיְעָרוֹת דְּבַשׁ (דְּרוֹשׁ ד) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

בְּדוּק וּמְנַסָּה, אִם יִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁחָרִית וְקָרִיאת שְׁמַע בְּכֹנֶנָה, שְׁבוּ בַּיּוֹם יִזְכֶּה לְדַבֵּר מְצוּה וְיִצְלִיחַ בְּעֶסְקָיו. וְאִף שֶׁלְשַׁעָה יִחְשַׁב שְׁאִינוֹ, בְּסוֹפּוֹ יִמְצָא שְׁכֵן הוּא. וְאִין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיִצְלִיחַ בּוֹ בַּיּוֹם בְּתוֹרָה, וּמְצוּה גּוֹרֶרֶת מְצוּה.

וְכֹן לְהַפְּדוֹ, אוֹי לִי עַל שְׁבָרִי, בְּעַת שְׁאִינִי מִתְפַּלֵּל בְּכֹנֶנָה כְּרִאוּי, כָּל הַיּוֹם אִין שְׁמוּעָתִי מְכֹנֶנֶת, קָרְעִים אֶלְבִּישׁ וְכוּ'. וְלָכֵן עִם גְּבוּר וְחֲכָם, אֵל תֵּאמְרוּ זֶה עֲדִיף מִחֲבָרוֹ, לְרַב שֶׁכָּלוּ וְעָצָם חֲכָמָתוֹ וּבִינָתוֹ, לֹא כֹן הוּא, שֶׁקָּרַב נִחְלָתָם, רַק מִתַּת ה' הוּא, כְּאֲשֶׁר נוֹחִיל טוֹבוֹ וְחֲסָדוֹ הַגְּדוֹל בְּרַב תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים וְכוּ'.

הערה: *27 בדברי רבותינו הנ"ל נתחדש שסדר התפילה הרגיל בשחר כשהוא נעשה בכוונה מועיל להצלחה בחכמה ובעושר. בקשר לזה נביא כאן דברים נפלאים עד כמה חשובה גם התפילה הישירה

על דברים אלה. נדה (ע) אנשי אלכסנדריה שאלו את ר' יהושע בן חנניא שלשה דברי דרך ארץ, ושנים מהם הם אלה: "מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם! אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה וכו'. מאי קמ"ל (למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי. רש"י)? דהא בלא הא לא סגי. מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן ירבה סחורה וישא ויתן באמונה (הגר"א מוחק "ירבה בסחורה"). אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו! אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב. מאי קמ"ל? דהא בלא הא לא סגי". הרי אפילו לזכות לחכמת התורה לא יספיק להרבות בישיבה, ורק על ידי תפילה זוכים לה, אלא שבלי ריבוי הלימוד אין התפילה מועילה! לו ידעו זאת אנשי התורה, כי אז היו שופכים תפילות בעושר לפני נותן התורה שיזכו לחכמתה, ומי יודע כמה גדולי תורה בכח הולכים לאיבוד ואינם מתהווים מה שיכולים להיות – מפני שתפילתם היא בדילוגים ובמהירות, ללא כוונה מעומקא דלבא! והרוצה להתעשר ואף בבקר לעסקו, אחרי תפילה חטופה ויבשה – מי יודע איזה סיעתא דשמיא הוא גוזל מעצמו מפני שלא היה רגיל בתפילה מסודרת בציבור, במתינות ורוב שימת לב! הרי לכל זוכים רק ע"י תפילה, וריבוי הישיבה למבקש חכמה, והמו"מ באמונה למבקש עושר, הוא רק התנאי שהתפילה תיענה! (עלי שור ח"ב ש"ד מערכה ד פ"ד אות ד)

והגאון הצדיק ר' הירש ברוינדא זצ"ל היה אומר שהמודד על משך כל היום הוא התפלה, כיצד היתה התפלה, כך הולך אצלו כל היום. והוסיף מן המשגות (הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל) שאם התפלה היא כראוי אז יש לו תורה כל היום, ואם לאו לא יהיה לו תורה (תפלת חנה, מבוא התפלה אות ו).

וכבר העיד על עצמו בעל ה"דרכי דוד" (פתובות דף קי ד"ה ובכלל): והנסיגון מורה לנו, כי מי שמשפכים ומתפלל בהגון, גם למודו בתורה כל היום הוא בסדר, כי אחד מחזק את השני, ורוחו נכון בקרבו לעסק ולעיון בתורה פיאות וכנכון. ואם חס וחלילה תפלתו בזלזול קצת בתחלת היום ואינה בהגון חלילה, נגרר היום ממילא אחר תחלתו ואינו מרצה מעצמו. ולכן צריך האדם להתחזק ולהתאמץ בשניהם יחד, בתפלה ובתורה, ועל ידי זה יתחזק רוחו בקרבו ויהיה דבוק בתורה וביראה כל הימים, להיות מאשר בזה ובבא. עכ"ל.

וכלום יש שעור וערך לתוספת בכונת התפלה שיכול אדם לזכות בהקדמת זמן תפלתו במעט, ובפרט שפעמים כשמתאחר עד קרוב לסוף זמן התפלה

שֶׁבִטְנוּ כְּבָר שׁוֹקֵקֵת מֵרָעֵב, וְהִתְפַּלֵּה נַעֲשִׂית לּוֹ כְּמַחֲסוּם שְׁצָרִיךְ לְעֵבְרוּ עַל מְנַת שְׁיִוִּכֵל לְהַכְנִיס דְּבַר מָה לְפִיו.

וְכִבֵּר כָּתֵב הַחֲזוֹן אִישׁ בְּאִגְרוֹתָיו: הַלְמוּד וְהִתְפַּלֵּה קְשׁוּרִים זֶה בְּזֶה, עֲמַל הַלְמוּד עוֹזֵר לְאוֹר הַתְּפַלֵּה וְהִתְפַּלֵּה עוֹזֵרֵת אֶת הַלְמוּד. תְּפַלֵּה בְּבַחֲיַנֵּת "קִבְע" מְרַחֵקָה אֶת הַלְמוּד, וְהַלְמוּד בְּעֲצָלְתֵּימִס מוֹנֵעַ תְּפַלֵּה (קוּב"א ח"א אגרת ב).

א. וְהֵרֵב שְׁמִשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל נִשְׂאָ עַל עֲנָן זֶה אֶת מְשָׁלוֹ וְאָמַר: מְשָׁל לְמִי שְׁקִנָּה מְכוֹנִית וְנוֹסַע בָּהּ כָּל יָמָיו בְּהַלּוֹךְ רֵאשׁוֹן, כִּינּוֹן שְׁמַעוּלָם לֹא לְמַדּוֹ אוֹתוֹ שְׁיִשׁ עוֹד הַלּוֹכִים וְיִשְׁנָה אֶפְשָׁרוֹת לְהַגְדִּיל אֶת הַמְהִירוֹת וְלְהַפְּיֵק מִהַמְכוֹנִית כַּחוֹת גְּדוֹלִים יוֹתֵר, וְנִדְמָה לּוֹ שְׂזוֹ בְּאֶמֶת תְּכַלִּית כַּחַה שֶׁל הַמְכוֹנִית לְנִסְעַ בָּהּ בְּמַהִירוֹת שֶׁל עֲשָׂרִים קִילוֹמֶטֶר בְּשָׁעָה. וְאִדְרָבָא רוּאָה בְּזֶה כַּח עָצוּם וּמְהִירוֹת נוֹרָאָה, שְׁהָרִי זֶה הֵרֵבָה יוֹתֵר מֵהַר מִהַלִּיכַת אָדָם. וּפְעָמִים מְתַאֲמָץ מְאֹד וּמַגִּיעַ עַד אֲרַבְעִים קִילוֹמֶטֶר לְשָׁעָה, וְרוּאָה בְּזֶה מִמֶּשׁ הַשָּׂג עָצוּם. אֲבָל בְּאֶמֶת, הַרוּאָה יָבִין שְׂכַחוֹתֶיהָ הָאֲמִתִּיִּים וְהַנְּפֻלָּאִים שֶׁל הַמְכוֹנִית סְתוּמִים וְחֲתוּמִים בְּפָנָיו. וְכָל זֶה מִפְּנֵי חֲסָרוֹן יְדִיעָה קְלָה, שְׁבִקְלוֹת הִיָּה יְכוֹל לְלַמֵּד עַל מַגְנוֹן הָאֶפְשָׁרִיּוֹת וְהַכַּחוֹת שְׁבִיָּדוֹ, וְלְהוֹסִיף כַּח וְעֲצָמָה פִּי כַּמָּה.

כ. הוּא הַיַּחֲס כְּלַפִּי חֲסָרוֹן יְדִיעָה קְלָה בְּדָרְךְ לְהַשְׁגַּת עֲצָמַת הַתְּפַלֵּה וְיִכּוֹלוֹתֶיהָ הָאִדִּירוֹת, עַד כְּדִי כְּךָ שְׁאֲמָרוּ חַז"ל "כְּרָם זָלַת לְבַנֵּי אָדָם" זוֹ תְּפַלֵּה, שְׁעָרְכָה רָם כָּל כְּךָ וּבְנֵי הָאָדָם מְחַמֵּת אִי הַכְּרָתָם בָּהּ, מְזַלְזָלִים בָּהּ, וְחָבֵל (עכ"ד בְּהַקְדָּמָתוֹ לְשַׁעֲרִים בְּתְּפַלֵּה).

א. בְּסִפְרֵ דְעַת תּוֹרָה (מוֹסְרֵי הַתּוֹרָה מִמֶּרֶן רַבֵּי יְרוּחִם הַלּוֹי לְיוֹאוּוִיץ זצ"ל מִמִּיר) בְּכַרְשֵׁת דְּבָרִים עַל הַפְּסוּק "וְדִי זָהֵב" (א, א) מוּבָא בְּאוֹר נְפֻלָּא, וְכִדָּאִי לְעֵין שָׁם, אִךְ נַעֲתִיק מִסִּפְרֵ קְטָעִים הַנוֹגְעִים לְעֲנִינָנוּ: ...וְרוּאִים אָנוּ מְזֶה הָעֵרָה נוֹרָאָה,

ועקר גדול בעבודת האדם, שאחרי שכל הדבר תלוי רק בהתחלות הגורמות ומביאות להמעשה, והמקדמים עוד זמן רב לפני המעשה, אם כן הרי בהם תלוי כל עקר עבודת האדם, להזהר בהתחלות וההקדמות אשר לחטאים וגם בהאתחלתא דאתחלתא וכו'.

אדם האוכל כל שבעו, מי יודע כמה עברות נולדות מזה, מי יוכל לספר כמה עברות מסבבות גם רק על ידי ה"פארשפיידע"!! ובציור עוד: כשאדם קם בבקר משנתו, וקם בעצלות וברפיון קצת, ואחר כך ארע לו איזה פעמים שפעס דרך אגב, אף בלי פוננה רעה כלל. ואחר כך עוד איזה בלבולים, ואחר כך כשבא לישיבה ופותרת הגמרא ויושב ללמד, ואינו עולה לו ואינו מצליח! "און עס גייט ניט"! וכמוכן שמזה מתהוה כבר בטול תורה של כמה שעות, הנה האדם מדמה בעצמו שמה שעכשו אינו מצליח "גייט איהם ניט", הנה זה מקרה בעלמא, והוא אינו מבין שעכשו הנה הוא כבר אנוס מצד ההקדמות שמלפניו, כי "מה יעשה הבן שלא יחטא", מה יועיל לו מה שיתבונן וירצה לעשות תשובה על עצמו של החטא של עכשו, אם לא יתבונן להסיר ההקדמות המשפיות והגורמות להחטא, כי בהיו הן קימות, הלא בהכרח יביאוהו גם לעברות שניות, וכו'.

זהו מה שכתב הרמב"ם (מורה נבוכים א, לד), שאחת הסבות שמונעות את רב העולם מהשגת החכמה הוא מה שחסר להם ההקדמות הצריכות להשגת החכמה, כי החכמה קל לקנותה, אך צריך מקדם לקנות הקדמותיה, והכסילים שונאים הקדמות ורוצים רק את "העקר" וכו'. כי גם הכסיל הנה רצונו הוא רוצה ללמד תורה כמו החכם, אך החלוק ביניהם הוא שהכסיל נגש ישר אל הגמרא מבלי עשות מקדם ההקדמות הצריכות לה, כי על כן ממילא אי אפשר כבר שיעלה בגדו ההשגה ללמוד, ואחר כן גם כשהוא יושב כבר זמן מה אצל הגמרא, והנה רואה שאינו מצליח, עוזב הוא אז את הגמרא לעולם.

וְהַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, לְהִזְהַר בְּהִתְחַלּוֹת שֶׁל הַחֶכְמָה, וְאִפְלוּ הִתְחַלּוֹת אֵלֶּה
אֲשֶׁר לְכֹאזְרָה אֵין לָהֶם שׁוּם שְׂיִכּוֹת לְהִלְמוּד עֲצָמוֹ, כִּי אִם הוּא חֲפֵץ בְּאַמֶּת
שְׁהִיּוֹם יִלְכוּ לוֹ לְמוֹדֵיו בְּכִי טוֹב (עַס זָאל אִיְהִם גֵּיין דָּעֵר לְעֵרְנֶען גױט), הִנֵּה כָּבֵר בְּבִקְר
בְּקוּמוֹ צָרִיף לְהִיּוֹת "אַחֵר" בְּכָל דְּרָכָיו וּמַעֲשָׂיו, לְהִיּוֹתוֹ בְּזָרִיזוֹת יִתְרָה,
וְלְהִיּוֹת "מוֹכֵן" לְלִמּוּד הַתּוֹרָה, וּבְזֶה כָּבֵר אַחֵר כֶּף וְדַאי יִצְלִיחַ אֶת דְּרָכָיו
וַיִּשְׁפִּיל. ע"כ.

ח. וְכָל פְּעֻלָּה הַנְּעֻשִׂית לְצַרְף מִטְרָה זֶה שֶׁל קִיּוּם מִצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וְתַפְלָה
בְּזָרִיזוֹת, וְאִפְלוּ אִם הִיא נִרְאִית קִטְנָה בְּיוֹתֵר, חֲשׂוּבָה עַד מְאֹד. וְכִדִּי
לְהַבִּין וּלְהַדְגִּישׁ דָּבָר זֶה יוֹתֵר נִבְיָא אֶת מְשָׁלוֹ שֶׁל הַסֵּבֵא מְנוּבַּהֲרָדוֹק (מְדֻרְגָּת
הָאָדָם, מְשָׁלִים וּפְתֻגָּמִים עִמִּי רַלח) :

הָאָדָם נָתוּן כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה חֲזָקָה, וְהַתּוֹרָה בְּאִמְצָעוֹת מִצְוֹתֶיהָ
וְאִזְהָרֹתֶיהָ מִתּוֹה לְפָנָיו אֶת תְּכֵנִית הַמַּאֲבָק וְדַרְכֵי הַנְּצַחוֹן. אוֹלָם לְפַעֲמִים
נִדְמָה לְאָדָם עַל צוּי מְסִים שְׂאִין זֶה אֶלָּא נִקְדָּה קִטְנָה וְחוּט הַשְּׁעָרָה וְאִינוּ
מַאֲמִין שְׂיֵשׁ בּוֹ מְשׁוּם נֶזֶק עָצוּם וְהַפְסַד רַב. וְהָרִי זֶה מְשׁוּל לְאוֹתוֹ מַעֲשֵׂה
בְּמִמְחָה צְבָאִי גָדוֹל שְׁעִין בְּמִפֶּת הַמִּלְחָמָה עָרַב קִדָּם לְפַעֲלַת הַקָּרֵב, וְתַכְנֵן
אֶת דְּרָכֵי הָאִסְטְרָטֶגְיָה אִיף לְעֵבֵר עַל נִקְדָּה זֶה וְהִיאֵף לְכַבֵּשׁ אֶת הַנִּקְדָּה
הַשְּׂנֵיָה וְכִדּוֹ. וְהִנֵּה בָּא בּוֹר אֶחָד וְתַמָּה כְּנֻגְדּוֹ, שְׁהָרִי אֵין זֶה אֶלָּא נִקְדָּה
זְעִירָה וְאִפְשָׁר לְעֵבֵר עָלֶיהָ בְּקַפִּיצָה אַחַת, וְלֹא הִרְגִּישׁ וְלֹא חָשׂ אוֹתוֹ שׁוֹטָה
מֵרַב בּוֹרוֹתוֹ, שְׂרַק בְּמִפָּה מְצִין אוֹתוֹ מְקוֹם בְּנִקְדָּה קִטְנָה, אֲבָל בְּמִצִּיאוֹת
יֵשׁ שָׁם נְהָר גָּדוֹל אוֹ הַר גְּבוּהָ וַיֵּשׁ צָרְף בְּמַאֲבָקִים רַבִּים וּבְתַכְנוּנִים רְחִבִּים
כִּדִּי לְעֵבֵר עָלֶיהֶם וְלְכַבֵּשׁ אוֹתָם.

פרק ח' - עוד בטעם חיוב הזריזות

בכלל סכנת העצלות בקימה של שחרית

והסיעתא דשמיא של הזריז בדבר זה

א. רבי ירוחם הלוי ממיר זצוק"ל מגלה לנו בספר דעת תורה על פְּרִשְׁת בְּלֶק (בחלק המאמרים) דְּבַר מְבַהֵיל: כְּתוּב בְּמִסְלַת יִשְׂרָאֵל (זריזות פי"ז) כִּי הַמְהִירוֹת בַּעֲשֵׂיית הַמְצוֹת מוֹלִידָה אֶהְבֵּת ה' בְּלֵב הָאָדָם, וְאִם יִנְהַג תְּנוּעַת אֲבָרָיו בְּכַבְדוֹת גַּם תְּנוּעַת רוּחוֹ תִכָּבֵד וְתִשְׁקַע. כִּי כִּמוֹ שֶׁהַתְּלַהטוֹת הַפְּנִימִית גּוֹרֶמֶת לְתְּנוּעָה מְהִירָה חִיצוֹנִית, כִּמוֹ כֵּן הַתְּנוּעָה הַחִיצוֹנִית גּוֹרֶמֶת הַתְּלַהטוֹת פְּנִימִית. בְּאִמַּת צְרִיכִים לִידַע כִּי יִשְׁנֶם בְּמִסְלַת יִשְׂרָאֵל כְּמָה דְבָרֵי קִבְלָה שֶׁכְּתוּב בְּלוֹשׁ פְּשׁוּט, וְגַם הַדְּבָר הַזֶּה אֶחָד מֵהֶם, וְזֶה בְּאִמַּת דְּבַר פְּלֵא, כִּי אֵיךְ זֶה אֶפְשָׁר שֶׁאֶהְבֵּת ה' תִּהְיֶה תְלוּיָה בְּתְנוּעַת הָאֵיבָרִים, וּמָה שְׂיִכּוֹת יֵשׁ לְמִשָּׁל בְּתְנוּעַת הַרְגֵל לֵלֵב?

הִנֵּה מִכָּאן רְאִיָּה לְגַדֵּל חֲשִׁיבוֹת הָאֵיבָרִים, שֶׁכָּל תְּנוּעָה בְּרָגֵל, וְאֶפְלוּ הַכִּי קָלָה, פּוֹעֵלֶת גְּדוּלוֹת בְּנִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם. אֲנַחְנוּ אֵין אָנוּ יוֹדְעִים מָה הֵם הָאֵיבָרִים, וְעַל כֵּן אָנוּ מְשִׁתּוֹמְמִים מֵאֵלָה דְבָרֵי הַמִּסְלַת יִשְׂרָאֵל. הַזִּ"ל אָמְרוּ (אבות ד, ב) הָיִי רַץ לְמַצָּה וּבּוֹרַח מִן הָעֵבֶרָה שֶׁמַּצָּה גּוֹרֶרֶת מַצָּה וְעֵבֶרָה גּוֹרֶרֶת עֵבֶרָה, שֶׁשֶׁכֶר מַצָּה מַצָּה וּשְׂכָר עֵבֶרָה עֵבֶרָה.

אָדָם שֶׁאֵינוֹ רוֹצֵה לְלַמֵּד תּוֹרָה וּמִתְחִיל לְרוּץ לְבֵית הַמְדָרֶשׁ, תִּגְדֵּל אֶהְבֵּתוֹ אֶל הַתּוֹרָה, וְכִשְׁיִגִיעַ אֶל הַגְּמָרָא כָּבֵר יִרְצֶה לְלַמֵּד. וְלַהֲפֹךְ, אֶפְשָׁר וְיִלְמַד אָדָם יוֹם שְׁלֹם וּבִבְקָר יִתְעַצֵּל לְקוּם, יֵאָבֵד פְּרִי כָּל עֲמָלוֹ בְּעֲצָלוֹתוֹ זֹאת, כִּי אַחַר כֵּן אֵף יִמָּאס בְּלַמוּד הַתּוֹרָה. וְכֵן הוּא גַם בְּעֵבֶרוֹת, כִּי אֵינוֹ דִּי מָה

שְׁאֲדָם יוֹשֵׁב בְּמִקְוֹמוֹ וְכוּבֵשׁ יִצְרוּ, כִּי עֲדִין יִצְרוּ בְּמִקְוֹמוֹ יַעֲמֵד, אֲלֵא צָרִיד
הוּא דְּוֹקָא לְבָרַח מִן הַחֲטָא בְּמַהֲרֵי, וְאִזּוּ יִשְׁקַע חֲפָצוֹ עָלֶיהָ וְיִקְוֶץ בָּהּ.

וְזֹאת לָאוּ דְּוֹקָא בְּרִיצַת הַרְגָּלִים, אֲלֵא כֵּן הוּא בְּכָל תְּנוּעַת אֵיבָר, יְהֵא אֵיזָה
אֵיבָר שְׂיֵהֵא. כָּל כֶּף קְשׁוּרִים הָאֵיבָרִים בְּלֵב הָאָדָם וּבְרוּחָנִיּוֹתוֹ, עַד שְׂכָמוֹ
שְׂנַפְשׁוֹ מְשַׁפֵּיעָה עַל אֵיבָרָיו, כֵּן כְּמוֹ כֵּן חוֹזְרִים הָאֵיבָרִים וּפּוֹעֲלִים עַל נַפְשׁוֹ.

הערה: *34 וכן הוא בראשית חכמה שער האהבה פרק י"א: ומדת הזריזות מורה על חשק נפשו ולבו לעשות הדבר ההוא מפני אהבת הבורא, ולכך מקדים ולא מאחר וכו'. ובעשות האדם הדבר בזריזות ובשמחה יתוסף בו רוח חדשה ורוח חיים רוחני באופן שיהיה קל כנשר. והדבר הזה תלוי בהסיר מלבו רוח עצלות ועצבות שהיא כח החיצוני המכביד כל אבריו של אדם, באופן שלא יהיה בו כח לקום ממקומו, לא לקרות ולא לעשות מצוה, כאילו כל אבריו מתים. ואם יעורר האדם לבו ויסיר כח העצלות החיצוני מעליו על ידי התדבקו בחשק אהבת ה', שהוא מקור החיים, הרי לבו חי, וקורא ושונה ועושה מצוותיו בזריזות ובשמחה לעשות רצון אביו שבשמים. ואז יתוסף בו כח, שיהיה קל כנשר גבור כארי וכו'. וע"ז נאמר וקוי ה' יחליפו כח וגוי, ירצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו. והכלל כי אין זריזות אלא ע"י חשק האהבה וכו'.

ב. (העתיקתי גם את הקטעים הבאים שם, שקשורים קשר אמיץ להנ"ל, והנם בעלי תועלת עצומה,

כפי שיראה הקורא):

אָנוּ לוֹמְדִים עֲתָה בְּיִשְׁבִּיבָה בְּעֲזַרַת הַשֵּׁם דִּי הֵיטֵב, אִדָּךְ עֲדִין אָנִי רוֹאָה
שְׂחִסְרָה הַשְּׂמִיחָה בְּהַלְמוּד, הַכֹּל מִתְנַהֵג בְּכַבְדוֹת, חִסְרָה הַפְּנִימִיּוֹת, אֵין כָּל
הַחֲפֶץ וְהַתְּשׁוּקָה לְלַמּוּד הַתּוֹרָה וּלְמַצּוֹת, הַתְּפִלָּה קָרָה מְאֹד, גַּם לְמוּד
הַמוֹסָר חֲלָשׁ, בְּלִי אֲהָבָה וְרַגֶּשׁ. וּלְחִסְרוֹן הָאֲהָבָה עֵקֶר הָעֲצָה הִיא לְעֲשׂוֹת
הַכֹּל בְּזָרִיזוֹת יִתְרָה. לְבֹא לְהַסְדִּירִים בְּזִמְנָם וְלֹא לְאַחֲרָם, כִּי הַתְּנוּעָה
הַחִיצוֹנִית מְעוֹרְרַת הַפְּנִימִיּוֹת. אֲנַחְנוּ הֵלֵא תְּמַהִים עַל יְסוּד זֶה, מִפְּנֵי שְׂאֵין
אָנוּ יוֹדְעִים לְהַעֲרִיד מֵהֵם אֲבָרֵי הָאָדָם, לוֹ יִדְעֵנוּ גְּדֹל חֲשִׁיבוּתָם וּמַהוּתָם,
הֵינּוּ מְבִינִים כְּבָר שְׂכָל חֲפָצוֹ שֶׁל אָדָם וּרְצוֹנוֹתָיו מְסוּרִים בְּיַדֵּי אֵיבָרָיו.
וְכָבֵר כְּתַב הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סְלֵנְטֵר זצ"ל בְּמִכְתָּבֵיו הַנְּדַפְּסִים בִּ"אֹר
יִשְׂרָאֵל" (סימן יד), שֶׁהַתְּהַפְּכוֹת מֵרַע לְטוֹב בְּלִי לְמוּד הַמוֹסָר הִיא כְּמוֹ

בְּקִשְׁתְּ הָרְאִיָּה בְּלִי עֵינַי וּשְׁמִיעָה בְּלִי אָזְנוֹ. בְּלִמּוּד הַמוֹסָר בְּהַתְּפַעְלוּת רַבָּה,
יַעֲזֹרֵר הַפְּנִימִיּוֹת.

צָרִיךְ אָדָם כָּל יָמָיו לְלַמֵּד מוֹסָר בְּשָׁנָיִם זְמַנִּים קְבוּעִים בְּכָל יוֹם וַיּוֹם. כָּל
קְבִיעוֹת תִּהְיֶה לְכָל הַפְּחוֹת חֲצֵי שָׁעָה. בְּחֲצֵי שָׁעָה אַחַת יִלְמַד אֵיזָה סֵפֶר
שֶׁלְבוֹ יַחֲפֹץ, כְּגוֹן מְסֻלַּת יִשְׂרָאֵל, שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה וְחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת וְכִיּוֹצֵא
בָּהֶם, מֵרֵאשִׁי הַסֵּפֶר עַד סוּפוֹ בְּלִי דְלוּג, מִמָּשׁ כְּמוֹ שְׁלוֹמֵדִים מְסַכֵּת גְּמָרָא
מִדְּרַף ב' עַד הַדְּרַף הָאַחֲרוֹן, וְאִין מְדַלְגִין אֶפְלוּ תִּבְּהָ אַחַת. וְאַחַר כֵּן חוֹזְרִים
עַל הַסֵּפֶר וְשׁוֹב לּוֹמְדִים אוֹתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוּפוֹ. אֲנִי לְמַדְתִּי סֵפֶר חוֹבוֹת
הַלְּבָבוֹת בִּימֵי נְעוּרַי, וְכָל מָה שֶׁאֲנִי זֹכֵר מִמֶּנּוּ הוּא מְלֻמּוּדִי אַז, כִּי לְמַדְתִּי
אֶת הַסֵּפֶר מֵאַה פְּעָמִים וְאוֹלֵי יוֹתֵר. רַק אֶת שְׁעַר הַיְחִוּד אֶפְשֶׁר לְדַלֵּג. וַיֵּשׁ
לְלַמֵּד לְמוּד זֶה הַתְּמִידִי עַל הַסֵּדֶר תְּמִיד בְּהַתְּבוֹנְנוֹת רַבָּה, וְגַם בְּהַתְּפַעְלוּת,
וַיִּלְמַד רַק שׁוֹרוֹת אֶחָדוֹת בְּכָל פַּעַם, וְלִמְחֹר יִתְחִיל בְּמִקּוֹם שְׁסִים אֶתְמוּל,
וַיִּמְשִׁיךְ וַיִּלְמַד הַשׁוֹרוֹת שֶׁלְאַחֲרֵיהֶן כְּסֵדֶר. זְכוּרֵנִי שֶׁלְמַדְתִּי בְּנְעוּרַי חֲצֵי
שָׁנָה רַק אֶת שְׁעַר הַבְּחִינָה לְבַד, מִפְּנֵי שֶׁלְמַדְתִּי אוֹתוֹ בְּעֵיוֹן רַב. כְּעֵת אֲנִי
לוֹמֵד בְּכָל יוֹם לְפָנַי תְּפִלַּת שְׁחִרֵת חֲצֵי שָׁעָה סֵפֶר רֵאשִׁית חֲכָמָה.

חוּץ לְקְבִיעוֹת לְמוּד זֶה, לְמוּד סִפְרֵי מוֹסָר עַל הַסֵּדֶר, צָרִיךְ הָאָדָם לְהִיּוֹת
לוֹ קְבִיעוֹת אַחֲרֵת לְחֹזֵר עַל הַדְּבָרִים הַשְּׂיִכִּים בְּיְחִוּד לְחֶסְרוֹנוֹ הַכִּי גְדוֹל,
וַיִּמְצָא עַל דְּבָרִים אֵלֶּה בְּסִפְרֵי מוֹסָר וּבְדְבָרֵי חַז"ל.

[אָמַר הַמְּלַקֵּט, בְּקִשֶׁר לְדְבָרִים אֵלֶּה עַל הַנְּחִיצוֹת שֶׁל כָּל אֶחָד לְלַמֵּד בְּדְבָרֵי
חַז"ל וּבְסִפְרֵי מוֹסָר אֶת הַדְּבָרִים הַשְּׂיִכִּים לְחֶסְרוֹנוֹ הַגְּדוֹל, יֵשׁ לְהַעִיר: זְכָנוּ
הַקְּבִ"ה בְּדוֹר זֶה "דוֹר הַמְּלַקֵּטִים" שֶׁעַל נוֹשְׂאִים רַבִּים בְּעֵנֵינִי הִלְכָה וּמַדּוֹת
נִכְתְּבוּ סִפְרֵים הַמְּרַכְזִים בְּתוֹכָם אֶת הַפְּנִינִים הַמְּצוּיּוֹת בֵּינָם הַתּוֹרָה, דְּבָרֵי
חַז"ל, רֵאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, עֲצוֹת וְהַדְּרָכוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לְאוֹתוֹ נוֹשֵׂא בְּהִלְכָה
אוּ בְּמַדּוֹת, עַל מְנַת לְהַקְּלֵ אֶת הַמְּלֶאכָה עַל כָּל דּוֹרֵשׁ וּמְבַקֵּשׁ.

וְזֶהוּ מִמֶּשׁ דוֹר עֶקְבֶּתָא דְמִשִּׁיחָא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּסֵפֶר פְּסָקֵי תְּשׁוּבוֹת עַל הַלְכוֹת שֶׁבַת בְּהַקְדָּמָה, בְּבֵאוֹר דְּבָרֵי הַגְּמָרָא (שַׁבַּת קַלַּח:) שֶׁעֲתִידָה תּוֹרָה שֶׁתִּשְׁכַּח מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם ה' וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בְּאֶרֶץ וְכוּ', שֶׁאִין הַכֹּנֵנָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל חֵס וְשְׁלוֹם, אֲלֵא שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לְמַצֵּא הַלְכָה בְּרוּרָה וּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה בְּמִקּוֹם אֶחָד. וּמֵבִיא בְּשֵׁם זְקֵנו הָרַב הַקְדוּשׁ בַּעַל "דְּבָרֵי בֵּינָה" מֵבִיא לָהּ זְכוּלָהּ שֶׁסִּפְּרִי הַלְקוּטִים הֵם הַתְּקָרְבוֹת הַגְּאֻלָּה וְהַכְּנָה לְבִיאַת הַמְּשִׁיחַ. וְכֵן מֵבִיא אֶת דְּבָרֵי הַ"פְּלֵא יוֹעֵץ" (עֲרֵךְ "אַסְפָּה") וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כְּמָה טוֹבָה עָשׂוּ לָנוּ בְּעֲלֵי אֲסָפוֹת, רְבוּתֵינוּ הַקְדוּשִׁים אֲשֶׁר בְּכָל דוֹר וְדוֹר, זְכוּ וְזָכוּ אֶת הַרְבִּים, וְזָכוּ הַרְבִּים תְּלוּי בָהֶם, שֶׁאֲלֵמָלָא הֵם נִשְׁתַּכַּחַת תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. וּבִפְרָט כְּגוֹן אֲנִי דוֹר יְתוֹם, יְתִמֵי דִּינְתִמֵי, אֲשֶׁר טְרַדוֹת הַזְּמַן רַבּוּ עָלֵינוּ וְכוּ'. וְלָכֵן כָּל תַּלְמִיד חָכֵם יֵרְדֵף אַחֲרֵיהֶם כְּאֲשֶׁר יֵרְדֵף הַקּוֹרָא בְּהָרִים, וְיֵד כָּל מְמַשְׁמֶשֶׁת בָּהֶם כָּל שְׁעָה, כִּי בַּזְּמַן הַזֶּה הַקְצוֹר הוּא טֹבַע חֲרִיף אֶהוּב וְנִחְמָד לְכָל, וְאוֹמְרִים בְּדֶרֶךְ צַחוֹת "וַיֵּאמֶר לְקוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם" עכ"ל].

תְּכַלִּית קְבִיעוֹת זוֹ הִיא, שֶׁיְהִי הַדְּבָרִים הַמְדַבְּרִים עַל חֶסְרוֹנוֹ קְרוּבִים אֵלָיו בְּשַׁעַת נִסְיוֹן כְּשֶׁיִּבְקָשׁוּ. כְּעֵסוֹן יִלְמַד דְּבָרִים הַמְדַבְּרִים עַל כְּעֵס. לֵץ יִלְמַד דְּבָרִים הַמְגַנִּים לִיצְנוּת. בְּטָלָן דְּבָרִים הַמְרַחֲקִים בְּטוֹל תּוֹרָה. בַּעַל גְּאֻוֹה דְּבָרִים הַמְגַנִּים גְּאֻוֹה. וּבַעַל לְשׁוֹן הָרַע דְּבָרִים הַמְגַנִּים לְשׁוֹן הָרַע. וְכַדוּמָה לָהֶם. וְקְבִיעוֹת זוֹ יִתְּכוּ אִמְנָם שֶׁיִּפְסִיקוּנוּ אֲדָם לְפַעֲמִים עַל זְמַן קָצֵר, אִם רוּאָה שֶׁכָּבֵר חֲזַק הַדְּבָר אֲצֵלוֹ, וְאֲשֶׁרִי אֲדָם מִפְּחַד תְּמִיד.

ג. הַמִּתְעַצֵּל לְקוֹם בְּבִקּוֹר נוֹתֵן יָד לִיצְרוֹ לְהַטְבִּיעַ בְּנַפְשׁוֹ אֶת מִדַּת הָעֲצָלוּת. בְּסֵפֶר חֲסָדֵי אָבוֹת עַל מִסְכַּת אָבוֹת הֵבִיא רַבֵּנוּ יוֹסֵף חַיִּים מִבְּבֶל – הַ"בֵּן אִישׁ חַי", מְשַׁל גְּאֻוֹה דְּרֵךְ מְלִיצָה עַל מָה שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמִשְׁנֵה (פ"ג מ"ו): "רַבִּי דְּיוֹסָא בֵּן הַרְכִּינָס אוֹמֵר שָׁנָה שֶׁל שְׁחֲרִית וַיִּין שֶׁל צְהָרִים וְשִׁיחַת הַיְלָדִים וַיִּשְׁיֵבַת בְּתֵי כְּנִסְיוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאֶרֶץ מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם".

שָׁנָה שֶׁל שְׁחָרִית: אֶחָד הָיָה אֲהוּב לַיָּצֵר הָרַע, וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ וּמָצָא בְּבֵיתוֹ מְנִיפָה גְדוֹלָה, וְעוֹד מָצָא מְלֻבוּשׁ מְעוֹר שֶׁל חַיָּה שְׁקוֹרֵין (פְּרוּה), וַיִּשְׁאַלְהוּ מַה תַּעֲשֶׂה בְּשָׁנִים אֵלֶּה?

וַיֹּאמֶר לוֹ: זֶה הַמְּלֻבוּשׁ, אֲנִי מְלַבֵּישׁ אֶת אֲהוּבֵי בֵימֵי הַחֹרֶף בְּשָׁנָה שֶׁל שְׁחָרִית, לְחַמֵּם אֶת גּוּפָם עַל מִטָּתָם וְתַהֲיֶה עֲרֻבָה לָהֶם שְׂכִיבָתָם בְּמִטָּה מְאֹד, וַיִּתְעַצְלוּ לָקוּם לַתְּפִלָּה וְלַמּוּד תּוֹרָה בְּבִקְרֵי הַשָּׁכָם. וְזֹאת הַמְּנִיפָה, אֲנִי מְנִיף לָהֶם בְּהַשָּׁנָה שֶׁל שְׁחָרִית בֵּימֵי הַקִּיץ, וְאֲבִיא לָהֶם בְּהַרוּחַ טוֹב וְתַעֲרַב לָהֶם שְׁנֵתָם וְאִין קָמִים מִמִּטָּתָם, כִּי יִתְעַצְלוּ לָקוּם, וּבְשָׁנֵי כָּלִים אֵלוֹ אֲנִי מְשַׁרֵּשׁ בְּלִבּוֹתָם מֵדַת הָעֲצָלוּת.

ד. יוֹם אֶחָד לִפְנֵי תְּפִלַּת שְׁחָרִית, סִפֵּר הַמְּשֻׁגָּיִחַ (רַבֵּי נֶתָן וּזְכַטְפוּיִגֵל זצ"ל), שֶׁרָאָה שְׁנֵי שְׁבוּיִים מְעֻנִים (געפאנגענע) ! נִסִּיתִי לַעֲזֹר לָהֶם וְלֹא הִצְלַחְתִּי, רַחֲמָנוּת עָלֵיהֶם!!! הַשּׁוֹמְעִים תִּמְהוּ מֵאִיפֹה הַמְּשֻׁגָּיִחַ הִגִּיעַ הַבִּקְרָה, וְאִיפֹה פָּגַשׁ שְׁבוּיִים קִדָּם שְׁחָרִית. עַד שֶׁסִּפֵּר הַמְּשֻׁגָּיִחַ, שֶׁרָאָה שְׁנֵי בַחּוּרִים שֶׁלֹּא קָמוּ לַתְּפִלָּה... וְנִשְׁאַרוּ שְׁבוּיִים בְּיַד הַמְּלֻךְ זָקֵן וַיְכַסִּיל, אֲשֶׁר מְצוּדְתוֹ פְּרוּשָׁה...

וּבִקְרֵי אֶחָד, הַמְּשֻׁגָּיִחַ הִגִּיעַ קִצְתָּ מֵאַחַר לַתְּפִלָּה, וּבְעֵנֻתָנוּתוֹ אָמַר עַל עֲצָמוֹ, שֶׁהוּא הִגִּיעַ מֵאַחַר בְּגִלְלַת עֲצָלוּת! שְׁאַלוּהוּ, הֲאִם בְּגִיל כָּל כֶּף מְבַגֵּר עֲדִין יֵשׁ עֲצָלוּת, עֲנֶה הַמְּשֻׁגָּיִחַ וַדַּאי, עַד הִרְגַע הָאֲחֵרוֹן שֶׁל חַיֵּי הָאָדָם, צָרִיךְ לַעֲמֹל וּלְהִזְיֵעַ (שוויטצען). וּבְלֵי זֶה, אִין לַבֶּן-אָדָם כָּלוּם! וְעוֹד יִפְסִיד כָּל מַה שֶׁקָּנָה גַם כֵּן.

שְׁאַלוּהוּ, הֲאִם אַחֲרֵי כָּל כֶּף הַרְבֵּה שָׁנִים שֶׁל יְגִיעָה, עֲדִין סוֹבֵל מֵעֲצָלוּת, עֲנֶה בְּהִתְלַהֲבוּת, כְּשֶׁהָאָדָם מְזַקֵּן, הוּא עוֹשֶׂה "שְׁטִיגְעֵן" בְּעֲצָלוּת... (לְקַט רְשִׁימוֹת בְּעֵינֵי תְּפִלָּה).

ה. "הן עם פלביא יקום וכארי ותנשא" (במדבר כג, כד), ה"ארי" חזק מן ה"לביא", בשעה שיהודי קם ומבקש לעבד את השם ותברך, הריהו כמו "לביא" בלבד, אולם עד מהרה מסייעים אותו מן השמים – "הבא לטהר מסייעין אותו"

– והוא מתנשא כארי (מענינה של תורה בשם "זאת זכרון" בשם המגיד ממזריטש ז"ל).

ו. וכיוצא בזה כתב הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל: ... כך זה בכל עניני עבודת ה'. כגון קשה לקום מהמטה בבקר, אבל כשכבר קם, מרגיש שכמעט אין שום קשי, או אם חס בחוץ וקשה לצאת, לאחר שיוצא נעשה קל (אור לציון תורה, ג).

פרק ט' - הפסדי המאחר לתפלה

ענין אחר בתפלה מתחלק לשני חלקים:

(א) אחר לתפלה – הגעה לתפלה לאחר זמן התחלתה (שאז אפלו אם יתפלל בתחלת זמנה כותיקין נחשב 'מאחר').

(ב) קריאת שמע ותפלה בשעה מאחרת.

אחר לתפלה

א. כותב הגאון הרב שמשון פנקוס זצ"ל בספרו שערים בתפלה: יסוד הפונה וזכות הלב בתפלה תלויים בהכנה שלפנייה, וכן כתב הרמב"ם וזה לשונו: כיצד היא הפונה: שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קדם התפלה כדי לכוון את לבו. וכמו כן בשלחן ערוך סימן צג, וזה לשונו, ישיהה שעה אחת קדם שיקום להתפלל כדי שיכוון לבו למקום.

והנה סדר זה דישיהה מעט קדם התפלה, אינו דברי מוסר והתעוררות או מיילי דחסידותא, אלא הלכה, שהרי הביאה הרמב"ם בלשון כיצד היא הפונה, וכונה עצמה היא מן הדברים המעכבים התפלה. [א"ה: בשער ההכנה לתפלה יבאר עד כמה חשובה ההכנה לתפלה, "שבלי הכנה מקדמת אין זו תפלה" (הגאון הרב יחזקאל לוינשטיין); "לעולם לא יצליח לכוון במשך כל התפלה אם לא יתכוון אליה" (רבי שמשון פנקוס); "עקר התפלה הוא לפני התפלה" (ר"ש פייבל), ועוד].

ונמצא, המאחר לבית הכנסת בשחרית, וחוטף את הטלית והתפלגין ומתפלל בריצה ובחפזון, או במנחה ומעריב הממהר לתפס את הצבור בשמונה עשרה הרי זה נגד ההלכה, וכבר מראש מבטח לו שלא יצליח לכוון, ויתפלתו תהא שלא כהגון.

ב. בספר "ארחות ישר" להגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א מביא בערך: "תפלה" את דברי מהר"ם חלאווה, וזה לשונו: ומזה אתה דן לעומד בעיר ומתפלל בביתו כאלו בעלי הבזוי או בעלי הגאווה. עכ"ל. ומסביר זאת הגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א: שאין לה בעלי בזיון גדולים מאלו, שכל הצבור מתפלגין בבית הכנסת והם אין משתתפים ונשארים בביתם לבדם כאלו הם מגדים. ויש שסרוחים על עריסותם ומתעצלים לקום, ולכו מאחרים ומתפללים בביתם, ואין לה בזויים גדולים מהם וכו', ויש

שְׁחוֹשְׁבִים מִחֲמַת גְּאוֹתָם שֶׁשָּׁנְתָם חֲשׂוּבָה יוֹתֵר מִהִתְפַּלֵּה בְּצַבּוּר. וְלָכֵן קִרְאָם כֵּן.

ג. עוֹד כָּתַב בְּאַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל, מִי שֶׁיִּכּוֹל לָבֵא לְתַפְלָה בְּזִמְנָהּ, וּבְשֵׁאֵט נִפְשׁ מֵאַחַר לְתַפְלָה, כְּדִי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵף לְהִמָּתֵין אֵיזָה רְגָעִים, וְכֵן מִי שֶׁיּוֹצֵא בְּאִמְצַע הִתְפַּלָּה אוֹ לִפְנֵי גְמָרָהּ, מִשׁוּם שֶׁאֵין לוֹ סְבֻלָּנוֹת לְהִמָּתֵין כַּמָּה דְקוֹת, אֵין לָךְ מְבֻזָּה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מְזָה, וּכְאֵלוֹ אֵינּוּ מֵאֲמִין שֶׁשְׂכִינָה נִמְצָאת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁעַת הִתְפַּלָּה, וְאִיךָ תִּתְקַבֵּל תִּפְלָתוֹ.

וְרֵאוּי הוּא כְּבוֹד שְׁמַיִם לְהִמָּתֵין אֵיזָה דְקוֹת קִדְּם הִתְפַּלָּה, וּכְתִיב: "לֹא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצּוֹתַי", פֶּרֶשׁ רַש"י (בְּרִכּוֹת ו.): לְשׁוֹן הִמָּתְנָה הוּא, שֶׁתִּמָּתֵין בְּשִׁבִיל מִצּוֹתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי. וְעַל זֶה מְסִיִּם הַפְּסוּק: וַיְהִי כִנְהַר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקוֹתֶךָ כְּגִלִּי הֵיִם וַיְהִי כַחֲוֹל זֶרְעֶךָ."

וַיֵּשׁ בְּזָה גַם חֲלוּל ה', רַחֲמָנָא לְצֻלּוֹ, שְׁאוּמְרִים: 'כִּי מִתְנַהֲגִים בְּנֵי תוֹרָה'. וְאֵין בְּזָה שׁוּם תְּרוּץ, אֲפֹלוֹ רֹאִים אֲנָשִׁים מְזַלְזָלִים בְּזָה [אוֹ שְׁמֵדְבָרִים בְּמִקּוֹם שֶׁאֲסוּר לְדַבֵּר], וְאֲפֹלוֹ אֲנָשִׁים חֲשׂוּבִים. וּמִמָּה נִפְשָׁךְ אִם יֵשׁ לָהֶם טַעַם בְּזָה (וּמִסְתַּמָּא צְרִיךְ לְדוּגֵם לְכַף זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם), אֵין הַטַּעַם שֶׁיֵּךְ אֲצֵל אַחֲרִים, וְאִם אֵין לָהֶם טַעַם, בְּוַדָּאֵי גַם הֵם יַעֲנִשׁוּ עַל זֶה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲתָה גוֹרֵם לָהֶם שֶׁיַּעֲנִשׁוּ גַם עֲבוּרָךְ, שֶׁהַכְּשִׁילוֹ אַחֲרִים.

וְהַעֲקָר שֶׁבְּכָל דְבָר: צְרִיךְ לְרֹאוֹת מַה כְּתוּב בְּתוֹרָה וּבִשְׁלַחַן עָרוּךְ, וְזֶהוּ רְצוֹן ה'. וְהַמְזַלְזָל בְּזָה, הוּא בְּכָלל אֶפִיקוֹרֵס, חֵס וְחֲלִילָהּ, וְלַעוֹלָם הַבָּא לֹא יִקְבְּלוּ כָּלל תְּרוּץ זֶה שֶׁרֵאוּ אַחֲרִים מְזַלְזָלִים בְּזָה.

הַמֵּאַחַר בְּרְצוֹן לְתַפְלָה, וְכֵן הַיּוֹצֵא בְּאִמְצַע, לְעֵתִיד לָבֵא יִגְרְשׁוּהוּ מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּאִמְצַע הִתְפַּלָּה וּבִסוּפָהּ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּסִפְר חֲסִידִים (סִימָן תשעט)

ובירוּשְׁלַמִּי (בְּרִכּוֹת רִישׁ פָּרָק ה) : "כָּל שְׂאִין נִכְנָס לְבַיִת הַכְּנֶסֶת בְּעוֹלָם הַזֶּה אֵין נִכְנָס בְּעוֹלָם הַבָּא". עכ"ל.

ד. אֵיתָא בְּגִמְרָא (ב"ב כב ע"א) שְׂכַמָּה אַמּוֹרָאִים אָמְרוּ כִּי נַח נִפְשִׁיה דְּרַב אַדָּא בַר אַבָּא, אָנָּא עֲנִישְׁתִּיה, וְרַב נַחְמָן בַּר יֶצְחָק אָמַר אָנָּא עֲנִישְׁתִּיה, דְּרַב נַחְמָן בַּר יֶצְחָק רִישׁ כְּלָה הָוָה, כָּל יוֹמָא מְקַמֵּי דְנִיעוּל לְכַלָּה, מְרַהִיט בְּהִדְיָה רַב אַדָּא בַר אַבָּא לְשִׁמְעִיתִיה וְהִדַּר עֵיִל לְכַלָּה. הַהוּא יוֹמָא נִקְטִינָה רַב פִּפְּא וְרַב הוֹנָא בְּרִיה דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַב אַדָּא בַר אַבָּא וְכוּ' אַדְהֵכִי נִגָּה לִיה וְכוּ'.

הָרִי מְבַאָּר, שְׂאָף עַל גַּב שְׁהִיָּה בְּדַרְכּוֹ לְשַׁעוֹר, מִכָּל מְקוֹם, כִּינּוֹן שְׂאֲחַר לְבָא יְכוֹל הִיָּה לֹמַר אָנָּא עֲנִישְׁתִּיה. חֲזִינָן חֹמֶר מִי שְׂמַאֲחַר לְבָא לְהַשְׁעוֹר, מַעֲתָה מַה נֹּאמַר עַל מִי שְׂמַאֲחַר לְבָא לְתַפְלָה? שְׁהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעַצְמוֹ מִמֵּתִין לוֹ וּמִתְאַוָּה לוֹ שְׂיָבוֹא, כַּמָּה חֲמוּר הוּא הַמַּאֲחַר לְבָא.

הַרוּצָה לְצִאָת יְדֵי חוּבְתוֹ בְּתַפְלָה וּלְהַשִּׁיג מַעֲלוֹת הַתַּפְלָה, צָרִיךְ לְשִׁים לֵב לְדַבְרִים הַלְלוֹ וּלְזַרְזוֹ עַצְמוֹ לְבָא בְּזִמְן וּלְהַקְדִּים עַצְמוֹ לְתַפְלָה (קִבְּצָ שִׁיחֹת ח"ד לגי"ר נֶתוּן וּוְכִטְפוּיָגֵל זצ"ל מְשַׁגִּיחַ דִּישִׁיבַת לִיקוּוּד).

ה. וְכַתֵּב הַגָּאוֹן הָרַב בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שְׂאוּל זצ"ל: ...לְפִי הַתְּמַדַּת הָאָדָם אֲפֹשֶׁר לְהַבְחִין מִי בַעַל תּוֹרָה, לְהַבְדִּיל כְּדַמְיוֹן הַבָּאִים לְחַתְנָה, יֵשׁ בָּאִים מְעַט וְהוֹלְכִים, יֵשׁ נִשְׂאָרִים יוֹתֵר, אֲבָל הַקְרוּבִים, בְּעֵלֵי הַשְּׂמֻחָה, בָּאִים מִהַתְּחִלָּה וְנִשְׂאָרִים עַד הַסּוּף, כִּי הֵם קְשׁוּרִים לְבַעֲלֵי הַשְּׂמֻחָה. כָּד לְהַבְדִּיל, בְּתוֹרָה, מִי שֶׁהוּא בַעַל תּוֹרָה קְשׁוּר לְתוֹרָה, וּבָא מִהַתְּחִלָּה וְעַד הַסּוּף (ע"כ מְהַאֲזֵר לְצִיּוֹן. תּוֹרָה - ג)

וְנִרְאָה שֶׁהוּא הַדִּין לְתַפְלָה. יֵשׁ בָּאִים בְּאַחוּר וְיוֹצְאִים לְפָנֵי סוּף הַתַּפְלָה, יֵשׁ בָּאִים בְּזִמְן וְיוֹצְאִים מִיָּד בְּגִמְרַת הַתַּפְלָה. וְיֵשׁ שְׂמַקְדִּימִים לְבָא לְפָנֵי זִמְן

התחלת התפלה ואינם ממהרים לצאת מיד בגמר התפלה, אשרי חלקם, ועליהם בודאי נאמר קרוב ה' לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת.

• אין אדם יכול להתחיל תפלתו בשעה הקבועה בבית הכנסת לתחלת התפלה. שהרי קדם לכן צריך "הכנה לתפלה", שזה חלק מהתפלה, ואולי אף עקרה (כפי שיתבאר בשער הבא), וכן צריך זמן להתעטף בטלית ותפלין, ולומר לכל הפחות פרשת התמיד ו"לעולם יהא אדם" שחיבים לאמרו מעקר דינא (כמובא בארחות ישר). רצוי גם ללמוד מעט (או לומר כמה פרקי תהלים), כדי לחזק את אמונתו בה'. על ידי כך תהיה התפלה מתוך יותר פונה, ותהיה למתפלל ערבות רבה וספוק ריחני רב, ויחוש שאכן התפלה היא לב הזמן ופריו (וכמו שאמר פעם המשגיח רבי נתן וזכטפויגל זצ"ל למישהו, אי אפשר לקחת ישר מהמטה, ולהכנס לברוך שאמר... זה לא הולך!).

ומזה נראה, שעל כל אחד להגיע לפחות שש או שבע דקות לפני הזמן הקבוע לתחלת התפלה.

הערה: *3 מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הקפיד לבא לפחות עשר דקות לפני התפילה. הוא גם תבע כך מאחרים, והסביר זאת שכאשר באים לפגישה עם מלך לא מגיעים ברגע האחרון, ובודאי לא מאחרים. הנהגה כזו פועלת על האדם שירגיש לפחות מעט שהוא עומד לפגוש את המלך. (שלמי שמחה עמי רי"א, תשס"ז)

ואף שיצטרך בשביל כך לקום מקדם יותר ויפסיד דקות יקרות אלו משנתו המתוקה, כבר נאמר על זה ועל פיוצא בזה "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה".

וכבר כתב המשנה ברורה: ומי שאינו יכול להשפיע קדם אור הבקר מחמת שהוא חלש בטבעו, או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפלה, מוטב לישן כל הצורך. ומכל מקום יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קדם קריאת השמש לבית הכנסת כדי שיהיה יכול להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיות. עכ"ל.

ז. ולבד מההכנה לתפלה שחייבים מעקר הדין (שלחו ערוך סי' צג) שפפסיד המאחר לתפלה, וחלול השם ובזוי כבוד שמים רחמנא לצלן שגורם, מאבד המאחר לתפלה אף את גוף התפלה, משום שמכרח לדלג על אמירת הקרבנות ופסוקי דזמרה כדי שיוכל להתפלל בצבור.

ואף אם נאמר שאין חובה מעקר הדין לקרא פרשת הקרבנות, מכל מקום הכל מודים שמעלה גדולה בקריאתה ושיש בזה תועלת גדולה, וכמו שיבאר לקמן.

ח. בספר הארת התפלה הביא את לשון הזהר על מעלת אמירת הקרבנות, וזה לשון הזהר: "בעדנא דיערע מותנא בבני אנשא, קימא אתגזר (ברית נכרתת), וכרוזא אעבר (וכרוז עובר) על כל חילא דשמנא, דאי ייעלון בנוהי בארעא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ויימרון ברעות נפשא ולבא ענינא דקטורת בוסמין דהוה להו לישראל, דיתבטל מותנא מנייהו". "מאן דיימר פטום הקטרת בתר תהלה לדוד (ב"אין פאלקנינו) בטיל מותנא מביתא".

ט. רבי אברהם צבי מרגלית שליט"א ספר בהספד שנסא אחר פטירתו של מרן הרב שד זצוק"ל, כי פעם שאל את רבנו אם ראוי להקפיד בשיבה על אמירת סדר הקרבנות לפני התפלה. "בהרבה מקומות מונח כל ענין אמירת הקרבנות בקרון זוית" הציג הרב מרגלית את צדדי השאלה, "אולם מאידך ידועה החשיבות הרבה הנודעת לאמירתם, ואם כן – כיצד עלינו לנהג בשיבה?".

התשובה אשר קבל היתה חד משמעית: "ראוי שבני השיבה יאמרו קרבנות!!" פסק רבנו. כאשר נסה הלה לחדד את השאלה והדגיש כי במרבית השיבות לא מתחילים את התפלה באמירת הקרבנות – השיב

רַבְּנוּ וְאָמַר: "נִכּוּן, כִּדּוּם מְקַבֵּל בִּישׁוּבוֹת, אוֹלָם לְדַעְתִּי – רָאוּי לְהַמְלִיץ לְכָל בֶּן תּוֹרָה שֵׁיִקְדִים עֵשֶׁר דְּקוֹת לְפָנָי הַתְּחִלַּת הַתְּפִלָּה וַיֹּאמֶר אֶת סֵדֶר הַקְּרִבָּנוֹת!!".

וְזֶה הַמְּקוֹם לְצִיּוֹן, כִּי רַבְּנוּ עֲצָמוּ הָיָה מְקַפֵּיד עַל אֲמִירַת סֵדֶר הַקְּרִבָּנוֹת אֲף לְפָנָי תְּפִלַּת מְנַחָה, כְּאֲשֶׁר מְנַהֵג הָיָה לְאִמְרָם בְּדַרְכּוֹ מִמְּקוֹמוֹ ב'סְדָרִים' – לִיד אֲרוֹן הַסְּפָרִים בְּאַחוּרֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ – אֶל מְקוֹמוֹ הַקְּבוּעַ בַּמְזָרְחַ, וְזֹאת לְאַחַר שֶׁהָיוּ דוֹפְקִים עַל הַבַּיְמָה לְסִמּוֹן עַל תְּחִלַּתָּהּ שֶׁל תְּפִלַּת מְנַחָה (אֲרָחוֹת הַבַּיִת, תְּפִלָּה עִמִּי שִׁפְח)

וּבְדוֹר זֶה דְּבַעֲיָנוּ ד"כְּפָנָא וּמוֹתָנָא" יַעֲדוּ מִנּוּן, אֲמִירַת הַקְּרִבָּנוֹת נְחוּצָה לָנוּ כְּאִוִיר לְנִשְׁימָה מִמָּשׁ, וַיֵּשׁ לְהַצְטַעַר מְאֹד שֶׁיֵּשׁ בְּזֶה רְפִיוֹן גָּדוֹל. וַיְהִי רְצוֹן שְׁנַתְעוֹרָר וַיִּתְקַן עֲנָן נִשְׁגָּב זֶה.

❖ לְסִיּוּם נוֹשֵׂא זֶה שֶׁל מַעֲלַת אֲמִירַת הַקְּרִבָּנוֹת קִדְּם הַתְּפִלָּה וְהַמְתַּחִיב מְזָה, מִן הָעֲנָן לְהַבִּיא אֶת אֲשֶׁר סִפֵּר ר"א בְּרוּיַעַר שְׁלִיט"א: בְּצַעֲרֵירוֹתוֹ בַּעַת שֶׁשָּׁהָה אֶצֶל הַחֲפָץ חַיִּים וְהַח"ח הָיָה כְּבָר כְּבֹן 91 וְהִהְלִיכָה הִיָּתָה קִשָּׁה עָלָיו, סִדְרוּ לוֹ בְּבֵיתוֹ בֵּית כְּנֶסֶת לְתַפְלָה שֶׁשָּׂם הָיוּ מִתְּפַלְלִים בְּנֵי בֵּיתוֹ וְהַנְּכַבְדִּים, כְּעֵשְׂרִים אִישׁ בְּעֶרְךָ. בְּקָר אֶחָד נִכְנַס הַחֲפָץ חַיִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַצְּבוּר כְּבָר אֶחָדוּ בְּאִמְצַע אֲמִירַת הַקְּרִבָּנוֹת, וְהַחֲפָץ חַיִּים חָשַׁשׁ שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הַצְּבוּר שֶׁהוּא אֵינוֹ אוֹמֵר קְרִבָּנוֹת וּבְכֵן הוּא גוֹרֵם לְחִלּוֹל הַשֵּׁם, וּמִיָּד כְּשֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת אָמַר לְצְבוּר כְּשֶׁאֵימָה וְפָחַד עַל פָּנָיו: רַבּוֹתֵי! אֵל תַּחֲשׁוּדוּ בִּי! אֲנִי כְּבָר אֲמַרְתִּי קְרִבָּנוֹת (לְשִׁכְנוּ תִּדְרָשׁוּ).

סֵדֶר יוֹמוֹ שֶׁל הַמְּשֻׁגָּחִים הַגָּאוֹן הַצְּדִיק ר"א לֹפְנָאן זצ"ל הַתְּחִיל בְּהַשְׁכָּמָה. לְבֵית הַמִּדְרָשׁ נִכְנַס כְּחָצִי שְׁעָה לְפָנָי זְמוֹן שְׁחֵרִית. הַנִּיחַ טְלִית וַתְּפַלֵּן וְאָמַר בְּרָכוֹת הַשְּׁחַר בְּהַדְּגִישׁוּ כָּל מְלָה וּמְלָה בְּכֹנְנָה גְּדוּלָּה. לְאַחַר מִכּוֹן אָמַר אֶת הַקְּרִבָּנוֹת עִם הַמְּפָרְשִׁים בְּסִדְרוֹ ר' יַעֲקֹב עֲמַדִּין, יוֹם יוֹם. אַחֲרֵי כֵן הָיָה

הולך להעיר את הבחורים שעדין ישנו (לב אליהו ח"א, מעשים ונהגות בתחלת הספר מהדו' תשמ"ג)

יא. ושמעתי מהמשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א באחד הועדים, שהסטייפֿלר זצ"ל היה אומר לפני התפלה גם "פתח אליהו".

יב. ועתה נדבר מעט בענין ההפסד הנגרם למאחר לתפלה באמירת פסוקי דזמרה. כתב השלחן ערוך (ארח חיים סי' נא ס"ח): אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת. ובמשנה ברורה שם כתב הטעם, שלא ידלג שום תבה ולא יבליעם אלא יוציא מפיו כאלו מונה מעות.

עוד כתב שם המשנה ברורה (סי' קי"ז) בשם הזוהר, כשאומר שירת הים יאמר בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מוחלין לו עוונותיו.

ובמעלת פסוקי דזמרה שידוע שהוא מלשון כריתה, שמכרית כל המקטרגים וכחות הרע, הסביר מרו המשגיח זצ"ל, כיון שאומר פסוקי דזמרה, ששם מבאר ויוצא מן הפסוקים שאין עוד מלבדו יתברך, הרי שעל ידי אמירת הפסוקים כראוי האדם לבדו מכרית את כל הרע, שאין מאמין בהם, ורק בה' לבדו, וזאת תרופה כללית לטהר מכל חטא. נמצא שבחזוק האמונה יש גם מעלת התשובה והטהרה (עי' מספר תפלת חנה).

יג. עוד כתב בספר תפלת חנה בשם המשגיח הגאון הצדיק ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (מבוא התפלה, יח): אם מסתפק בתפלה במהירות כמצות אנשים מלמדה זה מראה שהשם יתברך רחוק מכליותיו והרגשותיו מתו בקרבו, ולמשל אם אחד לא אוכל כראוי, אומרים עליו שאבד התאבון, מה קרה לו?! וכמו כן אם מאחר לתפלה כשהצבור אוחזים קדם "ברכו"

וְחָסַר לוֹ הַפְּסוּקִי דְזַמְרָה (אוּ מַחְסִיר סֵדֶר מוֹסֵר) הָרִי הוּא חֵי בִּי לְצֵאת יְדֵי חוּבָה", וּמְרָאָה שְׂאֵבֵד הַתְּאָבוֹן אֶצְלוֹ, וְחוּלָה גְדוֹל הוּא רַחֲמָנָא לְצִלָּן.

וְהַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סְלֵנְטֵר זצ"ל, הַמְשִׁיל עֲנָן זֶה לְסִדּוֹר שְׁנֵדֶפֶס בְּתַחֲלָתוֹ תַּחֲנוּנוֹת וּבִקְשׁוֹת, וְנִקְרַע דָּף אֶחָד מִמֶּנּוּ, הָרִי סֵף הַכֹּל נִקְרַע מִהַתְּחִנּוֹת וּבִקְשׁוֹת, וְגַם אִם קָרְעוּ עוֹד כַּמָּה דְפָיִם, הָרִי גַם זֶה מִהַתְּחִנּוֹת, אֲבָל אִם הַסִּדּוֹר מִתְחִיל מִיָּד בְּבְרוּךְ שְׂאֵמֵר, הָרִי אִם נִקְרַע דָּף מִמֶּנּוּ, נִקְרַע הוּא בְּהַעֲקָר – פְּסוּקִי דְזַמְרָה זֶה לֹא תַחֲנוּנוֹת, זֶהוּ מְגוּף הַתְּפִלָּה. ע"כ.

יד. עַל הַמְשָׁגִיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' יְחִזְקֵאל לְוִינְשְׁטֵיין זצ"ל מְסַפֵּר: בְּהִיוֹתוֹ בְּקֶלֶם נִשָּׂא אִשָּׁה, וְאַחֲרֵי חֲתוּנָתוֹ הַמְשִׁיךְ לְלַמֵּד בִּי תַלְמוּד תּוֹרָה" בְּקֶלֶם בְּהַתְּמַדָּה וְעָמַל נִפְלְאִים. הוּא לֹא אַחַר מַעוֹלָם לְסִדְרֵי הַיְשִׁיבָה גַם בְּהִיוֹתוֹ אֲבָרָךְ! וְכֵן מַעוֹלָם לֹא אַחַר לְתַפְּלַת שְׁחָרִית בַּיְשִׁיבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהִיא מִקְדִּים הַרְבֵּה לְפָנָי זְמַן הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְהַתְּכַוֵּן לְתַפְּלָה.

מְסַפְּרִים שֶׁפְּעַמִּים בְּלֵבֵד בִּימֵי חַיָּו הִגִּיעַ לְתַחֲלַת פְּסוּקֵי דְזַמְרָה. פַּעַם אַחַת הָיָה זֶה כְּשֶׁנּוֹלָדָה לוֹ בֵּת בְּבֵיתוֹ, כְּדָרָךְ הַזְּמַן הַהוּא שֶׁלֹּא הָיוּ עֲדִין בְּתֵי חוּלִים לְיוֹלָדוֹת. וּפַעַם שְׁנֵי בְּזְמַן הַמְלַחֲמָה, כְּשֶׁגִּלְתָּה הַיְשִׁיבָה לְעִיר קֵיידָאן וּמִסְבָּה הַלְּכָתִית נֶאֱלָץ לְהַתְּעַבֵּב בְּאַכְסֵנְיָה וְהִגִּיעַ לְפְסוּקֵי דְזַמְרָה (מוֹפֵת הַדּוֹר).

וְהָיָה אוֹמֵר: אִף אֵלּוּ שְׂמַאֲרִיכִים בְּתַלְמוּדִים לְאַחַר חֲצוֹת לַיִל, יִדְעוּ שְׂאִין בְּכָךְ כָּל תְּרוּץ לְאַחַר לְתַפְּלָה, זְכוּרֵנִי שֶׁהַחֶפֶץ חַיִּים זצ"ל הָיָה נִכְנָס לַיְשִׁיבָה בְּשַׁעַר מְאַחֲרֵת וּמְכַבָּה אֶת אוֹרוֹת הַמְּנוֹרוֹת [אֵינְנִי זוֹכֵר בְּמִדְיָק אֶת הַטַּעַם לְכָךְ וְאֵימֵתִי הִיָּתָה הַשַּׁעַר הַמְּדִיָּקָת]. יְבַדֵּק כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת עַצְמוֹ כַּמָּה זְמַן נְחוּץ לוֹ לְשִׁנָּה, וּלְפִי זֶה יִקְבַּע זְמַן שְׂכִיבָתוֹ, כְּדֵי שְׂיֻכַּל לְבֹא לְתַפְּלָה בְּזַמְנָהּ (אוֹר יְחִזְקֵאל, דְּרָכֵי הַעֲבוּדָה עִמִּי קִלֵּב).

טו. הָיָה מִתְפַּלֵּא (הַמְשַׁגֵּיחַ רַבִּי נֵתָן וּזְכַטְפוֹיִגֵל זצ"ל) עַל אוֹתָם הָאֲנָשִׁים שֶׁמִּתְאַחֲרִים לְתַפְּלָה וְלֹא מִתְבַּיְשִׁים לְבֹא מֵאַחֵר, וְאָמַר הָרִי הָאֵדָם מִתְבַּיֵּשׁ לְהִרְאוֹת אֶת חֲסְרוֹנוֹתָיו, וְכֵאן רוֹאִים בְּכָל יוֹם בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא מִתְבַּיְשִׁים לְהִרְאוֹת לְכֻלָּם שֶׁהֵם עֲצָלָנִים... וְכִנְרָאָה, שֶׁהֵם לֹא יוֹדְעִים אֶת הַחֲסָרוֹן וְהַקְּלוּל שֶׁטְמוֹן בְּמִדָּה מְגִנָּה זֶה שֶׁל עֲצָלוּת, וְלָכֵן לֹא מִסְתִּירִים אוֹתָהּ וְלֹא מִתְבַּיְשִׁים בָּהּ. (לְקַט רְשִׁימוֹת, עֲנִינֵי תַפְּלָה).

טז. לְסִיּוּם עֲנִינֵי זֶה נִבְיָא אֶת הַמְעַשָּׂה וְהַדְּבָרִים הַבָּאִים מֵהַסֵּפֶר הַמְשַׁגֵּיחַ דְקַמְנִיץ: סֵפֶר אֲבָרָה, שֶׁבְלִמְדוֹ בִּישִׁיבַת קַמְנִיץ אַחֵר פָּעַם לְתַפְּלָה, לְאַחֵר הַתַּפְּלָה קָרְאוּ אֲבָא (הֵרַב מֹשֶׁה אֶהְרֹן שְׁטֵרֶן) זצ"ל עִם עוֹד בַּחּוֹר, וְהֶאָרִיךְ עַל בְּזִיוֹן הַהִנְהָגָה שֶׁל אַחֵר בְּתַפְּלָה. וְסֵפֶר שֶׁנִּשְׁאַל פָּעַם הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זְלַמֵּן אוֹיְעֶרְבֵד זצ"ל מִבַּחֹר יְשִׁיבָה, הָרִי מְבַאֵר בְּשִׁלְחֹן עָרוּךְ שֶׁטוֹב מְעַט תַּחֲנוּנִים בְּכּוֹנֵה מֵהִרְבָּה שֶׁלֹּא בְּכּוֹנֵה, אִם כֵּן מָה אֶעֱשֶׂה כְּשֶׁאֲנִי מֵאַחֵר לְפָסוּקֵי דְזִמְרָה, וְנִשְׁאַר לְפָנַי זְמַן מוּעָט, הֲאִם אֲמַר בְּמִתִּינּוּת בְּרוּךְ שְׁאֲמַר, אֲשֶׁרִי, כְּפִי הַדְּלוּגִים הַמוּבָא בְּשִׁלְחֹן עָרוּךְ, אוֹ לְהַגִּיד אֶת כָּל פְּסוּקֵי דְזִמְרָה בְּמַהִירוֹת בְּמְרוּצָה, מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת, לְדַלֵּג וּלְהַגִּיד מְעַט בְּכּוֹנֵה אוֹ לְהַגִּיד הַכֹּל?

סוֹבֵב הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זְלַמֵּן אֶת רֹאשׁוֹ וְהִנִּיף שְׁתֵּי יָדָיו בְּתַמִּיחָה וּבְכָאֵב: "אֵיךְ בַּחֹר יְשִׁיבָה שׁוֹאֵל שְׁאֵלוֹת שְׁכָאֵלָה?" הֵמ... הֵמ... אִם קוֹרָה וְאֲנִי מֵאַחֵר? מְצַטֵּדֵק הַתַּלְמִיד... לֹא, לֹא, הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זְלַמֵּן לֹא מוֹכֵן לְהַבִּין "אֵיךְ בַּחֹר יְשִׁיבָה שׁוֹאֵל שְׁאֵלוֹת מֵהַסּוּג הַזֶּה?"

הערה: *4 הרה"ג ר"א וייס שליט"א סיפר באחד השיעורים שהיה נוכח בשעת מעשה, כשבא תלמיד מהישיבה ושאל את מו"ר האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל כיצד היה עליו לנהוג, במקרה שאירע לו שהתעורר מספר דקות לפני סוף זמן ק"ש, והזמן היה כל כך מצומצם שאי אפשר היה להספיק גם לברך ברכות התורה וגם לקרוא ק"ש, האם היה צריך לקרוא ק"ש בלי להקדים ברכות התורה, או לברך את ברכות התורה קודם, אף שאז היה עובר זמן ק"ש. האדמו"ר זצ"ל דחה אותו ב'אמת הבנין' כשמאי, ואמר לו תלך לישון ומחר תקום ותקרא בזמן... בשיעור חומש עם רש"י באותו שבוע,

יחד האדמו"ר את כל השיעור לשאלתו של אותו בחור, אך יחד עם זה הביע פליאתו איך יתכן שבחור בן תורה חסידי (חסיד שער בחור) ישאל שאלות כאלה!?

(אגב יש לציין שאבא ז"ל באמצע הסדר נגש לאותם בחורים ובקש סליחה על המוסר של הבקר, הרי אפשר שנגעלבו בשעת השיחה, וכבר כתב רבנו יונה הוכם תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא, הנינו תשתדל שלא תעליב אותו בשעת התוכחה ולא תשא עליו חטא).

אחור לתפלה היה אצלו חמור למאד, היה אומר איך אנחנו יכולים לתאר לעצמנו אם הכהן הגדול שבא לשירת בבית המקדש לפני ולפנים יאחר בדקה...

אמנו תחי ספרה, שפעם התעורר באמצע הלילה והיה מאד נסער...
שאלה מה קרה, אמר חלמתי שאחרתי למנון בישיבה...

היה מעיר אותנו בשעה 6.00, שהרי בשעה 7.30 מתחיל המנון... וחלילה לא נאחר...

זי. שמעתי ממרן ראש הישיבה הגרמ"מ חדש שליט"א שבהיותו בחו"ל באחד המקומות ספר לו אחד מרבני המקום את הספור הבא:

אחד המתפללים בבית הכנסת בו אני מכהן כרב, יהודי עתיר נכסים, בעל בית חרשת ליצור רהיטים, היה מגיע לתפלה בקביעות, אך דא עקא שתמיד היה מאחר, פעם היה מגיע ב"ברוך שאמר" ופעם ב"שתבח" וכיו"ב.

נגשתי אליו ושאלתי אותו במאור פנים, אתה כ"כ מתאמץ לבא בקביעות יום יום לתפלה, מדוע שלא תתאמץ לבא בזמן!?

ענה לי אותו יהודי בתמיחה "מה זה משנה אם קצת אחרתי? העקר שהגעתי!".

השיחה הסתיימה וכל אחד פנה לדרכו.

בעבר מספר חדשים פרצה שרפה בבית החרשת של אותו יהודי ושרפה כמעט את כל התכולה שלו. למחרת הגיע אלי אותו יהודי ובפנים נפולות נעמד לפני.

אני יודע למה זה קרה לי – אמר בקול נכאים. בגלל שאני מגיע יום יום מאחר לתפלה!

מה הביא אותך לחשב כך? התפילאתי ושאלתני אותו:

הישיר היהודי את מבטו לעברי ואמר כמעט בבכי: כשפרצה השרפה התקשרנו מיד ל"מכבי האש" והזעקנו אותם למקום, הם הגיעו – אבל קצת מאחר...!!!

קריאת שמע ותפלה בשעה מאחרת

קריאת שמע בשעה מאחרת (ולאחר זמנה)

יח. תחלה נעסק בענין הקורא קריאת שמע בשעה מאחרת, ולאחר מכן נעבר למתפלל בשעה מאחרת.

וזה לשון השלחן ערוך ארח חיים סימן נ"ח סעיף א': זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חברו הרגיל עמו קצת ברחוק ארבע אמות ויפירונו. ונמשך זמנה עד סוף שלש שעות שהוא רביע היום. ומצוה מן המבחר לקרותה כותיקין (פרוש תלמידים. ורש"י פרש, אנשים עניים ומחבבים המצוות) שהיו מכונים לקרותה מעט קדם הנץ החמה וכ"ו ומי שיוכל לכון לעשות בן שחרו מרבה מאד.

ובסעיף ב' כתב: אם לא קרא אותה קדם הגץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל, עכ"ל.

המשנה ברוצה בס"ק ג' פותב: ולכתחלה אסור להתאחר עד אותו הזמן (הינו סוף שלש שעות). ובס"ק י"א כתב: מפאן תוכחת מגלה לבני אשכנז (ראה הערה) שמאחרים מאד קריאת שמע, ואמרו חז"ל: אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די, עכ"ל.

הערה: *55 ואולי זה היה שורש פורה וראש ולענה לנגע שפשתה כעת, שכמה מבני אשכנז פרקו מהם עול התורה לגמרי, כי כך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך וכך. (ספר שערי רחמים להר"א צבי הירש קנצלנבוגן זצ"ל, דינים והנהגות מהגר"א והגר"ח מוולוז'ין הלכות ברכות וק"ש אות א [על סעיף כז] הערה ז).

יט. ונביא פאן גם מה שמובא בשמו של בעל המשנה ברוצה' בספר תולדותיו: גדולה היא מאד זכותו של הקורא קריאת שמע בזמנה, כמו שאמרו חז"ל (סוטה מב.) "ויגש הפלשתי השכם והערב", אמר ר' יוחנן כדי לבטלן מקריאת שמע שחרית וערבית. הנה רשע זה הבין עד כמה גדול חכה של קריאת שמע בזמנה וחשב לנצחם על ידי זה שיבטלים מלקרותה בזמנה, וכמה מאתנו עוברים בשאט נפש על מצוה זו!... (החפץ חיים – חיינו ופעלו חייג עמי תתעא).

כ. וכתב הגאון הרב שמעון בן הכתב סופר זצ"ל: המאחר זמן קריאת שמע עובר על מצות עשה דאורייתא, וצריך לעשות תשובה ולשוב מחטאו ולהתנדוד עליו. ובזמן המקדש היה מביא על בטול מצות עשה קרבן עולה לכפר ולרצות עליו. ואמרו חז"ל (תגינה ט:) מעות לא יוכל לתקן, זה שבטל קריאת שמע שחרית או קריאת שמע ערבית. ואפלו עשה תשובה, מכל מקום אין לו תקנה, כיון שעשית תשובה מועילה שלא יענש עוד בענש המגיע על בטול מצות עשה, אבל מכל מקום לא עשה את הפעלה והתקון שעושה בקיומה, הן ברוחניות והן בגשמיות. ואפלו אם הוא אנוס

בבטולה, ואנס רחמנא פטריה ופטור מן הענש שלא קיים מצות עשה, מכל מקום לא קיים את המצוה כתיקנה (שו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן לג).

כא. וגם בימות הקיץ שהלילות קצרים ותחלת היום מקדמת, ולכן גם סוף זמן קריאת שמע מקדים, אין שום היתר לקרא קריאת שמע אחר שעבר זמנה, וכדלהלן:

ויש רוצים להקל מעליהם על המצוה הזאת, באמרום כי בעת הזאת ירדה חלשה לעולם ואי אפשר להשכים כל כך בימות הקיץ, ואין גוזרין גזרה על הצבור שאי אפשר לעמוד בה. אבל באמת כשנשקוף בעינא פקיהא אז נשכיל לדעת כי כל זה היא עצת יצר הרע. כי הלא אנו רואים גם בזמן הזה כמה אנשים חלשים שישכמו לעסקיהם ולא יזיק להם מאומה. ואנו לא מצינו שהקלו חכמים (ברכות טו:) אלא באיסטניס, אבל אין כל אדם יכול לומר איסטניס אני. ואף גם זאת, לא הקלו רק במילי דרבנן אבל לא במצות עשה דאורייתא כהאי גוונא דקריאת שמע. הלא ידוע כי בזמן הבית מי שלא היה רוצה לקיים מצות עשה דאורייתא היו מכין אותו עד שתצא נפשו, כמו שאמרו חז"ל (כתובות פו:).

וגם עכשו שבטלו דיני אדם, דין שמים לא בטל, וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין לו:). והגע בעצמך כמה יסורים היה צריך לסבל כדי לקיים מצוה זו, והיאך לא נבוש להתפתות מיצר הרע לבטל מצוה חמורה זו מפני צער מועט של מניעת השנה. ואף גם זאת, אינו רק בהתחלה, אבל כשירגיל עצמו מעט להשכים, אז יקל עליו ההשכמה, וגם הבא לטהר מסייעין אותו.

וכל מגמתו של יצר הרע לבטל את האדם ממצוה זו של קריאת שמע בזמנה שהיא יסוד כל התורה (ועל כן יש בה רמ"ח תבות כנגד רמ"ח איברים), והיא גדולה אף ממצות תלמוד תורה כמו שכתוב בברכות (י:). (הגר"ש מלצ'ן בספר

אור חדש כתי"י, הובא בספר הלכות הגר"א ומנהגיו הלכות קריאת שמע אות סג).

כב. חס לבי בקרבי, בהגיגי תבער אש, כי איככה אוכל וראיתי שיש כמה בני אדם שאינם נזקרים בימות הקיץ לומר קריאת שמע של שחרית בזמנה, במשאות שוא ומדוחים, בתשובות שאין בהם ממש. והוא עוון גדול, שמבטלים מצות עשה דאורייתא של קריאת שמע בזמנה, וחיבים נדווי כמו שכתוב בזהר הקדוש (מובא בסוף הספר במאמרי חז"ל על חיוב קריאת שמע בזמנה). ונראה שהמאחר זמן קריאת שמע יכולים להפסיד מפת מרדות על זה, כמו שכתוב בגמרא (פתיבות פו). לגבי מי שאינו רוצה לקיים מצות סכה ולולב עיי"ש, והוא הדיון מי שאומרים לו לקרא קריאת שמע בזמנה ואינו רוצה, מכין אותו עד שתצא נפשו (הגר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ב סימן קמד).

כג. והגר"מ שטרנבוך שליט"א כתב בענין זה (הלכות הגר"א ומנהגיו הלכות קריאת שמע אות סג) דבן תורה שמאחר לקרא קריאת שמע ולהתפלל בצבור, גורם שההמון מדמים שמספיק בכך, דהם אינם יודעים שקרא קריאת שמע בזמנה קדם התפלה, ולכן הם מאחרים כמוהו, אבל בלי לקרא שמע בזמנה. ונמצא שהוא גורם להחטיא אחרים, שהרי אם לא היה מנין אחרי זמן קריאת שמע היו מקדימין ומתפללין וקורין קריאת שמע בזמנה. ויש בזה עוון חלול השם שיום הכפורים אינו מכפר. והשם ארחותיו בעולם הזה זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה (סוטה ה:) עכת"ד.

אמנם מדה טובה מרבה, וכמו שאמרו חז"ל (במדברשים, ראה בסוף הספר) שבזכות קריאת שמע כהלכתה עם ישראל נשמרים מיצר הרע, מגיהזם, מחולאים ומכאובים, וזוכים לרפואה שלמה, קדשה וטהרה ולגאולה וישועה.

כד. ונביא כאן בענין זה, פרושו היפה של הבן איש חי לדברי הגמרא: איזהו עם הארץ? כל שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית בברכותיה (סוטה כב). דהינו שאינו קורא בזמנה, ולכך אינו קורא בברכותיה. וכיון

שְׁקוֹרָאָה שְׁלֹא בְזִמְנָהּ וּבְלֹא בְרָכוֹת, נִמְצָא שֶׁהוּא פְּקוּרָא בְּתוֹרָה בְּלִבָּד, וְאִינוּ בָּא לְהַעֲיֵד עַל אֱלֻקֵינוּ וְאַחֲדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי רַק הַקּוּרָא בְּתוֹרַת חוּבָה הָרִי הוּא בְּתוֹרַת עֲדוּת. וְנִמְצָא שֶׁאִין זֶה מַעֲיֵד בְּכָל יוֹם בְּתוֹרַת עֲדוּת, וְלָכֵן נִקְרָא עִם הָאֲרָץ שֶׁהוּא פְּסוּל לְעֲדוּת, וְאִין מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ עֲדוּת כָּלֵל, וְזֶה הַחֲסָרוֹן נַעֲשֶׂה לוֹ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה (בְּרַיְוֹת).

כה. עַל גְּדֹל זְהִירוּתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן הָרַב יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קִנְיָבְסְקִי (הַסְטִיפּוֹלָה) זצ"ל מְלֵאכֶר קְרִיאַת שְׁמַע אַחַר סוּף הַזְּמַן לְפִי שְׁיִטַּת הַ"מְגוֹן אַבְרָהָם", מְסַפֵּר עַד רְאִיָּה: זְכוּרֵנִי כִּי צֵד הָיָה קָם כְּאֲרִי כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בְּקִבְעוֹת בְּבֵית הַמְדֻרָשׁ לְדַרְמֵן בְּמִנְיֵן שֶׁל שְׁבַע בְּבִקְרָה, [וְהֵבִיט מְסַפֵּר פְּעַמִּים] לְעֵבֶר שְׁעוֹן הַקִּיר כְּדִי לְרַאוֹת הָאֵם אִין חֲשֵׁשׁ שֶׁנֶּאֱחָר קְרִיאַת שְׁמַע אַחַר סוּף הַזְּמַן לְפִי דַעַת הַמְגוֹן אַבְרָהָם – בְּפֶרֶט בְּזִמְנֵי הַקִּיץ, שֶׁבָּהֶם גַּם הַקְדָּמְנוּ אֶת הַתְּחִלַּת הַתְּפִלָּה.

וְזְכוּרֵנִי שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁהָיָה קָם מְסַפֵּר פְּעַמִּים כְּדִי לְהַבְטִיחַ שְׁלֹא נֶאֱחָר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. פְּעַם אַחַת, בְּהִיוֹתִי ש"ץ, חֲשַׁתִּי שֶׁאֲוִלִי רַבְּנֵנוּ מְקַפֵּיד עָלַי עַל שְׁלֹא הִשְׁתַּדַּלְתִּי שֶׁנִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע מְקַדָּם יוֹתֵר, וְהִרְאִיתִי לוֹ לְאַחַר הַתְּפִלָּה שְׁלֹא אַחֲרָנוּ אֶת הַזְּמַן. וְאָמַר לִי: "לְאַחַר אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וְלְפִי הַמְגוֹן אַבְרָהָם) זֶהוּ סְפִיקָא דְאֹרִיָּתָא, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁאִיר אֶת קְרִיאַת שְׁמַע לְרַגַע הָאֲחֵרוֹן (רֵאחַ הַעֲרָה), וְאֶפְשָׁר שֶׁהַשְׁעוֹן אִינוּ מְדִיֵק כָּל כּוֹף, וְלָכֵן צְרִיךְ לְהַקְדִּים יוֹתֵר... " (תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב עִמ' קכ).

הערה: *35 וכן כתבו גדולי דורנו בקול קורא שיצא בט' תמוז תשנ"ה, וז"ל: וצריך להקפיד לסיים קריאת שמע לכל הפחות חמש דקות קודם סוף הזמן, כדי שלא להכנס לספיקא דאוריתא. ויש איסור להמתין עד הרגעים האחרונים. א.י.ל שטינמן, מיכל יהודה ליפקוביץ, חיים קנייבסקי יעש"ק לסדר הן עם כלביא יקום [נדפס בקונטרס חיים וחסד].

כו. עוֹד עֲנִינֵנוּ עָלֵינוּ הָיָה רַבְּנֵנוּ (מְרַב הַרְבַּ שֶׁזְכוּק"ל) מְקַפֵּיד, הֵנוּ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, כְּאֲשֶׁר הוּא הַחֲמִיר וְסַבַּר כִּי זְמַן הַמְצוּהָ עַל פִּי הַ"מְגוֹן אַבְרָהָם" מְקַדָּם

מהזמן המקביל, וזאת כמנהג הספרדים. לפיכך היה הוא קורא קריאת שמע בהשפמה בביתו ולאחר מכן קורא אותה שוב בצבור עם ברכותיה, כמו שהוא לפי הסוברים כי אין צורך בהתנאה מיחדת לשם כך.

בהזדמנות אמר רבנו לתלמידיו את הדברים הבאים בענין זה: "יש בחורים הלומדים היטב ואף יראתם קודמת לחכמתם, גביטו בשעון לראות אם כבר עברו שש שעות מאז אכלו מרק עוף, כפי שאמנם צריך לנהג, אולם כמעט בכל יום עוברים הם את זמן קריאת שמע מדאורייתא – שהיא מצות עשה כאכילת מצה וכתקיעת שופר!!

והנה, אם ישאלו: 'היודעים אתם על מצות קריאת שמע?' בודאי ישיבו בחיוב. ואם נוסף ונשאל: 'האם ידוע לכם מהו זמנה?' שוב נקבל תשובה חיובית, וכמוכן זו תהיה התשובה גם אם נשאל את אותם בחורים האם נראה להם כי מטלת על כל אחד החובה לקיים את המצוה בזמנה וכהלכתה... ובכן, מה יענו הם על השאלה: כיצד יתכן שפמעט בכל יום הם מבטלים ומפסידים את המצוה הנכבדה של קריאת שמע?

זכורני – המשיד רבנו – כי מימי לא עברתי זמן קריאת שמע, כאשר אני מתכוון לזמן קריאת שמע על פי המגן אברהם... פעם, בילדותי, כאשר הייתי בן תשע שנים – אחרתי לקום, ובינתיים עבר זמן המצוה... באותו היום בכיתי בכי רב, ולא זכיתי להרגע בדיוק כמו אחד שנהרסם לפני ליל הסדר' והתעורר למחרת כאשר הוא מגלה שהפסיד את מצוות ליל החג... והאמת היא – סיים רבנו – כי הם הם הדברים... שהרי זו מצוה וזו מצוה, ומאי שנא? להפך! קריאת שמע קודמת שהרי תדירה היא!"... (ע"כ מהספר ארחות הבית, תפלה עמי שפט).

כז. הגאון הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל היה מקפיד על זמן קריאת שמע לדעת המגן אברהם, וכן היה מזהיר על כך לאחרים. ומרגלא

בפומיה, אלו היו מציעים לאדם אתרוג פסול לדעת המגן אברהם, בודאי לא היה קונה אותו, ולמה לא יחוש לדעת המגן אברהם בקריאת שמע שהיא מצות עשה דאורייתא (הליכות שלמה תפלה פי"ז הערה 43).

כח. רבותינו אמרו במסכת ברכות (יד ע"ב) כל הקורא שמע בדקדוקיה מצננין לו גיהנום. והדבר מפלא, ממה נפשך אם הוא ראוי לגיהנום, כיצד קריאת שמע יצנו, ואם אינו ראוי, מה מקום לגיהנום בכלל. ומה הלשון אומר מצננין. ומה הענין מכל מקום, עין במשנה ברורה מה שבאר על זה.

אמנם מה שנראה להרחיב את הדבר, והוא, כי ידוע שבמצות קריאת שמע האדם מקבל עליו על מלכות שמים שלמה. כלומר בשעה שקורא קריאת שמע הוא צריך לדעת כי מקבל עליו באמת את אלקותו יתברך. ובכן נתבונן, אם אדם מאמין באמונה שלמה שהוא מקבל עליו על מלכות שמים, היתכן כי יעשה עברה, והלא בקבלה זו הוא מקבל עליו כל תרי"ג מצוות, ומקבל ומאמין שדי משגיח עליו, ומצוהו, ורואה כל מעשיו. כיצד יתכן שיעשה איזו עברה שהיא. ובכן אם אנו רואים שאחד קרא קריאת שמע כפי שההלכה מחייבת, ובכל זאת עשה איזו עברה, אזי נאמר: ממה נפשך, או שקרא קריאת שמע בלי כונה ובלי התבוננות ולא הבין מה עשה, ואת העברה עשה בכונה. או שאת הקריאת שמע קרא בכונה, אלא שאת העברה עשה שלא בכונה ובהסח הדעת. מי מוכיח. לכן אם קרא קריאת שמע בדקדוקיה, זה מראה שאת הקריאת שמע קרא בכונה ואת העברה עשה שלא בכונה, בהסח הדעת. לכן אף שמכרח להכניס בגיהנום בכדי לתקן את העברה, כי בלי תקונה לא יוכל להכניס למחיצתו בגן עדן, כי הוא מכרח להזדקק ולהכביס מעונו, מ"מ מפיון שעשה את העברה בלי כונה ובהסח הדעת, לכן מכל מקום מצננין לו גיהנום, באפן שיתכבס במים פושרין, שלא יצערו אותו. אבל אם קרא קריאת שמע שלא בכונה, אז בטח את העברה עשה בכונה, לכן צריך לו זקוק גדול, במים רותחים.

ובכו, אשרי הקורא קריאת שמע בדקדוקיה כהלכה, שאז מבטח לו שלא יפשל בעברה, ואם יפשל זה יהיה שלא בכונה, ובכו ינצל מגיהנום רותח.

ודקדוק קריאת שמע, זה כולל כל ההלכות כפי מה שכתוב בשלחן ערוך סי' סא, וזה לשונו: יקרא קריאת שמע בכונה באימה וביראה ברתת ובזיע.

ודקדוק קריאת שמע כולל גם דקדוק בזמנים.

אמנם יש כמה דעות על זמני קריאת שמע, אבל המדקדק עושה אלבא דכולי עלמא, כי הכל מודים שכל כמה שמקדים עדיף טפי (הגאון הרב יהודה צדקה זצ"ל, מתוך הסכמה שנתן לספר "קריאת שמע בזמנה").

כט. הראני מו"ר אבי שליט"א חדוש גדול אשר כל רואהו יחרד. והוא

מדברי מהר"ח ויטאל, וזה לשונו: הנה לפעמים אדם מבטל אחד מדי מצוות: תפלה, ציצית, תפלין, קריאת שמע, בשוגג או אפלו במזיד, וארבעתן הם מצוות עשה מהתורה. וכאשר האדם איזה פעם מתבטל מלהתפלל, בטל מצוות עשה שניאמר ועבדתם את ד' אלקיכם זו תפלה, והעובר על מצוה זו פוגם בה' אחרונה של הו"ה. והמבטל מצוות ציצית, פוגם באות ו' של הו"ה. והמבטל מצוות תפלין פוגם בה' ראשונה של הו"ה. והמבטל קריאת שמע פוגם באות י' של הו"ה. הרי ארבעתן כסדרן מלמטה למעלה (שער הפניות סוד הציצית דרוש ז).

ומ"ש הרי ארבעתן כסדרן מלמטה למעלה, נראה שפונתו לפי סדר חשיבותן, מהפחות חשוב ביותר חשוב, ונמצא שהפגם היותר גדול הוא על ידי בטול קריאת שמע, שבכלל זה מי שקראה אחר זמנה, הלא חיל ורעדה יאחז כל בר דעת מגדל הפגם שעל ידי בטול קריאת שמע. ובזה נבין ההשתדלות הגדולה של היצר הרע להכשילנו ולנצחני בענין זה, וכמה עלינו להתחזק ולעמד כנגדו שלא יעלה הדבר בגדו חס ושלום.

ל. ונדאי שגם הקורא קריאת שמע בזמנה בלא הברכות גם כן לא קיים המצוה פראוי, ולכן חייב כל אדם להזדרז ולקראת בזמנה עם ברכותיה, וכפי שמבאר היטב בדברים הבאים:

ידועים דברי הפוסקים שלכתחלה יש לקרא קריאת שמע בזמנה עם ברכותיה, ורק בדיעבד ובאקראי, שחושש שיפסיד זמן קריאת שמע, יקראנה קדם התפלה. ויש הרוצים לחפות על עצמם (בקביעות) ונוהגים לקרא קריאת שמע קדם התפלה כדי שלא יעבר זמנה. וכל זה טעות גדולה, כי קריאת שמע נתקנה עם ברכותיה, וכל התקנה בזה שיהיו ביחד עם הקריאת שמע. אלא שאם פעם בחדש קרה לאדם שאחר, סולחים לו מן השמים. אבל אם בכל יום נוהג כך, בנדאי שיש עליו קפידא. למה הדבר דומה? לאדם שבא לביתו רעב ורוצה לאכל, והאכל עדן לא מוכן, ואומרים לו שיאכל עתה את הלחם לבדו ואחר כך את התבשיל. אם זה נעשה פעם במקרה, אז אינו מקפיד, אבל אם בכל יום עושים לו כך, בנדאי שיקפיד. והנמשל מוכן (הגאון ר' יהודא צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה, שער האגדה פרשת בלק עמ' רכב-רכג).

אמרו חז"ל (שבת י.) השוהה מלאכל עד לאחר שעה ששית, אכילתו כזורק מים לחמת, ע"כ לשונם. פלומר כמו הזורק אבן לחמת שיש בו מים, האבן מגביהה המים ועולים למעלה והחמת מתמלאת, אבל לא מתמלאת מים, כי האבן מגביהתם, כן האוכל לאחר שעה ששית, הרעבון עובר, אבל הגוף אינו נזון מאכילה זו. וכן הדבר ברוחניות, כגון בקריאת שמע. אפלו הקורא קריאת שמע בזמנה, אבל אינו קורא אותה כסדר שתקנו חז"ל, עם הברכות שלפניה ושלאחריה, אף שיצא ידי חובת מצות קריאת שמע והשביע נפשו שלא תרעב, אבל בריאות הנפש לא תצמח מקריאת שמע כזו (הגר"א לופיאן זצ"ל מהספר לב אליהו ח"א עמ' רצב).

תפלה בשעה מאחרת (לאחר סוף זמן תפלה)

לא. בשלחן ערוך ריש הלכות תפלה נפסק: זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב 'ייראוך עם שמש' וכו'. ונמשך זמנה עד סוף ארבע שעות שהוא שליש היום. וכתב המשנה ברורה (בסי"ק ו) שאם לא התפלל במזיד עד סוף ארבע שעות, טוב שיתפלל אז בתורת נדבה, כי יש פוסקים שסוברים דבהזיד עד ארבע שעות שוב לא מצי להתפלל כלל, על כן יתפלל ויתנה שאם מצד הדין הוא פטור הוא בתורת נדבה.

וכתוב בספר נפש החיים, שמי שאינו מקפיד על זמן התפלה הרי זה דומה כמי שאוכל מצה בראש השנה, ותוקע בשופר בחג הפסח, העולה על הדעת שזה יחשב מצוה?! הוא הדין לקריאת שמע והוא הדין לתפלה, אחרי שעובר הזמן סוגרים את השערים מלמעלה ואין התפלה מתקבלת לרצון (שיח תפלה).

ענייני תפלה קבועים על הזמנים ערב ובקר וצהריים. וכן כל הברכות כלם... והנה הזמן הוא בא מהקפי הגלגלים ותהלוכות השמים... ועוסקים בחיי שעה – שהתפלה היא חיותה של השעה והזמן. ולמעלה מן הזמן אין מקום לתפלה (משך חכמה בראשית ג, ו).

לב. ועוד מצאנו בענין זה: ומה שאמרת שמאחרים זמן התפלה, כבר התנית עמך שלא להשיבני ממנהגי פרטי אנשים שאינם שוים בכל, כי הראש לכל הצדיקים הוא רבי ישראל בעל שם טוב זי"ע [זכותו גן עלינו], היה מתפלל קדם [עם] הנץ החמה, וכן תלמידו אחריו המגיד מו"ה דב בער מפעזריטש זי"ע, ברב הפעמים, ועל כל פנים כשהיה אנוס מחמת חלי גדול, אף על פי כן לא היה מאחר הזמן תפלה של צבור.

גם הצדיקים שבזמננו, הרב מהם ראיתי שאינם מאחרים זמן התפלה, רק צדיקים פרטיים כמו הרב הצדיק המפרסם ר' מיכל זלאטשובער

זי"ע, וְהָרַב הִגָּאון אֲדַמו"ר הַצַּדִּיק מו"ה לוי יצחק נ"י, הֵם מְאַחֲרִים זְמַן הַתְּפִלָּה, וְסוֹמְכִין עַל קְרִיאַת שְׁמַע קְטַנָּה שֶׁבְּקִרְבָּנוֹת שְׁקוֹרִין בְּהַשְׁכָּמָה.

וּבּוֹדָאֵי יֵשׁ לָהֶם טַעַם נִסְתָּר עַל זֶה, וְדָרָךְ פְּרָטִי לָהֶם, וְאִין אָנוּ רִשְׁאִים לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם, כִּי מִי יָבוֹא אַחֲרֵיהֶם אַחַר שְׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם צַדִּיקִים גְּדוֹלִים בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם וּמְקִימֵי כָּל אוֹרֵיתָא, אֶפְלוּ מִצָּוָה דְּרַבְּנָן, הַכֹּל בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה פְּנִימִית. רַק לֹא בַּפֶּרֶט זֶה שֶׁהוּא זְמַן תְּפִלָּה שֶׁהוּא מְדַרְבְּנָן, וְעַל פִּי הַדִּין יֵשׁ כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁמִּתֵּר לְאַחַר זְמַן הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ לְהַתְּפַלֵּל בְּגוֹף נָקִי, וְצָרִיכִים אָנוּ לְדוֹן אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם כְּמוֹס שֶׁסוֹמְכִין עַל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁבְּקִרְבָּנוֹת. (וּכְוֹחָא רַבָּה – מְהָרַב הַקְּדוֹשׁ רַבֵּי יוֹסֵף מִנַּעֲמִירוֹב – עֲמוּד כ', מוֹבָא בְּחֲדוּשֵׁי קַדְשֵׁת לוי [עֲנִינִים שׁוֹנִים]).

לג. סֵפֶר הִגָּאון הַצַּדִּיק הַמְּפָרֶסֶס ר' נַחֲמָן כְּהֵנָּא מְסַפֵּינְקָא ב"ב זצ"ל שֶׁשְׁמַע מְהָרַב הַקְּדוֹשׁ מְשִׁינְאוּוֹא זצ"ל שֶׁאָמַר:

(א) הַתְּפִלָּה הַכִּי פְּשׁוּטָה שֶׁמִּתְּפַלֵּל בְּצַבּוּר, יָפָה יוֹתֵר מִהַתְּפִלָּה הַכִּי יָפָה שֶׁמִּתְּפַלֵּל בִּיחִידוֹת.

(ב) הַתְּפִלָּה הַכִּי פְּשׁוּטָה בְּזִמְנָה יָפָה יוֹתֵר מִהַתְּפִלָּה הַכִּי יָפָה שֶׁלֹּא בְּזִמְנָה. (הִגָּאון הַצַּדִּיק י' שְׁלוֹם גְּרִשׁוֹן אוֹנֶגֶר שְׁלִיט"א, מְאָמֵר יַחְזִקְאֵל, בְּרוֹקְלִין תַּשְׁס"ג ע' ל"ג).

לד. בְּשִׁלְחֵן עָרוּךְ (סִימָן קח סְעִיף ח) נִפְסָק: מִי שֶׁלֹּא הַתְּפַלֵּל בְּעוֹד שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְמַן לְהַתְּפַלֵּל מִפְּנֵי שֶׁסְּבוּר שֶׁעָדִין שָׁאָר לוֹ זְמַן אַחַר שֶׁיִּגְמַר אוֹתוֹ הָעֶסֶק שֶׁהוּא מִתְּעַסֵּק בוֹ, וַיְבִין כֶּף וַיְבִין כֶּף עֲבָרָה הַשְּׁעָה, וְכֵן מִי שֶׁהִיָּה טְרוּד בְּצָרָךְ מְמוֹנֵו, וְכֵן מִי שֶׁהוּא שְׁכוּר, וְהִפְסִידוּ תְּפִלָּתָם, כָּלֵם חֲשׁוּבִים אֲנוּסִים וַיֵּשׁ לָהֶם תַּשְׁלוּמִין. עכ"ל. וְכַתֵּב הַחֹוֹת יָאִיר בְּסִפְרוֹ מְקוֹר חַיִּים (סְעִיף זח) שֶׁכָּל זֶה רַק בְּפַעַם רֵאשׁוֹנָה, אֲבָל מִכָּאן וְאֵילָךְ אֵינּוּ נִחְשָׁב כְּאֲנוּס אֲלָא כְּפוֹשֵׁעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּגִמְרָא (נִזִּיר כג.) "וּפּוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם" זֶה לוֹט שֶׁלֹּא יָדַע בְּשִׁכְבָּה,

אבל בקומה ידע והיה צריך ליזהר שלא להשתפר שוב פעם, וכיון שלא נזהר נקרא פושע. וכיוצא בזה איתא בגמרא (ביצה טז:), עכ"ל.

וכן אמר המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל שמי ששקע בשנה ולא נתעורר לאנסו, אף שבפעם ראשונה נחשב אנס, מכל מקום מהפעם השנייה ואילך נחשב פושע, שפיון שנוכח לדעת שהשנה מושלת עליו, היה לו למצא תחבולות שלא יחזר לאולתו, וכיון שלא נזהר הרי הוא פושע. (לשכנו תדרשו ח"א, הוספות עמ' י).

וכתב הגר"מ שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן ט) שאם הלך לישן באפו שהיה יכול לקום, ונאנס ולא קם, דינו כאנוס, מה שאין כן אם פשע והלך לישן מאחר, ולא העמיד שומר או שעון שיעוררו, אינו נחשב אנוס. עכ"ל. [פסקי תשובות (סימן פט סעיף ז)].

לה. כתב הגאון הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל דאף שפשקאדם ישן דינו כשוטה ולא יעגש על זה כיון שהוא אנוס, מכל מקום ודאי שראוי להקיצו כדי שיקרא קריאת שמע ותפלה בזמן, שיש לזכותו שלא יפסיד מצות קריאת שמע ותפלה. ושונה דין קריאת שמע מסכה, שבסכה אין מטלת עליו מצוה לישן בסכה אלא שאסור לישן חוץ לסכה. והרי זה דומה לישן בליל יום טוב הראשון של סכות או פסח, שודאי מצוה להעירו כדי שיאכל כזית ולא יפסיד המצוה (הליכות שלמה תפלה עמ' קלה). וכן פסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן ט) שמי שישן יש לעוררו שלא יפסיד קריאת שמע ותפלה בזמנה, אלא אם כן יודע שהישן סומך על דעת הגר"א, אז יעוררו בזמן שרגיל לקום, ורק אם יודע שלא נוח לו שיעוררו כלל, אף שיפסיד זמן קריאת שמע ותפלה לגמרי, לא יעוררהו. עכ"ל.

תפלה בשעה מאחרת (לפני סוף זמן תפלה)

לו. מובא לעיל דמְצוֹתֶיהָ שֶׁל תְּפִלַּת הַשַּׁחַר שְׂיִתְחִיל עִם הַנֶּחֱץ הַחֲמֵה, כְּדַכְתִּיב יִירָאוּךָ עִם שְׁמִשׁ. גַּם אִם עָבַר זְמַן זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים אֶת הַתְּפִלָּה כְּכֹל הָאֲפֶשֶׁר, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר מִהַדְּבָרִים הַבָּאִים :

וַיִּתְגַּבֵּר כְּאָרִי לְעַמֵּד בְּבִקְרָה לְעִבּוֹדַת בּוֹרְאוֹ וְלֹא יֵאָחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה. וְלֹא יִתְעַדֵּן בְּשֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁהִיא מְדָה גְרוּעָה עַד מְאֹד. וַיִּשָּׂא קֶל וְחָמַר לְעַצְמוֹ מִצָּפוֹר כָּל כְּנָף, שֶׁכֵּלֶם עוֹמְדִים עִם עֲמוּד הַשַּׁחַר וְאוֹמְרִים שִׁירָה לְפָנֵי הַקִּבְיָה בְּצַפְצוּף פִּיָּהֶם, וְהוּא שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ. וְאִם תֵּאֵמַר שֶׁאֵין מֵהֶם רְאִיָּה, שֶׁכֵּן אֵין לָהֶם חֲבֻלֵי שְׁנָה, צָא וּלְמַד מִבְּעֻלֵי אֲנִיּוֹת, שֶׁכְּשֵׁיט לָהֶם עֶסֶק אוֹ אֵיזָה הֶכְרַח בְּעִבּוֹר חַיֵּי עוֹלָם הִזָּה, כְּדִי לְהַבִּיא טָרֶף לְבֵיתֶם וְכִיּוֹצֵא, כְּמָה הֵם מְשֻׁכְּמִים, וְלֹא תִהְיֶה כְּפוֹנְדֻקִּית. וּבִפְרָט מוֹכְרֵי הַיַּיִן וְשֹׁכְרֵי שְׁמֵנֵי דָדִים שֶׁנֶּה מְעִינִיהֶם כְּדִי לְהַשְׁכִּים בְּבִקְרָה בְּבִקְרָה, וּמָה יַעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה בְּמַעֲנֵה פִיָּהֶם לְעֲנוּת לְפָנֵי הַגְּבוּרָה, שֶׁבִּיּוֹם אֶחָד מְשֻׁכְּמִים וּבָאִים וּבִיּוֹם אַחֵר מְאֻחְרִים, דְּהֵינּוּ שֶׁכְּשֵׁהֶם צָרִיכִים לְמַלְאכְתָּם מְשֻׁכְּמִים, וְלִתְפִלָּתָם אֵינָם מְשֻׁכְּמִים.

וְהַיָּצָר הָרַע מִפְתָּה אוֹתָם בְּאֵמְרוֹ: אִם אֵין אַתֶּם מִתְּפַלְלִים בְּשַׁעַה הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁל יוֹם תִּתְפַּלְלוּ בְּשַׁעַה שְׁנֵינָה, וְכֵלֶם שְׁוִים לְטוֹבָה, שֶׁתְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת. וְאֵינּוּ כֵן, דְּמִי שֶׁקוֹדֵם זָכָה, וְרֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן חֲבִיב, וְשֹׁכְרוֹ כְּפוּל, וְהַמְאַחְרִים שְׁכָרֶם פּוֹחַת וְהוֹלֵךְ. וּמִי יִתֵּן וְהָיָה כָּל עִם ה' שִׁיְהִיו מְשֻׁכְּמִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְלֹא יִהְיוּ גְרוּעִים מִעוֹבְדֵי אֱלִילִים, שֶׁכֵּלֶם מְשֻׁכְּמִים לְבֵית טִיפְלָתָם. כְּאוֹר בְּקֶר כְּרוֹזָא קָרָא בְּחִיל מֵאֵן בְּעֵי סַם הַמּוֹת, וְכֵלֶם רְצִים לְרַעָה, הֶרְצִים יֵצְאוּ דְחוּפִים לְעֲשׂוֹת רְצוֹן אֵלֵי כֶסֶף וְאֵלֵי זָהָב מְעֲשֶׂה יְדֵי אָדָם. לֹא כְּאֵלָה חֶלֶק יַעֲקֹב, שֶׁהוֹלְכִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבֵיהֶם שְׁבִשְׁמִים. וּמִן הָרֵאוּי הָיָה לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב לְבַתֵּי כְּנִסְיוֹת וּלְבַתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּבִפְרָט שְׁלִיחֵי הַצְּבוּר, שֶׁנִּקְרָאִים נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל, צָרִיכִים יוֹתֵר זְרִיזוֹת לְעַמֵּד לְשֵׁרֶת בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּסוּף הַלֵּילוֹת, שֶׁלֹּא יֵאֵמְרוּ

עליהן לא תהא כהנת כפונדקית. ואם היו יודעים מה הפרש יש להמתפלל בבקר אור להמתפלל אחר שעה אחת ביום או שתים ושלוש, בודאי היו מנדדים שנה מעיניהם לקום בבקר בבקר בטורם זכיר איש את רעהו, שישראל קדושים הם (ארחות ישר להגאון ר' יצחק מולכו זצ"ל פרק א).

לז. תפלה בשעה מאחרת (לפני סוף זמן תפלה) היא לכאורה נושא השנוי במחלוקת בין המתנגדים לחסידים. בהקשר לזה מביא האשל אברהם מבוטשאטש זצ"ל בריש הלכות תפלה, שמקבל בגדינו שהבעל שם טוב זיע"א התפלל כותיקין בכל יום, וכן ידוע שהחזו"ה מלובלין התפלל כותיקין. ומה שהתחילו החסידים להתפלל באחור היה רק בדור השלישי של החסידות, שאחד מן הצדיקים מחמת שלא הספיק להכין את עצמו כראוי לתפלה, התפלל באחור, אך לפניו לא היה נהוג כן. וזה דבר פשוט שאם הבעל שם טוב התפלל כותיקין, בודאי שלמד קדם, דהרי הגמרא אומרת בריש אין עומדין (ברכות לא). אין עומדין להתפלל וכו' אלא מתוך דבר הלכה פסוקה (הגר"ש וואזנר ב"חזיק" ח"ג עמ' ק).

הגאון הקדוש האדמו"ר מקלויזנבורג זי"ע היה מתפלל מאחר, אך התנצל על זה כסדר שהוא חולה מעים, ואמר תמיד שהוא רוצה להתפלל מקדם, ולאחרים לא הרשה להתפלל מאחר (מכ"ק האדמו"ר מצ'אמיגראד זצ"ל).

וכבר נשאל הגאון הרב חיים קניבסקי: האם כדאי שאברך שלומד עד מאחר בליקה יקצר בלמודו בליקה כדי שיוכל לקום בנץ. והשיב: הגם שיש פוסקים שזה מעקר הדיון, מכל מקום במקום בטול תורה אפטר לסמוך על המקילין (שיח תפלה עמ' תרפח).

וכן מובא בהליכות שלמה (פ"ה הערה 65) על הגאון הרב שלמה זלמן אויערבך זצ"ל: רבנו אחרי נשואיו החל להתפלל כותיקין, אך לאחר זמן נוכח

שְׁהַדְבֵר יְגַרְם לֹא לְהַפְרָעָה בְּסֵדֶר זְמַנֵי לְמוֹדוֹ, וְחִדְל מִכָּדָּ. ע"כ. וְכָל אֶחָד יִבְדֹּק אֶת עֲצָמוֹ.

מִכָּל מְקוֹם, אִף מִי שְׁאִינוֹ מְתַפַּלֵּל כְּוַתִּיקִין רְאוּי שְׁיִקְדִים לְהַתְפַּלֵּל כְּכָל יְכָלְתוֹ, מֵהַטָּעַם הַמְבֹאָר בְּפָרָק ז' (חֵיּוֹב הַזְרִיזוֹת לְקִים הַמְצוּוֹת וּטְעָמִיו), וּמִצַּד שְׁזָרִיזוֹן מִקְדִּימִין.

וְכַתֵּב הַמְהַר"ל (נְתִיבוֹת עוֹלָם, הָעֲבוּדָה סוּף פ"ב): וּבְשִׁבִיל שְׁהָאָדָם נִבְרָא לְעַבְדֵי הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ, רְאוּי שְׁתַּהֲיָה הַתְּפִלָּה תַּכְףּ וּמִיָּד כְּשֶׁעוֹמֵד מִמְטָתוֹ, וְלֹא יִפְנֶה אֶל דְּבָרִים אֲחֵרִים בֵּינְתֵימִים, כִּי הָאָדָם כְּשֶׁעוֹמֵד מִמְטָתוֹ כְּאֵלוֹ הַחֲזִיר הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ רֵיחוֹ בְּקִרְבוֹ, כְּמוֹ שְׁתִּקְנוֹ בְּבִרְכַת הַמְחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפָגְרִים מֵתִים, וּלְפִיכָּד הַתְּפִלָּה יוֹתֵר רְאוּי שְׁתַּהֲיָה מִיָּד. וְלִמַּד זֹאת מִדְּבָרֵי אַבְא בְּנִימִין (בְּרִכּוֹת ה:).

לח. הַמְתַּפַּלֵּל בְּשָׁעָה מְאַחֲרֵת צָרִיף פְּעָמִים רַבּוֹת לְקִרְאָה קְרִיאַת שְׁמַע לְפָנָי הַתְּפִלָּה וְלְפָנָי שְׁהַנִּיחַ תְּפִלִּין, כְּדִי לְהַסְפִּיק לְקִרְאָהּ בְּזַמְנָהּ, וּבְכָד מְכַנִּיס אֶת עֲצָמוֹ בְּגִדְר "מַעֲיֵד עֲדוֹת שְׁקֵר בְּעֲצָמוֹ", וְכִמוֹ שֶׁכָּתֵב הַמְשֻׁנָּה בְּרוּרָה (ס" כה ס"ק יד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאָמְרִינוּ בְּגִמְרָא כָּל הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלִי תְּפִלִּין הַרִי הוּא כְּאֵלוֹ מַעֲיֵד עֲדוֹת שְׁקֵר בְּעֲצָמוֹ חֵס וְשָׁלוֹם, וּפְרָשׁוֹ בְּתוֹסְפוֹת, לְפִי שְׁאוּמֵר "וּקְשָׁרְתֵם לְאוֹתֵי וְגו' וְאִין קוּשֵׁר; וְאִף שְׁבָדִיעֵבֵד יֵצֵא יְדֵי קְרִיאַת שְׁמַע, מִכָּל מְקוֹם יֵשׁ לוֹ עֲבָרָה מִצַּד אַחֵר, שְׁמִרְאָה עַל עֲצָמוֹ שְׁאִין רוֹצֶה לְקִים רְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבַּרְךָ, וְזֶהוּ עֲדוֹת שְׁקֵר שְׁמַעֲיֵד עַל עֲצָמוֹ. עכ"ל (נֶאֱלָא אִם כֵּן הוּא אֲנוּס, עִי"ש בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה מְתִי נְחָשֵׁב אֲנוּס).

לט. וּבִסְפָר שׁוּמֵר אָמוּנִים פ"ט כְּתוּב בְּעֵנֶן זֶה:

וְהִנֵּה תִדַּע אַחֵי שְׁעֵקֶר מְצוֹת קְרִיאַת שְׁמַע לְקִים דְּבָרֵי רַז"ל כְּמֵאֲמָרָם, שְׁאָמְרוּ (בְּמִסְכַּת בְּרִכּוֹת דף יד ע"ב) כָּל הַקּוֹרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין כְּאֵלוֹ

מעיד עדות שקר בעצמו. ועין בספר הקדוש שערי אורה (שער א' ד"ה חרב נקמת נקם ברית) כי ממש אין מבוא לקריאת שמע לעלות בלי תפלין, שהמה דברים מיוחדים ומצמדים קריאת שמע ותפלין ממש, כי זה מעלה את זה.

והנה זה זמן לא כביר נשתרבב המנהג לאחר זמן קריאת שמע, לסמוך על ההתר של זייגער תשעה (תשעה תשע), ולומר קריאת שמע בלא תפלין. אחי אהובי, חס לכם מלילך בדרך זה חס ושלום, כי גם הקדוש מקאמרנא אשר הוא הנה גם כן מראשי המתירים שמתר לקרא קריאת שמע עד זייגער תשעה – שהוא עכשו חצי תשעה (שמונה וחצי) לפי שנגעתק הזייגער (השעור) לערך שבעים שנה או יותר – הוא בעצמו מעיד על עצמו בפרוש מעשה אורג על המשניות תחלת מסכת ברכות, שחס וחלילה לא סמוך בעצמו על זה ההתר, רק נהג להניח תפלין בבקר, ולקרות קריאת שמע בבקר בזמנו המקדם בתפלין דיקא.

והצדיקים הקדושים אשר אמרו זה ההתר, ובשביל שראו גדל חלשת הדור שאי אפשר לפעמים לעמוד בו, בפרט בקיץ, לכן כתבו זה ההתר, ובודאי עשו לנו אלו הצדיקים טובה גדולה, בדיעבד אם נתאחר מחמת האנס, אבל חס וחלילה מלסמוך על זה לכתחלה או להרגיל עצמו בזה, פיזיע על פי האר"י ז"ל מי שעובר זמן קריאת שמע חס ושלום חנב סקילה בשמים, ופוגם ביו"ד של שם שהוא נגד עולם האצילות, ופגמו נוגע ברום עלא שמיא, ומובא בזהר הקדוש (בלק 17 קפו ע"א) שכל היום שהוא הוא בנדוי חס ושלום.

ומי הפתי יראה כל זאת ולא יירא ולא יפחד. וכל הצדיקים אשר התגוללתי אצלם מנעורי, ראיתי שפך הנה מנהגם, לקרות קריאת שמע בזמנו, ולקרות קריאת שמע בתפלין או בשתי זוגות תפלין, כמנהגם בקדש.

על כן אחי ורעי ובני, בקשתי כפולה ומכפלת, שאל תסמכו חס ושלום על היתר של דיעבד גדול שנהגו העצלנים, ותמסרו נפשכם לקים דברי רו"ל ודברי שלחן ערוך כפשוטו, שכל דבריהם כגחלי אש, להניח תפלין בזמנו של קריאת שמע, ולומר קריאת שמע בכונה לפי כחו. ואם ימסר נפשו איזה זמן להזדרז בזה, אז יסיעוהו מן השמים על זה, שיוכל לומר קריאת שמע בכל פעם בזמנו בתפלין. ואחר כך יחלץ התפלין, אם אינו יכול עוד להתפלל, ויכין עצמו כדבעי בהכנת הגוף ויתר הכנות לתפלה. ודלא כהמחמירין להיות גופן נקי מכל, כי אינו מחיב להחמיר יותר מהנאמר בשלחן ערוך, ועל זמן קטן כזה להניח תפלין לצרף קריאת שמע, על זה לא חישינו שיפיח בהן, אם לא שמרגיש ממש שנצרך לנקבו.

ואשרי מי שזוכה לנקות עצמו מקדם פראוי, ולהניח תפלין ולקרוא קריאת שמע בזמנו, אבל לאו כל אדם זוכה לזה, כי זה תלוי בבריאות הגוף. ומי שיזדרז ויזהר בזה לקרות בכל פעם קריאת שמע בזמנו בתפלין, יהיה שכרו כפול ומכפל מן השמים, ועין לא ראתה אלהים זולתך. ע"כ.

מ. המשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א הביא באחד הוועדים את משלו של המגיד מדובנא, שהגר"א אמר שזה אמת לאמתה של תורה: אדון אחד שלח את משרתו לנמל כדי להביא לו את מזונתו שהיתה צריכה להגיע עם אנה מסיקמת. הלך המשרת לדרכו והאדון מחכה בביתו. עוברת שעה עוברות שעות והמשרת לא מגיע, תמה האדון מדוע המשרת מאחר כל כך? לאחר שעה נוספת ראה את משרתו מחלון ביתו נושם ונושף. קרא אליו האדון 'זו איננה המזונת שלי טעית, התבלבלת! זקף המשרת המפתע זוג עינים תמהות אל אדונו ושאל: עוד לא ראית את המזונת ואתה כבר קובע שזו לא המזונת?! ענה לו אדונו: המזונת שלי מזונת קטנה היא, קטנה מאד, מלאה ביהלומים ובנקל יכלת

להביאה, אם אתה כל כך מתאמץ ומזיע, ובכלל מעצם זה שאחרת כל כך, כָּבֵר הַבְּנֵי אֶפְלוּ בְּלִי לְרֵאוֹת אוֹתָהּ, שְׁטָעִית בְּמִזְדָּה.

"ולא אתי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" אם אתה לא שש לקום לתפלה, אם אתה לא מחכה בהשתוקקות לשעת התפלה, אלא להפך חס ושלו, קשה לך לקום מקדם, סימן שמשא כבד היא עליך, שכן איננה חשובה בעיניך יותר משנתך המתוקה, ועל כן מאזני לבך, משקל חשיבות השנה שלך כמה דקות נוספות, גדול יותר מתפלה והתקרבות להשם יתברך. ועל זה אומר הקב"ה לא אתי קראת יעקב, כי יגעת בי ישראל, אצלי זה "עז וחדוה במקדשו..." וכמו שאדונינו דוד המלך כותב בתהלים "באשמרות אהגה בך..."

"כִּאֲלֵ תַעְרַג עַל אֶפְיֵקֵי מַיִם כִּן נַפְשִׁי תַעְרַג אֵלַיךְ אֱלֹקִים"

"צִמְאָה לך נַפְשִׁי כִּמָּה לך בְּשָׂרֵי..."

כָּךְ רוֹצֵה הַקֶּבֶ"ה שְׁנַעֲבַד אוֹתוֹ, וְלֹא חֵס וְחִלְיָה בְּכַבְדוֹת עֲצָלוֹת וְרַפְיוֹן, כִּי אֵין לְבַא אֵל שְׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלְבוֹשׁ שֶׁק... חֵס וְשְׁלוֹם.

כתוב בספרים שאם אדם היה שומע את נעימות הנגון של גלגל השמש בצאתו להאיר, היתה נפשו יוצאת מהמתיקות והערבות, כי עבודת השם צריכה להיות בשמחה (ע"כ תכן דברי המשגיח שליט"א בתוספת מעט נכד).

על הפסוק הנזכר "כִּאֲלֵ תַעְרַג עַל אֶפְיֵקֵי מַיִם וְכוּ'" שאל המשגיח שליט"א: למה כתוב 'על אפיקי מים' ולא 'אל אפיקי מים'? והסביר, ונדאי שהכונה היא אל אפיקי מים, אלא שהפסוק בא לומר שגם כשהאיל הגיע קרוב למים ונמצא על הגבעה הסמוכה, רואה את המים המפכים, ושומע את קול שקשוקם, כָּבֵר אֵז הוּא פוֹעֵר אֶת פִּי מֵרַב הַשְּׁתוֹקְקוֹת וְצִמְאוֹן לְמַיִם.

וכך מגדיר דוד המלך את צמאנו והשתוקקותו לעבודת ה'!

מא. ושמעתי בענין זה דבר נפלא, בפרשת נח מספרת לנו התורה על שם ויפת בניו של נח שקימו יחד אותה מצוה וכסו בצניעות רבה את נח אביהם. חז"ל אומרים ששניהם קבלו שכר על פעלתם וכיון שעסקו בכסות קבלו את שכרם בענין הקשור לכסות.

שם – קבל את מצות ציצית השקולה כנגד כל התורה, מצוה שאפשר לקימה כל יום, כל היום בכל רגע ורגע. מצוה ששכרה נצחי, שמקיים אדם בחיים חיותו וזוכה בה לחיי נצח. יפת – יקבל את שכרו לעתיד לבא, כאשר יבואו גוג ומגוג שהם מבני בניו, ויילחמו עם ישראל ויפלו פגריהם על אדמת ירושלים, אז יקבל יפת את שכרו, שבושר צאצאיו לא יהיה מאכל לעוף השמים אלא יזכו לקבורה.

הבדל עצום, בלתי מובן, בין שנים שקימו אותה מצוה! הכיצד?

רש"י מישיב זאת בדבריו על הפסוק "ויקח שם ויפת" (בראשית ט, כג), וזה לשונו: אין כתיב כאן ויקחו אלא ויקח, למד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לך זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה וכו'. עכ"ל.

מצוה שנעשית בעצלות, בחסר חיות, היא מצוה "מתה". ודאי שהעושה אותה יקבל עליה שכר, כי סוף סוף המצוה נעשתה, אבל השכר יהיה בהתאים.

יפת - עשה את המצוה באחור מה, בעצלות ובלי חיות, יקבל את שכרו גם כן, בזמן שיהיו בניו בלי חיות, ובאחור של אלפי שנים.

שם – עשה את המצוה בחיות, בזריזות ובלי אחור כלל, זכה שבניו קבלו שכר בהיותם חיים. נתנה להם מצוה שזמן קיומה נמשך כל החיים, ויש עליה שכר נצחי.

מב. ומפרסמים דברי היסוד ושרש העבודה בענין צום יום כפור, מהם

נלמד עד כמה חשובים ומשמעותיים הם הרצון והחשק בקיום המצוות:

"אך אדם המצפה בכל עת ובכל רגע מתי יעבר אותו רגע מהענוי, ובבקר יאמר מי יתן ערב יתקרב להפטר מהענוי – בודאי האדם הזה אינו מקיים מצוות עשה זו בשמחה ומאהבת הבורא יתברך שמו ויתעלה, ובודאי אינו מקבל חלק מאלף אלפי אלפים משכר שמקבל האדם המכונן פונה זו בשמחה עצומה. ועם כל זה, אף שהיה פונת שניהם רחוקים זה מזה בתכלית הרחוק כגבוה שמים מעל הארץ – יוכל להיות לעת ערב לאחר התענית אפשר שיזדמן אכילת שניהם ברגע אחד, ובודאי, אם היה מתישב בדעתו על רע פונתו ביום ההוא במצוות עשה של הצום הנורא הזה, היה אוכל את בשרו בשניו על גדל צערו וכאבו על אשר תאבד ממנו שכר גדול של הענוי לאין ערך וקץ ותכלית בעולם שכלו ארץ מחמת גרעון כסף פונתו כנ"ל וכו'" (יסוד ושרש העבודה שער יא פרק י' פונת הצום).

מג. מבחן הזריזות – המבחן לזריזות אינו אלא בזמן ששעתו בידו,

שאם הולך בעצלתים חסר הוא מן הזריזות. אבל להזדרז בשעה שהזמן מאחר ואין שהות מספקת, אין זו מדת זריזות, והזריז האמתי זהו שבעוד הזמן גדול עושה כל מעשיו ודרכיו בזריזות (אור לציון חכמה ומוסר עבודה יב ט).

מד. הגאון רבי דוד כהן שליט"א נוהג לומר לתלמידיו:

שלש מדות באדם; המקדים, המגיע בזמן והמאחר.

המקדים - המקדים להגיע מספר דקות לפני תחלת התפלה (הסדר וכדו') נחשב שהגיע בזמן משום שספק בידו להתארגן ולהסתדר בניחותא לאשר לפניו.

המגיע בדיוק בזמן - נחשב שאחר, אך אי אפשר לתבע אותו משום שבפעל
הגיע בזמן.

המאחר - לוקה בחסר, לקוי במדותיו ובארח חיו והוא מתנצב על דרך
לא טוב.

פרק י - עצם שכרו ומעלתו של

המקדים לתפלה

א. בריש פרק ט' נתבאר שהמקדים לתפלה זוכה לכמה דברים, זוכה
לתפלה שלמה ללא דלוגים, ולהכנה לתפלה (דבר שחביבים בו מעקר דינא)
המועילה לכונה בתפלה, ולמניעת חלול השם. ולבד כל זה זוכה לעוד
דברים נפלאים כדלהלן.

איתא בברכות (מז ע"ב): ואמר רבי יהושע בן לוי לעולם ישכים אדם לבית
הקנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפלו מאה פאים אחריו
וכו' נותנין לו שכר כנגד כלם.

כותב על כך בספר "בן יהודע": צריך להבין מי מונה אותם והיכן נמנין.
ונראה לי, בסיעתא דשמיא, על פי הידוע, שכל מצוה שיעשה האדם
למטה, המלאך מכריז למעלה: 'הבו יקר לפלוני דעביד עבדא דא, כדי
שהצדיקים ישמעו ויברכו אותו. ולהפך, בעברות מכריזין על רשעים, כדי

שִׁישְׁמְעוּ וַיִּקְלְלוּ אוֹתָם. וְלָכֵן בְּמִצְוֶה רַבָּה כָּזאת וְדאי עוֹשִׁין הַכְרָזָה, כִּי אֱלוֹ הַעֲשָׂרָה ראשונים – עַל יָדָם תִּשְׁרָה שְׂכִינָה, וְאִם כֹּן בְּראשון יִכְרִיזוּ: 'הִבּוּ יָקָר לְפָלוֹנִי שְׁהִיָּה ראשון מֵעֲשָׂרָה ראשונים', וְעַל הַשְּׁנִי יִכְרִיזוּ שְׁהִיָּה שְׁנִי, וְכֵן עַל הַשְּׁלִישִׁי... עַד סוֹף הַעֲשָׂרָה כָּלָם.

וְכִינֵן שְׁמִכְרִיזִין עַל הַשְּׁנִי, שְׁהִיָּה שְׁנִי, גַּם הִראשון מִתְבַּרֵּךְ עִמוֹ, יַעֲוֹ, שְׁאִם לֹא הִקְדִּים זֶה לְהִיּוֹת ראשון, אִיךָ הִיָּה זֶה נִעֲשֶׂה שְׁנִי, וְכֵן עַל זֶה הַדְּרָךְ. נִמְצָא הוּא נִמְנָה עִם כָּלָם, דְּהוּי כָּאֱלוֹ מִזְכִּירִים אוֹתוֹ וּמוֹנִים אוֹתוֹ עִמָּהֶם (וְלֹאִיזָה מִרְחֻקִים נוֹסְעִים בְּשִׁבִיל לְקַבֵּל בְּרַכַּת צְדִיק?! כִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מֵאֲד... הַמְלַקֵּט)

עוֹד כָּתַב שָׁם: וַיִּמָּה שְׁאֹמֵר יִזְכֶּה וַיִּמְנָה, לְכֹאזָרָה נִרְאָה אָמְרוּ "יִזְכֶּה" לְשׁוֹן יִתֵּר. וְנִרְאָה לִי, בְּסִיעֵתָא דְשְׁמַיָּא, הַכְּוֹנָה לֹמַר: אֵף עַל פִּי שְׁלַפְעָמִים מִזְדַּמֵּן שְׁבִאוֹ חֲבֵרַת אֲנָשִׁים בְּבֵית הַכְּנָסֶת בְּלִילָה מִן הָעֶרֶב וְעָשׂוּ שָׁם מִשְׁמֶרֶת לְתַקּוּן כָּרַת, שְׁאָז זֶה שְׁדַרְכוּ לְהַשְׁכִּים לֹא הִיָּה יָכוֹל אוֹתוֹ הַיּוֹם לְהִיּוֹת מֵעֲשָׂרָה ראשונים, שְׁכִבְרָ קְדָמוֹהוּ אֲנָשִׁי הַמְשִׁמְרֵת מִן הָעֶרֶב. עִם כָּל זֶה זֹכָה חוּץ מִשׁוֹרֵת הַדִּין וְנִמְנָה עִמָּהֶם, יַעֲוֹ, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא טוֹרַח כָּל יוֹם לְהַשְׁכִּים מֵעֲשָׂרָה ראשונים, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נִזְדַּמֵּן סָבָה אַחֲרַת שְׁקָדְמוֹ לוֹ, לְכַף יַחֲשֵׁב לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, כָּאֱלוֹ גַּם אוֹתוֹ הַיּוֹם הִיָּה מִן יוֹ"ד ראשונים.

וְעוֹד כָּתַב: "שְׁאֲפֵלוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו" נִרְאָה לִי בְּסִיעֵתָא דְשְׁמַיָּא טַעַם לְהָא דְנִקְיֵט מֵאָה וְכוּי [ע"פ ה]כְּתוּב בְּבִרְכַתְּנוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל (ויקרא כו, ח): "וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמֹשֶׁה מֵאָה, וַיִּמָּה מִכֶּם רַבְּבָה יִרְדְּפוּ. נִמְצָא הַקְּטָנִים הֵם כָּל אֶחָד שְׁקוּל כְּעֶשְׂרִים, בְּעֶרְךָ חֲמֹשֶׁה לְמֵאָה, אֵךְ הַגְּדוֹלִים שְׁקוּל כְּמֵאָה, דְּכָתִיב: "וַיִּמָּה... רַבְּבָה יִרְדְּפוּ", לָכֵן, זֶה הַמְשִׁכִּים הוּא חָבִיב לְפָנֵי הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, שְׁיִשְׁקֹל אוֹתוֹ כְּנֶגֶד מֵאָה בְּנֵי אָדָם.

ב. עוד כתב: נראה לי, בסיעתא דשמיא, תבת "לעולם", בא לרבות אפלו בשבת, דאין דרדך להשכים מפני כבוד השבת. אי נמי, נראה לי, אפלו אם על ידי כן בטל ממצוה אחרת, שהיא לבישת ציצית ותפלין בבית, כדי שיכנס לבית הכנסת בציצית ותפלין ויאמר פסוק (תהלים ה, ח): "וְאָנִי בָרַב חֲסִידֶיךָ", כַּנְזָכָר בְּהַר הַקְּדוֹשׁ, וְאִם יִשְׁכְּמוּ לֹא יוּכַל לְקַיְמָהּ, כִּי הַצְּבוּר בָּאִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת קִדְּם עֲלוֹת הַשַּׁחַר.

ומה שהיה רבנו הארי"י ז"ל מבטל זה מפני זה, שאני רבנו ז"ל, שהיה לו פגנות גדולות בלבישת ציצית ותפלין בכניסתו לבית הכנסת. אי נמי בבית הכנסת שלו באים כמה וכמה מחצות הלילה ונשארים שם. עכ"ל.

ג. מי שמע כאלה ולא ישתדל בכל כחו להיות הראשון, או לפחות מעשרה ראשונים, לעשות נחת רוח ליוצרו, המשלים שכר טוב לעושי רצונו.

וכתב בספר פלא יועץ (ערך בית הכנסת): ויש רבים, שבאים בהשקמה לבית הכנסת, והיו יכולים להיות מעשרה ראשונים, אלא שבחרים לישוב בחוץ בעזרת בית הכנסת, להרבות שיחה, ועזבו לאחרים חילם, ואין שם על לב, ואינו מקפיד שיקדימונו אחר לפי שאין יודעים מה המצוה הזאת.

ד. אמר רבי אליעזר מימי לא קדמני אדם לבית המדרש וכו', פעם אחת השכמתי ומצאתי הזבלים והתבנים, אמרתי "אם תבקשנה ככסף, וכמטמנים תחפשנה אז תבין יראת ה'" (משלי ב, ד - ה) אֲנַחְנוּ לֹא כַּזְבָּלִים וְלֹא כַּתְּבָנִים (מדרש שיר השירים רבה א, ט).

הנה אין אדם יודע להעריך מה זה הענין להיות מקדים לאיזה דבר מצוה, מהו זה להקדים מעט להשכים לבית הכנסת לתפלה, או באיזה רגעים קדם סדרי הלמוד, יתכן וכל האשר והזכות יגיע להאדם יותר

מההקדמה, מאשר מעצם המעשה (דעת תורה פרשת וירא לגאון רבי ירוחם לינוואויץ זצ"ל ממיר).

ה. פעם קרא המשגיח (רבי נתן וזקטפויגל זצ"ל) לקבוצת בחורים ואמר להם, יש לכל אחד אפשרות נפלאה לזכות ולהציל את כל הצבור, ואיך, על ידי שהאדם מגיע מקדם לתפלה, לפני התחלת התפלה, וישוב ועוסק בתורה.

ויבאר את דבריו, על פי מה שכתוב בחז"ל משל למלך שמגיע לעיר, אם בני העיר לא יוצאים לקראתו לקבל את פניו, הוא גוזר גזרות רעות עליהם, אבל אם יש כמה מבני העיר שבאים מקדם ומקבלים את פני המלך, המלך מתפייס בזה, ואפלו שבני העיר מאחרים לבא, המלך נשאר מפיס ולא גוזר עליהם גזרות קשות (עין זהר הקדוש ח"ב קלא*) ע"כ. אמר המשגיח, לעסק בתורה, זהו הקבלת פני השכינה, ומבאר בזה, שאם אדם יושב לפני שפלים מגיעים לתפלה ולומד תורה, הוא יכול להציל צבור שלם.

עוד אמר אז, יש ב' דרכים לזכות לקדשה, הדרך הראשונה היא, על ידי שהאדם מנצח את היצר הרע. והדרך השנייה היא, כשאדם מציל את הצבור, על ידי זה הוא נעשה איש הפלל! וזו דרך נפלאה לזכות לקדשה, וכל אחד יכול לזכות לזה על ידי שמגיע מקדם לתפלה (לקט רשימות בענייני תפלה).

ו. ומצאנו עוד בגדל מעלת עסק התורה קדם התפלה: ידועים דברי הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע, על הפסוק "בחרבי ובקשתי" (בראשית מח, כב) תרגם אוונקלוס "בצלותי ובבעותי", ויבאר כשם שבירית חץ יש להקדיש את עקר הכח והמאמץ למתיחת המיתר וככל שהמיתר נמתח יותר החץ יעוף יותר רחוק, כך כח ההכנה לתפלה בלמוד התורה ישפיע לאין ערוך על ערך התפלתנו.

ומובא בשם הרב הקדוש ר' שלמה מקרלין זי"ע, כי "האלקים עשה את האדם ישר" ואחר כך נתעקם, ועקר ישרות השכל הוא בלמוד התורה. נמצא פשהוא לומד בעיון קדם התפלה נתישב השכל אצלו ואז תפלתו כראוי (חזק ח"ג פ"ה מהגאון הגדול רבי אליעזר גרוסמן שליט"א).

❶. רבנו (מרן הרב שד זצוק"ל) לא היה מסתפק בנוכחותם של בני הישיבה בזמן המיעד לתפלה, אלא היה תובע ומעורר על גדל הזכות והמעלה בהשכמה והקדמה לתפלה, וביותר על המעלה הגדולה להיות מעשרה הראשונים בבית הכנסת.

"יש לנו ללמד מבנות לוט!" – היה הוא טוען. "אנו מוצאים כי בשכר שהקדימה הבכירה לצעירה לילה אחד – קדמה ארבעה דורות בישראל, וכדאיתא בגמרא (ב"ק לח:) אמר ר' חניא בר אבא אמר ר' יהושע בן קרח: לעולם יקדים אדם לדבר מצוה, שבשבייל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה – קדמתה ארבע דורות לישראל, ואם בן מי שמקדים לתורה או לתפלה ושאר מצוות – על אחת כמה וכמה שזכותו גדולה ביותר ויזכה על ידה בזה ובבא! כי בודאי לא רק על אותו מעשה יש זכות של הקדמה – אלא על כל מעשה, וכמבאר בדברי הגמרא במפרש!"*

"והנה, הבה נתבונן: – היה רבנו מעורר – האם אנו מתבוננים בזה? האם אנו עושים חשבון כזה? להקדים בעשית המצוות, להקדים לבא לתפלה, להיות מעשרה ראשונים, ולהקדים לבית המדרש ללמד? הרי על ידי זה מקבלים שכר שאין לשער – לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות!! ראוי היה שבבקר יהיה תור בכדי להקדים ולהכניס לבית המדרש!!"

ואכן, רבנו עצמו היה מקפיד עד מאד להופיע לתפלת שחרית בישיבה כרבע שעה לפני תחלת התפלה – לאחר שכבר היה אומר את כל ברכות

השחר ואת סדר הקרבנות בהשפמה בביתו, וזאת על מנת שיוכל להתפלל במתינות ולכון בכל מלה. התפלה בישובה - לא היתה במרוצה כידוע, אולם אף על פי כן נצרך רבנו לזמן נוסף על מנת לכוון בנחת כרצונו, ועל כן הקפיד הוא להקדים ולהגיע עוד לפני זמן תחלת התפלה הרשמי...

על נושא זה היה רבנו ממליץ את דבריו של רש"י הקדוש על הפסוק (שמות יט, א): "ומשה עלה" - "כל עליותיו בהשפמה היו", כאשר הוא אומר בדרך צחות: הנה מפרש! לכל ההתעלות וההצלחה - מגיעים דוקא על ידי השפמה בבקר לפני התפלה!!! (ארחות הבית עמ' שפז).

* וזה לשון הזוהר הקדוש: מלכא דשדר לכל בני מתא, דישתכחון עמיה ביום פלן בדוד פלן. עד דהו מזמני גרמיהו אנון בני מתא, אקדים חד ואתא לההוא אתר. בין כד ובין כד אתא מלכא, אשכח לההוא בר-נש דאקדים תמן. אמר ליה: פלן, בני מתא אן אנון? אמר ליה: מארי, אנא אקדימנא מניהו, והא אנון אתאן אבתראי לפקודא דמלכא. כדן טב בעיני מלכא, ויתיב תמן בהדיה, ואשתעי עמיה, ואתעבד רחמא דמלכא. בין כד ובין כד אתו כל עמא, ואתפייס מלכא עמהון, ושדר לון לשלם. אבל אי אנון בני מתא לא אתון, וחד לא אקדים לאשתעי קמי מלכא לאתחזאה בגינייהו דהא פלהו אתון, מיד פעיס ורגיז מלכא.

אוף הכא, כיון דחד אקדים ואשתכח בבי-כנישתא, ושכינתא אתיא ואשכח ליה, כדן אתחשיב פאלו פלהו אשתכחו תמן, דהא דא אוריך לון תמן. מיד אתחברת עמיה שכינתא, ויתבי בזווגא חד, ואשתמודע בהדיה, ואותיב ליה בדרגא דצדיק.

ואי חד לא אקדים ולא אשתכח תמן, מה כתיב? "מדוע באתי ואין איש" (ישעיה נ, ב). "ואין עשרה" לא כתיב, אלא "ואין איש" - לאתחברא בהדאי, למהוי גבאי, כמה דאת אמר (שופטים יג, ו): "איש האלהים בא אלי" - למהוי בדרגא דצדיק.

* כַּד הוּינָא טְלִיא שְׁמַעְתִּי שְׁתַּרְח זָכָה בְּבִן שְׁנִקְרָא אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּגֵלַל
מַעֲלָתוֹ עַל שְׂאֵר בְּנֵי דֹרוֹ שְׁהִיָּה מְשָׁפִים קוּם יוֹם יוֹם (הַיּוֹדֵעַ מְקוּר לְכָד מִתְבַּקֵּשׁ
לְהוֹדִיעַנִי).

ח. בְּנוֹסָף לְכָל זֹאת, כָּל דְּקָה שֶׁל הַשְּׁכָמָה מְקַדֵּם מִהֲרָגִיל הִיא גְלוּי אֶהְבָּה
לְהֵשֵׁם יִתְבַּרְךָ, כְּמוֹ שְׁכּוֹתֵב הָאֲרָחוֹת צְדִיקִים (שֶׁעַר טו) עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ
”וְיֹאֵף עַל פִּי שְׁהִיָּה לוֹ קֶשֶׁה לְשַׁחַט אֶת בְּנוֹ יַחִידוֹ עֲשֵׂה רְצוֹן הַבּוֹרָא יִתְעַלֶּה
בְּזִרְיֹת, לְהֵשָׁפִים בְּבִקָּר. וּמִי שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּזִרְיֹת, בְּזֶה הוֹכַחָה גְדוּלָּה
שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת בּוֹרָאוֹ וְכוּ'. עכ"ל. שְׁמַרְב אֶהְבְּתוֹ לְהֵשֵׁם יִתְבַּרְךָ וְחֲשִׁקוֹ
לְעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, הֵשָׁפִים בְּבִקָּר וְהִזְדַּרְזוּ בְּעֲשִׂית רְצוֹן קוּנוֹ, וְאַפְלוּ לֹא נָתַן
לְעַבְדּוֹ לְחַבֵּשׁ אֶת חֲמוּרוֹ אֶלָּא חֲבָשׁוֹ בְּעֲצָמוֹ.

הַמְהַר"ל בְּנִתְיָבוֹת עוֹלָם כּוֹתֵב עַל כֵּן: "וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבִקָּר", הַזִּרְיֹת
שֶׁל הָאָדָם בְּמַצּוֹת בּוֹרָאוֹ הִיא שְׁלֵמוֹת הַמַּצּוֹה.

וּבִסְפָר הַכְּתָב וְהַקְּבָלָה כְּתוּב דְּבַר נוֹרָא: זְרִיזוֹתוֹ הִיא עֶקֶר גְּבוּרָתוֹ שֶׁל
אַבְרָהָם בְּזֶה הָעֲנָן, וְאִין עֶקֶר הָעֲנָן בְּהַעֲלוֹתוֹ אֶת יֶצְחָק, כִּי דְבַר זֶה אִין
רְאוּי לְהַפְּלִיגוֹ.

וְכֵן כְּתָב הַ"שֵׁם מְשֻׁמְאֵל": עֲנָן נִסְיוֹן הָעֲקֻדָּה, יֵשׁ לוֹמֵר שֶׁהַעֶקֶר הָיָה
הָאֶהְבָּה וְהַרְצוֹן שֶׁהָיוּ לוֹ לְאַבְרָהָם עַל זֶה.. וְהָאוֹת עַל הָאֶהְבָּה וְהַרְצוֹן
הִיָּתָה הַזִּרְיֹת, כְּמוֹ שְׁכּוֹתֵב וַיִּשְׁכַּם וְכוּ'... וְעַל יְדֵי שְׁקִיבֵל צוּי הַשֵׁם יִתְבַּרְךָ
בְּשִׁמְחָה, עַל יְדֵי זֶה לֹא נִשְׁחַט יֶצְחָק, דָּאִם לֹא כֵן לֹא הָיָה רְאוּי לְקִיבֵל
מֵאֲמָרוֹ וּבִיאוֹתוֹ שֶׁל הַשֵׁם יִתְבַּרְךָ שְׁנִית אֶל תַּעֲשׂ לוֹ מְאוּמָה, דָּאִין הַשְּׁכִינָה
שׁוֹרָה אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׁמִחָה (נִירָא תַרְעִי"א).

וְכְתוּב בְּשִׁל"ה עַל הַתּוֹרָה בְּסוּף פְּרָשַׁת וַיִּרָא: הָעֲקֻדָּה, יִלְמַד אָדָם מוֹסֵר
וְיִמְסֵר נִפְשׁוֹ עַל קִדְשַׁת הַשֵׁם יִתְבַּרְךָ, וּמְכַל שְׁכֵן שְׁיִמְסֵר אֵיבָר מֵאֵיבָרָיו אוֹ

שְׁבִירַת אֵיזָה תְּאֻנָּה, כְּגוֹן לְעִמּוּד בְּהִשְׁכָּמָה לְתוֹרָה וְלַתְּפִלָּה, אוֹ לְשֹׁבֵר שְׂאֵר תַּעֲנוּגִים, וְכִן שִׁיחָה בְּטִלְהָ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, יִבְטַל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹן הַמָּקוֹם.

עוֹד יִחְשַׁב הָאָדָם בְּאֵם בָּאָה לְיָדוֹ אֵיזָה עֲבָרָה אוֹ אֵיזָה מְצוּחָה, יִחְשַׁב אוֹלֵי הַשָּׁמַיִם יִתְבָּרֵךְ מִנְסָה אוֹתוֹ עֵתָה אִם אָעֶבֶר אוֹ אֶקִּים, כְּדָרְךָ שֶׁנִּסָּה אֶת אֲבִרְהָם אָבִינוּ, וּבְיָדָאֵי אֱלוֹי יָדַע הָאָדָם שֶׁהִקְבִּי"ה מִנְסָה אוֹתוֹ הֵיחָה נִזְהָר מְאֹד. עַל כֵּן יִחְשַׁב הָאָדָם תְּמִיד בְּבֹא עֲנָן לְיָדוֹ כִּי כֵן הוּא מְדַתּוֹ שֶׁל הִקְבִּי"ה, שׁוֹלַח אֵיזָה עֲנָן לְאָדָם כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ. וְאֲשֶׁרִי אָדָם שֶׁהִ' אֶלְקִיו תְּמִיד בְּמַחְשַׁבְתּוֹ.

ט. יִשְׁנֵם הַרְבֵּה סְבוֹת וְתֵרוּצִים "מְצַדְקִים" לָמָּה לֹא לְקוֹם מְקַדֵּם (כְּמוֹבֵא לְעֵיל), וְהֵם מְתַעֲצָמִים וּמְתַחַזְקִים בְּלֵב הָאָדָם בְּעֵקֶר עִם הַתְּעוֹרָרוֹ מִשְׁנָתוֹ, שְׂאֵז עֲנֵג הַמְּנוּחָה עִם עֲרָפְלֵי הַתְּנוּמָה מְשַׁחֲדִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ בְּאֶלְף תֵּרוּצִים, שְׂאֶפְלוּ מִבְּחִינַת הַהִלְכָה וְהַמּוֹסָר אִין הוּא צָרִיךְ לְקוֹם. וְעַל כֵּן אוֹמֵר רַבֵּי חַיִּים שְׁמוּאֵלֶבִיץ בְּשִׁיחוֹתָיו (מְאַמֵּר נ, תְּרוּמָה תְּשַׁל"ב):

אֵךְ זֹאת צָרִיךְ לְהַבִּין, וּמָה הִיחָה חֲטָאָם שֶׁל הַנְּשִׂאִים, וְהֵרִי טַעַם גְּדוֹל הִיחָה לָהֶם, שֶׁכֵּן אָמְרוּ, יְבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל שְׁבִינְדָם, וּמָה שֶׁיִּחְסַר לְהַקְמַת הַמִּשְׁכָּן אָנוּ מְשַׁלְּמִים. וְכֵן הָיָה, שֶׁהַדְּבָרִים הַיְקָרִים בְּיוֹתֵר לֹא הִיחָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְהַבִּיאוּ הַנְּשִׂאִים, הֵם אֲבִנֵי הַשֵּׁהָם וְאֲבִנֵי הַמְּלוּאִים, וּמִדּוּעַ נִתְּבָעִים הֵם עַל שְׂאֲחָרוֹ?

אֶלָּא בְּאוֹר הַדְּבָר כֵּן הוּא: הֵנָּה מְצוּת מְסִירוֹת נֶפֶשׁ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ הַגְּדוֹל, רְמוּזָה בְּפָסוּק "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ד' אֱלֹהֶיךָ", וְכִדְוִילְפִּינֵן בְּסִנְהֶדְרִין (עַד ע"א). וְנִרְאָה שֶׁהַכּוֹנֵה בְּזֶה, כִּי אִם יִרְבֶּה לְחַשֵּׁב וְלַחְשֵׁב הַרְבֵּה, יִמְצָא טַעֲמִים רַבִּים שֶׁלֹּא לְמַסֵּר אֶת נַפְשׁוֹ לְמָוֶת. וְאֵף עַל פִּי שִׁיּוּדַע שְׁמִצּוּחָה הִיא, מִכָּל מְקוֹם תְּמִיד יִהְיוּ לוֹ חֲשָׁבוֹנוֹת שֶׁיִּרְאוּ לוֹ צוּדְקִים לְהַפְטֵר מִכָּף. עַל כֵּן אָמְרָה תוֹרָה מְצוּחָה זֶה בְּלִשׁוֹן "וְאֶהְבֶּתְּ", כִּי הָאוֹהֵב אֵינוֹ חוֹשֵׁב חֲשָׁבוֹנוֹת,

אָלאַ קופּץ ומוֹסר נִפְשׁוֹ בְּטָרֵם יִסְפִּיקוּ הַרְהוּרִים לְהַטְרִידוֹ, וּמִי שֶׁהִגִּיעַ
לְאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבַּרֵךְ מִיַּד הוּא מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ.

וְזוֹ הִיְתָה הַתְּבִיעָה מֵאֵת הַנְּשִׂאִים. אֲמַנִּם יִשְׁנֶם חֲשֻׁבֹנוֹת לְאַחַר אֶת נִדְבַת
הַמִּשְׁכָּן, אֵךְ לָמָּה הִגִּיעוּ לַיָּדֵי חֲשֻׁבֹנוֹת וְלֹא קִפְצוּ בְּאַהֲבַתְּם אֶת הַשֵּׁם
יִתְבַּרֵךְ לְתַת אֶת תְּרוּמָתָם בּוֹ בְּרָגַע שְׁנֶצְטוּוּ עַל כָּךְ, ע"כ. מְבֹאֵר אִם כֵּן שֶׁעַל
עֲצָם הִתְרוּצִים - נִתְבַּעִים חֵס וְשָׁלוֹם.

• וּמַעֲנִינוּ לְעִנְיָנוּ בְּאוֹתוֹ עִנְיָנוּ :

אֶחָד מֵגְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר דְּבַר נִפְלָא מְאֹד. הוּא שָׂאֵל, אָנוּ רוֹאִים בְּדוֹרוֹת
הָאַחֲרוֹנִים שֵׁישׁ רַפְיוֹן גָּדוֹל מְאֹד וּכְבֹדוֹת בְּעֲשִׂיַת הַמְצָאוֹת. הַמְצִיאֹת
בִּישְׁטִיבֶלְאָד' שֶׁבְּשַׁעַה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִי בְּבִקְרֵי הֵם מְלֵאִים וּגְדוּשִׁים בְּמִתְפַּלְלִים
צְעִירִים וּמְבַגְרִים שֶׁבָּאִים לְהִתְפַּלֵּל תִּפְלָה שְׁנֶאֱמַר עָלֶיהָ "יִרְאוּךָ עִם
שְׁמִשׁ" ... וְכֵן נִלְמְדֵת מִ"וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבִקְרֵי" ... אוֹמֶרֶת דְּרִשְׁנִי!

וְכֵן בְּתִפְלַת הַמְּנַחָה, כָּכֵל שְׁנוֹתָרוּ דְקוֹת מוֹעֲטוֹת יוֹתֵר לְשִׁקִּיעָה, הַמְּנִינְךָ
גָּדוֹל יוֹתֵר, וּבְשִׁקִּיעָה עֲצָמָה – "בְּרַב עִם הַדְּרַת מְלֶךְךָ".

וְאִף שֶׁהִלְכָה מִפְּרִשְׁתַּי בְּשִׁלְחֹן עָרוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לְרוּץ לְתִפְלָה וְאַפְלוּ בְּשַׁבָּת, לֹא
רַבִּים הֵם הַרְצִים לְדַבֵּר מְצוּהָ. וְאָמַר שְׂאִינוּ מִתְפַּלְא עַל כָּךְ, וְהִסְבִּיר : אִם
אֶת הַמְצוּהָ הָרֵאשׁוֹנָה שֶׁמְטַלֵּת עַל הַהוֹרִים לְקַיֵּם בְּבָנֵם וּלְהַטְבִּיעַ בְּגוּפּוֹ
חוֹתָם שֶׁל עֲשִׂיַת רְצוֹן הַמְּלֶךְ הֵם דוֹחִים בְּמִסְפַּר שְׁעוֹת, וְלַעֲתִים אִף עַד זְמַן
שֶׁהַשְּׁמִשׁ עוֹמְדֵת לְשִׁקְעָה, בּוֹ בְּזְמַן שֶׁמְצוּת הַמִּילָה לְכַתְּחִלָּה הִיא עִם הַנֶּץ
הַחֲמָה, וְנִפְסַק בְּשִׁלְחֹן עָרוֹךְ (וַיִּוִּד רִישׁ ס"י רסב) "זְרִיזִים מִקְדִּימִין לְמְצוּוֹת" "
(רֵאחַ הַעֲרָה), מַה יַעֲשֶׂה הַבֵּן וְלֹא יִחְטָא?

הַעֲרָה : *10 וַיֵּשׁ לְלַמּוּד גִּי"כ גוֹדֵל הַעֲנִיָּן לְהַקְדִּים הַמִּילָה וְלֹא לְהַתְעַכֵּב, מִמָּה דֹאִיתָא בְּנִדְרִים (ל"א) :
תְּנִיא ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר גְּדוּלָּה מִילָה, שְׁכַל זְכוּיוֹת שַׁעֲשֵׂה מִשָּׁה רַבִּינוּ לֹא עִמְדוּ לוֹ כְּשֶׁנִּתְרַשַׁל
מִן הַמִּילָה וְכוּ', אִמַּר רַבִּי חִי'וֹ שְׁמִשָּׁה רַבִּינוּ נִתְרַשַׁל מִן הַמִּילָה אִלָּא כִּךְ אִמַּר אִמּוֹל וְאַצָּא סַכְנָה וְכוּ',

אלא מפני מה נענש משה, מפני שנתעסק במלון תחלה" ומסביר הר"ן: דמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחלה וכו' עיי"ש.

וַיֵּשׁ לַמַּאֲחָרִים סְבוֹת וְהַסְבְּרִים שְׁנֵרָאִים צוֹדְקִים וּמְכַרְחִים. מִשְׁפָּחָה, קְרוֹבִים, עֲבוֹדָה, אוֹלָם וְכוּ' וְכוּ', חוּץ מִדְּבַר אֶחָד, רְצוֹן הַשֵּׁם, שְׂכַבְיָכוֹל מִבְּקֵשׁ "תְּמוּל עֲכָשׁוּ בְּהִנְיָ הַחֲמָה", וְזֶה מְטַבֵּעַ בְּיָלָד – רְפוּיוֹ, תְּרוּצִים, אַחוֹר וְכוּ' בְּעִשְׂיַת מְצוֹת הַשֵּׁם, עַכְתִּ"ד.

וְרֵאָה מַה שְּׁכֹוֹתֵב הָרַמְ"א (וּו"ד ס"י רסד ס"א): "וַיֵּשׁ לְאָדָם לְחַזֵּר וּלְהִדָּר אַחַר מוֹהֵל וּבַעַל בְּרִית הַיּוֹתֵר טוֹב וְצַדִּיק". וְכַתֵּב עַל דְּבָרָיו הַלְבוּשׁ: "שְׂיִכְוֹנוּ בְּמִילָתוֹ כְּוֹנָה מִבְּחֵרֵת וּמְעַלָּה וְיִגְרָם שְׁגָם הַנִּלְדָּה יִהְיֶה כְּמוֹתָם". וּבִסְפָר בְּרִית אֲבָרְהָם הַכֹּהֵן הֵבִיא אֶת דְּבָרֵי סֵפֶר שְׂרָבִיט הַזֶּהָב ס"י א שְׂכַתֵּב: ".. כִּי נֶאֱמַר תְּמִים בְּבְרִית וְנֶאֱמַר תְּמִים בְּקֶרְבֵן, לוֹמֵר לָךְ מַה קֶרְבֵן מִחֲשָׁבָה זָרָה פּוֹסְלָת, כָּךְ מִחֲשָׁבָה זָרָה בְּבְרִית פּוֹסְלָת. עַכ"ל. וּמְכַל הַנִּי"ל מוֹכַח, עַד כְּמָה מְצוּה זֹו מִשְׁפִּיעָה מְאֹד עַל הַיָּלָד.

הַאֲוֵהָב אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵינִי עוֹשֶׂה חֲשָׁבוֹנוֹת, אֵינִי מְחַפֵּשׁ תְּרוּצִים, אֶלָּא קוֹפֵץ וְעוֹשֶׂה בְּשִׁמְחָה אֶת רְצוֹן ה'. וְכַדְבָּרֵי רַבֵּי חַיִּים שְׂמוּאֵלִבִּיץ הַמוֹבְאִים לְעִיל עַל חֲטָאִים שֶׁל הַנְּשִׂאִים. וּבִפְרָט בְּבְרִית מִלָּה שֶׁהוּא כְּמִקְרִיב קֶרְבֵן לַה'!

[עַיֵן עוֹד בְּסֵפֶר "אוֹצַר הַבְּרִית" שֶׁהֵבִיא כְּמָה גֵזֶק רוּחַנִי מַגִּיעַ לְתִינּוֹק בְּהַשְׁהִיַת הָעֲרָלָה בְּבִשְׂרוֹ כֹּל רָגַע וְרָגַע, וְגַם לְטַעֲנַת "בְּרַב עִם" כְּנֶגֶד עֲנִין זְרִיזִין מְקַדִּימִין, מְתִיחַס שֵׁם]

פרק יא - "שטיבלאך" – רק בדיעבד

א. חשוב להדגיש שאין הכוונה בפרק זה לשטיבלאך שיש בהם מנינים בזמנים קבועים עם ש"ץ שאינו ממהר לדרך ומתפלל בנחת, אלא לשטיבלאך שמתארגנים בהם מנינים בזה אחר זה בהתאם למספר האנשים המתקבצים, וגם לא נתן לצפות מי יהיה הש"ץ ומה תהיה מהירות תפלתו.

בתפלה בשטיבלאך מסוג זה יש מספר חסרונות, ונמנה אותם אחד לאחד:

א[קשה מאד לכוון בתפלה כראוי.

וכה מובא בספר אור יחזקאל דרכי העבודה (ערך הנסיון עמ' קלב): הכוונה בתפלה עבודה קשה היא, וכל זה נאמר עוד בשעה שמתפללים בישיבה, אמנם אלו ההולכים לבתי כנסיות בהם התפלה נעשית במרוצה, ודאי שלא יוכלו לכוון בתפלתם. נמצא, מראש יודע כי יאבד תפלתו, והרי הוא מזיד ממש. לא רק התפלה באותם מקומות אינה תפלה, גם קריאת שמע שיסודה קבלת על מלכות שמים אינה יכולה להיות כראוי בבתי כנסיות ובקלויזן.

לקשי בכונה בתפלה בשטיבלאך יש להוסיף את זה שבזמן שעומדים בתפלת שמונה עשרה שומעים את המתפללים בקול מהמנגן הסמוך (חסרון זה קדם גם בשטיבלאך שיש בהם מתפללים קבועים בשעות קבועות).

ובספר שיח תפלה (עמ' תח) מובא בענין זה: ועוד כתב רבי חיים פלאגיי בספרו כה"ח (סי' יח אות מז): ידוע מה שאמרו רז"ל דאליהו מצא חסיד אחד וגלה לו דאין ישאל נגאליו עד שיתבטלו אלו התפלות שאומרים בבבלבול,

ולזה צריך שיזהרו הרבה שלא לומר במקום אחד תפלות הרבה בבת אחת... ושומר נפשו ירחק מלהתפלל במקום דשכיחי בלבול תפלות, ותתקבל תפלתו ברצון בלי שום מכשול.

עוד דבר שמקשה על הכוונה כשמתפללים בשטיבלאד; והוא מה שאנשים נכנסים ויוצאים כל זמן התפלה כדי לבדק היכן הצבור עומד ואם אפשר עדיו להצטרף אליו, ומה גם ששכיח מאד שעוברים לפני המתפלל שמונה עשרה ומבלבלים אותו או דוחפים אותו, ולעתים גם מדברים.

ומספר על המשגיח הגאון הצדיק רבי מאיר חדש זצ"ל (המשגיח, עמ' 155) שפעם בבין הזמנים התקרב סוף זמן קריאת שמע של שחרית ועדיו לא היה מנגן בשיבה. אחד התלמידים הציע לסוע במונית לאחד מבתי הכנסת שבשכונה. רבי מאיר הסס לרגע, ואחר כך אמר: יש היום קריאת התורה, ואם כן, נסע. וכך עשו.

בבית הכנסת היתה תנועה של אנשים כמו בשטיבלאד, נכנסו ויצאו, וחלק מהאנשים אף שוחחו ביניהם. נכר היה שרבי מאיר לא רגיל בכך והדבר לא נראה לו.

כשיצא מהתפלה אמר לתלמידים: "חצוף עלי מאן דמצלי בבקתא" (ברכות לד ע"ב). חצוף מי שמתפלל במקום שעוברים ושבים בו. עדיף להתפלל במקום של תורה, בישוב הדעת, אפלו כשאין מנגן, מלהתפלל בבקתא במנגן.

ב] מפסידים המעלה של הקובע מקום לתפלתו.

כתוב בספר ארחות ישר למרו רבי חיים קניבסקי בערך תפלה: וכן דין קביעות מקום בבית הכנסת, שחז"ל הפליגו בזה מאד ואמרו בפרק קמא דברכות כל הקובע מקום לתפלתו אויביו נופלים תחתיו, ואלקי אברהם בעזרו, ונקרא חסיד וענו מתלמידיו של אברהם אבינו. וכתבו הפוסקים

דְּצָרִיךְ שְׂיֵהָא לֹו בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מְקוֹם קְבוּעַ תְּמִיד שְׂלֵא יַחְלִיפְנוּ בְּשׁוּם פְּנִים
(רק מחמת אנט) וְאָז תִּתְּפְלוּתוֹ מְקַבְּלוֹת. וְחֲלִילָה לְזַלְזַל בְּדַבָּר שֶׁנִּפְסַק בְּשִׁלְחוֹ
עֲרוּךְ (סי' צ ס"ט) שֶׁהוּא חַיּוּב וְאָסוּר לְשַׁנּוֹתוֹ אִם לֹא לְצָרְךָ מִיַּחַד. עכ"ל.

וְהַגָּאוֹן רַבִּי יְרוּחֵם הַלְוִי מְמִיר זצ"ל אָמַר עַל דְּבָרֵי הַשֵּׁ"ס בְּרִכּוֹת הַנִּ"ל,
"הֵן לֹא אָמְרוּ חַז"ל שְׂאֵם יֵשׁ לֹו כְּפִנּוֹת גְּבוּהוֹת הוּא מִתְּלַמְּיָדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם
אָבִינוּ, אֶלָּא אָמְרוּ אִם יֵשׁ לֹו קְבִיעוֹת מְקוֹם". ע"כ.

וְכָל אֲדָם יֵאָמֵן שֶׁהַדְּלוּת וְיִקְרוּת וּמִיתַת בְּנָיו חֵס וְשְׁלוֹם בְּאִים לְאֲדָם וְאִין
לֹו הַצְּלָחָה בְּמִשְׁאֵל וּמִתָּן שְׂלוֹ בְּעָבוּר שְׂאִינוֹ מִתְּפַלֵּל בְּמְקוֹם קְבוּעַ (ספר הגן,
מוֹבָא בְּאַרְחוֹת יֶשֶׁר לְהַגָּאוֹן הַרַב חַיִּים קִנְיָבְסְקִי שְׁלִיט"א עֲרֻךְ 'תְּפִלָּה', עִי"ש הַמְּשֻׁד דְּבָרָיו הַנוֹרְאִים).

ג] לְעֵתִים הַתְּפִלָּה אֵינָה בְּמִנְיָן.

בְּמְקוֹמוֹת אֶלֶּה מְצוּי מְאֹד שֶׁהַשֵּׁ"ץ מְמַהֵר וְחֻלַּק מִהַצְּבוּר שֶׁעֵדִין לֹא
הַשְּׁלִים הַתְּפִלָּה עַד שֶׁמוֹנֶה עֲשָׂרָה אֵינוֹ מִתְּחִיל שְׁמוֹנֶה עֲשָׂרָה יַחַד עִם כָּל
הַצְּבוּר. וּפְעָמִים שֶׁחֻלַּק מִהַמְּתַפְּלָלִים מְמַהֵרִים וְעוֹד לְפָנָי שֶׁהַגִּיעוּ הַשֵּׁ"ץ
וְכָל הַצְּבוּר לְשְׁמוֹנֶה עֲשָׂרָה מִתְּחִילִים בְּעַמִּידָה, הַרְצִים יִצְאוּ מִבְּהָלִים
וְדַחוּפִים "וְהִדַּת" נִטְלָה.

אוּ שְׂרַבּוּ הַמְּאַחֲרִים, שֶׁלְּמִרוֹת שֶׁמִּתְּפַלְּלִים בְּדִלּוּגִים עוֹד לֹא הִסְפִּיקוּ לְהַגִּיעַ
לְשְׁמוֹנֶה עֲשָׂרָה, וּכְבָר הַתְּחִילוּ הָאַחֲרִים בְּעַמִּידָה.

ד] בְּרִכּוֹת לְבִטְלָה. אֵין דִּי מִתְּפַלְּלִים שְׁעוֹנִים אָמוּ בְּחִזְרַת הַשֵּׁ"ץ.

גַּם מְצוּי בְּמְקוֹמוֹת אֶלֶּה שֶׁהַשֵּׁ"ץ מְמַהֵר וּמִתְּחִיל לְפָנָי שֶׁיֵּשׁ דִּי מִתְּפַלְּלִים
שְׂיִכּוּלִים לְעֵנוֹת וּבְרִכּוֹתָיו הָגִי לְבִטְלָה. וּמְפָסִידִים חִזְרַת הַשֵּׁ"ץ, שֶׁפְּתוּב
שְׁעוֹלָה לְמְקוֹם גְּבוּהָ יוֹתֵר מִתְּפִלַּת הַלַּחֲשׁ. וְהוּא הַדִּין לְגַבֵּי קַדִּישׁ, שֶׁמְצוּי
שֶׁם שְׂאִין דִּי מִתְּפַלְּלִים שְׁעוֹנִים אָמוּ.

ה) פותח פתח למאחרים להתפלל בשעה מאחרת, ואף לאחר זמן קריאת שמע ותפלה.

מספר שרבינו הגאון הרב ישראל סלנטר היה באכסניה אחת, כשהגיע סוף זמן קריאת שמע ראה שבנו של בעל האכסניה ישן. התחיל לצעק בקול כדי לעוררו שיקום לקרא קריאת שמע במועדה. יתכן שעשה זאת מדין תוכחה וערביות, ויתכן שעשה זאת משום שכאשר רואים אחר בזמן קריאת שמע, הרי זה משפיע בזולתו על הרואים, ובצערקתו הדגיש לעצמו חשיבות הדבר.

אנו נדמה לנו שאיננו משפיעים ממה שאנו רואים ושומעים, התורה מעידה שהראיה משפיעה, "כי אתם ראיתם... ותראו את שקוציהם ואת גלליהם... פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה". אם רואים משפיעים. "אשר אתם זונים אחריהם" זו מציאות! (מהספר שמושה של תורה עמ' קו).

ובפרט כשרואים בני תורה שמזלזלים בזמן קריאת שמע ותפלה, ואפלו מאנס, בכל זאת הדבר משפיע גם על אחרים, שאומרים הנה בארזים נפלה השלהבת וכי, וכבר התרה וכי' רחמנא לצלן.

ב. לסכום :

החסרונות לתפלה בשטיבלאך

חסרון א' :

קשה מאד לכוון בתפלה כראוי.

חסרון ב' :

מפסידים המעלה של קובע מקום לתפלתו.

חסרון ג':

מצוי שאינו מתפלל במנון.

חסרון ד':

מצוי שאינו די מתפללים העונים אמן בחזרת הש"ץ.

חסרון ה':

גורם לעצלים להתפלל מאחר, ואף לאחר זמן קריאת שמע ותפלה.

צד הזכות לקיום השטיבלאד הוא היותם "הצלה" למאחרים ולאנוסים.

פרק יב - עצות נפלאות

א. כתב המסלת ישרים (פרק ח): "וכאשר תאמת אצל האדם גדל ערך המצוות ורב חובתו בהם, ודאי שיתעורר לבו אל העבודה ולא יתרפה ממנה". עכ"ל.

ונראה לבאר זאת על פי מה ששמעתי מהמשגיח הגאון הצדיק ר' דן סגל שליט"א על דברי הגמרא בבבבכות (לב ע"ב) ארבעה דברים צריכים חזוק, ואלו הם תורה תפלה וכו'. ושאל המשגיח, וכי התורה צריכה חזוק, הלא כתוב "השם עז לעמו יתן", דהתורה נקראת עז! וכן תפלה ושאר הדברים, וכי הם צריכים חזוק, אדרבה אנו צריכים חזוק על מנת לקיים!?

ותרץ שְׂבָאֲמַת הָאָדָם לֹא צָרִיךְ חֲזוּק, שְׁלֵמָה שְׁלֵבּוֹ חֲפָץ יֵשׁ לוֹ כַּחוֹת
עֲצוּמִים. לְתַאֲוֹת וְכֶסֶף, אִין הָאָדָם צָרִיךְ שׁוּם חֲזוּק, וְהוּא מְעַצְמוֹ מְתַאֲמָץ
בְּכָל כַּחוֹ לְהַשִּׁיגֵם.

הַדָּבָר הַיְחִיד שֶׁצָּרִיךְ לְחֲזֹק הוּא אֶת הַ"לֵּב חֲפָץ" – דְּהִינּוּ כְּכֹל שֶׁיִּגְדֵל עֲרֵךְ
הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה בְּעֵינָיו כִּי יִגְדֵל חֲפָצוֹ בְּעֲשִׂיתוֹ, וּמִמִּילָא יִשְׁקִיעַ כָּל כַּחוֹתָיו
לְהַשִּׁיגֵן. עַכְתִּיד.

וְכִמוֹ שֶׁאָמַר הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוֹשׁ (דְּבָרִים כו, יא) בְּעֵנֵן הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה
"שָׂאֵם הָיוּ בְּנֵי אָדָם מְרַגְּשִׁין בְּמַתִּיקוֹת וְעַרְבוֹת טוֹב הַתּוֹרָה, הָיוּ
מְשִׁתַּגְּעִים וּמַתְּלֵהֲטִים אַחֲרֶיהָ, וְלֹא יַחֲשֵׁב בְּעֵינֵיהֶם מְלֵא עוֹלָם כֶּסֶף וְזָהָב
לְמֵאוּמָה, כִּי הַתּוֹרָה כּוֹלֶלֶת כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּעוֹלָם. עַכְ"ל הַקְּדוֹשׁ.

עַל כֵּן חָשׁוּב לְהַתְּבַוֵּן בְּסִפְרִים וּבְמַאֲמָרִים הַמְּבַאֲרִים אֶת עֲרֵךְ הַתְּפִלָּה
וְגֵדֵל חֲשִׁיבוּתָהּ (בְּסוּף הַשַּׁעַר הַשְּׁנִי תַמְצֵא לְקוּיט בְּעֵנֵן זָה), וְלַחֲזֹר עֲלֵיהֶם שׁוֹב וְשׁוֹב
בְּהַתְּפַעְלוֹת וּבְשִׁפְתַיִם דּוֹלְקוֹת כְּדַבְּרֵי הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סְלֵנְטֵר זצ"ל, וְאִז
יִגְבֵּר חֲשָׁקוֹ וְרִצּוֹנוֹ וַיַּחֲכֶה וַיִּצְפֶּה לָעֵת הַתְּפִלָּה וַיִּזְדַּרְזוּ וַיִּקְדִּים בּוֹאוֹ אֵלֶיהָ
(וַיִּרְאֶה עוֹד בְּפֶרֶק הַנִּי"ל בְּמַסְלַת יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים נְפִלְאִים בִּיצַד יִגְבֵּר חֲשָׁקוֹ לְקוּיט מִצּוֹת הַשֵּׁם).

וְנִסִּים עֲצָה זֹאת בְּמִשְׁלַל נֶאֱמָר שֶׁהֵבִיא הַמְּשֻׁגָּח הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סָגַל
שְׁלִיט"א בְּעֵנֵן זָה.

לִיהוּדֵי אֶחָד הַיְתֵה מִכְּלַת, מִמְּנָה הָיָה מְפָרְנֵס אֶת בְּנֵי בֵּיתוֹ בְּרוּחַ. יוֹם יוֹם
הַיְתֵה מְכִינָה לוֹ אֲשֶׁתוֹ אֶכֶל וְשִׁתְּיָה בְּשַׁעוֹר שְׁיִסְפִּיק לוֹ לְמִשְׁךְ כָּל הַיּוֹם
וּמִנִּיחָה בְּאִמְתַּחְתּוֹ. יוֹם אֶחָד חָזַר הָאִישׁ לְבֵיתוֹ, וְלִהְפָּתַעַת אֲשֶׁתוֹ מִצָּאָה
שְׁלֵא שָׁלַח יָד בְּכָל הַמְּזוֹן שֶׁהֵכִינָה לוֹ. "הָאֵם עֲנִיתִי נְפִשְׁךָ בְּצוּם הַיּוֹם?!" –
שְׁאָלָה. וַיַּעַן לָהּ בְּשִׁמְחָה "וּלְוַאי וְכָל יוֹם אֲצוּם מִהַסָּבֵה שֶׁבְּגִינָה צְמַתִּי
הַיּוֹם!".

התפלאה אשתו ביותר – גם צמת, גם באת שמח כמי שאכל ושתה מעדני
מלך, וגם תיחל לצום נוסף כזה... מהי אפוא הסבה שגרמה לך לצום
מיחד כזה?

ויענה לאמר: מרב קונים שפקדו את החנות מבקר השכם עד בין הערבים
לא היה ספק בידי אפלו לראות מה הכנת!

ברוך השם שהשפיע עלינו רב טובו וחסדו כהיום הזה...

ע"כ המשל. והנמשל: כל הקשויים נעלמים כשהמטרה חשובה ונכספת.

אין הקשוי – קשוי, אלא חסר המטרה בקשוי הוא הקשוי!

ב. והמטרה החשובה אשר צריך האדם לשים נגד עיניו שבשבילה עליו
להזדרז ולקום, אינה רק התפלה, אלא גם למוד התורה הקדושה וכל
עבודת השם, וכמו שמספר על הגאון ר' ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בעל
ה"ברכת שמואל", שאמר פעם, כשאני קם בבקר משנתי ממתנינים
בבכיול ליד ערשי ה"שאגת אריה" וה"נתיבות", ומצפים בקצור רוח
שאטל שתי ידי במים כדי שאוכל ללמד בתורתם. עכ"ד. וכך צריך כל
אדם לשער בדעתו, שהתנאים, האמוראים, הראשונים והאחרונים, כלם
בבכיול מחכים וממתנינים לו שיקום ממטותו וילמד תורתם, ועל ידי זה
תהינה שפתותיהם דובבות בקבר, דבר שהוא תענוג גדול להם, ובכך
יתמלא חשק רצון ושמחה לקום בזריזות (שיחות בעבודת ה', ש"ב יתגבר פארי).

ג. ונביא פאן עוד מה שמרחיב שם בספר שיחות בעבודת ה' הרעיון הנ"ל,
שעל ידי שיתבררו לאדם המטרות החשובות למען עליו לקום יסורו כל
הקשויים לקום בזריזות: ...הבה נשער לעצמנו מה הרגשותו של אדם שבא
לבית הכנסת ביום הכפורים ומתפלל שחרית מוסף ומנחה, ובסוף מנחה
מרגיש חלשה גדולה ועיפות כבדה, ולשמחתו הרבה שומע איך שדופקים

על השלחן ומודיעים שתהיה חצי שעה הפסקה קדם נעילה... והולך לחדר צדדי ונרדם שם על הספסל, ופתאם מקיץ מתרדמתו ושומע צעקות מבית המדרש "פתח לנו שער, בעת נעילת שער, כי פנה יום...". מה ההרגש שלו ברגעים כאלו, האם חושב הוא כי רוצה להמשיך שנתו הערבה עליו? – בנדאי שמחשבה כזו לא תעלה על דעתו, אלא יקפץ בזריזות, ויחשב לעצמו: הפסדתי את חצי הראשון של נעילה, לכל הפחות לא אפסיד את חצי השני, וירוץ לבית המדרש בזריזות נפלאה.

בדבר הזה הוא בכל בקר ובקר, בעת שקם הבחור משנתו, ידע שהנו עומד באמצע תפלת נעילה, ועוד מעט תגמר התפלה, והזמן הקדוש הזה ילך ולא ישוב עוד, ועליו לחטף כמה שישכיל, ולהקדים כמה שיותר, כדי לזכות לעוד שעה של נעילה. ואין זו גוזמא כלל, כי כך גלה לנו הרב הקדוש ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע בלשון קדשו: "א איד קען זיך אויסבעטן ווינטער פארטאג'ס ווי יום הקדוש ביי נעילה" (=יהודי יכול לבקש ולפעל מהקב"ה באשמרת ימי החורף, כמו ביום הקדוש בנעילה). עכל"ק (הובא באוצר ישראל ח"א עמ' רמב).

ובהר הקדוש בלק (דף רד.) כתב עוד יותר, דכל יום ויום כשפא הבקר, נתעורר בעולם מדת החסד, והוא עת רצון לכל – אפלו לרשעים, ואז הקב"ה מבקש זכות על האדם, ואם האדם נמצא בתפלה או שהוא מהעוסקים בתשובה, הקב"ה מרחם עליו וכו', עייש עוד דברים נפלאים. ואם כן פשוט הוא שכל רגע שמאחר לקום, הלא היא אבדה נוראה שאין לה השבה, כי כל תפלה, כל מצוה, וכל רגע של תורה שינרויח ברגעים אלו הם אוצר יקר מאד שאין לו תמורה עולמית.

ומספר על הרב הקדוש ר' שמחה זיסל מקעלם זי"ע, המפרסם בשם "הסבא מקעלם", שהיה דרכו כל בקר לעורר את בניו הקטנים בקראו: "קינדערלאך, איהר פארשלאפט א מלוכה!" (=ילדים, הרי אתם מאבדים את

המלוכה!). שְׁהָרִי הַמְּלִיךְ הַקְּבִי"ה אֶת הָאָדָם עַל הַבְּרִיאָה (המאורות הגדולים עמ' עט).

בְּכָל בְּקָר זֹכָה כָּל בַּחּוֹר(כָּל אָדָם) לְמַלְכוּת גְּדוּלָה וְעֲצוּמָה, וְאֲסוּר לוֹ לְאַבֵּד אֶף רֶגַע אֶחָד מִמַּלְכוּת זֶה, כְּמוֹ שֶׁהַצְּדִיקִים זִי"ע הָיוּ מְסַפְּרִים עַל הַקִּיסָר הַגְּדוֹל בְּשֵׁם "נַאפּוֹלִיוֹן", שֶׁכָּבַשׁ כְּמַעַט אֶת כָּל הָעוֹלָם כְּלוּ תַחְתָּיו, וְהוּא הָיָה כָּל כֶּף טְרוּד בְּמַלְחָמוֹתָיו יוֹמָם וְלַיְלָה עַד שֶׁכְּמַעַט לֹא הָיָה יָשׁוּן כְּלָל, כְּשֶׁאִמּוֹ הוֹכִיחָה אוֹתוֹ פַּעַם עַל שֶׁמְמַעַט כָּל כֶּף בְּשָׁנָה, אָמַר לָהּ: הֲלֹא יֵשׁ לִי מַלְכוּת כָּל כֶּף גְּדוּלָה בְּיָדִי וּבָעֵת שֶׁאֲנִי יָשׁוּן הָרִי אֲנִי מְלֶךְ, וְלָכֵן אֲנִי מְמַעַט כָּל מָה שֶׁאֲפָשֶׁר, כְּדִי שֶׁאֲהִיָּה יוֹתֵר זְמוֹן מְלֶךְ, וְלֹא אֲאַבֵּד אֶת הַמַּלְכוּת (אִידֵי זֶאל נִישְׁט פֿאַרשְׁלָאפֿן דִּי מַלְכוּת). צְדִיקֵי קָדָם זִי"ע הָיוּ חוֹזְרִים וּמְשַׁנְּנִים לְעֲצָמָם תְּמִיד אֶת דְּבָרָיו אֱלוֹ, שֶׁיֵּשׁ לְלַמֵּד מִזֶּה קַל וְחֹמֶר עַל הַמַּלְכוּת שְׁלָנוּ, מִמַּלְכַּת כְּהַנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ, לֹא לְאַבֵּד אֶת הַמַּלְכוּת. וְאִין זֶה רַק מַלְכוּת גְּרִידָא בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲלֹא מוֹשֵׁל הוּא עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְהַנְּהִגַת כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּלָם תְּלוּיִים בּוֹ מִמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב הַקְּדוֹשׁ ר' אֱלִימֶלֶךְ מִגְּרַאדִּיֶסק זִי"ע בְּסִפְרוֹ דְּבָרֵי אֱלִימֶלֶךְ (פ' חֲסֵת בְּד"ה א"י בֵּא"ר) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כִּי כָּל הָאָדָם בְּקוּמוֹ מִמִּטָּתוֹ צָרִיךְ לְחַשֵּׁב כִּי הוּא "שֵׁר עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת", וְהֵמָּה בְּיָדוֹ לְסַלְקָא אוֹ לְנַחֲתָא וְכוּ', עַכְל"ק.

וְיָדוּעַ עַל הָרַב הַקְּדוֹשׁ מִצְאֵנוּ זִי"ע שֶׁכְּמַעַט לֹא הָיָה יָשׁוּן, וּפַעַם בְּקוּמוֹ מִתְרַדְּמָתוֹ צָעַק "הֲלֹא אֲתָה יוֹתֵר זָקֵן מִמֶּנִּי!" וְהַגִּבְּאֵי הַשְּׁתוּמָם וְלֹא יָדַע מֵאֵי קָאָמַר. הַסְּבִיר לוֹ הָרַב הַקְּדוֹשׁ אֶת דְּבָרָיו, כִּי הֵיכָר הָרַע בָּא אֵלָיו בְּטַעֲנָה שְׁיִמְשִׁיךְ בְּשִׁנְתוֹ כִּי כְּבָר זָקֵן הוּא וְחַלֵּשׁ וְכַדוּ', לָכֵן אָמַר לוֹ: הֲלֹא אֲתָה הֵיכָר הָרַע זָקֵן הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמֶּנִּי, וְעַם כָּל זֶה יֵשׁ לָךְ כַּח גְּדוֹל וְחֹזֶק כְּזֶה, וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חַז"ל (סִפְּהַ נֵב). יָצְרוּ שֵׁל אָדָם "מִתְגַּבֵּר" עָלָיו בְּכָל יוֹם, וְאִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק נִגְדָּד לְמַרְוֹת הַזְּקָנָה, עַכְד"ק (הוֹבָא בְּזִכּוֹר לְאַבְרָהָם עִמ' טו).

ובפרט בחור בישיבה, שהמלכות שלו עולה על כלן, כמו שכתב הרב הקדוש הישמח משה זי"ע במכתב לבנו, וזה לשונו: "שעה אחת בשנות הבחירות כשנה שלמה בשנות העמידה". עכ"ל. אם רק נתבונן מה מונח בתבות אלו, כל ההשפעות שזוכים עבור שנה שלמה של יגיעה עצומה בתורה ועבודת ה', יכול כל בחור לזכות עבור עבודה של שעה אחת, יש קונה עולמו בשעה אחת. ואם נעשה חשבון מדויק, יצא לנו מזה שכל דקה של בחור יש בו פח של בערך "שבע" של שנות העמידה, ואם פן על כל רגע ורגע שהבחור ממהר לקום ולנצל דקה זו לתורה ועבודת ה', מרויח הוא מלכות גדולה ועצומה לנצח נצחים. כמה גדולה זכותו, וכמה כדאי הוא לקום בזריזות לעבודת ה', ולא לאבד את המלכות (ואל יפלא בעיניך דבר זה, דצא וראה התפתחות גופו ושכלו של תינוק מיזמו הראשון עד גיל הבחירות, ביחס להתפתחותו מגיל הבחירות, המלקט).

ד. יעצה נוספת היא מה שמובא בספרים הקדושים, מעשה בחסיד אחד שהיה צריך להתניצב לשירת בצבא, ומשום איזו סבה שחררוהו ופטרוהו לגמרי מלשירת בצבא, כשחזר לביתו מלא שמחה על החסד שעשה לו השם יתברך, התבונן בעצמו איזו הכרת הטוב יוכל לתת להקב"ה כקרבו תודה על רב חסדו, ועלה בדעתו דבר נפלא. הנה בסדר היום שבמחנות הצבא הדרך היא שכל בקר בא המפקד הראשי ומעיר את החילים משנתם על ידי צעקה גדולה, וכך באחד צריכים באותו רגע לקפץ ממטתם, להתלבש במהירות, ולעמד מוכנים למלחמה תוך חצי דקה כשחרבותיהם שלופות בידיהם, ואז נותן המפקד עוד צעקה גדולה וכך באחד צריכים לרוץ במהירות עד לעבר השני של השדה, ובכך מרגיל אותם להיות מלמדי מלחמה, ואם לא יצליחו לעשות הנ"ל במהירות הנדרשת מהם, יקבלו ענש גדול ומכות קשות ואכזריות עד שילמדו להזהר למלא את תפקידם בשלמות.

ואם כל זה בשביל גוי שפל ונבזה שרוצה לערוך מלחמות רק בשביל כבודו המדמה, אם כן כמה עליו להכיר טובה לבורא יתברך שבמקום זה זכה לעבד עבודה קדושה זו למלך מלכי המלכים, הקב"ה הרוצה רק בטובתנו, וישלם לו על זה שכר נפלא אשר עין לא ראתה.

דבר זה צריך כל בחור להתבונן בקומו משנתו בבקר, כשאומר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתתי "בחמלה", לאיזו חמלה גדולה זכיתי היום, הקב"ה החזיר בי נשמתתי בתור בחור ישיבה הזוכה לעמד ולשרת לפניו יתברך עבודת הקדש בישיבה הקדושה, ולא בתור חיל מסכן הצריך לקום בזריזות כדי לשרת בצבא, למלאות רצון אנשים שפלים ונבזים. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו, ברוך אתה ה' שלא עשני עבד! ובשמחה זו יחד עם לב מלא אהבה והפרת הטוב להקב"ה, יקפץ מהמטה בזריזות יתרה ובשמחה רבה ועצומה, מתוך שבח והודיה להשם יתברך על גדל חלקו וגורלו. ובפרט שהרי הקב"ה ישלם לו שכר גדול מאד על השכמה זו עצמה, כמו שאמרו חז"ל שהשכמת בית המדרש בשחרית היא מהדברים שאדם אוכל פרוטיהם בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא (ע"כ מהספר שיחות בעבודת ה').

ה. מדברי ספר ארחות צדיקים (שער טו) יש ללמד עצה נפלאה לחפצים להזדרז ולחטוף כל מצוה המגיעה לידם: כי הזריזות תלויה בלב האדם, כשהאדם מפנה לבו מכל המחשבות האחרות שיש בו ותופס מחשבה אחת, אז הוא בלי ספק שניצל. עכ"ל.

והפונה בדבריו, לסלק מחשבות אחרות שהן סבה לא לעשות את מעשה המצוה שהוא חפץ לעשות, ולחשב רק על רצונו לעשות רצון השם, ועל דרך שאמרו בטל רצונך מפני רצונו, עיי"ש, ודבר זה גורם ממילא שעושה את רצון השם בזריזות.

ו. וּנְרָאָה שְׂפָדֵי לְקַיִם דְּבַר בְּזִרְיֹת צְרִיף גַּם כֵּן לְרַכֵּז הַמַּחְשְׁבָה וְכָל הַכַּחוֹת רַק בְּדַבָּר שְׂאוֹתוֹ רוֹצִים לְקַיִם בְּאוֹתוֹ זְמוֹן, וְלֹא לְתַתּוֹ מְקוֹם לְשׁוֹם מַחְשְׁבָה אַחֲרָת. וּבִאֲפֹן זֶה כָּל הַכַּחוֹת וְהַאִיבָרִים מְשַׁעֲבָדִים לְפַעֲלָה שְׂיִשׁ לַעֲשׂוֹת, וְאֶפְשָׁר אֲכֹן לְהַגִּיעַ בְּזִרְיֹת לְמַטְרָה הַנְּכַסְפָת. וְכֹאֲשֶׁר אֵין הָאָדָם מְרַכֵּז כָּל מַחְשְׁבָתוֹ וְכַחוֹתָיו בְּדַבָּר שְׂרוֹצָה לְקַיִם, דּוֹמָה הַדְּבַר לְפִלְגָת חִילִים שְׂאֵבְדָה אֶת מְפַקְדָה וְנִפְוֹצָה לְכָל עֵבֶר, שְׂאֵין סָפֵק שֶׁלֹּא תִצְלִיחַ לְהַשִּׁיג אֶת הַיַּעַד לְשִׁמוֹ נְשִׁלְחָה. וְהַהֲפֹךְ, כְּשֶׁהַדְּבַר נַעֲשֶׂה מִתּוֹךְ רַכּוּז גָּמוּר, דּוֹמָה הַדְּבַר לְמִשְׁתַּמֵּשׁ בְּזִכּוּכִית מְגִדְלַת עַל מְנַת לְרַכֵּז בְּאִמְצָעוֹתָהּ אֶת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַמְּפִזְרוֹת לְעֵבֶר נְקֻדָה מְסִימָת, שְׁעַל יָדֵי פְעֻלָה זֹו יְכוּל לְהַבִּיא לְכֹךְ שְׁחֹמֵר הַנִּמְצָא בְּאוֹתָהּ נְקֻדָה יִשְׂרָף כְּלִיל.

ז. עֲצָה מִיַּחְדָּת לְהַתְחַזְקוֹת בְּקִימָה בְּזִרְיֹת לְתַפְלָה יֵשׁ לְלַמֵּד מֵהַדְּבָרִים הַבְּאִים :

מְרֹן הָרַב שֶׁן זַצ"ל אָמַר : זֶה שְׂמַצִּינוּ אֶצֶל אַחֲרִים שְׂקֻשָּׁה לָהֶם לְקוֹם בְּבִקָּר, הוּא מְשׁוֹם שְׁחִסָר לָהֶם בְּאִמוּנָה. אָדָם שְׁחִי עִם אִמוּנָה וּמִבִּין שְׁהַקְבִּי"ה נוֹתֵן לוֹ חִיוֹת לְעוֹד יוֹם, וְהֵינּוּ שְׂאֵינוֹ חִי מִמִּילָא וְכֹאֵלוֹ הַיּוֹם הוּא הַמְּשֻׁן שֶׁל הַחַיִּים שֶׁל אֶתְמוּל, מְקַבֵּל מִתְּנַת הַחַיִּים שֶׁל עוֹד יוֹם בְּאֲפֹן וּבְזִרְיֹת שְׂאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשְׂאָר עוֹד בְּמִטָּתוֹ (אֵהֵל מִשָּׁה פְּרַשְׁת לָךְ לָךְ אוֹת ד).

וּבְאִמְתַּת הַדְּבָרִים כְּתוּבִים בְּדַבְּרֵי רַבְּנֵי יוֹנָה בְּסִפְרֵי הַיְרָאָה הַמוּבָאִים בְּאַרְיִכוֹת לְעִיל פְּרָק ו' אוֹת ב, וְנַעֲתִיק כְּאֵן הַדְּבָרִים הַנוֹגְעִים לְעִנְיָנֵנוּ : בְּכָל בִּקָּר בְּהַקִּיצוֹ מִשְׁנָתוֹ יִזְדַּעְזַע וְיִהְיֶה נִרְתַּע וְנִחַפֵּר מֵאִימַת הַבוֹרָא, בְּזִכְרוֹ חִסְדוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ וְאִמוּנָתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר לוֹ כִּי הִחְזִיר לוֹ נְשִׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד אֶצְלוֹ... כִּי חִדֵּשׁ וְהִחְלִיף כָּחוֹ. וּבְשׁוֹמוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבוֹ תִבְעַר אֵהֶבֶת הַבוֹרָא בְּלְבוֹ, וְאִזּוֹ אֵל יִסֹּב עַל מִטָּתוֹ כְּדָרְךְ הַעֲצַל, אֵךְ בְּמַהִירוֹת וּזְרִיזוֹת יְקוֹם מִיַּד.

ח. איתא בגמרא (ברכות כט ע"ב) : לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה. מאי טעמא, דלמא מיטרפא ליה שעתא. ומסביר רש"י ד"ה לייטי במערבא : על מי שמשקה תפלת המנחה עד דמדומי חמה, שפא תטרף לו השעה על ידי אנס ועבר הזמן.

ונבהיר גמרא זו על פי העבדה הבאה.

תלמיד חכם גדול ספר דבר מועזע : בערב ראש השנה כמה דקות אחרי השקיעה ראיתי יהודי לבוש חליפה וחיבוש מגבעת נוסע ברכבו במהירות עצומה בדרכו למקום בו שעה בראש השנה!

לכאורה נראה לומר שיהודי זה למרות חזותו החרדית אין בו קרטוב יראת שמים, והוא כמעט פורק על רחמנא לצלן, בערב ראש השנה – יום הדיון, אחרי השקיעה! אפלו באנשים קלים קשה למצא דבר כזה.

אך אם נתבונן בעמק הדבר נמצא שיהודי זה ודאי אינו פושע חס ושלום, ואיך אם כן הגיע לידי מעשה כל כך חמור?

כאן מונח יסוד עצום, השם את לבו לדבר ויקנהו לנפשו, קנה את עולמו! לכל אדם בעולם יש מלחמה תמידית עם היצר הרע, לעתים היא קלה ולעתים קשה, אך היא תמידית.

כשאדם קובע שזמן כניסת שבת לגביו הוא בשקיעה,

היצר הרע נלחם עמו להכשילו שלא יקבל וינהג בקדשת השבת בזמן השקיעה,

אם ינצח ולו בכמה רגעים כבר חלל שבת ממש רחמנא לצלן!

אך אם יקבע שזמן כניסת שבת לגביו הוא זמן ההדלקה המופיע בלוחות, מלחמת היצר עמו תהיה על זמן זה, ובאם ינצח בכמה רגעים, יפסיד את זמן תוספת שבת, אך לא יגיע לחלול שבת רחמנא לצלן.

אם יקבע (קביעה אמיתית) שזמן כניסת שבת לגביו הוא שעה לפני השקיעה מלחמת היצר עמו תהיה על שעה זו, ובאם ינצח חלילה, לא יפסיד גם את זמן תוספת שבת.

רבותינו ז"ל קבעו לנו גדרים וסיגים ששמירתם מבטיחה שאף אם יפל הנופל (ראה הערה) לא יפל לבור של דאורייתא רחמנא לצלן (מיתר לצנו שזו אינה יכולה להיות סבה להקל בגדרים ובסיגים שקבעו, והעובר על דברי חכמים בשאט נפש, ישכנו נחש).

הערה: *60 וכמו שהסביר מהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל (מובא בספר תורת מהרי"ץ) את הפסוק "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך וגוי' כי יפול הנופל ממנו" (דברים כב, ח) בדרך דרוש: ...לא כן כשיוסיף גדרים וסיגים סביב המצוות, אף אם יתגבר עליו היצר ידיחנו מן הגדר והסיג אבל גוף המצוה תשאר בידו שלימה וחסונה, וזהו ציווי התורה "ועשית מעקה לגגך" מעקה של שמירה ונטירה ראויה וכו' ואז כי יפול הנופל "ממנו", אף אם ח"ו יפול ויחלש נגד היצה"ר לא יפול אלא ממנו – מן הגדר והסיג בלבד ועיקר המצוה כנתינתה תשמר בידו לנצח.

לעניננו, אותו יהודי קבע לעצמו שזמן כניסת החג לגביו הוא בשקיעה, והיצר הרע נלחם עמו על זמן זה ויכל לו, ולכן הגיע לידי חלול יום טוב רחמנא לצלן. [נכון להוסיף, שכשקוראים דבר נורא כזה עלינו לעצור לרגע ולהחליט שאם חס וחלילה נהיה במצב כזה נעצר את הרקב זמן מה לפני שקיעת החמה (והעירונו שלאחרונה נתפרסמה דעת הרבה פוסקים שלחומרא יש להקדים את זמן השקיעה בכמה דקות מזמן השקיעה המדפס בלוחות לחשש לדעה שמחשבים השקיעה כאלו הייתה העיר מישור)] ויהי מה (אין להניח את המחשבה על כך לשעת מעשה, כשיזדמן לפניו הנסיון, היות ובעת הנסיון קשה להתבונן ולחשב).

הוא הדין לענין זמן קריאת שמע דהוי מדאורייתא, ותפלה.

המרגיל עצמו לקרא קריאת שמע בסוף זמן קריאת שמע, היצר הרע ינסה לפתותו ולהכשילו ולמנע ממנו את הקריאה בזמן זה, ואם ינצחו יפסיד מצוה דאורייתא בגלל אחור של מספר דקות בודדות ויתקיים בו "מענות לא יוכל לתקו" רחמנא לצלן. וכן לגבי תפלה, באחור של מספר דקות יחשב כאוכל מצה בראש השנה ותוקע בשופר בפסח. אך אם יקבע לעצמו (בהסכמת הלב, ולב יודע...) שאצלו סוף הזמן הוא חצי שעה קדם סוף זמן קריאת שמע, מלחמת היצר עמו תהיה גם כן על קיום המצוה בזמן זה, ואף אם ינצח חס ושלום, ויתאחר בכמה דקות, לא יגיע לידי הפסד מצוה דאורייתא ובטול תפלה רחמנא לצלן.

ט. בקבלת החלטות לקיום מצוות או להתגברות על יצר הרע בדברים שהוא מנסה להכשילנו צריך לנהג זהירות, וכפי שיבאר. על המשנה באבות פ"א מט"ו "אמר מעט ועשה הרבה" פרש רבי דוד הנגיד (נכד הרמב"ם): ידוע שהאדם הרוצה ללמד תורה או לעשות מצוה אחת, שלא יוציא מפיו האמירה ויאמר רצוננו ללמד או לעשות מצוה פלונית, אלא יחשב זאת בלבבו בשתיקה מבלי להוציא הדברים מפיו, לפי שכשיוציא מפיו ויאמר רצוננו ללמד או לעשות מצוה פלונית, אותה מצוה ואותו למוד לא יתקיים, לפי שהשטן מקטרג, וכשישמענו אומר שרצוננו ללמד או רצוננו לעשות מצוה, יטרידו השטן ואינו מניחו לעשות שום דבר מהם, לפי שכשיצאו הדברים מפי האדם נשמעו בין המקטרגים. לפיכך אמר התנא אמר מעט ועשה הרבה, לפי שאם תאמר שתעשה הרבה אפלו מעט לא תעשה.

ובאמת יש סתירה לכאורה בענין זה בין הגמרא במסכת נדרים (ח) שמשמע שראוי לקבל על עצמו ללמד או לעשות מצוה מסוימת אפלו בתורת נדר, לבין הגמרא בסנהדרין (כו:), שם נאמר: אמר עולא מחשבה מועלת אפלו לדברי תורה, שנאמר מפר מחשבות ערומים וכו'. ומסביר

רש"י בד"ה מפר ב'לישנא אחריןא': מחשבה שאדם מחשב, כך וכך וכו' אעשה, כך וכך תעלה בידי, מועלת להשבית הדבר, שאין מחשבתו מתקימת אפלו לדברי תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסים כך וכך מסכתות בגירסא. עכ"ל.

והרב הגאון רבי יהושע כהן בספרו "כרם יהושע" מתרץ סתירה זו, שתלוי באיזה דרך אומר ותכנון. אם אומר שישתדל כפי כחו ללמד כך וכך דפים, או לנהג בהנהגה פלונית, ומצפה שה' יעזרהו שאכן יעמד בזה, אשרי חלקו, והשם יזכהו לעמד בזה כיון שמטרתו לזרז עצמו. אבל אם אומר שילמד כך וכך דפים או יעשה מצוה פלונית, ובטוח שתעלה בידו כי יתאמץ לזה בכל מחיר, אפלו רק חשב כך, אין מחשבתו מתקימת.

י. מישהו בקש עצה מהמשגיח (רבי נתן וזכטפוינגל זצ"ל), איך לקום בבקר בזריזות לתפלת שחרית. אומר לו המשגיח, שילמד בלילה קדם השנה מה שכתב הגר"א באגרותו "וכל ימיו צריך האדם להתיסר, לא בתעניות וסגופים, כי אם ברסון פיו ותאוותיו" וצריך לדעת ולהבין, שעצלות זה גם כן תאוה... (לקט רשימות בעניני תפלה).

יא. עצה נוספת בדברים הבאים: תלמיד חכם חשוב ונכבד ספר למשגיח, שלמד בישיבת פוניבז' והיה קשה לו לקום לתפלה בישיבה. הציע לו הגאון הצדיק רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל לקחת תברותא שעתיים לפני התפלה! וכך יהיה בתפלה בישיבה בלי קשי ולקט רשימות בעניני תפלה עמ' עח).

התועלת בעצה זו, שעל ידי קביעות הלמוד קדם התפלה ישנו דבר שמפסיק בין הקימה לתפלה, וממילא אין הקשי בקימה גורם לאחור בתפלה. אך יש בזה תועלת נוספת, והיא על פי מה שגמרא מדברי הגמרא בבבכות (כח:) יסוד גדול בכחות הנפש. עייש שהגמרא מביאה "וכשחלה

רבי יוחנן נכנסו תלמידיו לבקרו וכו', אמרו לו רבנו ברכנו, אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו לו תלמידיו עד כאן, אמר להם ולואי! תדעו כשאדם עובר עברה אומר שלא יראני אדם".

ומדברים אלה למדים שטבע האדם שהוא חושש מאד על תדמיתו ואינו רוצה להתפס בקלקלתו על ידי אחרים ושהפריות פירו חלשותיו, ולכן ימנע מעשית דברים שעל ידם יתבזה על ידי אחרים, ויעשה גם כן מה שישפר את תדמיתו בעיניהם. על ידי קביעות למוד בחברותא יוצר האדם לחץ על עצמו לקום בזמן כיון שרוצה להראות את אחריותו ואת כחו להתגבר על העצלות וכדומה. ובפרט אם הקביעות תהיה עם מישהו שמתביש ממנו יותר (כגון בחור מבגר או אברך, וכל אחד לפי ענינו). מבחינה זו, נתן להשיג את הדבר לאו דוקא בקביעת למוד בחברותא אלא גם על ידי בקשה ממישהו שמתביש ממנו שיבוא להעיר אותו בזמן, שגם בזה יגרום לו הרצון לשמור על ההערכה כלפיו ועל המעמד שלו להזדרז ולקום בזמן.

ובהקשר זה מצאנו חדוש עצום בדברי הגר"א בפרוש דברי הגמרא בברכות הנ"ל, והוא: שאדם שכבר עבר עברה אינו יכול לפרש הימנה רק מפח לחץ של יראת בשר ודם. וז"ל הספר אמרי נעים שם: פי דקדם עשית העברה יכול לפרש ממנה אף על ידי יראת השם יתברך, אבל כשהתחיל לעשות העברה, אז אינו מניחה מיראת השם יתברך, רק מיראת האדם מניחה, וז"ש ולואי, ע"כ.

יב. בספר "נפש הישיבה" בפרק "סוד התלאה של סדר שני": כתב בשם אחד מגדולי עמודי התורה, שלקיום סדרי הישיבה נחוץ שכל תלמיד יקום מעט פעילות גופנית, הליכה וכדומה, שאף שאין זה מסדרי הישיבה, הדבר מועיל מאד לקיום כל סדרי הישיבה, כי חלשה גופנית מפריעה לאדם בקיום כל חובותיו, ואנו מצויים מן התורה על שמירת בריאות גופנו. ודבר זה נוגע כמובן גם לענין ההתגברות לקום בבקר בזמן.

יג. כְּשֶׁמִגִּיעַ זְמַן הַהֲלִיכָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל יִזְהַר הָאָדָם מְאֹד מִלְדַּבֵּר עִם שׂוֹמֵי אָדָם אֶף דְּבַר הַכְּרַחֵי, פֶּן וְאוֹלֵי עַל יְדֵי זֶה יֵאָחַר אִיזוֹ עֲנִיָּה שֶׁל אָמֵן יִהְיֶה שְׂמִיָּה רַבָּא, אוֹ עַל יְדֵי זֶה תִּתְאַחַר תְּפִלָּתוֹ בְּלִחַשׁ מְעַט יוֹתֵר אַחֵר סִיּוּם הַצְּבוּר וְלֹא יוֹכֵל לְעֲנוֹת קְדֻשָּׁה עִם הַצְּבוּר, אוֹ יְכוּל לְהִיּוֹת שֶׁלֹּא יוֹכֵל כָּלֵל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצְּבוּר בְּשִׁבִיל אַחֹר מְעַט הַדְּבוּר הַהוּא, וְנִמְצָא דְבוּר מְעַט יֵאָבֵד טוֹבוֹת הַרְבֵּה, וְעַל כֵּן צָרִיךְ לְהִזְהַר בְּזֶה מְאֹד (יְסוֹד וְשֵׁרשׁ הָעֲבוּדָה שׁ"ב פ"ז).

וְכַמוּכָא בְּכִתְבֵי הַסְּפָא מְקַלְס קְבָלוֹת מִהַגְּאוֹן רַבִּי יִצְחָק בְּלֶאזֶר זְצוּקֵלֵה"ה אוֹת ז': לְהִשְׁתַּדֵּל בְּלִי נֶדָר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר קִדְּם הַתְּפִלָּה אֶף דְּבָרִים הַכְּרַחֵיִים.

יד. בְּסֵפֶר בֵּית תְּפִלָּה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פֶּאפּוֹ (בְּעַל מַחְבֵּר סֵפֶר פְּלֵא יוֹעָץ) כָּתַב:

וְאִם רוּצָה לְקַדֵּם אֲשֶׁמוּרוֹת וְאִינוּ שְׁלִיט בְּרוּחוֹ לְהִתְעוֹרֵר מִשְׁנָתוֹ, יֵאמֹר (אַחֵר זֶה): וְאִנִּי רוּצָה לְקוּם, בְּלִי נֶדָר, לְשַׁעֲה פְּלוֹנִית לְעֲבוּדַת בּוֹרְאִי. אֲנָא אָב הַרְחֵמֵן, "עוֹרָה כְּבוֹדִי, עוֹרָה הַנִּבֵּל וְכִנּוֹר, אֲעִירָה שְׁחַר – שְׁחַר אֲעִירָה וְכִנּוֹר הַנִּבֵּל עוֹרָה כְּבוֹדִי עוֹרָה". כֶּף יֵאמֹר שֶׁבַע פְּעָמִים, יִשֵּׁר וְהַפּוֹד.

טו. בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סִימָן קלא) כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אִם יִשְׁאַל אָדָם דְּבַר שֶׁהוּא שֶׁבַח לְבוֹרְאוֹ, כְּגוֹן עַל לְמוֹד תּוֹרָה אוֹ דְּבַר אֶחָד מִחֲפָצֵי שְׁמַיִם, וְשׁוֹפֵךְ אֶת נַפְשׁוֹ עָלָיו, הַקְּב"ה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתוֹ אֶף עַל פִּי שְׂאִין בְּיָדוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים. וּבְסִימָן קל כָּתַב: יֵאָחַז צְדִיק דְּרַכּוֹ, יֵשׁ אָדָם שְׂאִינוֹ זָכָאֵי שְׁיִקְבֵּל הַמְּקוּם תְּפִלָּתוֹ, אֲלֵא בְּעִבּוּר תְּקוּף תְּחִנוּנִים וְדַמְעַת עֵינָיו אֲשֶׁר תְּמִיד בּוֹכָה וּמִתְחַנֵּן, אֶף עַל פִּי שְׂאִין בְּיָדוֹ זְכוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, מְקַבֵּל הַקְּב"ה תְּפִלָּתוֹ וְעוֹשֶׂה חֲפָצוֹ.

טז. כתב בספר אור לציון פרק יב, אות ח: כְּשֶׁצָרִיךְ לְקוֹם בְּבִקּוֹר מְשֻׁנָּתוֹ וְקִשָּׁה לוֹ, יֵשׁ עֵצָה מְעֻשִׁית, שְׂיִרְגִּיל עֲצָמוֹ שְׂכַשְׂיִתְעוֹרֵר יוֹרִיד מִיַּד רִגְלוֹ מִהִמָּטָה, אֲפִלוּ בַּיּוֹם שְׂאִין סְדָרִי לְמוֹדִים. וְאִם אַחַר כֵּן רוֹצֵה לִישׁוֹן, זֶה מְשֻׁהוּ אַחַר, אֲבָל הָעֵקֶר שְׂכַשְׂמֵתְעוֹרֵר לֹא יִשְׁהָה בְּמִטָּה [אֵךְ לֹא יַעֲמֹד פְּתָאִם, כְּמִבְאָר בְּמִשְׁנֵה בְרוּרָה סִימָן א ס"ק ח].

יז. עֵין בְּסִפְרֵי הַיָּשָׁר פֶּרֶק שְׂשִׁי שֶׁכְּתֹב עֲצוֹת נִפְלְאוֹת כִּי־צַד לְהִתְרַגֵּל לְהִנְהָגָה אוֹ פְּעֻלָּה חֲדָשָׁה, עַל מְנַת שְׂיִקַּל עָלָיו לְנַהֵג בָּהּ לְאַרְךְ יָמִים.

*וְעֵין עוֹד עֲצוֹת מְעֻשִׁיּוֹת בְּפֶרֶק ה' אוֹתִיּוֹת ב - ה.

פרק יג - בין הזמנים

א. בְּמִשְׁךְ זְמַן שְׁלֵם עֲמָלִים בְּנֵי הַתּוֹרָה עַל הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּדָה, וּמִתְאַמְצִים לְשֹׁמֵר עַל זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה וְהַסְּדָרִים כְּפִי כָּחֵם. בְּהַגִּיעַ יָמֵי 'בֵּין הַזְּמַנִּים' בָּהֶם צָרִיךְ לְהִנָּפֵשׁ מִהַמְּאָמֶץ הַמְּמֻשָּׁךְ שֶׁל יָמֵי הַזְּמַן עַל מְנַת לְצַבֵּר כַּחוֹת לְזְמַן הַבָּא, נְהוּג לְהִפְחִית מְעֻט מִיַּגִּיעַת הַלְמוּד, שְׂעַל זֶה נֶאֱמָר בְּטוּלָה זוֹ הִיא קִיּוּמָה, אֵךְ בְּרוּר שְׂאֵת סְדָרֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ לְקַיֵּם בְּמִלּוּאָם וְאִין שׁוּם סִבָּה וְהִתֵּר לֹא לְקַיֵּם אוֹ לְזַלְזֵל בָּהֶם.

מִסִּפְרֵי רַבֵּי שְׂמִשׁוֹן פִּינְקוֹס זצ"ל (נֶפֶשׁ שְׂמִשׁוֹן עִמִּי יג): הִזָּה זֶה בְּמוֹצָאֵי יוֹם כְּפוּר; בַּיּוֹם כְּפוּר עֲצָמוֹ עֲבֹדְתֵי קִשָּׁה, מִחֲמַת הָעֲבֹדָה שְׂאֵנִי מְשַׁמֵּשׁ כְּשִׁלִּיחַ-

צבור בבית הכנסת. התפללתי 'כל נדרי', אחר כך מסרתי שיחה, למחרת התפללתי 'מוסף' ואחר כך 'נעילה'.

במוצאי יום הכפורים הגעתי הביתה ענף ומתש כמעט עד פלות הכחות. עשיתי 'הבדלה' כפי כחי ואחר כך התישבתי לנוח. התחושה שלי הייתה: "במשך כל יום הכפורים עבדתי קשה, וכעת הסתיימה עבודתי ובאפשרותי להשתחרר מעט..."

אז עלתה בדעתי מחשבה: הן אם הייתי משרת (לא עבד! אלא משרת) אצל אדון, הרי גם אם הייתי מתש עקב העבדה שבמשך כל היום התפללתי בכל כחי וצעקתי "ברוך שם כבוד מלכותו", בהגיע מוצאי יום הכפורים כשכלם מגיעים הביתה, מתישבים ליד השלחן ויש צריך להגיש לפנייהם אכל ושתיה, לא הייתה לי כל בררה אחרת אלא לעשות את המטל עלי! כיצד? חוטפים משהו לאכל, ומיד לעבודה! עיפות אינה פוטרת מעבודה, שהרי לא קבלנו שטר שחרור!

וכך, מהיכי תיתי להרגיש במוצאי יום הכפורים שגמרתי את העבודה, ש'ירד הלחץ', כך שאם ארצה - אמשיך, ואם לא - לא אמשיך?! מי שחרר אותך?! ואם אף על פי כן מרגיש אתה תחושה של "שחרור", אות הוא פי אף פעם לא חשפת שבעצם הנך עבד ה'. כל מאמצינו בתפלת יום הכפורים לא נועדו אלא להשיג שנה טובה! סוף כל סוף אנו מאמינים ויודעים שכלא כפרת יום הכפורים הצ'קים עלולים לחזר, וכמו כן בריאותם של ילדינו מטלת בסכנה! אם אני הוא זה שרציתי להתפלל, אני הוא זה שרציתי לצעק - הכל "אני"! לכן פשעבר יום כפור - תחושתי היא שהעבודה הסתיימה ונתן לנוח!

אז אם היינו חשים שאנו עבדים, היינו מבינים שאדונינו עדין לא שחרר אותנו! לא קבלנו גט שחרור! וזהו הבדל עצום! ע"כ.

הוא הדין לענייננו, גם בבין הזמנים עבדי ה' אנו, איננו פורקים חס ושלום עלו וחיבים אנו בכל מצוות התורה. וזה שאנו ממעטים בסדרי הלמוד כדי להחליף כח אינו סבה שנקל ראש בתפלה, אדרבה, כיון שאנו לומדים פחות חשופים אנו יותר להשפעות חיצוניות ולמלחמת היצר וחיבים אנו להתחזק יותר בתפלה שכלה יראת שמים, שתהיה חומת מגן בעדנו. ובפרט בתפלת שחרית עלינו להתגבר כארי, כמו שהזהירנו החסד לאלפים (המובא בפרק א) : "וימאחר שבתחלת היום תקפו יצרו, אך בו ישוב יתפך ידו כל היום, מרעה אל רעה יצא ויתגבר עליו יצרו ויעשה בו את אשר זמם, כי עברה גורת עברה, ואמרי אינשי מן השחר נראה טוב היום".

ב. אמרו חז"ל (חגיגה ט) : "מענות לא יוכל לתקן, זה שבטל קריאת שמע של

שחרית או קריאת שמע של ערבית..." והנה בבטול קריאת שמע שקראוהו מענות, הרי קאי גם אם באנס אחר זמן קריאת שמע. ומעתה כמה יגדל המענות אם קובע עצמו מלכתחלה לבטל קריאת שמע כמה ימים, וכל שכן אם קובע עצמו מלכתחלה לבטל זמן קריאת שמע בכל תקופת בין הזמנים (הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל במשנת אהרן ח"א עמ' עז).

לסיום שער זה :

יש מן הענין להתייחס כאן לטענה שפיון שקשה מאד להתמיד לארץ זמן בהנהגה זו של התגברות כארי בקימה בבקר אין כדאי כלל להתחיל להשתדל בזה.

ועל כך נביא את דברי החפץ חיים בספר שמירת הלשון בהקדמה : לענין טענת היצר [שאין כדאי להתאמץ בענין שמירת הלשון כיון] שלא ימשך הדבר יותר מיום או יומים, ישיב לו : לו יהי כדבריו, וכי בשביל זה צריך להתרפות מזה? הלא ידוע הוא כי כאשר ילך, יהיה מי שיהיה, אפלו עשיר

גדול, וְכֹל שֶׁכֵּן עָנִי, עַל שִׁפְתַי הָיִים וַיִּרְאֶה שֶׁפָּלַט הָיִים אֲבָנִים טוֹבוֹת
וּמְרַגְלִיּוֹת, הָאֵם יִתִּיר לְנַפְשׁוֹ מִלְּהִתְרַפּוֹת מְלַלְקָטוֹן, מִסַּבֵּת דְּבַר שֶׁלֹּא יִמְשָׁךְ
זְמַן לְקִיטָתוֹ רַק עַל אֵיזָה שְׁעוֹת, וּלְכֹל הַיּוֹתֵר יוֹם אֶחָד? דָּזָה אֵין שֵׁיךְ רַק
בְּדַבַּר פְּחוּת וְנִבְזָה, לֹא כֵן בְּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת, הַיִּקְרִים מְאֹד בְּשׂוֹנוֹ,
אֲשֶׁר כָּל רָגַע וְרָגַע אֲשֶׁר יִלְקָטִים וַיִּתְפָּשִׂים תַּחַת יָדוֹ שׁוֹה יוֹתֵר מִמֶּאֱהָ יָמִים
אֲשֶׁר יִלְקָט דְּבָרִים פְּחוּתִים וְכוּ'. עכ"ל.

וְכֵן הַדְּבַר מִמֶּשׁ בְּעֵינֵינוּ, כִּיּוֹן שֶׁכָּל הַצְּלָחָתוֹ שֶׁל הָאָדָם בְּרוּחָנִיּוֹת וּבְגִשְׁמִיּוֹת
תְּלוּיָהּ בְּהִתְגַּבְּרוֹת עַל יִצְרוֹ לְקִימָה שֶׁל שְׁחָרִית כַּמּוּבָא לְעִיל (פֶּרֶק א, ב וּבְפֶרֶק
ז, ט) מִדְּבַרֵי הַחֶסֶד לְאֲלָפִים וְהַיִּעָרוֹת דְּבִשׁ וְעוֹד.

עוֹד אוֹמֵר הַחֶפֶץ חַיִּים שֵׁם: וְשִׁמְעֵתִי בְּשֵׁם גָּאוֹן אֶחָד, שֶׁשָּׂאֵל אָדָם אוֹתוֹ,
אִם לֹא כֵּיוֹן בְּרַב הַתְּפִלָּה וְהוּא עוֹמֵד בְּסוֹף הַתְּפִלָּה, בְּאֵיזָה אִפֹּן יַעֲוֹרֵר אֶת
נַפְשׁוֹ לְהִתְחִיל לְכוּן. וְהַשִּׁיבוֹ, מָשָׁל לְמָה הַדְּבַר דּוֹמָה? לְתִינְקַת אַחַת
שֶׁעֲמִידָה עַל הַשּׁוּק בְּסֵל גְּדוֹל שֶׁל יָרְקוֹת לְמִכָּר, וּפָגַע בָּהּ אָדָם אֶחָד וְהִתְחִיל
לְחַטֹּף מֵהַסֵּל, וְנִבְהָלָה וְלֹא יָדָעָה שׁוּם יַעֲזֶה אִיךָ לַעֲשׂוֹת. פִּקַּח אֶחָד עָמַד
לְמִרְחוּק, אָמַר לָהּ מָה תַעֲמִידִי? עַל מָה תִּמְתֵּינִי עַד שֶׁיִּחַטֹּף כֵּלֹ? הִנֵּה הוּא
חוֹטֵף, גַּם אֶת חֹטְפִי, וְכֹל מָה שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדְךָ יִהְיֶה שְׁלֶךְ. כֵּן הַדְּבַר מִמֶּשׁ בְּעֵינֵינוּ
הַתְּפִלָּה. הִנֵּה הַיִּצָּר מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם וּמְפִיל עָלָיו עֲצָלוּת וּמַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת,
עַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה לֹא כֵּיוֹן בְּכַמָּה וְכַמָּה בְּרִכּוֹת מִהַתְּפִלָּה, גַּם אֶתְּהָ חֹטֵף וְזָרָז
אֶת עֲצָמְךָ בְּכָל כַּחַד לְכוּן בְּבָרְכוֹת אֲשֶׁר עֲדִין הֵם לְפָנֶיךָ וְכוּ'. עכ"ל.

וְגַם מִדְּבַר זֶה יֵשׁ לְלַמֵּד לְעֵינֵינוּ, הַיִּצָּר נֶצְחָךְ בְּיוֹם זֶה וּמִנַּע מִמֶּךָ לְהִתְגַּבֵּר
כַּאֲרֵי בְּקִימָה שֶׁל שְׁחָרִית לְעַבֹּדֶת הַשֵּׁם, אֶתְּהָ עָמַד וְהִתְחַזַּק נְגִידוֹ לְמַחֵר
לְנַצְחוֹ. וְאַפְלוֹ אִם חַס וְשָׁלוֹם יִתְרַמֵּי שֶׁיִּנְצָחֶךָ עוֹד הַפַּעַם, אִף עַל פִּי כֵּן חֹזֵר
וְהִתְחַזַּק נְגִידוֹ לְהִלָּחֵם אִתּוֹ, וּבּוֹדָאֵי יַעֲזָרֶךָ הַקָּבִ"ה, שֶׁתִּהְיֶה גַם כֵּן
מִהַמְּנַצְחִים, כִּי הִבָּא לְהַטְהֵר מְסִיעֵין אוֹתוֹ.

וכן אם נצח אותך יצר הרע בבקר ומנע ממך לקום כארי ולהתפלל כהגון, אל תפל ברוחך, תפס מה שבגידך לתפס ואל תתן זממו בגדו לקלקל ולהשבית את כל היום שלפניך, דאין דבר שעומד בפני התשובה. חטף ככל שתוכל, וכאמור הבא להטהר מסייעין אותו, ולפום צערא אגרא.

שער הכנה לתפלה - פתח דבר

כרם זלת לבני אדם אלו דברים שעומדים ברומו של עולם נפגון ותפלה שעולה למעלה. רש"י [ובני אדם מזלזליו בהן (ברכות ו:)].

חז"ל מגדירים במאמר זה את מעלת התפלה ואת יחסנו כלפיה. את ענין התפלה הם מגדירים כדבר חשוב ונשגב ביותר, ואת יחסנו כלפיה כניחוס של מי שאינו מכיר בחשיבות הדבר ומזלזל בו.

לתפלה צדדים וחלקים שונים, ערפה, פחה, סגלתה, עניינה, פרושיה כוונותיה ועוד. אך קים פתח ושער דרכו נכנסים לכל חלקיה וענייניה.

פתח זה הוא הכנה לתפלה, אשר בהעדרה נחשבים אנו כעומדים מחוץ לארמון המלך, צועקים וצווחים ושומע און... " (שערים בתפלה, רבי שמשון פינקוס זצ"ל). הפתח נעלם מעיני רבים והוא בעוונותינו הרבים בבחינת "מת מצוה".

פתח זה בא הספר לגלות

ולקאיר באור יקרות

ועל ידי כך יבוא בו כל דורש ומבקש

שאת קרבת אלקים, באמת ובתמים

ומחפש.

חפץ

פרק א - הכנה לתפלה – מהי?

א. שח לי אחד מקרובי, לפני מספר חדשים הצרכתי לשוחח בטלפון עם אחד מגדולי הדור שליט"א. התרגשות רבה אחזה בי ומחשבות רבות חלפו בראשי, אם ישאל אותי כך מה אמר לו, ואם יאמר להפך – אמר לו שאין הדבר מסתדר עם פרט מסים הידוע לי, וכן הלאה והלאה. איך אתמצת את דברי? איך אתחיל את השיחה ואיך אסיים אותה? דפק לבי הואץ עד שכל מי שראה אותי חש בעליל שמתחולל בקרבי משהו מאוד לא שגרתי.

הגעתי למסקנה שאני מכרח לרשם מראש את כל פרטי השאלה שבוצוני לשאל, אחרת לא אוכל להציגה כדבעי ופרטים קטנים יפרחו מזכרוני מרב התרגשות.

למרות הכל, בשעת השיחה ההתרגשות הייתה כה גדולה והחסרתי פרט מסים. הרגשתי שלולא החם האבהי שהוא עטף אותי בו ושהרגיע אותי לא יכלתי לשאל דבר שלם.

אלו הייתי מדבר עם אותו גדול בביתו פנים אל פנים, ההתרגשות הייתה גדולה פי כמה (כפי שפבר קרה מספר פעמים). התפלאתי מאוד על עצמי, הלא אינני טפוס רגשן וחששן, ובשל מה בא כל הסער הזה. המסקנה אליה הגעתי הייתה מאלפת מאוד: יש לי מפניו "יראת הרוממות", והיא נובעת מידיעה והערכה שכלית (כפי כח שקלי) שחדרה עמק לתודעתי, ידיעה והערכה את גדל ערכו בגלל עמלו בלמוד התורה יומם וליל, ואת עצם מעשיו הטובים וכו', וזה מה שחולל את הסער הזה.

אחר הדברים האלה, נתתי את לבי לתור ולדרש מדוע אינני חש כף לא בזמן התפלה ולא קודם לכן בהגיע זמנה.

ומצאתי שחסרים לי שלשה דברים:

א] ידיעה עד כדי תחושה בפעל שבתפלה אני מדבר אל הבורא והוא מאזין לדברי, וכמו להבדיל התחושה שהייתה לי כשקימתי את השיחה הטלפונית הנזכרת (זה שהבורא אינו מדבר ומשיב לי אינו צריך לגרע בתחושה בפעל שאני מדבר אליו, כשם שאם היו אומרים לי בשיחה טלפונית שזה שאני מדבר אליו אינו יכול לדבר ולענות פעת אף הוא מענגן לשמע אותי, הייתי מבין זאת וממשיך לדבר עם אותה עצמת תחושה בפעל כיון שהיתה לי ידיעה שכלית ברורה שיש מי ששומע אותי).

ב] ידיעה ברורה שבתפלה הבורא נמצא כביכול על ידי ואני מדבר אליו באשר ידבר איש אל רעהו. מטרת ידיעה זו היא לעורר בי את התחושה בפעל שאני עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שמלא כל הארץ כבודו ומדבר עמו ממש, ולכן אני מחיב לעמד בכבד ראש באימה ופחד לכל הפחות פעומד לפני מלך בשר ודם. ידיעה זו תביא לי גם תועלת עצומה, שעל ידי תהיה לי תוספת כונה בתפלה, כיון שאבין וארגיש שלמרות שאינני רואה את הבורא שאני מדבר אליו הוא נמצא לידי, אלא שעניני עצומות כביכול.

ג] בַּטְחוֹן אֲמַתִּי וּמִלֵּא שְׁהַבּוֹרָא שְׁכַעַת אָנִי בָּא לְדַבֵּר אֵלָיו הוּא זֶה שְׁמִשְׁגִּיחַ
עָלַי בְּפִעַל בְּכָל עֵת וְדוֹאֵג לְכָל צָרְכֵי גַם כְּשֶׁאֵינְנִי מִכִּיר בְּחִסְרוֹנִם וּנְחִיצוֹתָם,
וְהוּא חֹפֵץ בְּטוֹבְתִי וּבְהַצְלַחְתִּי יוֹתֵר מִכָּל קְרוֹבֵי וְאוֹהֲבֵי, וְאִף יוֹתֵר מִמֶּנִּי
עֲצָמִי. וְהַחֲשׂוֹב מִכָּל, שְׁיֵשׁ בְּכַחוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יִחְפֹּץ, וְכָל הַנֶּעֱשֶׂה לֹלֵא
יוֹצֵא מִן הַכֶּלֶל נוֹבֵעַ מִכַּחוֹ הוּא (עֵינֵי בְּחֻבּוֹת הַלְבָבוֹת שֶׁעַר הַבְּטָחוֹן).

ב. בְּאֲמָצְעוֹת דְּבָרִים אֵלוֹ מִתְבָּרַר לָנוּ: חוּשׁ הָרְאִיָּה וְהַשְּׂמִיעָה אֵינָם
הַכֵּלִים הַיְחִידִים שֶׁבְּאֲמָצְעוֹתָם נִתֵּן לְהִבְחִין אִם מִיִּשְׁהוּ נוֹסֵף נִמְצָא כְּעֵת
עַל יָדֵי. יֵשׁ כְּלֵי נוֹסֵף הַחֲשׂוֹב מִכָּל הַחוּשִׁים וְהוּא "הַשֶּׁכֶּל". עַל יָדֵי יְדִיעָה
בְּרוּרָה שֶׁאֶקְבַּל מִגּוֹרֵם חִיצוֹנִי, יִתְבָּרַר לִי שְׁיֵשׁ בְּחֶדֶר מִיִּשְׁהוּ נוֹסֵף גַּם אִם
לֹא רְאִיתִי, שְׂמַעְתִּי אוֹ מִשְׁשֵׁתִי אוֹתוֹ בְּפִעַל.

וְנִמְחִישׁ זֹאת: כְּשֶׁמוֹדִיעִים לְאָדָם שְׁעוֹמֵד לִפְלֵי עָלָיו דְּבַר מָה, הוּא בּוֹרַח
מִיַּד הַצְּדָה אוֹ עוֹשֶׂה תְּנוּעָה שֶׁל הַתְּגוֹנְנוֹת בְּיָדָיו, וְאִף שְׁאֵינֵנו רוֹאֶה אוֹ שׁוֹמֵעַ
שֶׁהַחֹפֵץ עוֹמֵד לִפְלֵי, הַיְדִיעָה עֲצָמָה מִקְפִּיצָה אוֹתוֹ מִמְקוֹמוֹ כְּאֵלוֹ רָאָה
בְּעֵינָיו שֶׁהַחֹפֵץ נוֹטֵה לִפְלֵי עָלָיו.

כַּח הַשֶּׁכֶּל שֶׁנִּתֵּן לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבְזִכּוֹתוֹ כָּל אֶחָד מֵאַתְּנֵנוּ נִקְרָא "בֵּר
דַּעַת", מִבְּדִיל אוֹתְנֵנוּ מִהִבְהַמּוֹת. עַל יָדוֹ יְכוּלִים אָנּוּ לַפְעֵל לֹא רַק עַל פִּי
מִרְאָה עֵינֵינוּ וְשְׂמִיעַת אָזְנֵינוּ, שֶׁלֹּא כְּבִהְמָה שֶׁעֲלוּלָה לְאָכַל סֵם הַמּוֹת בְּגִלְל
מִרְאָה עֵינִים וְטַעַם עָרֵב.

לְכוּ גַם יְכוּלִים אָנּוּ עִם כַּח הַשֶּׁכֶּל וְהַמְחִשְׁבָּה לְחוּשׁ בְּפִעַל אֶת מְצִיאוֹת הַשֵּׁם
בְּקִרְבָּנוּ וּלְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, אִף שְׁחוּשׁ הָרְאִיָּה וְהַשְּׂמִיעָה אֵינָם
חֲשִׁים בְּזֶה.

בְּפֶרֶק ג' נִרְאֶה כִּיצַד נִתֵּן עַל יָדֵי הַתְּבוֹנְנוֹת וּמְחִשְׁבָּה לְחוּשׁ מִמֶּשׁ אֶת
מְצִיאוֹת הַשֵּׁם.

פרק ב - החיוב מדינא להתכונן לתפלה

א. שְׁלַחַן עֲרוּךְ אֲרַח חַיִּים ס״י צג: יִשְׁהָה שְׁעָה אַחַת קִדְּם שְׂיָקוּם לְהַתְפַּלֵּל כְּדֵי שְׂיִכְנוּן לְבוֹ לְמִקּוֹם וְכוּ'. כָּתַב עַל זֶה הַמְּשָׁנָה בְּרוּרָה: וּמִיָּהוּ, זֶה לְחִסְדִּים, וְלִשְׂאֵר הָעַם דֵּי בְּשַׁעָה מוּעָטָת שְׂיִשְׁהָה קִדְּם שְׂיִתְחִיל, שֶׁהוּא כְּדֵי הַלּוּף ח' טַפְחִים. וּבְסִימָן צ ס"ק סב כָּתַב הַמְּשָׁנָה בְּרוּרָה: יִשְׁהָה שְׁעוֹר וְכוּ'. כְּדֵי שְׂתַתְּיָשֵׁב דְּעֵתוֹ עָלָיו וְיִתְפַּלֵּל בְּכּוֹנָה, כִּי כְּשִׂיתְפַּלֵּל תִּכְף בְּכִנְיֻסָּתוֹ פְּתֹאם, אֵין דְּעֵתוֹ מִיִּשְׁבֵּת עָלָיו.

ב. עַל עֲנִין זֶה כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה וּוּלְבָה זְכוּרוֹנוֹ לְבִרְכָה בְּסִפְרֵי עָלֵי שׁוּר (ח"ב שַׁעַר ג, וַעַד רֵאשׁוֹן): כָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּסִפְרֵי הִירָאָה: "וַיָּבֵא לְבֵית הַכְּנֻסָּת וְאוֹמֵר בְּכִנְיֻסָּתוֹ: "וַיֹּאנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבּוֹא בֵּיתְךָ" וְכוּ'. וַיֵּשֶׁב בְּמִקּוֹמוֹ... וַיֵּשֶׁב וְלֹא יִפְתַּח פִּיו עַד שְׂיִשְׁהָה מְעַט. וַיֵּשֶׁב אֶל לְבוֹ לִפְנֵי מִי הוּא יוֹשֵׁב, וּמִי שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו. וְאִזּוֹ יִלְבַּשׁ חֲרָדָה וְאֵימָה וְזִיעַ וּרְתַת וְיִפְתַּח תְּפִלָּתוֹ עַל הַסִּדָּר".

וְכַךְ כָּתַב הַרְמַב"ם: "כִּי צַד הִיא הַכּוֹנָה? שְׂיִפְנֶה אֶת לְבוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת וְיִרְאֶה עֲצָמוֹ כְּאֵלוֹ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׂכִינָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קִדְּם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכוּן אֶת לְבוֹ וְאַחַר כֵּן יִתְפַּלֵּל בְּנִחַת וְתַחֲנוּנִים וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שְׂהֵיָה נוֹשֵׂא מִשָּׂאוֹ וּמִשְׁלִיכּוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ... חִסְדִּים הִרְאֵשׁוּנִים הֵיוּ שׁוֹהִין שְׁעָה אַחַת קִדְּם הַתְּפִלָּה כּוּ'. " (הַלְכוֹת תְּפִלָּה ד, טז). הֵרִי חִסְדִּיוֹתָם

שֶׁל הַחֲסִידִים הָרֵאשׁוֹנִים הִיָּתָה שְׁשָׂהוּ שְׁעָה שְׁלֵמָה, אָבֵל לְשָׁהוּת מְעֻט לִפְנֵי
וְאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הִיא הִלְכָה לְדוֹרוֹת!

כִּמָּה זֶה "מְעֻט"? חֲמֵשׁ דְּקוֹת יְהִיָּה הַרְבֵּה. וְהַשׁוּהָה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה דְּקָה אַחַת
מִמֶּשׁ, וַיֵּשֶׁב בְּשֵׁקֶט עַל מְקוֹמוֹ, מְרַכֵּז בְּעֲצָמוֹ וּבַתְּפִלָּה שֶׁהוּא עוֹמֵד לְהַתְּפַלֵּל,
יִרְאֶה נִפְלְאוֹת אִידֵךְ דְּקָה זֹו עֲלוּלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל כָּל תְּפִלָּתוֹ.

אֲנַחְנוּ רְדוּפִים מְאֹד מְקַצֵּב הַחַיִּים הַמוֹדֵרְנִיִּים שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ לְהַעֲשׂוֹת
בְּמַהֲרָה. בְּאֶכָּל וּבְשִׂיחַת רַעִים אָנוּ מְאַרְיָכִים לְמַדִּי, אָבֵל בַּתְּפִלַּת שְׁחֲרִית
אָנוּ לְחוּצִים, כָּל אֶחָד מִמֶּהֵר לְעִבּוֹדָתוֹ, זֶה בָּכָה וְזֶה בָּכָה, וּבְקִשֵׁי רַב אָנוּ
יְכוּלִים לְהַתְּרַגֵּל בַּתְּפִלָּה מְתוּנָה, וְאַפְלוּ דְּקָה אַחַת יִקְרָה לָנוּ. לָכֵן אֶפְלוּ
דְּקָה זֹו שֶׁל שְׁהִיָּה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה עוֹלָה לָנוּ בְּמֵאֲמָץ וּמֵאַבָּק. אִידֵךְ אֵין לְוַתֵּר
עָלֶיךָ.

וְהַתְּפִלָּה עֲצָמָה צָרִיכָה לְהִיּוֹת "בְּנִחַת וּבְתַחֲנוּנִים". גַּם תִּלְמִיד חֶכֶם אֲשֶׁר
תּוֹרָתוֹ אֲמַנּוֹתוֹ אֵל יִסְמֹךְ עַל תּוֹרָתוֹ לְמַהֵר בַּתְּפִלָּתוֹ. כְּבָר דִּבְרֵינוּ אֲמוּרִים
בְּזֶה בְּשַׁעַר הָרֵאשׁוֹן בְּמַעְרַכַת הַתּוֹרָה בְּפָרָק "תּוֹרָה וְתַפְלָה". גַּם הַמְּתַפְּלֵל
בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עִם בְּעָלֵי בְּתִים לֹא יִמְהַר בַּתְּפִלָּתוֹ כִּדִּי לְהִגִּיעַ עִם הַצְּבוּר
לַתְּפִלָּה בְּלַחֲשׁ, אֲלֹא יִתְחִיל הוּא תְּפִלָּתוֹ קִדְּם הַתְּחִלַּת הַצְּבוּר, וַיִּקְדִּים אֶת
עֲצָמוֹ כָּל כָּךְ עַד שְׂיֻכַּל לְהַתְּפַלֵּל בְּנִחַת בְּלִי דְלוּגִים וַיִּגִּיעַ בְּיַחַד עִם הַצְּבוּר
לְבִרְכַת "גֵּאֵל יִשְׂרָאֵל". וַיִּתְּכֵן שְׁיִהְיֶה מִן הַהֶכְרַח לְקוּם מִקִּדְּם, וּכְדִי לְקוּם
מִקִּדְּם יְהִיָּה מִן הַהֶכְרַח לְשֹׁכֵב לִישׁוֹן מִקִּדְּם. נִמְצָא שֶׁהַהֶכְנָה לַתְּפִלָּה
מִתְחִילָה בְּעָרֵב, שְׁלֹא לְאַחַר אֶת זְמַן הַשְּׂכִיבָה.

הַרִי: שְׂכִיבָה בְּזְמַן, קִימָה מִקִּדְּמַת כִּדִּי לְהַתְּפַלֵּל בְּנִחַת, וּשְׁהִיָּה לְכָל הַפְּחוֹת
דְּקָה אַחַת לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, מְלַבֵּד שְׂאֵר הַהֶכְנוֹת בְּעֵת הַקִּימָה – הֵן הֵן
הַהֶנְהָגוֹת לְמַעֲשֵׂה הַמְּחִיבּוֹת מִ"תְּפִלָּה בְּנִחַת", וּבְהֵן עָלִינוּ לְהַתְּלַמֵּד.

ג. כתב הגאון הרב שמשון פינקוס זצ"ל בספרו שערים בתפלה: יסוד הפונה וזכות הלב בתפלה תלויים בהכנה שלפניה, וכו' כתב הרמב"ם, וזה לשונו: כיצד היא הפונה, שיפנה את לבו מכל המחשבות, ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קדם התפלה כדי לכוון את לבו. וכמו כן בשלחן ערוך סימן צג, וזה לשונו: ישטה שעה אחת קדם שיקום להתפלל כדי שיכוון לבו למקום.

והנה סדר זה דישהה מעט קדם התפלה, אינו דברי מוסר והתעוררות או מיילי דחסידותא, אלא הלכה, שהרי הביאה הרמב"ם בלשון כיצד היא הפונה, וכונה עצמה היא מן הדברים המעכבים התפלה.

ונמצא המאחר לבית הכנסת בשחרית, וחוטף את הטלית והתפלגין ומתפלל בריצה ובחפזון, או במנחה ומעריב הממהר לתפס את הצבור בשמונה עשרה, הרי זה נגד ההלכה, וכבר מראש מבטח לו שלא יצליח לכוון, ויתפלתו תהא שלא בהגון.

כבר גלו לנו חכמים שהדרך לפונה היא רק על ידי שהיה והתבוננות לפני התפלה. ומתבאר, שאי אפשר לעמד ותכף להתפלל מתוך הענין שעוסק בו, ולסמוך על כך שכבר תבוא לו הפונה במשך התפלה. והאדם שעושה כך מתעלם מדברי חכמים, ואפלו אם יתיגע לכוון לא תעלה בידו, שכבר גלו לנו חכמים שהדרך לפונה היא רק על ידי שהיה והתבוננות לפני התפלה, וכך אחד לפי ערך תפלתו כך צריך להכנה.

חסידים הראשונים מחמת עצמת טהרת תפלתם היו זקוקים לשעה שלמה, ואנו כל אחד ואחד כפי ערכו, אבל בלא הכנה אפלו אם יתעקש וידרבו לבו לכוון, אולי ימשיך הפונה לחצי ברכה או פלה, אבל לכוון משך כל התפלה לא יוכל, שסוף סוף חזקת מרא קמא גוברת, ותכבש הלב לענינים שמתוכם עמד להתפלל.

ויש בזה עוד הלכות, לא יעמד להתפלל מתוך שחוק וקלות ראש, ולא מתוך מריבה, ולא מתוך כעס, אלא מתוך דברי תורה (הלכה פסוקה) ושמחה של מצוה, עין שם בשלחן ערוך. שכל אלו העניינים כובשים את הלב ומטרידים את המחשבה. והלב הפנוי לתפלה הוא דוקא העסוק בשמחה של מצוה ובדברי תורה, ומי הוא זה שיתעלם מדברי חז"ל וינצלח.

על ידי ההכנה משיג האדם את הקרבה לקדוש ברוך הוא הנצרכת לדבקות בתפלה. בהכינו את עצמו לפני התפלה גם הקדוש ברוך הוא מתקרב אליו. מי שמתפלל בלתי ההכנה הראויה, הרי זה כצועק אל המלך, והמלך איננו בקרבתו, הוא כבר חלף הלך לו.

ההכנה מכניסה את האדם לארמון המלך. המתפלל בלא הכנה הרי הוא כמי שעומד וצועק מחוץ לפלטרין של מלך, והיאך תשמע צעקתו. עד כאן.

ד. איכות המתפלל. כבר מבאר ברז"ל (ברכות ט), חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכוננו את לבם למקום. לא שתהיה תפלתו בעבור הרגלו מנעוריו אשר בקומו ממטתו מכרח הוא להתפלל וההרגל עושה את שלו, כי הוא לובש טלית ותפלין, ופותח את פיו והפה דובר מעצמו, כמה שמות הקדושים יוצאים מן הפה שלא בכונה, בפיו הוא אומר ברוך אתה ה', כמדבר לנוכח, ואין אלקים לנגד עיניו, ובשפתיו הוא אומר: "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז).

ולזאת היו מתנהגים להיות שוהים שעה אחת קדם התפלה, לחשב עם לבו לפני מי יעמד להתפלל, הרי לפני אדון העולמים ויוצר הנפשות, הבוחן כליות ולב, וזוכר כל מעשה עולם, מעשי איש ופקדתו ועלילות מצעדי גבר, אשר כמה פעמים המרה את דברו.

ואז יפנע לבבו הערל, ואז יגיענו מן הבושה והפלימה, איך להתנצב לפני ה' יתברך, כמאמר: "בשתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעוריי" (רמיה לא).

ומה גם בחֲשֹׁבו עִם נַפְשׁוֹ הַשְּׁגָחָתוֹ יִתְבַּרֵּךְ עַל הָאָדָם בַּפְּרִט, וְעַל כָּל הַמְצִיאוֹת בְּכֻלָּם, לְהַמְשִׁיךְ לָהֶם שְׁפַע קִיּוּמָם רַגַע אַחֵר רַגַע, כְּמֵאֵמֶר רַבּוֹתֵינוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יד, ט) : "כָּל הַנְּשָׁמָה תִּהְלֵל יְהוָה" עַל כָּל נְשִׁימָה וּנְשִׁימָה תִּהְלֵל יְהוָה וְכוּ' (סֵפֶר הַמִּדּוֹת לַמַּגִּיד מִדּוּבְנָא זצ"ל, שְׁעַר הַתְּפִלָּה).

ה. מָרֹן הַגָּאוֹן הַרַב יִחְזַקְאֵל לְוִינְשֵׁטִיין הָיָה רָגִיל לֹמֵר שְׁבִלֵי הַכְּנָה מְקַדְּמֵת אִין זֹו תְּפִלָּה (לְשִׁכְנוֹ תִּדְרָשׁוּ). וּפְעַם אַחֲרֵת אָמַר מָרֹן זצ"ל: תְּפִלָּה בְּלֹא הַכְּנָה הִיא כְּגוֹף בְּלֹא נְשָׁמָה, שְׂאֵם לֹא יָכִין הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה, בְּשַׁעַת הַמַּעֲשֶׂה לֹא תִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ אֶלָּא בְּפִיו וּלְבָבוֹ בַּל עֲמוּ, וּמִמִּילָא כָּל עֲבוֹדָתוֹ עַל אֲדָנֵי הַתְּהוֹ, רַחֲמָנָא לְצַלֵּן (תְּפִלַּת חֲנָה לְגָאוֹן הַרַב רְאוּבֵן מְלַמֵּד זצ"ל).

ו. וְנִסִּים בְּדַבְּרֵיו הַנִּפְלְאִים שֶׁל רַבִּי שְׁרָגָא פִּיבִיל מְנַדְּלוּבִיץ' זצ"ל: עֵקֶר הַתְּפִלָּה הוּא לִפְנֵי הַתְּפִלָּה!

בְּעֵנֵינוּ לַמּוֹד הַתּוֹרָה יֵשׁ לָנוּ בְּדַרְךְ כָּלֵל מִשְׁגַּב רְרוּר אֵיזָהוּ לְמַדּוֹן, מִי נִקְרָא בֶּן תּוֹרָה, לֹא כֵן בַּתְּפִלָּה. רָגִילִים לְדוֹן, אֵיזָהוּ עוֹבֵד אֲמִתִּי: כָּל שְׁעוּמֵד בַּתְּפִלָּה אַרִיכְתָּא, וְכֵן לְהַפֵּךְ – וּבְאַמֶּת אֵינּוּ כֵן. לְאַמִּיתוֹ שֶׁל דְּבַר, עֵקֶר הַתְּפִלָּה הִיא קֹדֶם הַתְּפִלָּה (= "דְּעַר אֲמִתִּיעַר דְּאוֹנְעוֹן אִיז פֶּאָר דְּעַם דְּאוֹנְעוֹן"), כִּי כִּדִּי לְהַתְּפַלֵּל תְּפִלָּה זָכָה צְרִיךְ לְהַתְּפַשֵּׁר הַרְבֵּה, וּלְקַיֵּם בְּנַפְשׁוֹ "הַכּוֹן לְקִרְאָת אֵלְקִיךְ יִשְׂרָאֵל" בְּדַרְגָּה עֲלֵאָה. מְשַׁל לְאָדָם הַמַּעֲפִיל בְּהַר, שְׂמִתְיַגַע הַרְבֵּה לְטַפֵּס וּלְעֹלוֹת, עַד שְׂמִייעַ לְרֹאשׁ הַהַר, אֲבָל פֶּאָשֵׁר כְּבָר הַגִּיעַ לְמַעְלָה עוֹשֶׂה הַלִּיכָתוֹ בְּנַחַת וּבְנֵעַם. כִּיּוֹצֵא בְּזֶה: אָדָם הַמַּתְיַגַע לְמַכְבִּיר קֹדֶם הַתְּפִלָּה, בִּיכְלָתוֹ אַחֵר כָּךְ לְהַתְּפַלֵּל בְּשׁוֹפִי. הַתְּפִלָּה קוֹלַחַת יִשָּׁר מִלְּבָבוֹ, שׁוּם מַחְשָׁבָה זָרָה אֵינָה טוֹרְדָתוֹ, וְאֵינּוּ צְרִיךְ לְהַתְיַגַע אוֹ לְהַתְעַכֵּב בְּכָל מְלָחָה (מוּבָא בְּסֵפֶר הַמִּשְׁגִּיחַ דְּקַמְנִיץ עמ' 791).

פרק ג - כעומד לפני המלך (ממש) – כיצד

א. עקר התפלה - הוא להרגיש שעומד לפני הקב"ה במציאות ולחוש את קרבתו, לא פחות מכל מציאות פשוטה המפרכת לנו. צריך להתרגל בדברים אלו, עד שחושיו ירגישו שברגע שהוא נגש לתפלה הרי הוא עומד לפני ה' יתברך, פשוטו כמשמעו ממש (שערים בתפלה - פתיחה ג).

ב. הרמח"ל כותב בספר מסלת ישרים (פרק יט): הנה עקר היראה היא יראת הרוממות, שצריך האדם לחשב בעודו מתפלל או עושה מצוה, כי לפני מלך המלכים הוא מתפלל או עושה המעשה ההוא, והוא מה שהזהיר התנא (ברכות כח ע"ב): וכשאתה מתפלל - דע לפני מי אתה מתפלל. והנה שלשה דברים צריך שישתכל האדם ויתבונן היטב, כדי שיגיע אל זאת היראה. האחד - שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אף על פי שאין עינו של אדם רואהו. ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטיר בלב האדם ציור אמתי (בבהירות משכנעת ולא בידיעה בלבד - שמחת מרדכי), יען אין החוש עוזר לזה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב (יתכן שכונתו: התבוננות - לפני התפלה, ושימת לב - בשעת התפלה עצמה. ומדייק פד בהמשך: א) איך הוא בא וכו' ב) ולפניו הוא מתחנן - שמחת מרדכי) יוכל לקבע בלבו אמיתת הדבר איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאיתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, פאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב ושומע לו.

הרמח"ל מעיד על זה "כי זה הוא היותר קשה שיצטיר בלב האדם ציור אמתי יען אין החוש עוזר לזה כלל", וכותב שהעצה לזה היא: "מי שהוא

בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבד אמיתת הדבר
איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך" וכי. וזהו חלקה הראשון של
ההכנה לתפלה.

מספר שפעם הגיע לפתח היכל הישיבה בכפר חסידים אדם שהיה רחוק
מתורה. הוא הגיע לשם בזמן שהתפללו בישיבה תפלת שמונה עשרה.
לאחר התפלה שאלו אותו: מה ראית בבית המדרש? ענה ואמר: ראיתי
את כלם "מתפללים", חוץ מהזקן ההוא [רבי אליהו לופיאן זצ"ל] ש"דבר
עם מישהו" - ודו"ק בזה היטב.

היות והחושבים לא עוזרים לזה שיצטייר לאדם הציור שהוא עומד ממש
לפני המלך, ורק בכם השכל יכול להגיע לזה, חשוב מאד לזכר שאם יסית
דעתו, ולו לרגע, תקף יאבד את התחושה הזאת שהוא עומד לפני המלך,
והוא עלול להשבר ולהתיאש, שהנה כמעט כל התפלה היתה בכזו חיות,
ועתה ברגע אחד הכל נמוג...

אך היודע שהדבר תלוי בכם שכלו, מבין שבנקל יכול הוא לחזר שוב למצב
הקדם, אם אך יעצר לרגע את תפלתו ויתבונן שוב שעומד לפני המלך
ממש, וכמדק בדברי הרמח"ל הנ"ל "במעט התבוננות ושימת לב",
התבוננות - לפני התפלה, שימת לב - בשעת התפלה עצמה.

ג. שמעתי עצה נפלאה כיצד להתבונן כדי לקבוע בלב את הציור שהוא
עומד ממש לפני המלך: אפטר להקיש מדבר לדבר ובכך לסייע למחשבה
לציר ולהמחיש אף דבר שאין כל חוש חש. וכך יעשה, יתבונן בגופו וישאל
עצמו, אם בתוך גופו שוכנת נשמה, היכן היא נמצאת, מדוע אם חלילה
ינקבו את גופו לא יראה ולא ירגישו בה. התשובה לכך פשוטה וברורה,
הנשמה הנה רוחנית שאינה תופסת מקום, ברור שהיא נמצאת, שהלא

רואים אנו אדם חי, שנשמה בקרבנו, מיזו את אבריו, ואלו אדם מת, רחמנא לצלון, לא זו ולא חש.

ברור לנו מעבר לכל ספק שיש נשמה בגופנו, אפלו שאיננו רואים אותה ושומעים אותה. כך, לפחות באותה מדה, ובהרבה יותר, אנו יודעים שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו וממלא את כל העולם, כמאמר הזהר "לית אתר פנוי מניה כלל", ומפנוי הבריאה מתקימת כל רגע ורגע, וצופה בנו בכל עת ובכל מקום (וזהו קדמיון הנשמה הממלאת את הגוף ומחיה אותו), ויודע מחשבותינו ומפעיל את עולמנו וגופנו וכו'. אף שאין עינינו רואות אותו ואיננו חשים בו, ברור לנו מעל לכל ספק שהשם נמצא פה ממש ובכל מקום – "שויתי השם לנגדי תמיד". ההקש השכלי בין הודאות הקרובה יותר לשכלנו שהנשמה ממלאת את הגוף, ובין הודאות שהשם ממלא את כל העולם, עוזרת להרגשה של האדם שהוא עומד ממש לפני השם ומדבר עמו כדבר איש אל רעהו.

ד. בספר קדשת לוי (לרבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצלה"ה) בפרשת משפטים כתוב: "והשתחויתם מרחוק" - יש לומר דהנה הבורא ברוך הוא אצלו יש כביכול שתי בחינות, רחוק וקרוב.

בחינת רחוק הוא: שאנו מאמינים שהאור אין סוף ב"ה, הוא קדמון לכל הקדומים, ואין שום בריה בעולם יכול להשיגו, כי אי אפשר למחשבה להשיגו, מחמת דהמחשבה הוא מחדש והקב"ה קדמון לכל, ואין שום אופן ושרף אשר ישיג אותו, כי הוא למעלה מן השגה.

ובחינת קרוב הוא: שאנו מאמינים שהבורא ברוך הוא ממלא כל עלמין, ובגו כל עלמין, ומקיף כל עלמין, "לית אתר פנוי מניה", כי מלא כל הארץ כבודו, וזו בחינת קרוב. ואנו בני ישראל צריכים להאמין בשני בחינות הנ"ל, האחד הוא רחוק והשני הוא קרוב.

וְזֶהוּ פְּרוּשׁ הַכְּתוּב "שְׁלוֹם לְרַחוּק וְלִקְרוֹב אָמַר ה'", לְאוֹתוֹ צְדִיק שֶׁיֵּאֱמִין
שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא רַחוּק וְקְרוֹב וְכוּ'. וְהֵנָּה יֵשׁ בְּחִינּוֹת אֶהְבֶּה וְיִרְאַה, וְהֵנָּה
יִרְאַה לֹא שֶׁיֵּךְ רַק שֶׁאֲנִי מִתְיַרְאִים מִפְּנֵי הַדְּבָר שֶׁהוּא לְמַעַלְהָ מִמֶּנּוּ, וְזֶהוּ
בְּחִינַת רַחוּק שֶׁשֵּׁם נוֹפֵל הִירְאַה, אָבֵל מִבְּחִינַת קְרוֹב מִגִּיעַ הָאֶהְבֶּה וְכוּ',
עכ"ל.

וְנִרְאֶה דְּזוֹהֵי הַכּוֹנֵה שֶׁצָּרִיךְ לְחַשֵּׁב וְלְהִרְגִישׁ בְּמַחְשָׁבֵת 'עוֹמֵד לִפְנֵי הַמְּלֻדִי'
בְּתַפְלַת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר. שֶׁמֵּצֵד אֶחָד ה' קְרוֹב אֵלָיו כָּל כָּךְ, וְהוּא מְדַבֵּר עִמוֹ
כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְרֵעֵהוּ מִקְשִׁיב וְשׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ כִּי ל, וְזוֹהֵי בְּחִינַת אֶהְבֶּה
לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֵךְ מֵאִדָּךְ צָרִיךְ לְהִרְגִישׁ שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי 'הַמְּלֻדִי' שֶׁאֵין שׁוֹם
אוֹפֵן וְשָׂרָף יָכוֹל לְהַשְׁיִגוֹ, וְכָל הָעוֹלָמוֹת כָּאֵין לְנִגְדוֹ וְכוּ' וְעָלִינוּ לִירֵא מִפְּנֵיו,
וְלָזָה מְכַרְחַת הַכְּנָה קִדְּם הַתְּפִלָּה!

פרק ד - הדרכה מרחבת ועמקה להכנה

לתפלה

א. בְּסִפּוֹר עָלֵי שׁוֹר ח"ב בְּהַדְרָכָה עַל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עָשָׂר יֵשׁ חֲמִשָּׁה וְעֵדִים
נִפְלְאִים הַשׁוֹפְכִים אוֹר יְקָרוֹת עַל עֵנָּן זֶה. עַל כֵּן נָבִיא אֶת כָּל הַחֲמִשָּׁה
כְּלִשׁוֹנִים (הַקּוֹרֵא אוֹתָם בְּעִיּוֹן וּבְמִתִּינּוֹת יִגְלֶה עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ בְּעֶסֶק הַתְּפִלָּה).

וְעַד רֵאשׁוֹן : בְּחִדוּשֵׁי רַבֵּנוּ חַיִּים מִבְּרִיסק בְּהַלְכוֹת תְּפִלָּה מְבֹאָר שֶׁיִּשְׁנֶן שְׁתֵּי
כּוֹנֵנוֹת בְּתַפְלָה : כּוֹנֵנָה בְּפִרוּשׁ הַמְּלוֹת, וְהִיא מְעַכְבֶּת רַק בְּבִרְכָה רֵאשׁוֹנָה שֶׁל

שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְהַכּוֹנֵה שֶׁל מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה, וְהִיא מְעַכְבֶּת בְּכָל הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. בְּזֶה הוּא מְתַרַץ סְתִירָה בְּדַבְרֵי הַרְמַב"ם, עִי"ש.

דְּבָרָיו הַקְּדוּשִׁים מְעַמִּידִים אוֹתָנוּ עַל מַהוּת עֲנָן הַתְּפִלָּה: עֶקֶר מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה הוּא – לַעֲמֹד לִפְנֵי הַשֵּׁם יְתִבְרַךְ. הַכּוֹנֵה בְּפְרוּשׁ הַמְּלוֹת הִיא כּוֹנֵה שְׁנֵיהֶם לְגַבֵּי עֶצֶם מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה. יְתִבְכוּ אֲפּוֹא, שְׂאָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ פְּרוּשׁ הַמְּלוֹת, אָבֵל הוּא מְכוּן שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יְתִבְרַךְ, וּבְזֶה מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה בִּידּוֹ. וְיִתְכוּ שְׂאָדָם מְכוּן אֶת פְּרוּשׁ הַמְּלוֹת וְאֵף הוֹגֵה בָּהֶן, אָבֵל אֵינוֹ מְכוּן כָּלֵל שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יְתִבְרַךְ - וְאִזּוֹ אֵין כָּאֵן מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה, וּמַחְשְׁבוֹתָיו בְּעַנְיֵי הַבְּרָכוֹת הֵן אוֹלֵי בְּגָדֵר תּוֹרָה, אִךְ אֵינוֹ בְּגָדֵר תְּפִלָּה.

פּוֹק חֲזִי מַה עֲמַא דְּבַר: שְׂיַמַּת לִבָּם שֶׁל רַב בְּנֵי אָדָם בְּתְּפִלָּה הִיא לְפְרוּשׁוֹ שֶׁל תְּבוֹת הַתְּפִלָּה, בְּעוֹד שֶׁהַכּוֹנֵה לְמַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה אֵינָה בְּרוּרָה כָּל כּוֹף, וְאוֹלֵי בְּכָלֵל לֹא נִתְּנָת הַדַּעַת עָלֶיהָ. בְּיוֹעֲדִים הַבָּאִים בְּעֲזָרַת הַשֵּׁם גִּלְוֵה בְּדָרְוֵה הַפּוֹכָה, וְנַעֲסֵק בְּתַחֲלָה בַּכּוֹנֵה שֶׁל מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה...

וַעַד שְׁנֵי: בַּר דַּעַת מְבִין, כִּי לַעֲמִידָה נוֹכַח פְּנֵי ה' יִשְׁנֶן הַקְּדָמוֹת, כִּי אֲנוּ צְרִיכִים לְהַתְּכוּן אֵלֶיהָ. נִרְאֶה כִּי הַהַקְּדָמָה הַרְאֵשׁוֹנָה הִיא זֹ: "ר' חִיָּא וְר' שְׂמַעוֹן בַּר רַבִּי הָווּ יְתִבְבִּי, פְּתַח חַד מְנַיְיחוֹ וְאָמַר, הַמְּתַפְּלֵל צְרִיךְ שְׂיַתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה שְׂנַאָמַר וְהָיוּ עֵינָיו וְלִבֵּי שָׁם כָּל הַיָּמִים, וְחַד אָמַר הַמְּתַפְּלֵל צְרִיךְ שְׂיַכּוֹן אֶת לְבוֹ לְמַעְלָה שְׂנַאָמַר נִשָּׂא לְבַבְנוּ אֶל כַּפָּיִם. אֲדַהֲכִי אֶתָּא ר' יִשְׂמַעְאֵל בַּר יוֹסִי לְגַבֵּיִיחוֹ, אָמַר לְהוּ, בְּמַאי עֲסַקִּיתוּ, אָמְרוּ לֵיהּ, בְּתְּפִלָּה. אָמַר לְהוּ, כָּךְ אָמַר אָבָא, הַמְּתַפְּלֵל צְרִיךְ שְׂיַתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלְבוֹ לְמַעְלָה כְּדִי שְׂיַתְּקִימוּ שְׁנֵי מְקַרְאוֹת הַלְלוֹ" (בְּמִזְמוֹת קַה ע"ב).

הַרְיִיף עַל בְּרָכוֹת פ"ה הַבִּיא גְּמָרָא זֹ, וְשָׁם מְבַאֵר רַבְּנֵי יוֹנָה: צְרִיךְ שְׂיַתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלְבוֹ לְמַעְלָה, כְּלוֹמַר שְׂיַחֲשֵׁב בְּלְבוֹ כְּאֵלוֹ עוֹמֵד בְּשָׂמַיִם, וְיִסִּיר

מלבדו כל תענוגגי העולם הזה וכל הנאות הגוף, כענין שאמרו הקדמונים:
כשתרצה לכוון - פשוט גופך מעל נשמתך!

דברי רבנו יונה בכאן לכאורה הם אמורים לקדמונים ולא לנו, קטני הדורות הרחוקים מאד מפרישות והתפשטות הגשמיות. ברם, הגע בעצמך: הבורא יתברך אינו משג פילוסופי; אין להתקרב אליו יתברך על ידי שעושים אותו ל"סוגיא" בנגלה או בנסתר, הוא יתברך איש אוכלה, חי וקיים, נורא ואים, והוא חי כאז בן עתה, וגם על האדם בדורנו להתקרב אליו. וברגע שהאדם מתבונן בגדלתו של "אל בשמים", הרי הוא כאילו עומד בשמים ממש, רחוק מאד מהעולם הקטן ותענוגיו הקטנים, נעלה מאד מעל לגוף והנאותיו. הן אמת, גדול האדם מאד באותה שעה, ואין כאן מחשבה בעלמא אלא חוזה פנימית שלא על נקל מגיעים אליה. אך אין שום ספק בעולם כי גם האדם בדורנו יכול לעלות אליה, אם אמנם בקרבת הבורא הוא חפץ.

זוהי ההקדמה הראשונה לעמידה לפני ה': לבטל לשעת התפלה כל תענוגגי העולם והנאות הגוף, ממש כמו אסור חמץ מערב פסח לימי החג, שיהיה בבל יראה ובל ימצא. זוהי ההתלמדות למעשה לענין גדול זה של "לבד למעלה – כאילו עומד בשמים".

האמת היא, שכל זמן שאדם נמצא על האדמה ומקוץ בהמון טרדות, באמת קשה לו עד מאד להחליץ מהן. כפי שהרמח"ל ז"ל אומר ב"מסלת ישראל" (פרק ה), "בהיות האדם טרוד במותרות בעניני עולמו, הנה מחשבותיו אסורות בזיקי המשא אשר עליהן, ואי אפשר להם לתת לב אל המעשה". המחשבות קשורות בשלשלאות המשא אשר עליהן ואינן יכולות לתת לב אל המעשה. לבו מלא בטרדות ואינו יכול להחליץ מהן. המחשבות אודות הטרדות ממלאות אותו. הוא גומר תפלתו בחפזה, כדי לתת למחשבות לזרם בלי מעצורים. אם הוא בן-עליה, מנסה הוא להקלם

בְּאוֹתָן מַחְשְׁבוֹת, אֵךְ הוּא נִלְחָם בָּהֶן כְּשֶׁהוּא נָתוּן בְּתוֹכָן. כְּמוֹבֵן שְׂאִינוּ
מִצְלִיחַ.

בְּאֵ רַבְּנוּ יוֹנָה וּמִשְׁנֵה כּוּוֹן הָעֵבוֹדָה: "שְׂיִחְשֵׁב בְּלִבּוֹ כְּאֵלוֹ עוֹמֵד בְּשָׂמִים".
שְׂיִנְסָה, לְרַגַע, לְצִיר לְעֶצְמוֹ, כְּאֵלוֹ הִתְרוֹמֵם בְּבֵת-אֶחָת מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה,
וּמִגְבְּהֵי מְרוֹמִים מִשְׁקִיף הוּא לְעֶבֶר הָאֲדָמָה. כְּשֶׁאָדָם מִשְׁקִיף מִן הַשָּׁמַיִם
לְעֶבֶר הָאֲדָמָה, מִשְׁתַּנֵּים הַמִּימָדִים שֶׁל כָּל הָעֲנִינִים שֶׁהִיא קָשׁוּר בָּהֶם.
בְּתֵים נִרְאִים כְּקַבִּיּוֹת וְאֲנָשִׁים – כְּגִרְגִירִים! אִם יִנְסָה לְהִתְרוֹמֵם מֵעַל
הַטְּרָדוֹת וּלְהִסְתַּכֵּל עֲלֵיהֶן מִתּוֹךְ מִבְּטָשׁ שֶׁל תִּפְלָה – יִשְׁתַּנֵּה הַיַּחַס לְחִלּוּטִין.
אִם יִצִּיר בְּלִבּוֹ, כְּאֵלוֹ בָּאָה רוּחַ סְעָרָה וְהִגְבִּיחָה אוֹתוֹ מֵעַל כַּדִּיר הָאֲרָץ,
מֵעַל הַגְּלִים הַסּוֹעֲרִים שֶׁל טְרָדוֹת וּמַחְשְׁבוֹת וּתְשׁוּקוֹת – אֵל הַשָּׁמַיִם,
מִקּוֹם בּוֹ אֵין הִנְאוֹת וְלֹא תַעֲנוּגֵי הַגּוּף, וְלֹא קַפִּידוֹת בֵּין אָדָם לְחֵבֶר, וְלֹא
קִנְאָה עַל הַמְּגַבְּלוֹת הַרוּחָנִיּוֹת וְהַגְּשָׁמִיּוֹת שֶׁלוֹ לְעַמַּת חֵבֶר, וְלֹא שִׁנְאָה וְלֹא
תַחֲרוֹת וּכְאֵלוֹ לֹא קִיָּמִים בְּעוֹלָם רַק הַבוֹרָא עוֹלָם וְהוּא, וְהַבוֹרָא יִתְבַּרַךְ
שְׁמוֹ מֵאֲזִין לוֹ, וּמִקְשִׁיב לְדַבְּרִיו, כְּאֶשֶׁר יִדְבֵר אִישׁ אֶל רַעְהוֹ, וְרַעְהוֹ שׁוֹמֵעַ
וּמִקְשִׁיב אֵלָיו, כְּפִי שְׂאוֹמֵר הַרְמַח"ל ז"ל בְּ"מִסְלַת יִשְׂרָאֵל" (פָּרָק יט) - וְהוּא
מְרַגֵּשׁ הִתְרוֹמְמוֹת הַנֶּפֶשׁ נִפְלְאָה, וּמִמְצָב זֶה יִשְׁקִיף לְעֶבֶר עֲנִינֵי הָעוֹלָם
הַזֶּה – הָרִי בְּרַגְעִים אֵלֶּה יִרְגִישׁ, שֶׁכָּל הַהִנְאוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים, הַטְּרָדוֹת
וְהַמַּחְשְׁבוֹת וּשְׂאֵר עֲנִינֵי הָעוֹלָם הַזֶּה מִתְגַּמְדִים וּמִתְקַטְטִים וּמִקְבָּלִים מִמֵּד
אַחֵר! הוּא מִתְחִיל לְרִאוֹת הַכֹּל בְּאוֹר אַחֵר. כְּשֶׁהוּא נִמְצָא בְּתוֹךְ גַּל
הַטְּרָדוֹת – הַכֹּל כָּל כֶּךָ חֲשׂוֹף וּמִעֲנָן. אֵךְ אִם מִגְּבִיחָה עֶצְמוֹ מֵעַל הָעֲנִינִים –
זוֹרַחַת הַשֶּׁמֶשׁ בְּמִלָּא הַדְּרָה. רַק מִתַּחַת לְעֲנִינִים כָּל כֶּךָ קוֹדֵר!

דָּבָר זֶה נִרְמָז בְּהַמְשָׁךְ לְשׁוֹנוֹ שֶׁל רַבְּנוּ יוֹנָה: "וַיִּסֵּר מִלִּבּוֹ כָּל תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם
הַזֶּה וְכָל הִנְאוֹת הַגּוּף, כְּעֲנָן שְׂאֵמְרוֹ הַקְּדָמוֹנִים: כְּשֶׁתִּרְצָה לְכַוֵּן – פֶּשֶׁט
גּוֹפֵף מֵעַל נִשְׁמַתָּה". אִם רְצוֹנָךְ לְכַוֵּן, לֹא תוּכַל לְהַשְׂאֵר בַּגּוּף וּמִתּוֹךְ הַגּוּף
לְהִלָּחֵם בְּכַחוֹת הַגּוּף. זוֹ סְתִירָה מִיָּנִיחָה וּבִיחָה. זוֹ תְּפִיסַת הַחֶבֶל בְּשָׁנֵי
הַקְּצוֹת. אִם רְצוֹנָךְ לְכַוֵּן – פֶּשֶׁט גּוֹפֵף מֵעַל נִשְׁמַתָּה. תִּנְסָה לְצִיר בְּלִבְךָ צִיּוֹר

חדש של רוממות ואז לא תצטרך להלחם ולהאבק על כל מלה, כדי לאמרה בכונה. מתוך רוממות – זרמות המלים מאליהן, עם פונת הלב. כשאדם זוכה להתרומם מעל עצמו, לדקות ספורות, הכל מתגלה לפניו באור חדש. עכ"ל הגה"צ ר' אורי וייסבלום שם].**

אולם, לחיות תמיד במצב זה נתן רק למלאך, ואחרי התפלה הרינו חוזרים לחיי הגוף עם הנאותיו ולחיי העולם הזה עם תענוגיו, ובזה נבין המשך דברי רבנו יונה עליו השלום: "ולאחר שהגיע לזו המחשבה יחשב גם כן כאלו הוא עומד בבית המקדש שהוא למטה, מפני שעל ידי זה תהיה תפלתו רצויה יותר לפני המקום".

זהו "עיניו למטה משום והיו עיני ולבי שם כל הימים". מכרח האדם בשעת התפלה להתעלות עד "כאלו עומד בשמים", כי לולא זה לא ידע ולא ירגיש לעולם במוראות בוראו יתברך. אבל אחרי התעלות זאת עליו לרדת למטה, לארץ, ו"כאלו עומד בבית המקדש שהוא למטה", כאן בארץ. והגע בעצמך שוב: אותן עינים שהן סרסורי דחטא, שהעין רואה יפי העולם ותענוגיו והלב חומד אותם - אותן עינים תראינה את בית המקדש של מטה, ואת האדם עומד בתוכו, וכך זה כאן בעולם - הרי אנו מוצאים את עצמנו בתוך עולם קדוש ובקרבת אלקים עלי אדמות! הן על ידיעה זו ועל מגמה זו נוכל ליסד את חיינו גם אחרי תם התפלה. וכשהגענו בתפלה לנקדה זו של קדשת העולם, באמת ראויה תפלתנו שתהיה רצויה יותר לפני המקום (ראה כל זה בעלי שור חלק א' עמ' שיח-שיט).

יש לנו להתלמד למעשה בשתי פונות אלו: הענין הראשון של בטול תענוגים והנאות לשעת התפלה – החל מ"ד' שפתי תפתח", והוא ילוי אותנו כצליל דק בברכות הראשונות. ממה שכתב רבנו יונה "וכשתיגיע לכונה זו" אנו לומדים כי לא בקלות נגיע אליה, ואולי בברכת "אתה קדוש" נמצא את המקום לחזק אותה, כך שבהגיענו לבקשות על דעת,

תשובה וסליחה, כבר תוכל להתגבר בקרבנו הפמיהה למעלות והנאות רוחניות.

עמל של כמה וכמה שבועות יהיה נדרש, כל יום בתפלת שמונה עשרה אחת, עד שנוכל להתלמד ולהתרגל בכונה זו. אחר כך ננסה להתלמד בכונה השניה: אז נשתדל לציר לעצמנו בהגיענו ו"לירושלים עירך" כאלו אנו עומדים בבית המקדש, במקום המקדש עלי אדמות, ונבקש משם על בנינו ועל חזרת השכינה אליו במהרה. עד שיקלט ציור זה בלבנו יהיה גם כן צריך להתלמדות ממשכת. כמה גדול הוא עסק התפלה! הרי חז"ל המליצו על התפלה את הפסוק "כרם זלת לבני אדם: דברים העומדים ברום עולם ובני אדם מזלזלים בהם" (ברכות ו ע"ב, מתהלים יב), ואמר על זה מרן הרש"ז מקלם: האדם העוסק בתפלה הוא עומד ברום עולם! אבל זה צריך התלמדות מרבה.

ועד שלישי: אין מנוס מהרחבת הדברים. עצם מעמד התפלה יש בו רוממות עלאית, ולמעמד זה צריכים להתכונן. נוסף כן דברי רבנו יונה בתחלת פרק אין עומדיו, בהא דחסידיים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפלליו, כדי שיכינו את לבם למקום: "כך הוא הפרוש: כדי שיכינו, שיהיה לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם, כי פשיטהו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה פונתם ברוממות השם, תהיה תפלתם רצויה ומקבלת לפני המקום. ועל פונה זו נאמר 'תכין לבם תקשיב אונד', ומה שאמר 'תכין לבם' - מפני שפונת טהרת הלב מעברות ומתענוגי העולם הזה צריכה סיוע מהמקום".

לפני בורא כל העולמות אנו עומדים בתפלה, ומי עומד לפניו ממש? הלב שלנו, עם כל מערבלת מחשבותיו! הרי בודאי עלינו לטהר לבנו עד כמה שנוכל לקראת מעמד גדול זה!

עלינו להוסיף כאן על מה שכתב נתבאר בועד הקדם, כי "תענוגי העולם הזה והנאות הגוף" הם שני קטבים אשר סביבם מתרפזים כל רחשי הלב. בודאי לא על עצם התענוגים לבדם נאמרו דברי רבנו יונה, כי אם על כל אביזרייהו. למשל: הטרדות שלנו מפריעות לנו בתפלה. מה הן הטרדות? עסקים עם בני אדם, קשיים בעבודה, קטטות בבית וכדומה. ונגיע נא בעצמנו: עסקים עם בני אדם? כאן היתה פגיעה בכבודנו, ושם היתה ידנו על העליונה והרגשנו את עצמנו מכבדים. הקשי בעבודה הטריד את מנוחתנו, הקטטה בבית המעיטה קצת את ההנאה מאשה וילדים. הרי כל מה שמפריע לנו בתפלה סובב איזו הנאה: כבוד או מנוחה, התפארות בילדים או הנאה מהמשפחה.

גם מהטרדות אדם נהנה - "ראו איזה אדם עסוק אני!"... בודאי הפרנסה היא טרדה גדולה, אבל סופה הנאה: הכסף שמרויחים. הרי כל התענוגים ואביזרייהו וכל הטרדות צריכים לבטל לשעת התפלה. "אלף ה' נפשי אשא" (תהלים כה, א) - בהתקרבות אל הקב"ה אנו מכרחים להתנשאות מעל לקטנות העסקים שלנו בעולם הזה. "ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" - הינו במסירות נפש! ויש מסירת נפש למות, ויש מסירת נפש לחיות חיים יותר גבוהים, וזוהי המסירת נפש הדרושה לתפלה. לשכיר יום אנו מצוים "ביומו תתן שכרו... כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו... למות: עלה בכפוש ונתלה באילן" (תצא, שביעי ורש"י שם). כל פועל מוסר נפשו על עבודתו כי אין מלאכה שאין בה סכון, וזה נקרא נשיאות נפש. אותה נשיאת נפש דרושה לנו בתפלה.

אי אפשר לצמצם הכנה זו לרגע של התחלת השמונה עשרה. על ענין זה אנו צריכים לתת דעתנו ברגעי ההכנה לפני התחלת התפלה, לפני התחלת אמירת ברכות השחר. אם אז כבר נכנסנו למחשבה זו, יקל עלינו לחדשה בעת שאנו עומדים להתפלל השמונה עשרה. ימים ושבעות רבים נצטרך להתלמד בהכנה זו.

ועד רביעי: המחצה העקרית בין האדם ובין בוראו היא הרגשת הישות שלנו. אני "יש" - זאת אומרת: אני עושה, אני פועל, אני מצליח, ולכן לפה אני פונה כלל אל הבורא? שהוא יעזר לי גם כן; אך בעמק לבי אינני מרגיש שפניה זו היא הכרחית כל כך, כי אני מסדר העניינים שלי לבדי... והלא נהפך הוא: כל הרגשת ה"ישות" שלי היא טעות גדולה! חיי - מסורים בידי ותברך; כל מחשבה המצליחה - הוא ותברך נתן בלבי; כל דרכי ומצעדי - הוא ותברך הכין - הכל הוא ותברך! עכשו נתרגם את המשג "ישות" ללשון פשוטה: בה נקראת הרגשה זו - גאווה, והסרת הרגשה זו מהלב - הכנעה.

זוהי ההקדמה השניה למעשה התפלה, לעמד לפני השם. לא קל הוא להכנע לפני ותברך, בפרט בתקופתנו הסולדת כל כך מכל שמץ של הכנעה, ואלו לפני בורא כל העולמות אנו עומדים, כאז כן עתה, בעניינים ודלים - "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך", "ראה עמידתנו דלים ורקים!".

אסור הגאווה נאמר במקד, "לבבתי רום לבבו מאחיו" (שופטים, שני). ואפלו מפרעה הרשע, המלך האדיר והעריץ, דורש הקב"ה: "עד מתי מאנת לענת מפני - להיות עני ושפל מפני!" (בא, ראשון). ואנחנו בגשתנו לעמד לפני הקב"ה נדרשים להתבטל לפניו; פחי ועצם ידי אינו עושה לי חיל, רק השם ותברך הוא הנותן לי כח ושם עצות בלבי לעשות חיל! זהו ענין כל הבקשות שבשמונה עשרה: על הדעת שלי אינני יכול לסמוך, רק הוא ותברך חונן הדעת; רחוק אני מתורה ועבודת ה' עד כמה שאני עמל בה, רק הוא ותברך יכול להאיר לי דרכי; גאלה - ממנו, רפואה - ממנו, פרנסה - ממנו.

גדר חדש של חדוש אנו מוצאים בתפלה, בהא דמתר להתפלל תפלת נדבה אם יוכל לחדש בה דבר: לא שיחדש איזה באור בנסח התפלה, אלא שנתחדש אצלו דבר שהוא צריך לבקש עליו (ארח חיים סי' קז). צריך חדש הוא

הַכָּרַח חֲדָשׁ לְבַקֵּשׁ מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהַכָּרָה חֲדָשָׁה עַד כַּמָּה אָנוּ תְלוּיִים
בו יִתְבָּרַךְ!

אִין צָרָךְ לְהֵבִיא רְאִיָּה שֶׁהַתְּפִלָּה מְחַיֶּבֶת הַכְּנָעָה וְהַתְּבַטְלוּת, כִּי נִסַּח
הַתְּפִלָּה לֹא יוֹבֵן כָּלֵל בְּלִעְדֶּיהָ. אוֹלָם, מְצִינּוּ תִנָּא דְמְסִיעֵ לָן בְּרִשׁ"י רֵאשׁ
הַשָּׁנָה כ"ה ע"ב. בְּוֹעֲדִים הַקּוֹדְמִים הִלְכְנוּ בְּעֻקְבוֹת רַבְנּוּ יוֹנָה בְּבֵאוֹר
הַגְּמָרָא שֶׁהַמְתַּפְּלֵל צָרִיךְ שְׂיִתֵּן לְבוֹ לְמַעְלָה וְעֵינָיו לְמַטָּה. וְהֵנָּה מְרִשׁ"י
בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה מוֹכַח שֶׁהוּא מְבַאֵר אֶת הַגְּמָרָא בְּאִפְסוּס אַחֵר; גְּרִסִּינּוּ שָׁם: "מֵר
סָבֵר, בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דְכִיִּיף אֵינִישׁ דְּעֵתִיָּה טָפִי מְעַלִּי, וּבִיּוֹם הַכְּפוּרִים
כַּמָּה דְּפָשִׁיט אֵינִישׁ דְּעֵתִיָּה טָפִי מְעַלִּי", וְאֵיךְ סָבֵר הַהֲפָךְ. וְכַתֵּב רִשׁ"י:
"כַּמָּה דְכִיִּיף אֵינִישׁ בְּתַפְלָתוֹ פְּנִיּוֹ כְּבוֹשִׁין לְאַרְצָא, טָפִי עֲדִיף, מְשׁוּם וְהִיּוּ עֵינֵי
וְלִבֵּי שָׁם. כַּמָּה דְּפָשִׁיט אֵינִישׁ - מְשׁוּם נֶשֶׂא לְבַבְנוּ אֶל כַּפִּים". הֲרִי מְשִׁנִּי
פְּסוּקִים אֵלֶּה אָנוּ לוֹמְדִים דְּהַמְתַּפְּלֵל צָרִיךְ שְׂיִתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה,
וְנִמְצָא שְׂרִשׁ"י מְבַאֵר "לְבוֹ לְמַעְלָה" - דְּפָשִׁיט דְּעֵתִיָּה, וְ"עֵינָיו לְמַטָּה"
דְּכִיִּיף דְּעֵתִיָּה. וְכֵּן שְׂבַרֵאשׁ הַשָּׁנָה וְיּוֹם הַכְּפוּרִים מִתְחַלְּקִים הַדְּבָרִים, כְּאִן
- כִּיִּיף דְּעֵתִיָּה, וְכֵּן - פָּשִׁיט דְּעֵתִיָּה, נוֹהֵג בְּכָל תְּפִלוֹת הַשָּׁנָה בְּבֵת אַחַת!
וְנִמְצִינּוּ לְמִדִּים כִּי בְּתַפְלָה צָרִיכִים לְכַרְךְ הַרּוֹמְמוֹת שֶׁל "פָּשִׁיט דְּעֵתִיָּה"
וְהַהֲכָנָעָה שֶׁל "כִּיִּיף דְּעֵתִיָּה" בְּיַחַד: הַרּוֹמְמוֹת - כִּי לְפָנֵי בּוֹרָא כָּל הָעוֹלָמוֹת
אָנוּ עוֹמְדִים, וְהַהֲכָנָעָה מְפָנִי שְׂאָנוּ מִתְּבַטְלִים לְפָנָיו. וּבְאַמְתָּ אִין הַהֲכָנָעָה
בְּלֵי רוֹמְמוֹת, וְהַדְּבָרִים נִתְּבַאֲרוּ כְּבָר בְּפָרְק עַל גְּאֹנָה בְּשַׁעַר הַשִּׁנִּי. וְאִם
נִרְצָה לְקַבֵּעַ מְקוֹם לְרוֹמְמוֹת בְּתַפְלָה, מְסַתְּבֵר שְׂמִקּוּמָה בְּשַׁלֵּשׁ הָרֵאשׁוֹנוֹת,
אִף שְׂבוּדָאֵי גַם שָׁם מִתְּלֹנָה אֵלֶיהָ צְלִיל שֶׁל הַהֲכָנָעָה, וְעַקֵּר מְקוּמָה שֶׁל
הַהֲכָנָעָה בְּאַמְצָעִיּוֹת וּבְאַחֲרוֹנוֹת, כִּי הַרְגָּשׁת חֲסָרוֹנוֹתֵינוּ וְהַהוֹדָאָה לְפָנָיו
נוֹבְעוֹת מִהַהֲכָנָעָה.

זוֹהִי הַהֲקֻדְמָה הַשִּׁנִּיָּה לְכוֹנֵת מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה. לֹא בְּקִלוֹת יַעֲלֶה לָנוּ
לְהַתְּלַמֵּד בְּזוֹה. הַמְּבַגֵּר, שְׂכַבֵּר הַתְּלַמֵּד פְּעַם בְּבִטּוּל הַגְּאֹנָה, לֹא יִתְקַשֵּׁה כָּל
כִּד לְעוֹרֵר הַהֲכָנָעָה בְּעַת הַתְּפִלָּה. אֲבָל לְצַעִיר הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, שְׂצָרִיךְ לְדַחוֹת

את תקוון גאותו, כי זה יפריע לו בלמודו ובחדוד שכלו, כפי שנתבאר בשער השני, הוא צריך בהגיעו לתפלה לעורר הכנעה והתבטלות, ובשבילו זוהי עבודה קשה. אך, יתלמד כל אחד בזה כפי יכולתו, בזמן ממשך ובסבלנות מרבה, והשם יעזר לו להכין לבו.

ועד חמישי: אנו זוכרים: ההקדמות שהעסיקו אותנו בועדים הקודמים נועדו להביאנו לכונת "מעשה התפלה" כפי שבאר הגאון הרב חיים הלוי מבריסק זלה"ה, ומעשה התפלה הוא: לעמד לפני השם. עכשו ננסה לבאר משמעות ענין זה.

"המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכונה כנגדו שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד" (סנהדרין כב ע"א). את עצמו הוא צריך לראות כך. הקב"ה מלא כל הארץ כבודו, אבל איננו רואים את עצמנו במצב כזה שאנו עומדים לפני כבודו. לא כן בתפלה: כשאנו מדברים אל הקב"ה, עלינו לראות את עצמנו ממש במצב כזה כאלו אנחנו עומדים לפניו יתברך.

הט"ז דן בהלכה שאסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל, וכתב שם טעם משלו: "דהמקום שהמתפלל עומד אדמת קדש הוא כל זמן שהוא מתפלל, על כן צריך לאותו שהוא באותו מקום, דהינו תוך ד' אמות, לנהג בו כבוד" (ארח חיים סי' קב ס"ק ג). הרי ממש נתקדש המקום שבו עומד המתפלל שמונה עשרה! אכן, זהו מצב של מתפלל. "שפכי כמים לבך נכח פני ה'" (איכה ב, יט) - אתה עומד נכח פני השם יתברך ומדבר אליו בלשון נוכח - ברוך אתה!

הרגשת "נוכח" היא החיות האמתית, ובאמת זוהי פונת כל התורה כלה להביאנו לידי חיות זו. הוא אשר כתב הרמ"א בתחלת השלחן ערוך: "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא ככל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני האלקים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו

והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך" (הגר"א מצנן מקור לרמ"א זה מהא דשלהי ברכות "איזוהי פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, בכל דרבי דעהו". מכל מקום, הרמ"א מביא כאן את הגלפונתא מ"שויתי וכי" כפי שהיא נדרשת בגמרא הנ"ל בסנהדרין). הרי זה יסוד כל התורה כלה, להמצא כל היום "לפני המלך" - "נכח", וכפי משמעות הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד". ומוכן הדבר: אי אפשר להתייבב בפתע פתאם נכח פני ה'; מי שמשתדל במשך כל היום לחיות "לפני המלך" - הוא יוכל בהגיעו לתפלה לראות עצמו "כאלו שכונה כנגדו", ולהפוך, פונה זו במעשה התפלה מחיבת אותו במשך כל היום לתת דעתנו על ענין גדול זה.

אף שענין זה שיך למערכת "חיים", נרמז כאן כי ההמצא לפני המלך דרגת "נכח" הוא, הנקרא בתורה "חיים", על דרך "ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום". והקטע הנ"ל של הרמ"א בשלחן ערוך לקוח מסוף המורה נבוכים (ג, נב): בכל הדרך הארצה שהרמב"ם הלך במורה נבוכים היתה פונתו להביא את הקורא למדרגה זו. ונמצא כי סוף המורה נבוכים הוא התחלת השלחן ערוך, וכן יאות. כי תכלית כל הפילוסופיה היהודית היא הכלל הגדול הזה, וזוהי גם התחלת השלחן ערוך, כי על יסוד זה נבנו כל ארבעת חלקיו. (ע"כ לשון הגאון הרב שלמה וולפה זכרוננו לברכה בספר עלי שור שם).

ב. יעשה הכנה ללב לכוון. וכיצד מכינים את הלב, קדם שיקום להתפלל יושב מעט בטל ודומם, ויסיר מחשבותיו מלב, ויתחיל לחשב בגדלת מי שאמר והיה העולם, ובנפלאותיו ונוראותיו וגבורותיו וחסדיו אשר עשה לעמו.

ויחשב בטובות ובחסדים שגמלו בחסדו הגומל לחיבים טובות, מכמה צרות הצילו, מחולאים רפאהו, מטובו היטיבהו, והוא לא פגמול השיבו,

כי האל גמלו טובה והוא גמלו רעה. ויחשב בגריעות ופחיתות עצמו בערך בוראו. כי במה נחשב הוא, עלה נדף וקש יבש.

ויחשב שעתה הוא רוצה לקום אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו שאלותיו ובקשותיו, ומן הדין הוא אינו כדאי וראוי לעמד לפניו, לולי גדל חסד ושלמות הבורא שהרשהו וצוהו בכך, עם היותו מקצר בעבודתו.

ואחר כל זה יקום ויתפלל, וזהו שאמרו חז"ל: (ברכות ל ע"ב): אין עומדים להתפלל אלא מתוך כבוד ראש, חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים, כדי שיכינו את לבם לאביהם שבשמים (שלי"ה).

ג. בלמוד מוסר לפני התפלה יש תועלות גדולות, הוא מחזק את האמונה והבטחון בה' יתברך ועל ידו התפלה נעשית בכונה גדולה יותר, כי התפלה באה מתוך ידיעה והרגשה שאין לו לפנות בבקשת כל צרכיו בלתי לה' לבדו. תועלת נוספת ללמוד המוסר, שהוא פותח את הלב ומעורר אהבה לה' יתברך, וכמו שהיה אומר המשגיח דליקוויד רבי נתן וזכטפויגל זצ"ל: הלומד מוסר קדם התפלה, יש לו טעם מיוחד בתפלה, ומי שאינו לומד מוסר קדם התפלה, אף שיש לו גם כן טעם בתפלה, אך אינו דומה זה לזה כלל, והחלוק ביניהם, כמו ההבדל שיש בין מי שאוכל סעדה שלמה עם תאבון, או בלי תאבון! (לקט רשימות בעניני תפלה עמ' פא).

לפי זה ללמוד מוסר לפני התפלה הוא הכנה טובה לתפלה, אך ברור שאינו ההכנה לתפלה המחייבת מדינה אלא 'מעלה' בהכנה לתפלה. ועין לעיל בחלק הראשון "שער קימה של שחרית" פרק י אות ה בדבר החשיבות והמעלה העצומה שבלמוד התורה קדם התפלה. ובהתאם לכך על כל אדם לנהוג ולסדר זמני תפלתו כך שיהיה לו זמן מספיק לעשות קדם התפלה את ההכנה לתפלה המחייבת מדינה שנתבארה בהרחבה לעיל,

ולחשתדל להקדים יותר, להכין עצמו לתפלה גם על ידי למוד מוסר, ואם באפשרותו יש לו גם לעסק מעט קדם התפלה בתורה.

ד. אמרו רז"ל (ספ"ה.) מעולם לא ירדה שכונה למטה (מעשרה טפחים) ולא עלו משה ואליהו למרום; רמזו בזה לאי אפשרות ערוב הרשיות של העולם הזה והעולם העליון. אבל קיימת נקדה אחת בה נוגעים העולמות זה בזה, והינו בתפלה. כי ההתקרבות שעל ידי שאיפת האדם ומענה השם יתברך היא היא גדר הדבקות בין למטה ולמעלה. ומגיעה דבקות זו עד כדי כך שהגורמים החמריים הגדולים ביותר לא יפסיקו את האדם ממחשבתו בדבקות לבבו, ולא ירגיש בגורמים ההם כלל. זהו גדר אמרם ז"ל בענין תפלת שמונה-עשרה שאפלו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. פרוש, שנגיע לדבקות כזו אשר אף ענין של פקוח נפש לא יפסיק את פונתו, ולא ירגישנו כלל. זהו גדר התפלה אשר תזכה להענות – בדבקות.

אמרו רז"ל: "חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת, ומתפללים שעה אחת, וחוזרין ושוהין שעה אחת" (ברכות לב:) ופרש הגאון הרב שמחה זיסל זצ"ל, שקדם התפלה היו מתבוננים ומכינים את לבבם אל התפלה עצמה (בלשוננו: לומדים מוסר ומתרכזים אל האמת בלבבם). ואחר כך, הנה מפאת גדל רשם דבקותם, לא יכלו לשוב למטה אלא לאחר שהיה מסיימת; כל כך גדלה דבקותם (נעריך נא לעמת זה, את סלוק השכינה אצלנו בסוף תפלת נעילה ביום הכפורים, ועד כמה, תכף אחרי התקיעה, תפלת מעריב היא בחפזון ובלי כבוד ראש!).

אפלו הכנה לתפלה גורמת התקרבות והענות ממנו יתברך. הוא מה שכתוב "ט"ם יקראו ואני אענה", פרוש, שהם עדין לומדים מוסר להתבונן לשאף אל הדבקות, והשם יתברך כבר מתקרב לעמתם מלמעלה ומתדבק בהם (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 64 'דבקות')

פרק ה - בעית הדור – חפזון

א. המפריע העקרי להכנה לתפלה ולכל עבודת השם הוא ה"חפזון", ומשום ההרס הרב שבפטייו נרחיב אודותיו, ונקדיש לו פרק שגם.

תחלה נביא מה שכתוב בזה בספר פרקי הדרך לבן תורה (תפלה, ענף ה) : כל צורת החיים היום היא של מהירות, חפזון. אברך מגיע בבקר להתפלל, הוא מכרח בשעה מדויקת לחזור לביתו, להכניס את בניו לגן, או לחידר, וכדומה. אחר כך הוא מכרח להגיע לכולל בזמן. בצהריים הוא מתפלל מנחה, והוא "חייב" למהר להוציא את הילדים מהגן, וכו' וכו'. כל צורת החיים היא צורה של חסר רגיעה, בצורה כזאת כמעט ואי אפשר לצמח כלום.

חייבים לעשות מהפך בצורת החיים, לצאת מחיי חפזון, לחיי רגע ושלום פנימית. אדם מכרח לסדר לו זמן שיוכל להאריך בתפלה (אפלו אם במציאות לא יאריך, מפל מקום צריך שתהיה לו את האפשרות לכך). אי אפשר לתת עצות מעשיות לכל אחד, כיצד לסדר את יומו כדי שיהיה לו זמן. מפל מקום, אדם מכרח לסדר את סדר יומו כך. לדגמא, אם תפלת שחרית לוקחת אצלו בערך כשעה, עליו להקדיש לתפלה זמן של כשעה וחצי וכו' וכו', ותן לחכם ויחכם עוד. עכ"ד.

ב. וכך כותב הגאון הצדיק רבי שמשון פינקוס זצ"ל (שערים בתפלה פתיחה ו) :
היסוד הראשון להצלחת התפלה הוא להקדיש לה זמן פראוי. דבר זה

הוא כָּלֵל לְהַצְלָחָה בְּכֹל עֲנָנָן שְׂיִהְיֶה. מִי שֶׁמְמַהֵר לְגַמֵּר דָּבָר וְזִמְנוּ דוֹחֵק עָלָיו, לֹא יוּכַל לְהַצְלִיחַ בְּשׂוּם פְּנִים וְאָפֹן.

כְּשֶׁשָּׂאֵלוּ חָכָם אֶחָד, כַּמָּה זְמַן מִן הָרְאוּי לְהַאַרִיץ בְּשִׂמוּנָה עֲשָׂרָה, הוּא עָנָה – עַד שְׂגוּמָרִים. כַּמָּה נִפְלְאָה הַגְּדָרָה זֹה, אֶחָד הַמְּאַרִיץ וְאֶחָד הַמְּקַצֵּר – וּבִלְבָד שֶׁלֹּא יִרְגִישׁ שֶׁזִּמְנוֹ קָצוּב. ע"כ.

ג. כְּתוּב בְּתַהֲלִים (קִיט, צח) "מֵאִיבֵי תַחֲכֻמֵּי מִצְוֹתֶיךָ" – מַעֲנִינִי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהֵם אוֹיְבָיו שֶׁל הָאָדָם (אִם אֵין מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כְּרֵאוּי), תַּחֲכֻמֵּי מִצְוֹתֶיךָ – יֵשׁ לְלַמֵּד לְעֲנִינֵי הָעוֹלָם הַבֹּא, תּוֹרָה וּמִצְוֹת. מֵהַסְּפּוֹר הַבֹּא, הַלְקוּיחַ מֵעוֹלָם הַמַּעֲשָׂה, נוּכַל לְלַמֵּד וּלְהַבִּין מִדוּעַ הַחֲפֹזוֹן כָּל כֶּךָ מִפְּרִיעַ לְהַצְלָחָה הַרוּחָנִית שֶׁל הָאָדָם.

לִפְנֵי זְמַן מָה נִפְגַּשׁ אֶחָד מִיַּדֵּי עִם מְתוּנָה מְפֹרָסָם בְּמִשְׁרָדוֹ, לְצַרְךָ קִנְיַת דִּירָה מְסֻיָּמָת. בְּמַהֲלֶךְ הַפְּגִישָׁה הַחֲלֹט שֶׁלְתוֹעֵלֶת הָעֲנָנָן כְּדֹאֵי לְהִזְמִין אֶת מוֹכֵר הַדִּירָה וּלְנַהֵל אֶת הַמִּשְׁאָה וּמִתֵּן עִמּוֹ בְּנוֹכְחוֹת הַמְתוּנָה. הַיָּדִיד הַצִּיעַ לְמְתוּנָה לְהִזְמִין אֶת הַמוֹכֵר מִיָּד וּלְהַתְחִיל בַּמִּשְׁאָה וּמִתֵּן, וְהוּא נִתְקַל בְּסֵרוּב מַחֲלֹט מִצַּד הַמְתוּנָה. הַדָּבָר הַזֶּה תִּמּוּהָ מְאֹד בְּעֵינָיו, כִּי לִפִּי הַבְּנָתוֹ, כִּינּוֹן שְׂשֻׁנֵי הַצְּדָדִים גָּלוּ עֲנָנָן בְּעֶסְקָה הַזֶּה עַל הַמְתוּנָה, לְזַרְזֵל אוֹתָהּ וּלְהַבִּיאָהּ לִיַּד גַּמֵּר כַּמָּה שְׂיִוְתֵר מֵהַר כְּדֵי שֶׁאֶחָד הַצְּדָדִים לֹא יִחְזֹר בּוֹ, וְאִזּוֹ יִפְסִיד הַמְתוּנָה אֶת שְׂכָרוֹ, דְּמֵי הַתּוּוֹךְ. וְהוּא הַבִּיעַ אֶת תִּמְיָהֶתוֹ זֹה בְּאֲזִנֵּי הַמְתוּנָה. בְּעוֹד הוּא תִּמְהָה, פִּתַּח הַמְתוּנָה אֶת פִּי בְּחֻכְמָה, וְכֶךָ (בְּעֵרָד) הָיוּ דְבָרָיו :

מִנְסִיוֹנֵי הָרַב בְּעֶסְקָאוֹת כָּאֵלוֹ לְמִדְתֵּי שְׂאָסוֹר בְּשׂוּם אָפֹן לְזַמֵּן אָדָם לְדִיוֹן בְּדָבָר שֶׁדוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ יֵשׁוּב הַדַּעַת וְהַכְרָעָה, אִם בְּשֶׁלֶב מְסֻיָּם שֶׁל הַדִּיוֹן יִצְטָרֵךְ לְהַפְסִיק אוֹתוֹ וּלְעֶסֶק בְּעֲנָנָן אַחֵר, בְּמַצָּב זֶה הוּא "נְעוּלִי" עַל דְּבָרִים שֶׁהַחֲלִיט בְּעֵבֶר וְאֵין סִכּוּי לְשִׁכְנַע אוֹתוֹ לְבֹא לְקַרְאֵתָנוּ, לְהוֹזִיל אֶת הַמְּחִיר וְכַדוּמָה. עָלֵי לְבַרֵּר קִדְּם מְתֵי נוּכַל לְהַפְגִּישׁ עִמּוֹ בְּזִמְן שֶׁהוּא פְּנוּי וְאֵין

דברים אחרים שמטרידים אותו, כדי שיוכל לשבת במנוחה בלא לחץ של זמן, ואז יהיה פתוח ומשחרר לרעיונות חדשים שנעלה לו. זה כולל שתקוף בכל ענייני העולם – הוסיף ואמר, והנחפז.. מאבד את כספו!

וכך הוא גם בענייני העולם הבא להבדיל, כשהאדם מטורד ונחפז הוא אינו חושב ואינו מתרכז במה שעושה ומעשיו הם בלי כוונה וחיות.

ולבאור יותר נביא את דברי הספר פרקי הדרך לבן תורה (תפלה, ענף ה), על דברי הרמב"ם "ואחר כך יתפלל בנחת". ענין תפלה בנחת יש בו שני חלקים. א) חיצוני (בפנימי. ונפרש; חיצוני, על האדם להתפלל באטיות, להוציא מפיו את המלים כמונה מעות, ולא חס וחלילה בחפזה. תפלה בחפזה היא הפך כל צורת מהות המשג תפלה. האדם צריך להוציא מפיו כל מלה במתינות, ולקיים מה שכתוב בשלחן ערוך (ארח חיים צח ס"א): "המתפלל צריך שיכנו בלב פרוש המלות שמוציא בשפתיו".

המתבונן היטב בדברי השלחן ערוך יראה, שכתב "צריך שיכנו בלב". בלב דוקא, ולא כתב בשכלו. מהי כוונת הלב האמורה כאן? ענינה שונה לחלוטין מכוונת השכל. כוונת השכל ענינה, להבין היטב פרוש המלים שמוציא מפיו. לעמיתה, כוונת הלב ענינה לחיות ולהרגיש את מה שמוציא בפיו. אם הוא משבח את הבורא, עליו להרגיש הרגשה של אדם הנהנה לספר בשבחו של אביו. ואם הוא מבקש על צרכיו, עליו להרגיש הרגשה של עני בפתח. וכמו שאמר הרמב"ם "ובתחנונים". אדם צריך שהרגשת לבבו תתאים עם המלים שמוציא מפיו.

בשביל כוונת הלב אין די בנחת חיצונית, באמירה במתינות, לשם כך נצרכת נחת פנימית, רגיעה פנימית, שלווה. אם האדם כבר מעת שמתחיל את תפלתו, יש לו איזה מתח או לחץ קטן, שמיד אחרי התפלה הוא צריך ללכת למקום פלוני או לעשות מעשה אלמוני, בשביל דבר זה הוא יכול להפסיד את כל תפלתו. אדם בשעה שהוא מתחיל להתפלל חייב להרגיש,

שָׁאִין לוֹ שׁוֹם מְגַבֵּלֶת זְמַן כַּמָּה לְהֶאָרִיךְ בַּתְּפִלָּה. הוּא חַיֵּב שְׂיַחֲוֹשׁ, שְׁאִין שׁוֹם דְּבַר הַמְּמַהֵר אוֹתוֹ לְגַמֵּר אֶת הַתְּפִלָּה. ע"כ.

ד. כִּדְ עַל גּוֹף הַתְּפִלָּה וְכִדְ גַּם עַל הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה, וַיְכַמּוּ שְׂכַתְּבַ עַל כִּדְ בִּסְפָר עָלֵי שׁוֹר וְהוּבָא לְעִיל (פ"ב אות ב): אֲנַחְנוּ רְדוּפִים מְאֹד מְקַצֵּב הַחַיִּים הַמוֹדְרָנִים שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ לְהַעֲשׂוֹת בְּמַהֲרָה. בְּאֶכְל וּבְשִׂיחַת רְעִים אָנוּ מְאָרִיכִים לְמַדֵּי, אֲבָל בַּתְּפִלָּה שְׁחָרִית אָנוּ לְחוּצִים, שְׂכָל אֶחָד מְמַהֵר לְעִבּוּדָתוֹ, זֶה בְּכַה וְזֶה בְּכַה, וּבְקִשֵּׁי רַב אָנוּ יְכוּלִים לְהַתְרַגֵּל בַּתְּפִלָּה מְתוֹנָה, וְאַפְלוּ דְקָה אַחַת יִקְרָה לָנוּ. לָכֵן אֶפְלוּ דְקָה זֶה שֶׁל שְׁהִיָּה לְפָנֵי הַתְּפִלָּה עוֹלָה לָנוּ בְּמֵאֲמָץ וּמֵאֲבָק. אִךְ אִין לְוִתֵּר עָלֶיהָ.

פּרָק ו - הַכְּנָה לַתְּפִלָּה (וּלְכֹל הַמְצוּוֹת) אִם

הִיא דְאוּרִייתָא אוֹ דְרַבֵּנּוּ

א. הַזְכָּרְנוּ לְעִיל בְּפָרָק ב וּבְעוֹד מְקוֹמוֹת שֶׁהַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה חַיֵּבִים בָּהּ מְדִינָא. וַיֵּשׁ לְבָרֵר אִם חַיִּיב זֶה הוּא מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדְּרַבָּנָן. הַמְשַׁגְּיחַ הַרַה"ג רִי"י בּוֹרּוּדִיאֲנִסְקִי שְׁלִיט"א אָמַר בְּאַחַת מִשִּׂיחֹתָיו בְּשֵׁם הַמְשַׁגְּיחַ (הַגַּה"צ ר' יחזקאל ל׳וֹינְשְׁטִין) זַצ"ל שְׂכָל עִבּוּדַת הַמוֹסָר – כְּלוּמַר לְמוּד הַמוֹסָר וְחֻכְמַת הַמוֹסָר וְהַחֲנוּךְ הַמוֹסָרִי – הוּא בְּגִדְרַת הַכְּנָה לַתּוֹרָה וּמְצוּוֹת. שְׁהֶאֱדָם הָרִי מְתַעֲלָה לְבִסּוּף רַק מִהַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת, אֲבָל כִּדֵּי לְהַבִּיא אֶת הָאֲדָם

שְׂיִצְלִיחַ בְּאֵמֶת לְהִתְעַלּוֹת וּלְהִתְקַדֵּשׁ עַל יְדוֹ צָרִיךְ פְּהִכְנָה אֶת כָּל עֲבוֹדַת
הַמוֹסָר עִם עֲצֻמוֹ, שְׂיִהֵא רְאוּי לְכָד.

תְּמִיד הָיָה חוֹזֵר וְשׂוֹאֵל "מִדּוּעַ לֹא מִתְעַלִּים" (וְעֵצָם הַעֲמַדַת הַשְּׂאֵלָה הַזֹּאת אֶצֶל הָאָדָם
זֶה כְּבָר גּוֹרֵם מְדַרְבֵּן לְחַיִּיק), שְׂהָרִי עוֹסְקִים תְּמִיד בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְאִם כֵּן מַה
קוֹרָה שְׂאִין מִתְעַלִּים כְּרְאוּי עַל יְדֵי זֶה!?

בְּשִׁבִיל לְהִתְעַלּוֹת בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת חִיְבִים בְּרֹאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה הַכְּנָה
לְמִצְוֹת!

בְּחַיֵּי אָדָם (סוֹף כָּלֵל ח) אֵינְתָא בְּזָה הַלְשׁוֹן: "שׂוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דְּבָר רַע",
רוֹצֵה לֹמֵר שְׂמַחֲבֵב כְּשִׂירְצָה לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ מִצְוָה, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּחִפְזוֹן
וּבְפִתְאֵם, רַק שְׂיִשְׁמֹר וְיִמְתִּין וְיִתְיַשֵּׁב בְּדָבָר הַיֵּטִב אִידָּךְ יַעֲשֶׂה וְכוּ'. וְזֶהוּ
שְׂיִסְדּוֹ לֹמֵר הַנְּנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַיִם, וְרוֹצֵה לֹמֵר שְׂכָבֵר אֲנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן.
וְזֶהוּ "הַכּוֹן לְקִרְאָת אֱלֹקִיךָ יִשְׂרָאֵל", רוֹצֵה לֹמֵר שְׂתַכְּיֵן אֶת עֲצֻמְךָ מִקִּדְּם
וְלֹא בְּפִתְעַ פְּתֵאֵם. וְכָבֵר בְּחִנְתֵּי בְּנִסְיוֹן שְׂכַאֲשֵׁר עֲשִׂיתִי מִצְוָה בְּפִתְאֵם לֹא
קִימְתִּיהָ כְּרְאוּי".

וְיֵשׁ לְהַבִּין, וְכִי כָּל כָּד קִשָּׁה לְקַיִם אֶת הַמִּצְוֹת פְּהִלְכְּתוּ בְּלֹא הַכְּנָה, הֲלֹא
אֲנַחְנוּ עוֹמְדִים בְּזָה לְכַאוֹרָה בְּהַצְלָחָה. וְעוֹד מַה נִּצְרָךְ בְּעַל הַחַיֵּי אָדָם עֲצֻמוֹ
לְהַכְּנָה, וְהָרִי כְּתֵב קִצּוֹר מְכֹל חֲלָקֵי הַשְּׁלַחַן עֲרוּךְ (וְנִדְפֵס בַּק אַרְח חַיִּים וְיוֹרָה דַּעָה
כְּמוֹ שְׂפִתָב בְּהַקְדָּמָתוֹ לְחֻכְמַת אָדָם) הַמוֹעִיל אֵף לְמוֹרֵי הוֹרָאָה בְּזַמְנוֹ, וְמַה הָיָה
חִסָּר לוֹ בִּידִיעָה? אֵלֵא כְּאֵמֹר, שְׂקִיּוֹם מִצְוֹת כְּרְאוּי הוּא דְנוֹקָא בְּאִפּוֹן
שְׂמַגִּיעִין בְּקִיּוּמָן לְהִתְעַלּוֹת, שֶׁל "קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ". וְעַל כָּד מַעִיד הַחַיֵּי
אָדָם שְׂאֵפְלוֹ הוּא לֹא הַצְּלִיחַ לְקַיִם שׂוּם מִצְוָה כְּרְאוּי לְלֹא הַכְּנָה קִדְּם לָהּ,
הָרִי שְׂהַכְּנָה לְמִצְוֹת מְכַרְחַת.

וּבְאֵמֶת הַמְּקוֹר לְהַכְּנָה הוּא פְּסוּק מִפְּרָשׁ בְּתוֹרָה, וְאִם כֵּן חִיּוֹב הַהַכְּנָה הָיָה
מִדְּאוּרֵיתָא מִמֶּשׁ. בְּפִרְשֵׁת וַיִּשְׁלַח כְּתוּב "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה

בית א-ל וְשָׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לָא-ל הַנְּרָאָה אֵלֶיךָ". וְכֹתֵב הַרְמַבְיָן:
"לֹא יִדְעֵתִי מִהוּ וְשָׁב שָׁם. וְאוּלַי צָנָה וְשָׁב שָׁם, לְפָנוֹת מַחְשַׁבְתּוֹ לְדַבְקָה בְּא-
ל". וּבִסְפוּרָנוּ פָּרַשׁ כֵּן בְּפִשְׁטוּת "וְשָׁב שָׁם – לְכוּן דְּעִתֵּךְ קִדְּם שְׁתַּבְּנָה
הַמִּזְבֵּחַ, כְּאִמָּרָם ז"ל חֲסִידִים הָרֵאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שְׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְלִים
כְּדֵי שְׂיִכְוְנוּ אֶת לְבָם לְמָקוֹם".

וְהֵלֵא הַדְּבָרִים קַל וְחֹמֶר – הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמְּרַכְּבָה, שְׁכָל מֵהוּתָם הִיָּתָה
דְּבִקוּת בַּהֲקִבָּ"ה לְלֹא הֶסַח דַּעַת כָּלֵל אֶפְלוּ לְרַגַע, וַיַּעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם
בְּחִיר הָאָבוֹת, שְׁכָלוּ אֱלֻקוֹת, וְהוֹלֵךְ כְּעֵת לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ כְּפִי שְׁנֵדֶר, עַל
הַצְּלָתוֹ מֵעֲשׂוֹ וּמִלְכוּן, שְׂיִצָּא מִבֵּין שְׁנֵיהֶם לְשְׁלוֹם [וְהַקִּבָּ"ה עוֹד זָרְזוּ לְכַד
עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה דִינָה], וְהָרִי עֲשִׂית מִזְבֵּחַ כְּלָה מַעֲשֵׂה שֶׁל הַתְּקַרְבוֹת
לְהַקִּבָּ"ה, אִם כֵּן לְשֵׁם מָה זָקוּק הוּא לְהַכְנִיחַ נוֹסֶפֶת, וּמִדּוּעַ אֵין הוּא יְכוֹל
לַעֲשׂוֹת הַמִּזְבֵּחַ מִיָּד בַּעֲלֵיתוֹ לְבֵית א-ל? וְאִם בְּכָל זֹאת הַתּוֹרָה כְּתִיבָה "וְשָׁב
שָׁם", נִלְמַד מִזֶּה בְּבִירוֹר עַל כָּל אָדָם בְּכָל מָצָב, שְׁלֹא יִתְכַּן לוֹ כָּלֵל לַעֲשׂוֹת
שׁוֹם דְּבָר לְלֹא הַכְּנָה!

וְהַסּוּד שֶׁבְּדְבָרִים, שְׁאִם יַעֲקֹב אָבִינוּ הִיָּה רוֹצֵה לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ וּלְהַשְׁאֵר
אוֹתוֹ יַעֲקֹב אָבִינוּ כְּמוֹ לְפָנֵי הַמִּזְבֵּחַ, הִיָּה יְכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ לְלֹא הַכְּנָה. אָבֵל
הִיָּוֹת וְכָל אָדָם צָרִיךְ תְּמִיד לְהַתְּעַלּוֹת מִכָּל מַעֲשֵׂה מַצָּחָה שְׂיַעֲשֵׂה וְלֹא
לְהַשְׁאֵר עַל מְקוֹמוֹ, וּלְהַתְּעַלּוֹת הָרִי לֹא שְׂיִיךְ בְּלִי חִזּוּק, מִמִּילָא גַם יַעֲקֹב
אָבִינוּ, לְמִרוֹת הַדְּרָגָה הַגְּבוּהָה שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ אֵלֶיהָ, הִיָּה מִכְּרַח הַכְּנָה מִיַּחַדָּת
לְקִרְאָת כָּל מַצָּחָה שֶׁהֵלֵךְ לְקִיָּם, וְכָל שְׁכָן מַצּוֹת עֲשִׂית הַמִּזְבֵּחַ שְׁכָל מֵהוּתָה
הַתְּעַלּוֹת וְהַתְּקַרְבוֹת לְרַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהַמְּשַׁגֵּיחַ זַ"ל הַתְּבַטָּא שֶׁהַכְּנָה
בְּקִיּוֹם הַמַּצּוֹת מְעַכְּבֵת בְּדִיעְבַד, כְּלוּמַר דְּלֹא שְׂיִיךְ שְׂיִהִיָּה "קִדְּשָׁנוּ
בְּמַצּוֹתֶיךָ" לְלֹא הַכְּנָה. עַכְתָּ"ד הַמְּשַׁגֵּיחַ הַרַה"ג ר"י בּוֹרוּדִיאַנְסְקִי
שְׁלִיט"א.

ב. ומה שפיתוב בשם המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל יובן יותר עם דבריו המובאים בספר אור יחזקאל: כָּל גְּדוּל בְּהִנְהִיגַת הַקְּב"ה הוּא, שְׁעֲנִי הָעוֹלָם הִזָּה דוֹמִים בְּמֵהוּתָם וּבְצוּרָתָם לְעֲנִי עוֹלָם הַבָּא, וּמֵהִתְבּוֹנְנוֹת בְּעֲנִי הָעוֹלָם הִזָּה אֶפְשָׁר לְלַמֵּד וְלִידַע הַיָּד חִיבַת לְהִיּוֹת הִנְהִיגַתְנוּ וְדַרְכֵי עֲבוֹדַתְנוּ בְּהַשְׁגַּת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. כָּל זֶה נֶאֱמַר כְּהַקְדָּמָה לְהַעֲרָה שֶׁהַתְּעוֹרְרָנוּ בָּהּ. הִנֵּה הַמַּאֲכָלִים הָעֶקְרִיִּים הַמְזִינִין וּמְקִיְמִין אֶת גּוֹף הָאָדָם, דָּרוֹשׁ לָהֶם עֲמַל וְיִגִיעָה מְרֵבָה עַד שֶׁיִּגִיעוּ לְתַכְלִיתָם, וְלִדְגָמָא צְרִיךְ לְקַצֵּר אֶת הַחֲטִיִּים וְלְטַחֵנָם וְלְלוֹשֵׁם וְלְאַפּוֹתָם עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ רְאוּיִים לְמַאֲכַל אָדָם, וְלוֹ יִקַּח אֶת הַחֲטִיִּים וְיִרְצֶה לְאַכְלָם לֹא יִזְיַנּוּהוּ, אֶלָּא אֲדַרְבֶּה, עוֹד יִזְיָקוּ אֶת גּוּפּוֹ. וְאַף אֶת הַלֶּחֶם בְּעֲצָמוֹ חִיב לְלַעַס הַיֵּטֵב עַד שֶׁיִּתְעַפֵּל הַלֶּחֶם בְּמַעֲיוֹ, וְכִמוֹ כֵּן בְּבֶשֶׁר וְדָגִים וְשָׂאֵר מְזוֹנוֹת.

וְהַכִּי נָמִי נִרְאֶה בְּעֲנֵן הַמְצוּוֹת, שֶׁהֵם הַמַּאֲכָלִים הַמְזִינִים אֶת הַנֶּפֶשׁ. אִין אֶפְשָׁרוֹת לַעֲשׂוֹת אֶת הַמְצוּוֹת בְּצוּרָה יְבֵשָׁה לְלֹא הִכָּנָה רְאוּיָה, וּבִאֲפִן זֶה לֹא תִתֵּן הַמְצוּוֹה כְּחֹה. וְנִרְאֶה נָא לְמַשָּׁל הַיָּד חִיבַת לְהִיּוֹת מְצוּת תְּפִלָּה, "חֲסִידִים הֵרָאוּ שׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת קִדְּם הַתְּפִלָּה וְשָׁעָה לְאַחַר הַתְּפִלָּה" (בְּרִכּוֹת ל:). חֲסִידִים הֵרָאוּ שׁוֹנִים שֶׁיִּדְעוּ וְהִבִּינוּ מֵהוּת הַתְּפִלָּה, הַכִּינוּ עֲצָמָם שָׁעָה תְּמִימָה עַד שֶׁנִּגְשׂוּ לְתְּפִלָּה. וְרִאֶה בְּכוּזָרִי (מֵאֲמָר ג, ה) הַיָּד חִיבַת לְהִיּוֹת הַתְּפִלָּה, שֶׁצְּרִיכָה לִתֵּן מְזוֹן רוּחָנִי לְאָדָם לְמִשְׁךְ כָּל הַיּוֹם, וּמִשׁוֹם הַכִּי תִקְנוּ ג' פְּעָמִים תְּפִלָּה בְּיוֹם כְּדָגְמַת ג' סְעֻדוֹת שְׂאוּכַל בְּיוֹם, וְהַכִּי נָמִי נִרְאֶה אֶף בְּשָׂאֵר מְצוּוֹת. וְאַלוּ הַנֶּנְשִׁים לְלֹא פְּרוּט וְהִכָּנָה לְמְצוּוֹת, דוֹמִים כְּאַלוּ הָאוֹכְלִים לֶחֶם וּבֶשֶׁר לְלֹא אֶפְיָה וּבִשׁוּל.

וְרִאֶה מֵה שֶׁכָּתַב הַחֲנוּךְ (מְצוּוֹה שְׂכַד) בְּיִסוּד טְעָמֵי הַמְצוּוֹת, "שֶׁהָאָדָם נִפְעֵל כְּפִי פְּעֻלוֹתָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּמִיד, וְרַעֲיוֹנָיו וְכָל עֲשֵׂתוֹנוֹתָיו אַחֲרֵי פֶעַל יָדָיו, אִם טוֹב וְאִם רַע, וְעַל כֵּן כִּי רָצָה הַמְּקוֹם לְזַכּוֹת אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר, הִרְבֶּה לָהֶם מְצוּוֹת, לְהִיּוֹת נִפְשָׁם מִתְּפַעֲלַת בָּהֶם לְטוֹבָה תְּמִיד כָּל הַיּוֹם.

ומכלל המצוות שצונו להתפיש מחשבותינו בעבודה בטרהרה, היא מצוות התפילין, להיות מונחים כנגד אברי האדם הידועים בו למשכן השכל, והם הלב והמח, ומתוך פעלו זה ייחד כל מחשבותיו לטוב". ואחר כך הוסיף לבאר מצוות לולב, שלפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה, ובהיות השמחה מושכת החמר ומשפחת ממנו יראת אלקים, לכן צונו לקח דברים המזכירים אותנו כי כל שמחת לבנו לשמו ולכבודו, ועין שם. מבאר לנו שאין עשית המצוות עשייה בעלמא, אלא יש בה מטרה, שעל ידה ישעבד גופו ולבו להקב"ה. ומעתה אלו הנגשים למצוות כפשוטם ואינם טורחים להבין מהותם, הרי נמצא שאין להם שיכות כלל לגוף עשית המצוות, והינו דנתבאר שדרוש גיעה רבה ועצומה עד שעשית המצוות יתנו פרותיהן כראוי (אור יחזקאל, אלול וימים נוראים, מאמר צא מדירת קבע)

לעיל פרק ב' אות ב הביאנו מדברי הגאון רבי שלמה וולפה זכרוננו לברכה ב"עלי שור" שהקנה זו דורשת מאתנו דקה אחת בלבד. ולמה שנתבאר בקונטרס זה גדל חיוב ההקנה לתפלה והתועלת העצומה שבה, מובן שהתביעה עלינו על אי-קיום הקנה זו כראוי גדולה מאד, וכמו במשל שני עבדי המלך (המובא במנחות מג ע"ב) שאחד מהם נצטוה להביא חתם של טיט והאחר חתם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו, שענש זה שנצטוה להביא חתם של טיט מרבה, לפי שמצוי הוא ובנקל הנה יכול להשיגו. ונדאי שמה שאנו מתרשלים ואיננו מקימים כראוי את חיוב ההקנה לתפלה אינו במקרה ובמעל אלא מתוך חסר תשומת לב, ומתוך התגברות יצר הרע להכשילנו בדברים החשובים והמשמעותיים ביותר. ויהי רצון שנתחזק ונקיים גם ענין חשוב זה ונזכה לעלות ולהתקדש בתורה ויראה טהורה אמן כן יהי רצון.

ההכנה לתפלה על ידי טבילה

א) נעתיק כאן מה שכתב בזה מרן הגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א בספר ארחות ישר (ערך טהרה) :

הנה דעת הרבה קדמונים שלא בטלו טבילת עזרא אלא לתורה אבל לתפלה אסור עד שיטבל. והיא דעת רב האי גאון (מובא ברי"ף ורא"ש פ"ג דברכות) ורבו חננאל (מובא בתו' חלין קכ"ב ב' ד"ה לגבל) ועוד הרבה ראשונים. וגם הרמב"ם שפסק בסוף ה' קריאת שמע שבטלוהו לגמרי, תמהו עליו ראשי ישיבות בבל, והשיב להם שממיו לא בטל אותה אפלו שעה אחת אלא שלא היה יכול לכתב בחבורו כי אם היוצא מן הדין על פי ההלכה, כמו שכתב רבנו יונה בפ"ג דברכות. ואף דבשלתן ערוך נפסק בהרמב"ם, מכל מקום כתבו האחרונים שהנוהג לטבל תבוא עליו ברכה, כמו שכתוב במשנה ברורה סימן פ"ח סק"ב בשם הפמ"ג. וגם הרמב"ם עצמו כתב בפ"ד מתפלה ה"ו: מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים.

ובשו"ת מן השמים שאל אם יש להקל בטבילת עזרא לתפלה, והשיבו לו ועבדתם את ה' אלקיכם הוי אומר זו תפלה, ואפשר טמא ומקריב קרבן. ואם תאמר שאר טמאות, אינו דומה לטמאה לטמאה מדעת. אינו דומה לטמאה הנפאה ממקום אחר לטמאה היוצאת מגופו. ועזרא כשתקן, ברוח הקדש ראה ותקן כו'. ודבר זה גורם אורח הגלות, כי אם היתה תפלת ישראל כתקונה כבר נתקבלה תפלתם זה ימים רבים. עכ"ל.

וולגדל הענין נביא גם מה שכתב עוד שם בארחות ישר בענין חשיבות הטבילה בכלל, וז"ל: ובמגיד מישרים להב"י ז"ל (פ' בהר) אמר לו המגיד אל תבטל תמיד טבילת בעל קרי כי אין אתה יודע מתן שכרה. עכ"ל. והאריז"ל כ' (בשער רוה"ק דף ד') אין דבר יותר מכרח וצריך אל האדם בענין ההשגה כמו הטבילה שצריך שיהיה האדם טהור בכל עת. עכ"ל. וכ"כ

בְּרֵאשִׁית חֲכָמָה (שֶׁעַר הָאֱהָבָה פִּי"א) וּבְחֶסֶד לְאַבְרָהָם (מִי"ב נְהַר נִי"ט) עֵי"ש
שֶׁהָאָרִיכוּ בְּזָה.

וְחַז"ל אָמְרוּ (בְּבִרְכוֹת כ"ב א') כָּל הַמְחַמֵּיר בָּהּ עַל עֲצָמוֹ מְאָרִיכִין לוֹ יָמָיו
וְשִׁנּוּתָיו. וְהִרְבֵּה גְדוּלֵי יִשְׂרָאֵל לֹא בְטָלוּהָ מִימֵיהֶם כְּמוֹבָא בְּתוֹלְדוֹתֵיהֶם.
וְרֵאשִׁיתִי בְּסֵפֶר אֶחָד (כְּעֵת אֵינִי זוֹכֵר הֵיכָן) שֶׁכָּל הַחַבּוּרִים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל
הֵם אֵלוֹ שֶׁהִמְחִיב נִזְהָר בְּטְבִילַת עֲזָרָא. וְהַיּוֹם שֶׁמְצוּי מְקוֹאוֹת וְקָל לְטַבֵּל,
בְּיָדָאֵי מִי שֶׁיִּכּוֹל רְאוּי לְהִזְהָר בְּזָה. ע"כ מְסַפֵּר אַרְחוֹת יֵשֶׁר.

ב) וְרֵאשִׁית עוֹד בְּסֵפֶר חֲסִידִים (ס"י תר"י"ב) שֶׁהֵבִיא מְסַפֵּר הַתְּשׁוּבָה שֶׁל רַב
סַעֲדִיָּה גָאוֹן שֶׁבָּעָה דְבָרִים שֶׁבְּגִלְגָּלָם אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת, וְאֶחָד
מֵהֶם הוּא כְּשֶׁהִתְפַּלֵּה בְּלֹא נְקִיּוֹת וְטְהָרָה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב גַּם כִּי תִרְבוּ תְּפִלָּה
אֵינְנִי שׁוֹמֵעַ יְדְכֶם דְּמִים מְלֵאוּ. וְשֵׁם בְּסִימָן רמ"ח כְּתַב שֶׁצָּרִיךְ טְבִילָה
וְטְהָרָה לְמִתְפַּלֵּל מִמָּה שֶׁכְּתוּב (רַמְבַּם י"ד ג) בָּאוּ עַל גְּבִים וְלֹא מְצָאוּ מִים,
וְכָתִיב וְד' לֹא רָצָה, שֶׁמְחַמֵּת שֶׁלֹּא מְצָאוּ מִים לְטַבֵּל קִדְּם הַתְּפִלָּה, לְכֹן ד'
לֹא רָצָה.

וְרַבְּנֵינוּ תָּם ז"ל כְּתַב בְּסֵפֶר הַיֵּשֶׁר: כִּי טְהֻרַת הַגּוּף יְחַדֵּשׁ טְהָרָה בְּנַפְשׁ,
וּבְהִיּוֹת הַגּוּף טָמֵא, בְּיָדָאֵי יִגִּיעַ קִצַּת פָּגָם לְנִשְׁמָה, וְאֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּכְוֹן כְּרֵאוּי
בְּלִי שֶׁתִּבְלָבְּלוּהוּ מִחֻשְׁבָּה אַחֲרַת וְתִפְרִידָהוּ מִהַשָּׂרֵשׁ הָעֲלִיוֹן וְכו'.

תּוֹשֵׁלְבִיעַ

מֵאֲמָרֵי חַז"ל בְּגִדְל מַעֲלַת הַתְּפִלָּה

• אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר גְּדוּלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁאֵין לָךְ גְּדוּל
בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים יוֹתֵר מִמַּנְשָׁה רַבְּנוֹ אֵף עַל פִּי כֹן לֹא נִעְנָה אֶלָּא בְּתְפִלָּה
שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ג, כו) אֵל תּוֹסֵף דִּבְרֵי אֵלֶי וְסָמִיד לִי הָעֵלָה רֵאשׁ הַפְּסָקָה (בְּרִכוֹת
לב:).

• וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר גְּדוּלָה תִּפְלָה יוֹתֵר מִן הַקְּרִבָּנוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה א) לָמָּה לִּי רֹב זְבָחִיכֶם וּכְתִיב וּבִפְרִשְׁכֶם כִּפִּיכֶם (שם).

• אָמַר רַב עֲנָן אִף שְׁעָרֵי תִּפְלָה אֵינָן נִנְעָלִים לְעוֹלָם דְּכִתִּיב פֶּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קִרְאָנוּ אֱלֹוֵי וְאִין קִרְיָאָה אֶלָּא תִּפְלָה כְּעֵנִין שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סה) וְהָיָה טָרָם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה (שם יב).

• וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם, מִיַּד תִּפְסוּ לָהֶם אֲמָנוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב. מַה תּוֹלַעַת אֵינָהּ מִכָּה אֶת הָאָרֶז אֶלָּא בַּפֶּה כִּדּוּ אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא תִּפְלָה (מכילתא בשלח יד).

• כָּל הַפּוֹתֵחַ פִּיּוֹ בְּתוֹרָה וּבְתִּפְלָה נַעֲשִׂים לוֹ כָּל חִפְצָיו (אבותיו דר"ע אבותיו קטנות א).

• שִׁמְעַת תִּפְלָה עֲדִידָךְ כָּל בֶּשֶׁר יִבְאוּ. הַכֹּל שְׂוִים לִפְנֵינוּ, הַנְּשִׂים וְהַעֲבָדִים הַעֲנִיִּים וְהַעֲשִׂירִים, בְּמִשְׁהַ כְּתִיב תִּפְלָה לְמוֹשֶׁה, בְּעֵנִי כְּתִיב תִּפְלָה לְעֵנִי, זֹאת תִּפְלָה וְזֹאת תִּפְלָה, לְהוֹדִיעַךְ שֶׁהַכֹּל שְׂוִים בְּתִּפְלָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם (מדרש רבה בשלח פכ"א).

• * אָמַר לָהֶן הַקִּבְ"ה לְיִשְׂרָאֵל הֲוִי זְהִירוֹן בְּתִּפְלָה, שְׂאִין מִדָּה אַחֲרֵת יָפָה הַיִּמְנָה, וְהִיא גְּדוּלָה מְכֹל הַקְּרִבָּנוֹת וְכוּ'. וְאֶפְלוּ אֵין אָדָם כְּדָאֵי לְעֵנוֹתוֹ בְּתִּפְלָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִמּוֹ, כִּינּוֹן שְׂמֵתִפְלֵל וּמְרַבָּה תַּחֲנוּנִים אֲנִי עוֹשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ (מדרש תנחומא וירא אות א).

• אֵין אָדָם עוֹמֵד לֹא בְּמִמוֹנוֹ וְלֹא בְּחֻכְמָתוֹ וְלֹא בְּגְבוּרָתוֹ, וּמַהוּ עוֹמֵד לוֹ? תִּפְלָתוֹ וְכוּ' שְׂאִין טוֹב לוֹ אֶלָּא תִּפְלָה (מדרש שוחר טוב תהלים קמב).

• הַתִּפְלָה פּוֹעֵלֶת כְּטַבַּע בְּבְרִיָּאָה, וְכִמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חַז"ל עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם שֶׁהִתְקִין עִצְמוֹ לְדוֹרוֹן לְתִּפְלָה וּלְמַלְחָמָה, וּמִזֶּה, כְּמוֹ שֶׁהִדּוֹרוֹן

והמלחמה מועילים בדרך הטבע להשיג המבקש כמו כן מועלת התפלה להשיג המבקש בדרך הטבע (תפלת חנה מבוא התפלה, אות ו).

• האי מאן דצלי ובכי וצעיק עד לא זכיל למרחש בשפנותיה, האי צלותא שלימתא, דהיא בלבא, ולעולם לא הדרא ריקניא. אמר רבי יהודה גדולה צעקה שקורע גזר דינו של אדם מכל זמיו וכו', דכתוב (תהלים קז) ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם וצילם (זמר הקדוש ח"ב כ).

(עין עוד בספר הנפלא תפלת חנה במבוא התפלה, וכן בספר ארחות ישר [להגאון הרב חיים קניבסקי שליט"א] בערך 'תפלה' בענין זה)

מאמרי חז"ל על חיוב התפלה בעונתה

• צריך אדם להשכים לתפלה, שאין לך גדולה מן התפלה (מדרש תנחומא מקץ אות ט).

• "מענות לא יוכל לתקון" זה שבטל תפלה של ערבית או של שחרית (ברכות כו.). [והמתפלל שחרית לאחר זמנה – אחר שעברו ארבע שעות, נחשב שבטל תפלת שחרית ועליו נאמר "מענות לא יוכל לתקון" (פר"ח סימן פט סעיף א)].

• הגיעה שעת התפלה ולא התפלל בה, עליו נאמר "וחסרון לא יוכל להמנות" (קהלת רבה א, טו).

• המתפלל שחרית לאחר ארבע שעות, עליו הכתוב אומר (צפנניה ג, יח) "נוגי ממועד אספתי מידך היום" (ברכות ח.). מחמת שהעבירו מועדי התפלות והחגים יהיו נוגים ואסופים וכלים חס ושלום (רש"י).

מאמרי חז"ל במעלת קריאת שמע

• אֱלֹמֵלָא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בְּשִׁבִיל קִבְלַת עַל מַלְכוּת שְׁמַיִם, דִּי (מְדַרְשׁ, הוּבָא בְּמִשְׁנֵה בְּרוּרָה סִימֹן נח סקיי"א).

• כִּד אָמַר הַקְּב"ה וְכוּ' וְגַלְוֵי וְיָדוּעַ לְפָנַי שְׁבִית הַמְּקַדָּשׁ עֲתִיד לְהִחַרֵּב וּמִכָּאֵן וְאֵילָךְ אֵי אַתֶּם יְכוֹלִים לְהִקְרִיב קִרְבָּנוֹת, אֶלָּא מִבִּקְשׁ אֲנִי תִּמְוִרְתֶּן שֶׁל קִרְבָּנוֹת, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בְּבִקְר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בְּעֶרְב, וְעוֹלָה לְפָנַי יוֹתֵר מִכֹּל הַקִּרְבָּנוֹת (נִלְקוּט שְׁמַעוֹנֵי וְאַתְחַנֵּן אוֹת תַּתְּלָה).

• בְּשַׁעָה שֶׁהַקְּב"ה מְבִיט בְּעוֹלָמוֹ וְרוֹאֶה בְּתֵי טְרִטִיאוֹת וּבְתֵי קִרְקִסִיאוֹת וְכוּ' מִסְתַּכֵּל בְּאַפְלִיּוֹן עוֹלָמוֹ לְהִחַרְיָבוֹ, וְכִיּוֹן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִים לְבְּתֵי כְּנָסִיּוֹת וּבְתֵי מְדַרְשׁוֹת וּמִיַּחְדִּים שְׁמוֹ וְאוֹמְרִים "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ' מִיָּד נִחָה דְעֵתוֹ שֶׁל הַקְּב"ה וְאֵינוֹ מִחַרִּיב אֶת עוֹלָמוֹ וּמִיֵּשֵׁב דְעֵתוֹ בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל (שֵׁם אוֹת תַּתְּלוֹ).

• וְהִיָּה כְּקִרְבָּכֶם אֶל הַמְּלַחְמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדַבֵּר אֶל הָעָם וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (דְּבָרִים כ, ג). וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשׁוּם רִשְׁבִּי אָמַר לָהֶן הַקְּב"ה לְיִשְׂרָאֵל אֶפְלוֹ לֹא קִנְיָתָם אֶלָּא קְרִיאת שְׁמַע שְׁחֲרִית וְעֶרְבִית אֵי אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדָם (סוֹטָה מ.ב.). אֶפְלוֹ אֵין בְּכֶם זְכוּת אֶלָּא קְרִיאת שְׁמַע בְּלִבְד כְּדָא אַתֶּם שְׁיֹשְׁיַע אַתְּכֶם (רִשְׁיֵי עַל הַתּוֹרָה שֵׁם).

• סְמִכוֹנֵי בְּאַשְׁיִשׁוֹת (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ה), זֶה קְרִיאת שְׁמַע וְתַפְלָה שְׁהֵם סְמָךְ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁבְּזְכוּתָם הֵם נִצּוֹלִים מִדִּינָה שֶׁל גִּיהֵנָם (נִלְקוּט שְׁמַעוֹנֵי שִׁיר הַשִּׁירִים אוֹת תַּתְּקַפּוֹ).

• אָמַר הַקְּב"ה נִשְׁבַּע אֲנִי בְּכֶסֶף כְּבוֹדִי שֶׁאֶפְלוֹ אֵין בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה אֶלָּא מִשְׁפָּכִים וּמִעֲרִיב לְבֵית הַכְּנָסֶת וּלְבֵית הַמְּדַרְשׁ וְקוֹרָא קְרִיאת שְׁמַע בְּעֵבוֹר שְׁמֵי הַגָּדוֹל, שְׁכָרוֹ יְהִיָּה מוֹנַח לְפָנַי, וּבְלִבְד שְׁיִהְיָה שְׁמוֹר מִן הָעֵבֶרָה (תַּנָּא דְּבִי אֱלִיָּהוּ רַבָּה סוֹף פ"ב).

• אָמַר רַבִּי מְנַי לֹא תִהְיֶה קְרִיאַת שְׁמַע קֹלָה בְּעֵינַיִךְ מִפְּנֵי שְׂיֵשׁ בָּהּ רַמ"ח תְּבוּת כְּמַנְיֵן רַמ"ח אֵיבָרִים שֶׁבְּאָדָם וְכוּ', אָמַר הַקָּב"ה אִם שְׁמַרְתָּ אֶת שְׁלִי לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקְנָה אֲנִי אֲשַׁמְרֶךָ אֶת שְׁלֹךְ (מִדְּרַשׁ פִּנְחֹמָא קְדוּשִׁים אוֹת ו').

• דָּאָמַר רַבִּי נְהוֹרַאי אָמַר רַבִּי נְחֻמְיָה בְּקְרִיאַת שְׁמַע רַמ"ח תְּבוּת, כְּמַנְיֵן אֲבָרָיו שֶׁל אָדָם, וְהַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקְנָה כָּל אֲבָר וְאֲבָר נוֹטֵל תְּבָה אַחַת וּמִתְרַפָּא בּוֹ, וְדָא אִיהוּ רַפְאוּת תְּהִי לְשַׁרְף וְכוּ'. וְכָל הָאוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע כְּהַאי גֻּוּנָא בְּיָדוּעַ שְׂאִינוּ נְזֹק כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם [עַל יְדֵי שְׂמִכּוֹן לְצִאֵת יְדֵי חוּבָה מִהַשְּׁלִיחַ צְבוּר בְּאֲמִירַת ה' אֶלְקִיכֶם אָמַת אוֹ שְׂאִמְרוּ בְּעַצְמוֹ וּמִשְׁלִים לַרַמ"ח תְּבוּת] (זֹהַר חֲדָשׁ רוֹת דָּף צה. הוֹבָא בְּבִי אֶרַח חַיִּים סִימָן סא).

• אִיתָא בְּזֹהַר חֲדָשׁ (אַחֲרֵי מוֹת נֹט.), כָּל אָדָם שֶׁקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע כְּדָקָא נְאוּת – כָּל תְּבָה וְתְבָה מִשְׁפִּיעַ בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר דִּילֵיהּ; וְאִם אֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכּוֹנָה כִּי אִם בְּמִהִירוֹת וְעָרָאִי וּבְלָבוֹ הוּא מְהַרְהֵר בְּעַסְקִים אַחֲרִים, וְלֵב אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה שֶׁהִפָּה מִדְּבַר, אֲזִי כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר שׁוֹאֵב עָלָיו סִטְרָא אַחֲרָא. וְעַל יְדֵי כֵּן בָּאִים חוֹלָאִים וּמְכַאוּבִים עַל גּוֹפּוֹת בְּנֵי אָדָם עַל אֲשֶׁר אֵינוֹ נִזְהָרִין לְקִרְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּכּוֹנָה (קַב הַיֵּשֶׁר פֶּרֶק נא).

• אָמַר רַבִּי לְוִי בַר חַמָּא אָמַר ר"ש בֶּן לָקִישׁ לְעוֹלָם יִרְגִּיז אָדָם יֵצֵר טוֹב עַל יֵצֵר הָרַע [שְׂיַעֲשֶׂה מְלַחְמָה עִם יֵצֵר הָרַע. רַש"י] וְכוּ'. אִם נִצָּחוּ מוֹטָב וְאִם לֹאוּ יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע (בְּרַכּוֹת ה.).]... וּבְקְרִיאַת שְׁמַע מְבַטֵּל אוֹתָן הִרְהוּרֵי עֲבָרָה לְהִגֹּן עָלָיו מִחַטָּא וּמִמְזִיקִין (מִהַרְש"א בְּחַדוּשֵׁי אַגְדוֹת שֵׁם).

מֵאֲמָרֵי חַז"ל עַל חֵיּוֹב קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָה

• ר' שְׁמַעוֹן אוֹמֵר הָיוּ זְהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִּלָּה (אֲבוֹת ב, ג). וְרַש"י וְרַבְּנּוּ יוֹנָה שֵׁם אֵינָם גּוֹרְסִים "וּבִתְפִּלָּה". וּפְרַשׁ רַש"י הָיוּ זְהִיר בְּקְרִיאַת שְׁמַע. לְקִרְוֹתָהּ בְּשַׁעֲתָהּ. וְכָתַב רַבְּנּוּ יוֹנָה שֶׁהַזְהִיר הִתְנַא עַל קְרִיאַת שְׁמַע יוֹתֵר מִתְפִּלָּה כִּי זָמַן קְרִיאַת שְׁמַע יוֹתֵר קָצֵר מִתְפִּלָּה וְצָרִיךְ בְּזֶה זְהִירוֹת גְּדוּלָה.

• אָמַר רַב מְנַי גְּדוּל הַקּוּרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנְתָּהּ יוֹתֵר מִהָעוֹסֵק בְּתוֹרָה (בְּרֵכוֹת י:).

• הוֹנָא בַר גְּנִיבָא אָמַר חֲבִיבָה קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנְתָּהּ יוֹתֵר מִמְּאָלְף עוֹלוֹת שְׁהַכְּסִיל זוּבַח (קֵהֶלֶת רַבָּה ד, יח).

• הַגִּיעָה שְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע וְלֹא קָרָא בְּעוֹנְתָּהּ עָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר "מְעֻנֹת לֹא יוּכַל לְתַקּוֹן" (קֵהֶלֶת רַבָּה א, טו).

• רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי יְהוּדָה הָיוּ הוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ, הַגִּיעוּ לְמָקוֹם שֶׁנִּקְרָא כְּפָר סִיכְנִין שֶׁהָיָה דָר שָׁם רַב הַמְּנוּנָא סָבָא, וְנִתְאַרְחוּ אֶצֶל אִשְׁתּוֹ [כִּיּוֹן שָׂרָב הַמְּנוּנָא כְּבָר נִפְטַר], וְהָיָה לָהּ בֵּן קָטָן וְכָל הַיּוֹם הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה בְּבֵית הַסֵּפֶר. בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם יָצָא מִקֵּדָם מִבֵּית הַסֵּפֶר וּבָא לְבֵיתוֹ [כִּי רוּחַ ה' נוֹסְסָה בּוֹ שְׁעֵתִידִים לְבָא לְבֵיתוֹ אוֹרְחִים חֲשׁוּבִים]. רָאָה אֶת אֱלוֹ הַחֲכָמִים, אָמְרָה לוֹ אֲמוּ לָךְ תִּתְקַרֵּב אֶל הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים הָאֵלּוּ וְתִרְוִיחַ עַל יָדֶיךָ שֶׁתִּקְבַּל מֵהֶם בְּרֵכוֹת, נִתְקַרַּב אֶצְלָם וְטָרַם שֶׁהַגִּיעַ אֲלֵיהֶם חִזַּר לְאַחוֹרָיו, אָמַר הִילָד לְאֲמוֹ אֵינִי רוֹצֶה לְהִתְקַרֵּב אֶל הַחֲכָמִים כִּי הַיּוֹם לֹא קָרָאוּ קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ, וְכֵן לְמַדּוֹ אוֹתִי כִּי כָל מִי שֶׁלֹּא קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ הוּא בְּנֵדוּי כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם [מִשׁוּם שֶׁבִטַּל רַמ"ח תְּבוּת שֶׁבְּקְרִיאַת שְׁמַע נִהְפֵּךְ עָלָיו רַמ"ח לְחָרָם חַס וְשְׁלוֹם].

שְׁמַעוּ רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי יְהוּדָה אֱלוֹ הַדְּבָרִים, וְתִמְהוּ עַל הַשְּׂגַת הַיְנוּקָא, הִרִימוּ אֶת יָדָם וּבִרְכוּ אוֹתוֹ אָמְרוּ וְדַאי כֶּךָ הוּא שֶׁלֹּא קָרָאוּ הַיּוֹם קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ, לְפִי שֶׁבִיּוֹם הַזֶּה עָסְקָנוּ בְּצָרְכֵי חֵתָן וְכֻלָּה שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם דִּי צָרְכָם וְהָיוּ מִתְאַחֲרִים לְהַזְדַּוֵּג וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁיַּעֲסֵק בְּעֵנְיָנָם וְאָנוּ עָסְקָנוּ בָּהֶם, לְכֵן לֹא קָרָאוּ קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ. וּמִי שֶׁעוֹסֵק בְּמַצְוָה פְּטוּר מִן הַמַּצְוָה (כְּמִבְּאָר בְּמִסְכַּת סָפָה כו.).

שָׁאֲלוּ אֶת הַיָּלֵד בְּנֵי בְמָה יִדְעֶתָ שְׂלֵא קָרְאֲנוּ קְרִיאַת שְׁמַע בְּזִמְנָהּ? הַשִּׁיב
לָהֶם: בְּרִיחַ שֶׁל מְלַבּוּשֵׁיכֶם יִדְעֶתִי כְּשֶׁקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם. תִּמְהוּ עַל זֶה.

וְרָצָה לֹאמַר בְּרִיחַ לְבוּשֵׁי נִשְׁמָתְם הַנֶּעֱשִׂים מֵהַמְצוּוֹת, וְעַתָּה הֲיָה חֶסֶר לָהֶם
חֵלֶק הַלְבוּשׁ שֶׁל מְצוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. אֵי נָמִי, כְּשֶׁאָדָם יִשֹּׁן וְנִשְׁמָתוֹ
מִסְתַּלְקֶת מִגּוּפּוֹ אִזּוֹ נִכְנָסִים בְּרַמ"ח אֵיבָרָיו רַמ"ח אֲבָרֵי הַקְּלֶפֶה, וְאַחַר
שְׁנֵת־עוֹרֵר הָאָדָם מִשְׁנָתוֹ, אֲפֹלוּ שְׁיַעֲסֵק בְּתוֹרָה וּבְמְצוּוֹת, אִין הַקְּלֶפֶה
יּוֹצֵאת מִרַמ"ח אֲבָרָיו עַד שְׁיִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע שְׁיֵשׁ בּוֹ רַמ"ח תְּבוּת. לָכֵן
אֵף עַל פִּי שְׁעֵסְקוּ בְּמְצוֹת הַכְּנֻסֶת כִּלְהֵוּ וְהִיוּ פְּטוּרִים מִקְרִיאַת שְׁמַע, אוֹתָהּ
הַקְּלֶפֶה לֹא יִצָּאָה מֵאֲבָרֵיהֶם, לָכֵן הֵינּוּקָא הַרִיחַ רִיחַ הַקְּלֶפֶה בְּגוּפָם שֶׁהוּא
לְבוּשׁ נִשְׁמָתְם. פִּי מְתוֹק מְדַבֵּשׁ] (זֶהֱרַ הַקְּדוּשׁ בְּלֶק דָּף קפ"ו).

הַלּוֹמֵד בְּסֵפֶר יִמְצָא עֲצֻמוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם מִתְחַזֵּק בְּתַקוּפַת הַלְמוּד בּוֹ וְאוּלַי
גַּם בְּזִמְן הַקְּצָר שֶׁלְאַחַר מִכּוֹן, אִיךָ יִתְכַּן מְאֹד שְׁאַחַר כָּךְ יִחְזֹר לְהַרְגִּילוֹ
כְּבָרָא שׁוֹנָה.

מִדּוּעַ קוֹרָה כָּךְ וַיִּמְהֵי הַדְּרָךְ לְמַנִּיעַת תּוֹפְעָה זֹאת?

הַסֵּבֵא מִסְּלַבּוּדְקָה הֲיָה אוֹמֵר: הַמְרַחֵק בֵּין הַיְדִיעָה לְהַשְׁבָּה לְלֵב, גְּדוֹל
הַרְבֵּה יוֹתֵר מִהַמְרַחֵק בֵּין הָאֵי-יְדִיעָה לְיְדִיעָה! וְלוֹמְדִים זֹאת מִהַפְּסוּק
"וַיִּדְעֶת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לְבָבָד" (דְּבָרִים ד', ט). בְּיַחֲס לְיְדִיעָה הַתּוֹרָה נוֹתֶנֶת
שְׁעוֹר זְמַן 'הַיּוֹם', אֲבָל בְּיַחֲס לְהַשְׁבָּה לְלֵב אֵי אֲפֹשֶׁר לְקַבֵּעַ אוֹ לְשַׁעַר זְמַן,
וְלַעֲתִים עוֹבְרוֹת שָׁנִים רַבּוֹת עַד שְׁזוֹכִים לְהַפְּנִים אֶת הַיְדִיעָה לְלֵב... (מִפִּי
הַשְּׂמוּעָה).

בְּאֵמַת שְׁאִין זֹאת בְּעֵינֵי הַקְּשׁוּרָה לְנוֹשֵׂא הַסֵּפֶר בְּפֶרֶט, אֲלֵא לְלַמּוּד הַמוֹסָר
וְעִבּוּדֵי הַמִּדּוֹת בְּכָלֵל.

הַגָּאוֹן הָרַב אֲלֵיהוּ דְּסֵלֶר זצ"ל מְאִיר אֶת עֵינֵינוּ גַּם בְּסוּגְיַא סְבוּכָה זֹאת,
וּבְסֵפֶר מְכַתֵּב מְאֵלֵיהוּ ח"א (עמ' 259) הוּא שׁוֹאֵל: מַה נֶּעֱשֶׂה? הֲרִי אָנוּ רוֹאִים

בְּחוּשׁ שְׂאִינְנוּ מִתְעוֹרְרִים בְּלִמּוּד הַמוֹסָר? וְהוּא מְשִׁיב: אֲמַנֶּם לְהוֹי יְדִיעַ
הַיְסוּד!

א] בְּנֶפֶשׁ יִשְׁנֶן בִּי בְּחִינּוֹת: הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית וְהַנֶּפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית.

ב] הַבְּהֵמִית, כְּאִינְסְטִינְקָט, פּוֹעֵלֶת בְּלִי הַכְּרִתְנוּ (בְּתֵת-הַכְּרָה).

ג] הִיא מְקַבֵּלֶת צוּוִיִּים וּמְקִימָתָן. לְמַשָּׁל, הַחוּשָׁב לְקוּם בְּשַׁעַה יְדוּעָה –
יְקִיץ בְּשַׁעַה הַהִיא. בְּעֲלֵי הַיִּפְנוֹטִיזְם מְסַפְרִים, כִּי נִסּוּ לְהוֹרוֹת לְאַחַד
בְּהִיפְנוֹזָא, שְׁלֹאֲחַר כָּד וְכָד אֲלֵפֵי דַקּוֹת יַחְתֵּם אֶת שְׁמוֹ, וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ
לְחֲשֹׁב חֲשָׁבוֹנוֹת כָּלֵל, מִכָּל מְקוּם לְאַחַר שֶׁהִקִּיץ וְהִגִּיעָה הַשַּׁעָה, בְּדַקְדוּק
הַדַּקּוֹת מִמָּשׁ, לְקַח פֶּסֶת נִיר לְחֵתֵם אֶת שְׁמוֹ, וְלֹא זָכַר גַּם לֹא יָדַע כָּלֵל טַעַם
לְמָה זֶה הוּא חוֹתֵם אֶת שְׁמוֹ. עַד כִּדֵּי כָּד נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית מְקַבֵּלֶת צוּוִיִּים וְכוּ'.

וְכַתֵּב עוֹד א"א זְקֵנֵי הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סְלֵנְטֵר זצ"ל בְּמִכְתָּבָיו, לְיַעֲץ
שֶׁבְּלִמּוּד הַמוֹסָר יַחְזְרוּ פְּעָמִים הַרְבֵּה עַל מֵאֲמָר אֶחָד. וְגַם זֶה בְּאֲמַת פּוֹעֵל
מְאֹד עַל נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, כִּידוּעַ, שְׂאֵם יַחְשָׁב אָדָם פְּעָמִים הַרְבֵּה לִפְנֵי שְׁנָתוֹ
כִּי יִקַּח בְּאִיזָה זְמַן – יִקַּח בְּוִדְאֵי, וְאֵף שֶׁבְּמַחְשָׁבְתוֹ לֹא הָיָה לוֹ טַעַם וּסְבָרָא
לְמָה עָלְיוֹ לְהִקִּיץ בְּשַׁעַה הַהִיא. הֵרִי שְׁחֲזָרְתָּ מַחְשָׁבָה אַחַת פְּעָמִים הַרְבֵּה,
פּוֹעֵלֶת אִינְסְטִינְקָטִיבִית, אֵף בְּלִי הַשְּׂגָת שׁוּם טַעַם.

עַל כֵּן, אִם יַחְשָׁב הָאָדָם פְּעָמִים הַרְבֵּה בְּגִנוּתָם שֶׁל הַגָּאוֹן, חֲמִדַת הַמָּמוֹן,
בְּטוֹל תּוֹרָה, וּבְטוֹל תְּפִלָּה, וְאֲפִלּוּ בְּלִי שׁוּם חֲדוּשׁ כָּלֵל, יִפְעֲלוּ הַדְּבָרִים עָלְיוֹ
הַרְבֵּה, בְּאֵפֶן זֶה אֲפֹשֶׁר לְפַעֵל עַל פְּנִים הַלֵּב אֲפִלּוּ בְּלִי הֶסְבֵּר שְׂכֵלִי כָּלֵל, רַק
בְּחֲזָרְתָּ הַדְּבָרִים בְּמַחְשָׁבְתוֹ אוֹ בְּדַבּוּרוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה, עַכ"ל שֶׁם וְעֵינָן שֶׁם
עוֹד בְּהַרְחָבָה.